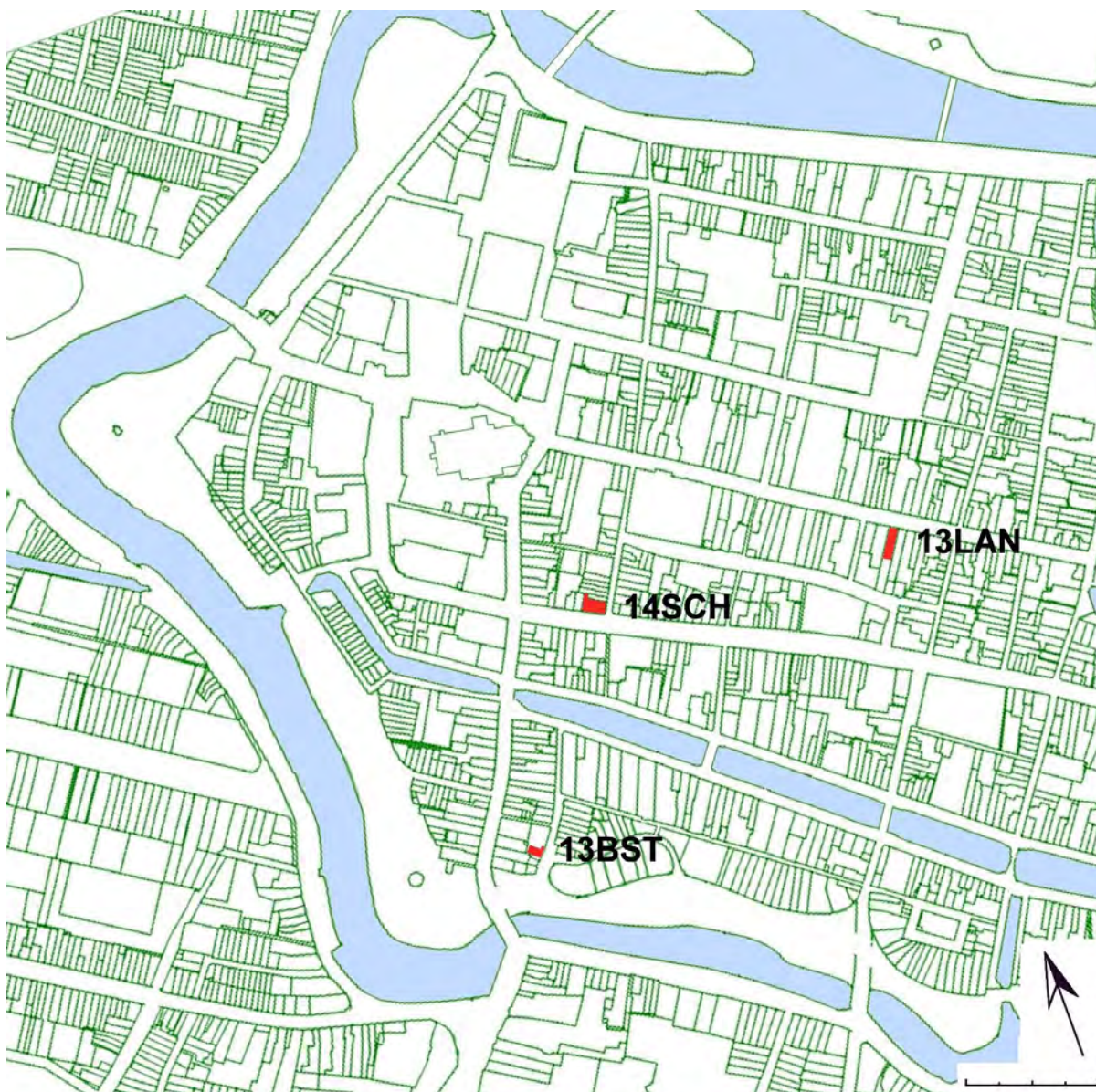

Onder woonhuizen en schoenwinkels

**Opgravingen bij de Baanstraat, Langestraat en
Schoutenstraat in 2013 en 2014**

Peter Bitter (red.)

Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 24

ISBN/EAN: 978-90-820837-8-1

Tekst: Peter Bitter m.m.v. Rob Roedema, Sjaak Waterlander, Marjolein van der Linden en Marta Dominguez Delmás

Fotografie: Peter Bitter en Rob Roedema (tenzij anders vermeld)

Tekenwerk vondstmateriaal: Rob Roedema en Peter Bitter (tenzij anders vermeld)

Digitale beeldbewerking en opmaak: Peter Bitter

Uitgave van monumentenzorg en archeologie van de gemeente Alkmaar

© Copyright Gemeente Alkmaar 2017

Alle rechten worden voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Onder woonhuizen en schoenwinkels

Opgravingen bij de Baanstraat, Langestraat en Schoutenstraat in 2013 en 2014

Peter Bitter (red.)

INHOUD

Hst.1 Een klein onderzoek aan de Baanstraat in 2013 (13BST)

(Peter Bitter)

- p.5 1.1 Inleiding
- p.11 1.2 Aangetroffen sporen
- p.15 1.3 Samenvatting
- p.16 Literatuur
- p.17 Bijlage 1: Sporen en vondstenlijst
- p.18 Bijlage 2: Historisch kadaster Alkmaar Kad.A1101

Hst.2 Met de schoenen op het bodemarchief.

Archeologisch onderzoek in Langestraat 49 (13LAN)

(Peter Bitter m.m.v. Rob Roedema en Sjaak Waterlander)

- p.21 2.1 Inleiding
- p.25 2.2 Aangetroffen sporen
- p.44 2.3 De inhoud van de beerput (3E)
- p.61 2.4 Samenvatting en conclusies
- p.62 Literatuur
- p.66 Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen
- p.70 Bijlage 2: Vondstenlijst *(Rob Roedema en Peter Bitter)*
- p.76 Bijlage 3: Ecologisch onderzoek *(Sjaak Waterlander)*
- p.94 Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners
- p.99 Catalogus van keramiek en glas uit de beerput

Hst.3 Oudheden onder de schoenen.

Een opgraving bij Schoutenstraat 36-38 in 2014 (14SCH)

(Peter Bitter m.m.v. Rob Roedema, Marjolein van der Linden en Marta Dominguez Delmás)

- p.125 3.1 Inleiding
- p.128 3.2 Aangetroffen sporen
- p.154 3.3 Eigenaren en bewoners uit archiefbronnen
- p.164 3.4 Vondsten
- p.181 3.5 Samenvatting en synthese
- p.189 Literatuur
- p.192 Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen *(Peter Bitter)*
- p.198 Bijlage 2: Vondstenlijst *(Rob Roedema en Peter Bitter)*
- p.206 Bijlage 3: Palynologisch onderzoek *(Marjolein van der Linden)*
- p.222 Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners *(Peter Bitter)*
- p.235 Bijlage 5: Dateringen van plavuizen *(Peter Bitter)*
- p.239 Bijlage 6: Dendrochronologisch onderzoek *(Marta Dominguez Delmás)*
- p.243 Catalogus van keramiek en glas
- p.247 **Bijlage A Dateringen van enkele typen keramiek** *(Peter Bitter)*
- p.259 **English summaries** *(Peter Bitter)*

Afb.1 Aanleg van vlak 1 in het opgravingsterrein(tje).

Hst.1 Een klein onderzoek aan de Baanstraat in 2013 (13BST)

Peter Bitter

INHOUD:

1.1 Inleiding

Aanleiding en vraagstellingen van het onderzoek

Administratieve gegevens

1.2 Aangetroffen sporen

Periodisering

Ondergrond

Periode 1: 14de eeuw

Periode 2: 1574 – ca. 1625

Perioden 3 en 4: 17de – begin 20ste eeuw

1.3 Samenvatting

Onderzoeksvragen opgraving Baanstraat 32 te Alkmaar in 2013

Literatuur

Bijlage 1: Sporen en vondstenlijst

Bijlage 2: Historisch kadaster Alkmaar Kad.A1101

Afb.2 Oude en nieuwe situatie (ontwerptekening Ontstaete Groep Alkmaar).

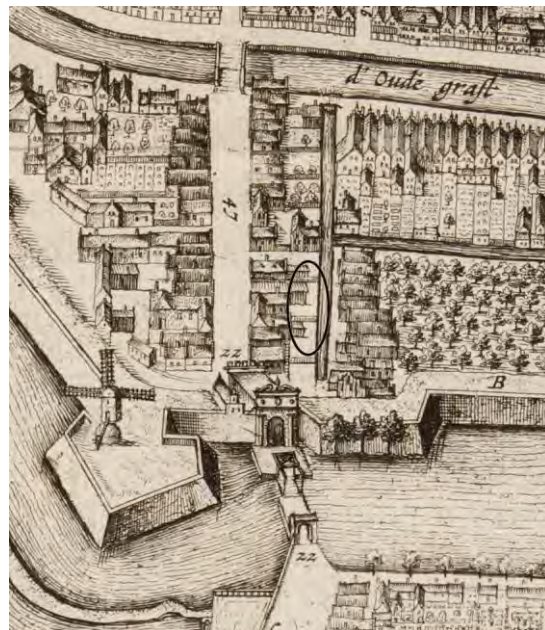
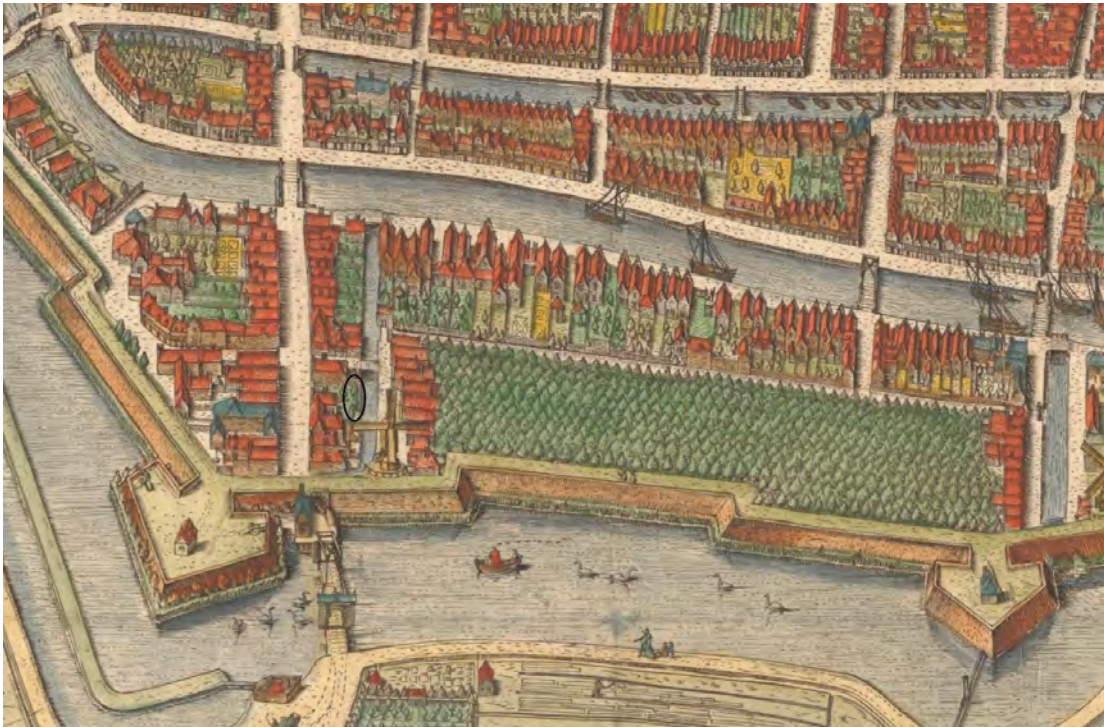

Afb.3-4 Van het grote bouwterrein werd uiteindelijk maar een klein deel opgegraven

1.1 Inleiding

Aanleiding en vraagstellingen van het onderzoek

Voor de bouw van woningen werden aan de Baanstraat, hoek Touwslagersteeg een huis en een loods afgebroken (afb.2-4). Er werd in twee fasen gesloopt, eerst alleen bovengronds tot het maaiveld zodat het archeologisch onderzoek kon plaatsvinden, gevolgd door de ondergrondse sloop en aanleg van de bouwput. In eerste instantie werd ervanuit gegaan, dat het gehele terrein opgegraven zou worden,¹ maar na de sloop bleek de ondergrond al in de 20ste eeuw grotendeels te zijn verstoord.

Afb.5-7 Kaartuitsneden uit de stadsplattegrond van Cornelis Drebbel uit 1597 (5-6) en van Ioan Blaeu uit 1649 (7) met het bouwterrein omcirkeld (Regionaal Archief Alkmaar).

¹ De Jong-Lambregts 2012.

8

Afb.8 Kaartuitsnede uit de Kadastrale Minuut van 1832 met projectie van het opgravingsterrein (Regionaal Archief Alkmaar).

De Baanstraat is ontstaan door de demping van de Baansloot in 1874. Deze sloot omgaf ooit een enorm terrein binnen de stadsvesten waarop vanaf 1574 lijnbanen waren ingericht (afb.5-7). Deze lijnbanen werden begrensd door de Baangracht aan de oostkant en de Baansloot aan de noord- en westkant (de met bomen beplante lijnbanen zijn goed herkenbaar als groen vlak op de kaart van Drebbel, afb.5). De westkant, bij ons onderzoeksterrein, was begrensd door een oudere afwateringssloot langs de rand van de zandrug. In 1568 werd deze sloot nog uitgediept en de bagger gebruikt om gaten in het erachter liggende land te dempen.² Op de kaart van 1832 is te zien dat deze sloot onder de westhelft van de tegenwoordige straat lag tot aan de rooilijn (afb.8).

Nadat in de 19de eeuw de touwslagerijen waren beëindigd werd het gebied bebouwd met de villawijk Het Kennemerpark. De sloten werden toen gedempt en kregen de straatnamen Baanstraat en Gedempte Baansloot.

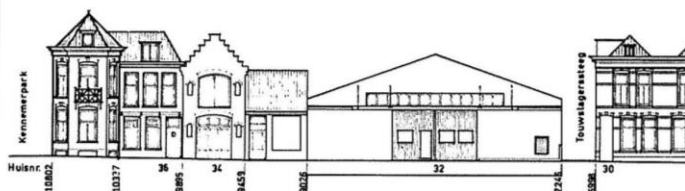
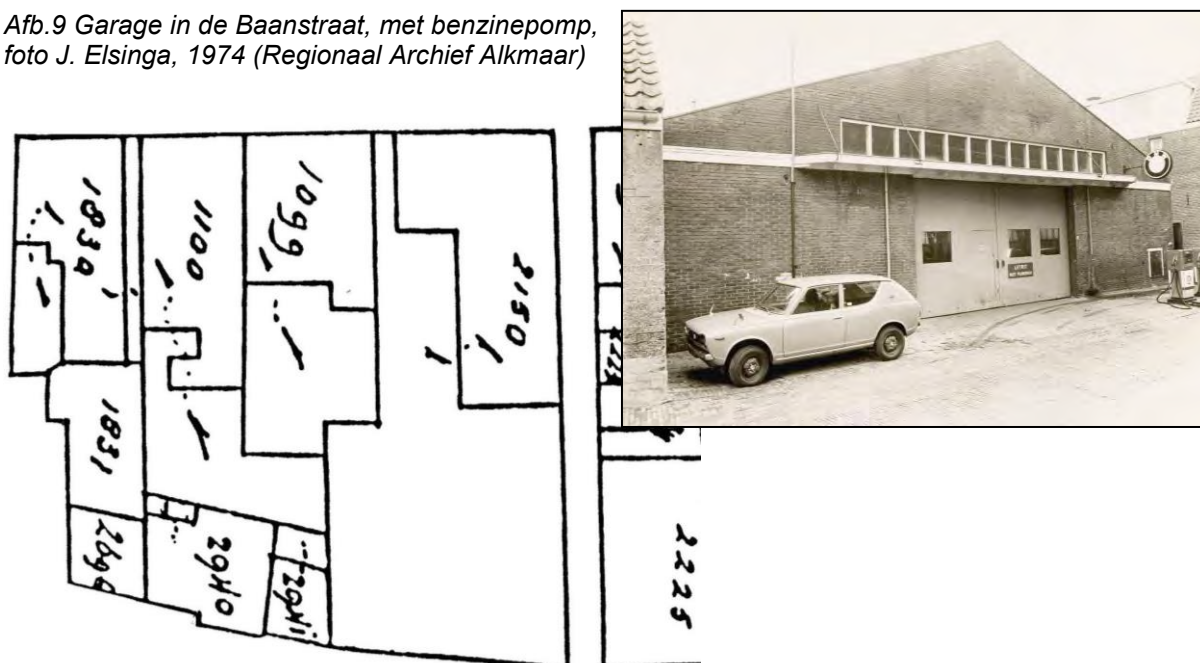
De onderzoekslocatie ligt buiten de vroegere lijnbanen, tussen de Baanstraat en de straat Ritsevoort. De Ritsevoort is ontstaan als een buitenwijk buiten de middeleeuwse stadspoort aan een hoofdweg naar het zuiden. Dit wijkje is pas in 1573 binnen de stadsvesten getrokken.

² Peteri 1913, 70.

De onderzoeksvragen hadden onder meer betrekking op het ontstaan van deze buitenwijk en de bewoningsgeschiedenis van vóór 1573. Uit de periode ná 1573 konden afvalkuilen, beerputten of riolen van de huizen aan het Ritsevoort worden verwacht, mogelijk een enkel bijgebouw. De ligging op de oostrand van de zandrug van de Oude Duinen impliceerde ook een trefkans op bewoningsresten uit de vroege middeleeuwen of eerder. Zo zijn bijvoorbeeld op 100 meter ten noordwesten hiervan inheems-romeinse waterputten gevonden bij de Lindegracht in 1995 en 1998.³

De loods, bouwjaar 1932,⁴ was vroeger in gebruik bij een garagebedrijf, dat in 1980 werd verbouwd tot tapijtenhal (*afb.9-10*). Tot onze verrassing bleek bij de sloop ervan, dat er een paar decennia geleden al een bodemsanering was uitgevoerd waardoor de bodem grotendeels was gereduceerd tot een zandwoestenij.⁵ Archeologisch bleek alleen nog een stukje terrein ten zuiden van de loods van belang, waar een huis was afgebroken. Al snel kwam de volgende tegenslag, toen bleek dat in dit stukje grond niet veel bewoningsresten aanwezig waren. Het gaat om het achtererf van een huis aan de stadswal, het zuidoosteinde van het Ritsevoort, waarvan alleen de achterste meters zijn onderzocht (*afb.8*). Dit achtererf was in de 18de en 19de eeuw bebouwd met een stal (zie *bijlage 2*). Het huis ontbreekt nog op de kaart van Blaeu uit 1649.

Afb.9 Garage in de Baanstraat, met benzinepomp, foto J. Elsinga, 1974 (Regionaal Archief Alkmaar)

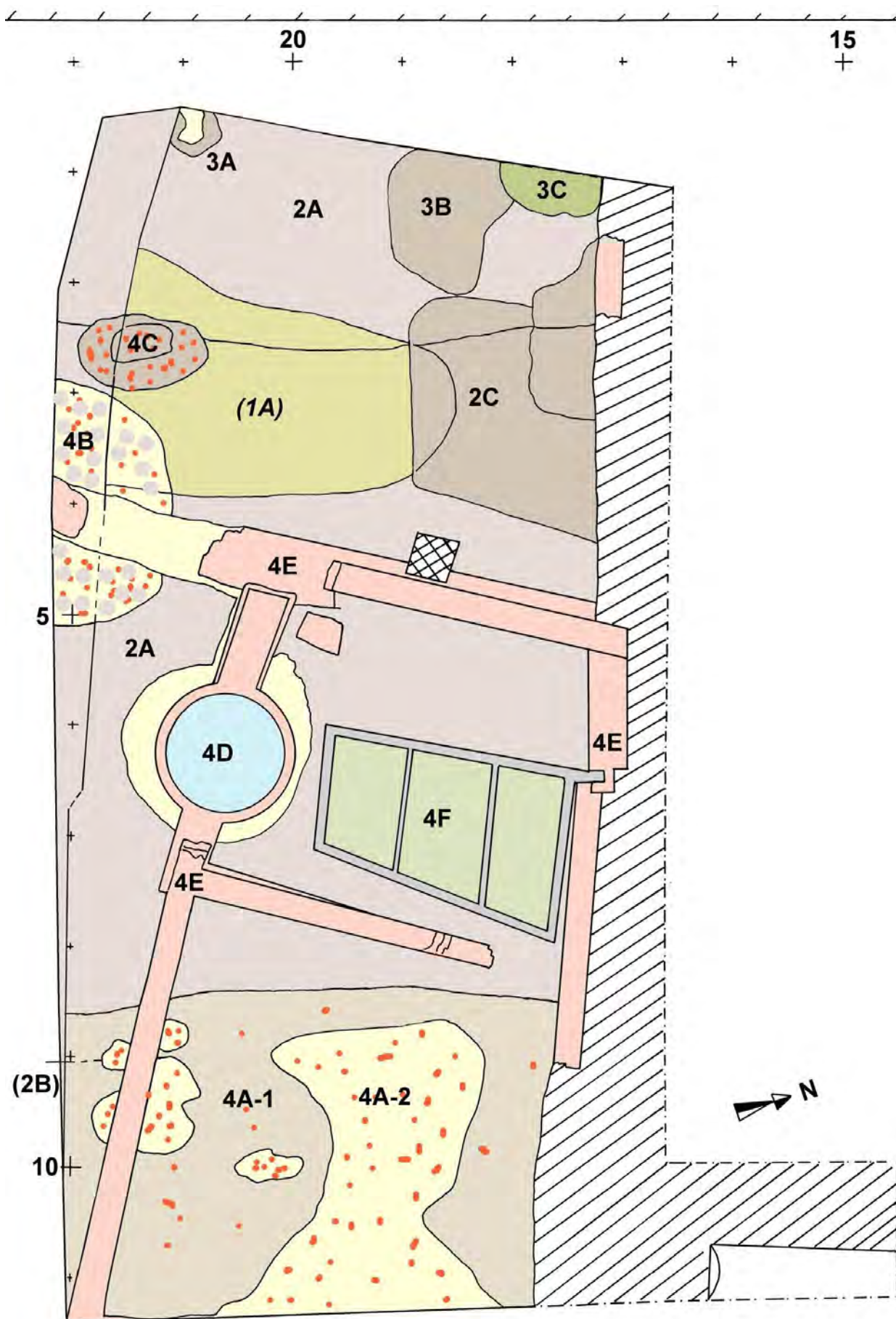

Afb.10 Uitsnede uit Kadastrale Minuut van 1885 (het noorden rechts), met de gevels in 1980: bij de Touwslagersteeg de garage (nummer 32) en links ervan zonder nummer het opgegraven terrein (Regionaal Archief Alkmaar).

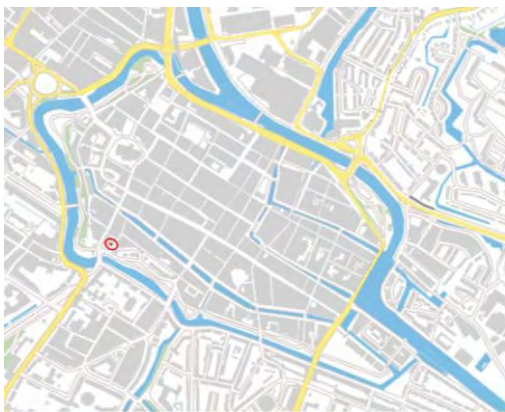
³ Bitter 2013.

⁴ Zonder auteur, 1980: *Alkmaar, gevels van de binnenstad*, Alkmaar, 47.

⁵ Dit is mogelijk gebeurd in 1980, toen het garagebedrijf met benzinepomp aan de Baanstraat, werd opgevolgd door een tapijtenhandel.

Afb. 14 Plattegrond van sporen in het vlak rond NAP, met daarin geprojecteerd de 0,5 m dieper ingemeten onderkant van kuil 1A. Schaal 1:50. Tekening P. Bitter.

Afb.11-12 Situering van de opgraving

Administratieve gegevens

Bevoegd gezag, uitvoering: Vakgroep monumenten en archeologie gemeente Alkmaar:
 Peter Bitter (gemeente Alkmaar), Michiel Bouwman
 (vrijwilliger), met inhuur van Guus van den Berg (firma Plaats
 Relict, Groote Keeten)

Bouwopdracht: Ontstaete BV te Alkmaar, contactpersoon ing. S. Verlaan
 Aannemer: bouwaannemer De Geus uit Broek op Langedijk, graafmachine
 van fa. Nick Bruin, Waarland (machinist Guido Droog)

Periode veldwerk: 18-19 maart 2013
 Locatie plangebied: Baanstraat 32 te Alkmaar (afb.11-12)
 Landelijke X/Y coördinaten: 111392/516014
 Onderzoeksmeldingsnr: 55961
 Deponering: Archeologisch Centrum gemeente Alkmaar
 Gemeentelijke code: 13BST

1.2 Aangetroffen sporen

Periodisering

De aangetroffen archeologische resten konden worden uitgesplitst in 4 perioden:

Periode 1: 1300 - 1400
 Periode 2: 1574 - 1625
 Periode 3: 1625 - 1875
 Periode 4: 1875 - 2016

De sporen worden gecodeerd met een samengestelde code bestaande uit het
 periodenummer plus een letter (afb.14,18).

De sporen en de vondsten worden beschreven in *bijlage 1*.

Afb.13 Scherven uit het oudste spoor, kuil 1A:
 links steengoed uit Langerwehe, rechtsboven
 grijs en rechtsonder rood aardewerk, 14de eeuw
 (13BST6)..

Afb.15-18 Zuidprofiel (vgl. afb.14), schaal 1:100, met details van natuurlijk duinzand en veenlagen (15), het ontgraven van de bodem van kuil 1A (16) en het maken van de coupe door 1A (17) – deze kuil was meer naar achteren in het Zuidprofiel verstoord door 19de-eeuwse kuilen 4B en 4C

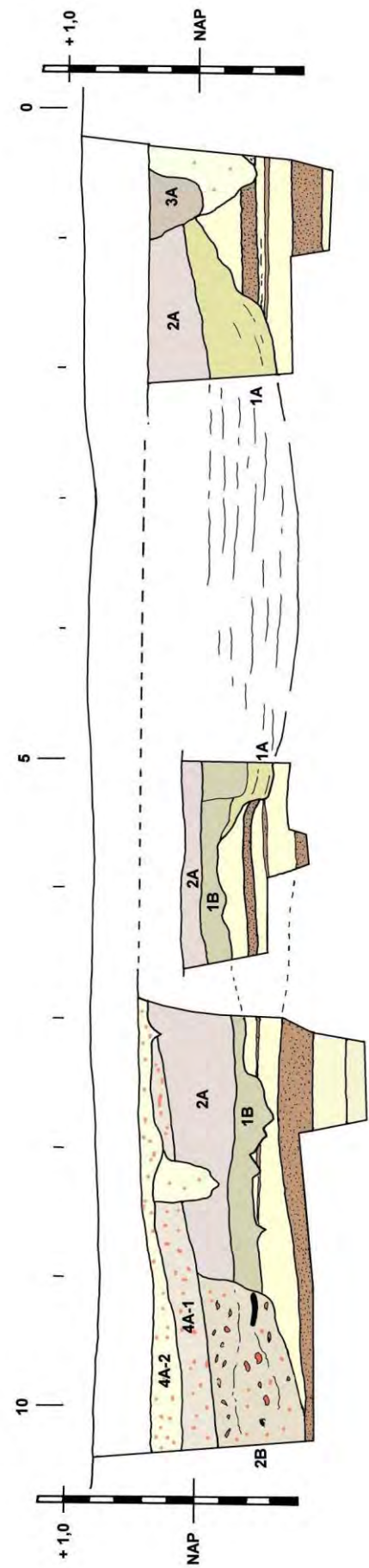
15

16

17

18

Ondergrond

De ondergrond, die in het Zuidprofiel kon worden onderzocht tot een diepte van 1 m-NAP, bestaat uit een laag geel duinzand (het hoogst waargenomen punt was rond NAP) op een afwisselend pakket van duinzanden en veen of venige zandlagen (*afb. 14-15*).

Periode 1: 14de eeuw

Het oudste aangetroffen spoor is een grote ovale kuil (**1A**) waarin wat 14de-eeuws aardewerk werd gevonden (*afb. 13-18*). Hij had een tijd open gelegen en was gevuld met laagjes donkerbruin slib en geel zand. De functie van deze kuil is onduidelijk. Ook op andere locaties in het Ritsevoort zijn in de afgelopen jaren 14de-eeuwse vondsten gedaan, maar tot nu toe zijn er geen duidelijke huisresten uit deze beginfase aangetroffen. De kuil lijkt veel op een spoor dat in 2008 werd gevonden bij Ritsevoort 32 – hier bleek een diepe ronde kuil in de 14de eeuw mogelijk als drenkplaats gebruikt, met een open tonput er onderin. Helaas was de kuil aan de Baanstraat flink verstoord door een laat-19de-eeuwse waterput en funderingen, terwijl hij zuidwaarts nog verder liep buiten de opgraving.

Naast en over de kuil troffen we een laag donkergrijs zand (**1B**) van 10 tot 20 cm dik, met een rafelige overgang naar het natuurlijke zand, die vermoedelijk is bewerkt als akkergrond. Er kwam geen vondstmateriaal uit.

Periode 2: 1574 – ca. 1625

De daarop volgende bewoningsresten houden verband met de ontwikkeling van het achtergebied ten oosten van het Ritsevoort na de aanleg van de vestingwerken langs de Kennemersingel in 1573 en de aanleg van de lijnbanen (*afb. 5-7, 19-20*).

Het terrein is toen opgehoogd met een 30 cm dikke laag bruin zand (**2A**). Geheel aan de oostkant werd een ingraving (**2B**) door deze zandlaag gevonden, vermoedelijk de insteek van de kade van de Baansloot uit 1574. De ingraving was aangevuld met bruin zand, waaruit scherven uit de late 16de of vroege 17de eeuw kwamen. De toenmalige oever van de gracht lag langs de tegenwoordige rooilijn van het perceel.

Uit dezelfde periode dateert een rechthoekige kuil (**2C**), voor een onbekend doeleinde gegraven, die was gevuld met bruin zand waaruit wat potscherven en een fragment van een glazen beker kwamen (*afb. 20*).

Afb. 19-20 Het linker- (oostelijk) deel van het Zuidprofiel, met sporen 2A en 2B.

21

22

23

24

Afb.21-22 Kuilen uit de 17de-18de-19de eeuw in de bruine zandlaag 2A, uit het noorden gezien.
Afb.23-24 Onderzoek van de funderingen uit de laatste fase.

Afb.25 de opgravingsplattegrond gemonteerd in de kadastrale minuut van 1832. De opgegraven funderingen van een huis uit 1879 passen precies in perceel Kad.A1101 (in 1832 nog een stal).

Perioden 3 en 4: 17de – begin 20ste eeuw

Blijkens kaartmateriaal en archiefbronnen (zie bijlage 2) was het opgegraven deel van het bouwterrein in de 18de en 19de eeuw bebouwd met een stal, behorend bij een huis ten zuiden van ons onderzoeksterrein (afb.25).

Van deze latere bewoning kwamen slechts een diepe paalkuil (**3A**), een kuil (**3B**) met een donkerbruine zandvulling en een kuil (**3C**) met zand en mest of beer tevoorschijn (afb.21-22). De eerste twee dateren uit de 18de eeuw of later, de mest/beerkuil is 19de-eeuws.

De stal werd in 1879 vervangen door nieuwbouw, nadat de Baansloot in 1874 was gedempt en toegankelijk gemaakt als straat. Van de laat-19de- en vroeg-20ste-eeuwse bebouwing waren op een ophogingslaag (**4A**) nog de puinsporen (**4B-4C**), funderingen, een waterput (**4D-4E**) en een betonnen septictank (**4F**) aanwezig (afb.22-25).

1.3 Samenvatting

De opgraving bij Baanstraat 32 bleef, vanwege omvangrijke 20ste-eeuwse verstoringen, beperkt tot een klein terrein aan de zuidkant van het bouwterrein. Het oudste spoor was een grote 14de-eeuwse kuil met onbekende bestemming, mogelijk een drenkplaats voor vee. Uit later tijd zijn er weinig belangrijke sporen aangetroffen.

Onderzoeksvragen opgraving Baanstraat 32 te Alkmaar in 2013 (OMN 55961, Alkmaarcodes 13BST)

In mei 2017 zijn voor toekomstige opgravingen in de binnenstad standaard onderzoeksvragen geformuleerd, onder verwijzing naar de Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie van Alkmaar uit 2009. Deze zijn een aanvulling op het PvE van de opgraving (opgesteld in 2012):

- 1 Welke resten zijn gevonden van het natuurlijke landschap en van veranderingen daarin in de loop der tijd?
- 2 Welke resten zijn aanwezig uit de prehistorie, Romeinse tijd en/of vroege middeleeuwen?
- 3 Uit welke tijd dateert de eerste bewoning van het terrein en wat voor structuren zijn dit?
- 4 Welke resten zijn aanwezig van vestingwerken, openbare gebouwen, kerken en kloosters, gasthuizen of begraafplaatsen en wat is daarvan de datering?
- 5 Wat is de eerste terreininrichting van de percelen geweest en zijn daar in de loop der tijd wijzigingen in gekomen?

- 6 Welke resten van huizen en bijgebouwen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 7 Zijn er sporen van een brand en wat is daarvan de datering?
- 8 Welke resten van waterputten, beerputten of riolen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 9 Welke vondstcomplexen van meer dan 25 voorwerpen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 10 Welke resten zijn aanwezig van een ambacht dat op de vindplaats is uitgeoefend en wat is daarvan de datering?
- 11 Zijn er zaken aanwezig die tevoren niet verwacht worden? Licht dit toe.

In de opgraving van Baanstraat 32 in 2013 zijn weinig sporen gevonden. Van bovenstaande vragen is er alleen een positief antwoord te geven op vraag 3:

Het oudste spoor is een zeer grote kuil voor onbekend doeleinde (mogelijk een drenkplaats voor vee), te dateren in de 14de eeuw.

Literatuur

Bitter, P., 2013: Enkele gedachten over de bewoningsgeschiedenis van de Laat, in: Bitter, P., m.m.v. R. Roedema, A. Pavlovic e.a., 2013: *Vroeger aan de Laat. Opgravingen in 1998, 2008 en 2009*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 19), 191-204.

Jong-Lambregts, N. de, 2012: *PvE stadsarcheologie locatie 12BST*, Alkmaar.

Peteri, W.B., 1913: *Overheidsbemoeiingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Münster*. Delft (dissertatie T.H.).

Zonder auteur, 1980: *Alkmaar, gevels van de binnenstad*, Alkmaar.

Bijlage 1: Sporen en vondstenlijst

In de bijgaande tabel worden, op volgorde van de spoorcode van deze publicatie, de sporen en de daarin gedane vondsten beschreven (*tabel 1*).

De sporen zijn in dit rapport gecodeerd met een **spoorcode**, door het periodenummer te combineren met een letter. De dateringen zijn herleid uit de stratigrafische volgorde van de sporen (afdekkingen, oversnijdingen, bouwnaden; deze worden in de tabel vermeld) en uit erbij horende keramiekdateringen. De **vondstnummers** (voorafgestaan door een V) zijn in het veld uitgedeeld bij de berging van de vondsten.

In de achterste twee kolommen wordt verwezen naar de originele veldwerkdokumentatie: naar de veldtekeningen (werkput-vlak/profiel) en naar de **spoornummers** (voorafgestaan door een s).

De vondsten worden beschreven met de codes van het Classificatiesysteem voor Middeleeuwen en Postmiddeleeuwen keramiek en glas, ook bekend als het 'Deventer systeem'. Ze worden geïventariseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen. De dateringen van enkele typen worden onderbouwd in bijlage A bij dit RAMA-rapport.

De volgende materiaalgroepen zijn gecodeerd:

s1 = steengoed zonder engobe of glazuur

s2 = steengoed met engobe en/of zoutglazuur

bg = blauwgrijs aardewerk

kp = kogelpotaardewerk

g = grijs aardewerk

r = rood aardewerk

w = wit aardewerk

wa = werra aardewerk

we = weser aardewerk

m = Nederlandse majolica

f = Nederlandse faience

i = Italiaans tinglazuuraardewerk

iw = industrieel witgoed

gl = glaswerk

De volgende hoofdvormen zijn gecodeerd:

bak = bakpan

bek = beker

bor = bord

fle = fles

gra = grape

lek = lekschaal

pis = pispot

stk = steelkom

tes = (vuur)test

ver = vergiet

vet = vetvanger

vst = vuurstolp

Andere afkortingen zijn: fr fragment, rfr randfragment, wfr wandfragment, bfr bodemfragment.

De dateringen worden aangeduid als jaartal of per eeuw (cijfer), halve eeuw (hoofdletter A of B) of kwart eeuw (kleine letter a, b, c of d).

Spoorcode	Vondstnr 13BST	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	Put - Viakprof	Spoornummer
0		ingraving door veen-laag, (lgrijs) duinzand			1-3	S1016
1A		plek dgeel gevlekt zand		14 ?	1-2	S1009
1A	6	zeer grote diepe kuil, met gelaagd zand en sliblaagjes erin	1wfr en 1 rfr kp- of inheems-romeins (kleine fragm); 1rfr gl-bek-(12a?) tranen uitstaande rand 16B/17A (vervuiling); andere keramiek alles 14de eeuw: 1rfr s2-kan(-31?) en 1wfr s2-kan(-51?) grijze glaz Langerwehe, 1bfr grove standing lbruin Langerwehe; 1rfr g-kan-3; 1bfr r-gra spaarz glaz, 1rfr en 4wfr r-; 1rfr rode plavuis 1,6 cm dik, 1 spijker, 1 (rund?) wervel	14	1-2 1-3 Zprof	S1010
1A		laag grijs gevlekt zand op s1010			1-2	S1011
1B		laag donkergrijs zand (akker?), over s1010			(1-Z)	s1500
2A	2	laag bruin zand op s1010	1rfr en 1wfr s1-kan Siegburg mat; 1wfr s2-kan Raeren geribbelde hals 16/17, 1wfr s2-kan raeren medaillon randschrift ENBVRCH, 1wfr s2-kan Keulen/Frechen medallions 16bd; 1rfr r-bak-31 samengeknepen steel, 1rfr r-bor-6 groen fond, 1bfr r-gra, 2bfr r-kop, 1wfr r-vst NH sliabaw dec ND geel/groen sliab en sgraffito, 18wfr r-; 1rfr w-bak-3 met ronde steel (kleine pan diam 18cm), 1 rond steelfragm w-bak, 1rfr w-stk-7, 2oren en 1rfr en 6wfr w-; 1wfr wa-bor 16d/17a, 1rfr m-bor-9 blauw sgraffito krullen, 2rfr m-bor-5 polychr, 2wfr m-bor polychr, 1 botje	16d/17a	1-1	S1003
2B	3	ingraving/ aanplemping oostkant terrein door s1003	2wfr s2-kan Keulen/Frechen eikenblad en medaillons 16bd, 2wfr s2-kan blauw/wit (1x applique bloemenvaas 1x snijwerk) 17ac; 1rfr r-bak-4, 2rfr r-bor-6, 1wfr r-bor NH-sliabaw (dec. ND), 2rfr en 5bfr r-gra, 1rfr r-gra-(11?), 1rfr en 1bfr r-kop, 1rfr r-lek-8, 1 rfr r-pis?, 1rfr r-stk-5, 2rfr r-stk-15, 1r+bfr r-tes-4 ongeglaz, 8rfr ND en 1 oor en 46 wfr r-; 1rfr w-bak-3, 1bfr w-kop, 1bfr w-gra, 9wfr w-; 1rfr m-bor(-15?) blauw sgraffito krullen, 1wfr m-bor polychr rand sgraffito, 1rfr m-bor(-17?) polychr, 2wfr m-bor; 1wfr i-bor berettino Liguria; 1fragm dikke pijpesteel	16d/17A	1-1	S1007
2C	7	kuil met bruin zand en onderin puin en afval	1wfr r-bor ringeloorboogje, 2bfr en 1rfr r-gra kraagrandje alledrie donkerbruine spikkels, 1bfr en 4 oren r-gra-, 1bfr r-kop-, 1rfr r-pis-5, 1rfr r-vet-, 3rfr en 28 wfr r-?; 1rfr w-bak (-3?), 1rfr en 9wfr w- (o.a. wfr witte grape met rood oor erop, groen glaz); 1bfr gl-bek (zonder standing); 3 botfragm, 1 klinkersteen taps 19,5x8/6,5x4,5; 1 fragm geglaz rode plavuis ..x11,5x2 cm	16B-17a	1-2	S1014
3A	10	diepe (paal?) kuil, door s1003	1 pijpekopfragment 18e Gouds bijmerk	18c	1-2 Zprof	S1012
3B	8	plek dbruin zand (kuil of s1003)	1wfr bg- paffrath; 1wfr s2- blauw/wit 17/18, 1wfr r-; 1 ijzerslak	17/18	1-2	S1013
3C	9	kuil met dbruin zand en mest/beer	1 groot fragm r-gra- (wijde grape platte bodem brede zware gladde kraagrand 19 Kachelpa BOZ	19	1-2	S1015
4A-2	5	laag omgewoeld geel/bruin zand aan westkant door s1003	1rfr r-gra- 8 (15B/16A)		1-1	S1002
4A-2	4	gele zandlaag op s1007	1rfr r-gra-19, 1rfr we-kom-1	16d/17a	1-1	S1008
4B		kuil gl/br zand en grof puin in s1003 onder s1004		19 ?	1-1	S1006
4C	1	puinkuil door s1002, bk. op 0,5 m+NAP	Datering 19B: 1compl s2-fle-4 Selters erzherzogthum Nassau, 1bfr en 1wfr s2-fle; 1wfr r-bor gemarmerd gele sliab, 1rfr r-gra-51, 1rfr r-kom(-21), 1rfr r-pot-19, 2wfr r-; 1wfr w-ver (gifgroen glaz), 1rfr w-kom(-30), 1rfr w-kom(-30), 1wfr w-; 1bfr iw-bor witgoed; Datering 17/18: 1rfr i-bor-2 16d/17A blauw op wit, 2wfr f-bor 18, 1bfr iw-bor creamware, 1 pijpekop trechter 18 en 5 dunne steelfragm; 1fragm dakpan	19d-20A	1-1	S1001
4D		waterput en funderingen, bij s1004		1879	1-1	S1005
4E		funderingen		1879	1-1	S1004
4F		betonnen septictank		20A	1-1	s1501

Bijlage 2: Historisch kadaster Alkmaar Kad.A1101

Toelichting

Gegevens over vroegere eigenaren en bewoners zijn via een aantal ingangen te achterhalen. Op de website www.regionaalarchiefalkmaar.nl zijn gegevens met betrekking tot onroerende goederen in Alkmaar uit de periode 1700-1913 te achterhalen op de pagina's van het '*Historisch Kadaster Alkmaar*'. Op deze website zijn bovendien onder de kop '*Genealogie*' de Doop- Trouw- en Begraafboeken digitaal ontsloten maar ook diverse notariële akten uit de 19de eeuw.

De basis voor het Historisch Kadaster Alkmaar (eigenaren en bewoners van onroerend goed 1700-1913) is door W.J. van den Berg gelegd door de nummers van de Verpondingen in het Redres vanaf 1718 en vanaf 1730 te koppelen aan de kadastrale nummering van 1832. Vervolgens zijn hier in het HKA ook nog data aan toegevoegd uit enkele andere bronnen.

De 18de-eeuwse eigenaren zijn genoteerd in de belastinglijsten van de Verpondingen (=Verp. of Vp), een jaarlijkse heffing die werd opgelegd door de Staten van Holland aan de eigenaren van onroerende goederen. De heffing werd al sinds de middeleeuwen gebaseerd op de huurprijs van het onroerend goed of, als het door de eigenaar zelf gebruikt werd, een taxatie daarvan. In 1628 en 1730 werden de 'huurwaarden' voor de verpondingen opnieuw getaxeerd in een 'Redres' ofwel herziening. In 1730 werd de aanslag ter hoogte van 1/8 van de huurwaarde terug gebracht tot 1/12 van de huurwaarde. Voor Alkmaar zijn van deze jaarlijkse heffingen alleen de verpondingslijst van 1718-1727 en het Redres van 1730 bewaard. In het Redres van 1730 zijn per kavel de naam van de eigenaar en de oude en de nieuwe heffing genoteerd, met een paar steekwoorden over de aard van het onroerende goed en het onderscheid tussen huur en taxatie. In de opeenvolgende verpondingslijsten zijn ook wijzigingen van eigendom genoteerd met naast de naam meestal (maar niet altijd) het betreffende jaartal. In 1718, 1765 en 1779 zijn nieuwe overzichten gemaakt - de in dat jaar vermelde personen waren vaak al eerder eigenaren geworden.

Het eigendom van onroerende goederen is vanaf 1832 vastgelegd in het kadaster waarbij elk perceel een kadastraal nummer kreeg (op basis van opnamen in 1826) en op de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (=OAT) de eigenaar werd vermeld met enkele administratieve gegevens over het perceel (**kig**=kadastraal inkomen gebouwen berekend als 75% van de huurwaarde van huizen en 67% van de huurwaarde van andere gebouwen; **kio**=kadastraal inkomen ongebouwd; **srt**=soort 1=woonhuis, 2=pakhuis, 3=stal/wagenhuis, 4=werkplaats, 8=leeg erf en 9=anders).

Ook latere kadastrale wijzigingen zijn ingevoerd in het HKA zoals de mutaties van 1826-1837 (=Kador) en herzieningen vanaf 1832 (=Grondbel) met hernummering van gewijzigde percelen.

Tenslotte zijn de lijsten ingevoerd van de Reinigingsdienst tussen 1883 en 1910 voor de aan huis geplaatste beertonnen ten laste van de huiseigenaren.

Huisverkopen werden schriftelijk vastgelegd in notariële akten waarvan de afschriften door de stad werden bewaard in het Oud Notarieel archief Alkmaar (=ONA).

Kad A1101

1718, RAA, SA 716, Verp. 1e kwartier, Rissevoort OZ fol.49-2 (25) (Kad.A1099 en Kad.A1101 = Vp207): 1715 wed. Jan Cornelisz de Jongh f9

1730, Redres Vp207 (Kad.A1099 en Kad.A1101 = Vp207): huis en erf Ritsevoort OZ met stallinge, achter het huis uitkomend op de Banen, zelf bewoond tax f80 (oude verp. was f9) / h1: 72 / hw2: 80 / srt: 1 / srt: 3

RAA, SA 733 / 739, Verp. Vp207 1730 Cornelis Mos, 1765 Pieter Plas, voor 1779 Pieter Plas en Co., 1786 Pieter van der Moolen, Arie van der Pol en Co, 1791 Hendrik Mulder, 1804 Jan Schenk f6.13

1816.09.14, ONA Alkmaar 982, repertoire not.G.deHeer aktenr.171 / ONA 967: Verkoop van huis en erf OZ Ritsevoort zijnde een hoefsmederij met een pakhuis of stal daarachter, door Pieter Nijssen, tapper op de Oudegracht aan Pieter Bont, bouwman buiten de Kenn.poort; prijs f420 ; titel: 1816.03.30 bij def. toewijzing not.G.deHeer

1826-1832, Kador Alkmaar, SAT volgnr.191-192 (Kad.A1100 en Kad.A1101): Klaas Geels / art.nr.1236 / huis en erf, stal

1832, OAT Kad.A1101: Oostveen, Willem / art.nr.699 / stal / opp: 0.0104 / kig30 / kio0.31 / srt: 3

1875, RANH, Grondbel. 154, herziening gebouwde eigendommen Wijk-A-, Kad.A1101: stal, W. Rol te Rinnegom veranderd in G. Kraakman wed. Rol te Alkmaar c.s., art.nr.4508, kio0.30 / kig80

1879, RANH, Grondbel. 689, Alkmaar (Kad.A1101 = nieuw Kad.A2485 = nieuw Kad.A2695); vrijdom aangiftenr.38 woning en stal met koetshuis, W.F. Stoel, industrieel, reden: herbouw na afbraak, gebrn: 1879.02.15

1881-1901, RAA, Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.14 (Kad.A1101 = nieuw Kad.A2940) Baanstraat 9, werkplaats : geen ton

1882, Adresboek (Kad.A1101 = nieuw Kad.A2695?) Baanstraat 8 : C. Wit / beroep: winkelier / stem: -

Hst. 2 Met de schoenen op het bodemarchief. Archeologisch onderzoek in Langestraat 49 (13LAN)

Peter Bitter m.m.v. Rob Roedema en Sjaak Waterlander

INHOUD:

2.1 Inleiding

Administratieve gegevens

2.2 Aangetroffen sporen

Onderzoek

Periodisering

De oudste huisresten, 14de-15de eeuw (perioden 1-2)

Nieuwbouw rond 1600 (periode 3)

Resten uit de 17de en 18de eeuw (perioden 4 en 5)

Eigenaren en bewoners van Langestraat 49 in de 17de en 18de eeuw

Grote verbouwingen in 1879 en in de 20ste eeuw (perioden 6 en 7)

2.3 De inhoud van de beerput (3E)

2.4 Samenvatting en conclusies

Onderzoeksvragen opgraving Langestraat 49 te Alkmaar in 2013

Literatuur

Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen

Bijlage 2: Vondstenlijst (*Rob Roedema en Peter Bitter*)

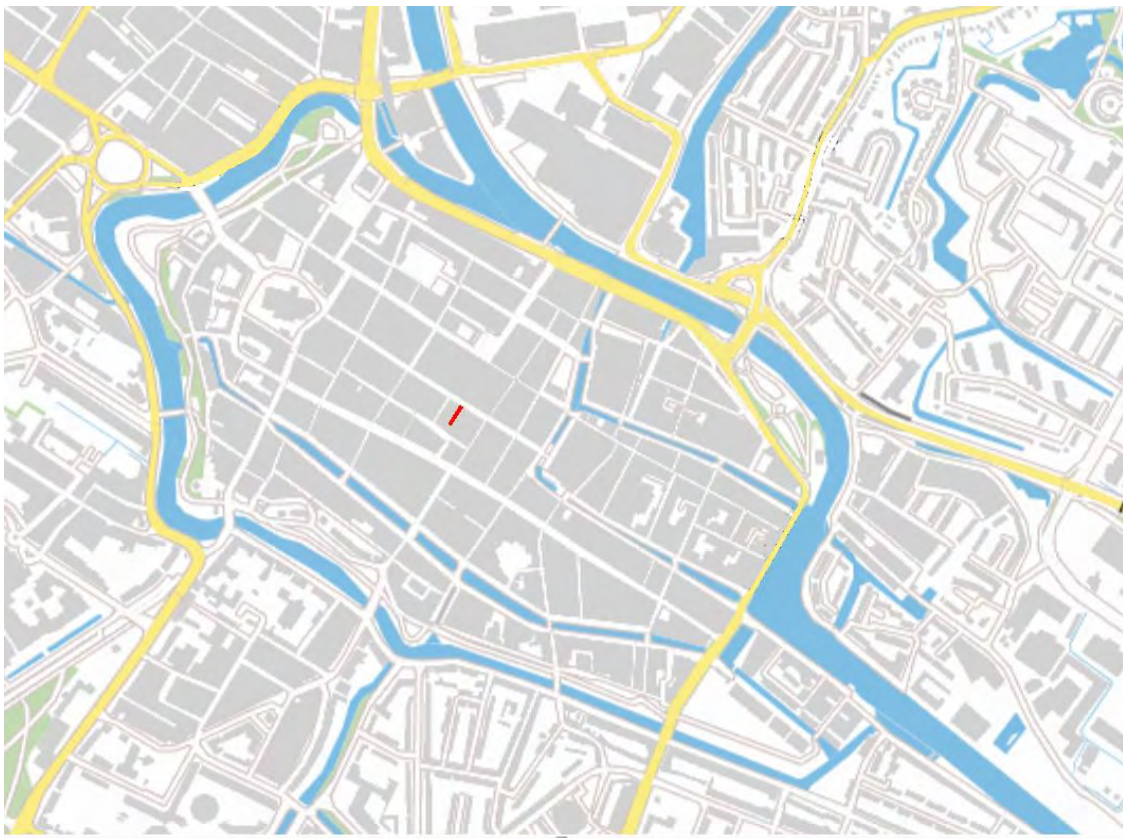
Bijlage 3: Ecologisch onderzoek (*Sjaak Waterlander*)

Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners

Catalogus van keramiek en glas uit de beerput

Afb.1 Langestraat 49 tijdens de verbouwing in 2013.

Afb.2 Situering van de onderzoekslocatie in de Alkmaarse binnenstad.

2.1 Inleiding

Achter de gevel van het gemeentelijk monument Langestraat 49 werd in februari 2013 de begane grond op de schop genomen tijdens de renovatie van de schoenenwinkel Van Haren (**afb. 1**). De gehele vloer werd van voor naar achter verwijderd, helemaal tot de achterkant van het pand aan de Breedstraat. Voor realisatie van een nieuwe betonvloer zou aanvankelijk bijna een halve meter grond worden verwijderd uit het hele pand.

Archeologische onderzoek was nodig omdat aan de Langestraat resten uit vroegere tijden vaak direct onder het vloerniveau aangetroffen kunnen worden. Het onderzoek richtte zich op resten van vroegere bebouwing en op huisraad en afval van de vroegere bewoners.⁶ Het archeologisch onderzoek werd in nauwe samenwerking met de aannemer uitgevoerd van 4 t/m 7 februari. Logistiek was het moeilijk om het gehele terrein te onderzoeken. Besloten werd ons te richten op het voorgedeelte aan de Langestraat, globaal de noordhelft van het terrein, waar vanouds het huis stond. Het onderzoek moest beperkt blijven tot de laag die voor de vervanging van de betonvloer werd ontgraven. Al direct onder de betonvloer werden inderdaad al middeleeuwse huisresten gevonden. De 14de-eeuwse baksteenvloer 1E lag maar 10 cm onder het tegenwoordige straatpeil, met de moderne betonvloer hier direct op gestort! In de laatste 5 meter vanaf de straat heeft de aannemer het grondverzet uiteindelijk beperkt tot een paar decimeter. De oudste aangetroffen sporen konden in de tweede helft van de 14de eeuw worden gedateerd. Het is te verwachten dat oudere bewoningsresten nog onder de onderzochte bovenlaag zijn achtergebleven.

Na het vertrek van de ABN-AMRO bank uit het buurpand Langestraat 51 was daar in 2001 al een spectaculaire ontdekking gedaan bij bouwhistorisch onderzoek: achter de 18de-eeuwse lijstgevel bestaat Langestraat 51 nog uit een volledig laatmiddeleeuws pand. De kleinschalige opgraving in 2013 bij de burens in nummer 49 leverde belangrijke nieuwe informatie op over beide panden en bovendien kwam er bijzonder vondstmateriaal uit een beerput. Ook bij Langestraat 49 blijkt bovengronds achter een vroeg-20ste-eeuwse gevel een eeuwenoud pand schuil te gaan, dat 4 eeuwen lang als voornaam woonhuis diende en in de laatste eeuw ook als schoenenwinkel.

Administratieve gegevens

Bevoegd gezag, uitvoering:	Vakgroep monumenten en archeologie gemeente Alkmaar: Peter Bitter, Rob Roedema, Sjaak Waterlander, Nancy de Jong- Lambregts en Lidewij de Leeuw, met inhuur van Guus van den Berg (firma Argo, Zaandam)
Bouwopdracht:	Van Haren Schoenen, Waalwijk
Graafmachine:	Fa. De Kruif uit Stroe (graafmachinist Sven)
Periode veldwerk:	4 t/m 7 februari 2013
Locatie plangebied:	Langestraat 49 te Alkmaar (afb.2)
Landelijke X/Y coördinaten:	111710/516136
Instellings-/bedrijfscode:	Gemeente Alkmaar
Onderzoeksmeldingsnr:	4547351100
Deponering:	Archeologisch Centrum gemeente Alkmaar
Gemeentelijke code:	13LAN

⁶ De vraagstellingen voor het archeologisch onderzoek in Alkmaar zijn in 2009 door de gemeenteraad vastgelegd in de Gemeentelijke Onderzoeksagenda archeologie, onderdeel van de beleidsnota 'Authentiek door dynamiek' (Bitter 2009c).

Afb.3 Impressie van het veldwerk (Rob, Guus, Peter en Lidewij)

Afb.4 Vondstverwerking: wassen en zeven (Sjaak en Kees), puzzelen, determinatie en inventarisatie (Rob en Sjaak), ecologie (Sjaak) en restauratie (Marianne)

2.2 Aangetroffen sporen

Onderzoek

Pal onder het straatpeil werden de resten gevonden van bebouwing vanaf de tweede helft van de 14de eeuw (**afb. 3**). Er werd in de opgraving uiteindelijk slechts één vlak aangelegd, waarin de huisresten van verschillende perioden door elkaar heen waren te vinden. Met nadruk moet hier worden vermeld, dat er zich onder dit vlak nog oudere resten zullen bevinden, waar rekening mee is te houden bij een eventuele verwijdering van de nieuwe betonvloer in de toekomst. De opdrachtgever heeft na ontdekking van de zeer ondiepe archeologische resten zelfs besloten om de ontgraving van het voorste deel aan de straat tot een paar decimeter te beperken.

Er is amper onderzoek gedaan in de zuidhelft van de schoenenwinkel, omdat hier in de 20ste eeuw het oorspronkelijk zuidwaarts sterk aflopende talud met ruim een halve meter bruin zand is aangevuld. Wel is hier een beerput gevonden. Door de aanwezigheid van stalen vloerbalken kon er geen graafmachine komen en de beerput is geheel met de hand uitgeschept. De vondstenlaag is integraal geborgen in tientallen kunststof 26-liter emmers en de grote hoeveelheid vondsten is naderhand op de zeef gespoeld.

In de winkel werden ook de bestaande zijmuren bouwhistorisch bekeken, althans voor zover het muurwerk zichtbaar was onder de lagen pleister en ervoor geplaatste klampmuren. Hoewel de diverse bouwtekeningen in het gemeentelijke Bouwarchief anders zouden doen vermoeden, is er nog veel eeuwenoud muurwerk bovengronds aanwezig. Deze waarnemingen zijn in onderstaand verslag meegenomen.

Na het wassen van de vondsten door Kees Tiebie en Sjaak Waterlander zijn de meeste vondsten gedetermineerd door Rob Roedema en een deel door Peter Bitter; het botmateriaal is gedetermineerd en geanalyseerd door Sjaak Waterlander, enkele leervondsten door Karin Beemster (**afb. 4**).

Periodisering

De aangetroffen archeologische resten konden worden uitgesplitst in 7 perioden:

- Periode 1: ca. 1350 – 1400
- Periode 2: ca. 1400 – 1575
- Periode 3: ca. 1575 – 1625
- Periode 4: ca. 1625 – 1700
- Periode 5: ca. 1700 – 1879
- Periode 6: 1879 – 1909
- Periode 7: 1909 – 2012

De sporen worden gecodeerd met een samengestelde code bestaande uit het periodenummer plus een letter. Van een aantal sporen is de periodisering vaag gebleven en hier worden de beide mogelijke perioden gehanteerd, bijvoorbeeld de waterput 3/5C die ergens tussen circa 1550 en 1850 gedateerd moeten worden (periode 3, 4 of 5). De sporen worden gedetailleerd beschreven in bijlage 1, waarbij ook een stratigrafische matrix is gevoegd.

De oudste huisresten, 14de-15de eeuw (perioden 1-2)

In de opgraving dateren de oudste aangetroffen sporen uit de tweede helft van de 14de en uit de 15de eeuw (**afb.5**). Nota bene, omdat de diepte van het grondverzet beperkt was, bevinden zich hieronder waarschijnlijk nog oudere resten die nu niet onderzocht konden worden.

Afb. 6-7: Slachtafval van rund en schaap of geit uit laag 1D; brokstukken van twee afgeronde kiezels (wrijfstenen?) en een wetsteen uit laag 1C, tweede helft 14de eeuw (13LAN14, 13LAN22). Schaal 1:4

De vroegste opgegraven bewoningssporen bestonden uit leemvloeren met vrij liggende stookplaatsen (sporen **1B-1D**). De vloer werd tweemaal vernieuwd (afb. 6-11). De stookplaats van de derde fase was het best bewaard: een circa 20 cm diep aangelegde stookkuil met een baksteenvloer van 0,8 bij 1,2 meter. Tussen de opeenvolgende vloeren waren dunne ophogingspakketten opgebracht die als egalisatielaag dienden. In vierde instantie werd een baksteenvloer (**1E**) aangelegd. Direct op de baksteen lag nog een dunne kleivloer, wellicht hoorde die erbij als een soort deklaag. Het tussen de vloeren gevonden scherfmateriaal dateert uit de 14de eeuw. Middenin de baksteenvloer heeft zich een stookplaats bevonden, getuige een tweetal ingegraven 'asemmers', gemaakt van de onderkant van een houten emmer of klein tonnetje en inwendig bekleed met een laag grijze klei. Nabij de asemmers was de vloer beroet en tussen de bakstenen lagen oranje asresten. Muren van dit huis zijn niet terug gevonden, maar ze zullen waarschijnlijk hebben bestaan uit wanden van hout en/of leem. Een onduidelijk muurfragment (**1/3A**) kan eventueel een restje van de oostelijke fundering zijn geweest, maar eventueel zou het ook een gangmuur uit een volgende bouwphase (periode 3) kunnen betreffen.

Afb.8-11 Vloeren en haarden uit de tweede helft 14de eeuw: 8 haard 1D (uit het noorden), 9 en 11 baksteenvloer uit asputjes 1E (uit het noorden), 10 doorsnede door kleivloeren en baksteenvloer

12

13

14

Afb.12-14 De fundering van een zijmuur van Langestraat 51 (2A) doorsnijdt de oudere sporen van nummer 49: 12 vanuit het zuiden en 13 vanuit het noorden, 14 fundering 2A doorsneden door de bestaande zijmuur (rechts)

In een volgende fase werd dit huis afgebroken en Langestraat 49 blijkt daarna lange tijd samen met nummer 51 één groot erf te zijn geweest. Ongeveer een meter binnen het bestaande pand Langestraat 49 werd namelijk de fundering gevonden van een zijmuur van Langestraat 51 (2A). De fundering was ondiep aangelegd van zachte baksteen van 22x10,5x5 cm, dateerbaar omstreeks 1375/1450 (afb. 12-14). Hij was te licht gebouwd om een verdieping te kunnen dragen. Het huis had een simpele leemvloer (2B) en verschilde dus nog sterk van de 'stadskastelen' van de toenmalige stedelijke elite. Toch stond het op een ruim terrein, want op de plek van Langestraat 49 kwam nog anderhalve eeuw lang geen andere bebouwing van betekenis. Tot onze verrassing blijkt de bebouwing langs de Langestraat dus niet van aanvang af aaneengesloten te zijn geweest!

Dit bescheiden huis, op Langestraat nummer 51, heeft niet lang stand gehouden. Het werd in het midden van de 15de eeuw vervangen door een pand van heel ander kaliber dat dermate degelijk in elkaar zit dat het achterste gedeelte nog steeds het casco vormt van het pand op Langestraat 51. In de 16de eeuw volgde een bouwcampagne waarbij het voorste deel van Langestraat 51 werd vernieuwd. Het terrein van Langestraat 49 was tot omstreeks 1600 weinig meer dan een zij-tuin bij nummer 51.

Nieuwbouw rond 1600 (periode 3)

De kern van het bestaande pand op Langestraat 49 komt uit één grote bouwphase (afb. 5, 15-20). Er kwam een fors bakstenen huis van 6,9 meter breed en 9 meter diep (3A), met daarachter nog een iets versmald achterhuis van 4 meter breed en maar liefst 8 meter diep (3B-3D). Gezien het formaat zal dit achterhuis niet alleen een achterkeuken maar ook een ontvangstzaal hebben gehuisvest. De funderingen zijn met elkaar in verband gemetseld. Het hoofdhuis is tot ongeveer 80 cm diep gefundeerd, met vele vertandingen tot een flinke breedte. De stevige oostelijke zijmuren uit deze bouwphase zijn nog steeds onderdeel van het bestaande pand. Wellicht staat ook de westelijke muur van het huis er nog, maar deze is dan verscholen achter een 18de-eeuwse klampmuur. Het is onbekend of er ook op de verdieping nog muurwerk van resteert.

Tegen de achtergevel van het achterhuis, in de hoek met de schutting, maakte men een privaat met daaronder een beerput (3E). Het oudste vondstmateriaal uit de put dateert uit het einde van de 16de of begin van de 17de eeuw.

Afb.15 Overzicht uit het noorden: vooraan muur 3A, rechts erachter waterkelder 4/5C en linksachter kelder 4A

16

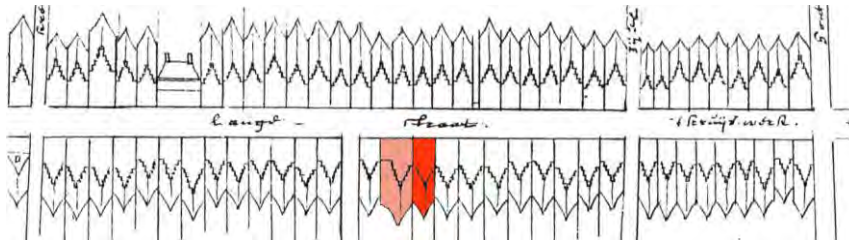

17

Afb.16-17 Muur 3A vanuit het westen: 16 aansluiting op zijmuur, 17 aanzet voor achteraanbouw 3B (in verband)

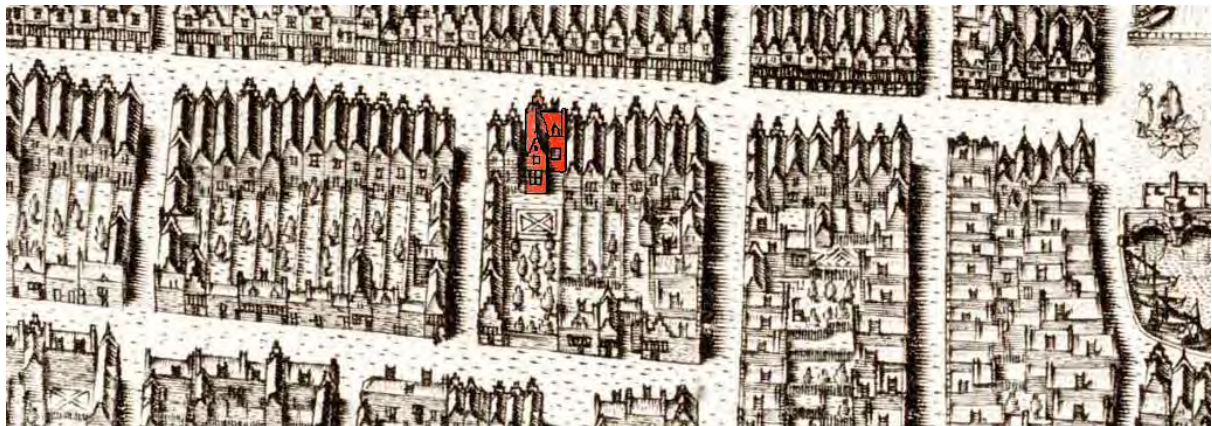

Afb.18-20 Onderzoek van beerput 3E: zwaar handwerk!

Afb.21 Pentekening van gevels aan de Langestraat tussen de Krebbesteeg en de Boterstraat, anoniem ca. 1660/1673, met de nummers 51 en 49 roze en rood ingekleurd (Regionaal Archief Alkmaar)

Het Regionaal Archief Alkmaar bezit een set pentekeningen van alle huisgevels in de binnenstad, door een onbekende tekenaar gemaakt tussen circa 1660 en 1673 (afb. 21).⁷ Hoewel de meeste gevels alleen als contour zijn weergegeven, blijken ze een betrouwbaar straatbeeld te leveren. Vaak zijn ze perfect te combineren met de oudste kadastrale kaart van 1832. Op het betreffende kaartje van de Langestraat zijn nummers 51 en 49 goed herkenbaar. Ze zijn hoger dan de meeste huizen vanwege de aanwezige verdieping, in tegenstelling tot de doorsnee huizen, die boven de begane grond slechts een zolderverdieping hadden. Nummer 51 had een trapgevel met aan de westkant een verbreding voor de overdekte steeg. Het iets smallere pand op nummer 49 had een even hoge trapgevel, wat betekent dat dit huis eveneens al een volledige verdieping had.

Afb.22 Uitsnede uit de kaart van Cornelis Drebbel uit 1597, met de locatie van Langestraat 51 en 49 rood ingekleurd (Regionaal Archief Alkmaar)

Dit beeld is geheel afwijkend van de weergave op de stadsplattegrond van Cornelis Drebbel uit 1597 (afb. 22). Daar staat als derde (!) pand vanaf de hoek Pastoorsteeg een groot huis met een dak haaks op de straat, met aan de oostkant er tegenaan een zij-huis met een lager dak parallel aan de straat. De tekening is erg gedetailleerd en maakt daardoor een betrouwbare indruk. Bij het huis hoort een enorme tuin tot aan de Breedstraat. Het huis lijkt echter totaal niet op de gedaante van Langestraat 49, maar moet welhaast een weergave zijn van Langestraat 51. En dan is Langestraat 49 van origine dit zijhuis? Op de plek van het huidige hoekpand Langestraat 53 zouden dan in 1597 twee kleine huisjes gestaan moeten hebben.⁸ Als deze interpretatie klopt, moet de bouwphase **3A-3D** pas kort na 1597 zijn ontstaan ter vervanging van het zijhuis bij Drebbel. Van dit zijhuis lijken geen resten in de opgraving te zijn aangetroffen, tenzij er toen nog steeds iets heeft gestaan op fundering **2A**.

⁷ Regionaal Archief Alkmaar collectie Aanwinsten inv.nr. 123.

⁸ Drebbel tekent 11 huisjes tussen de Pastoorsteeg en Payglop (het zijhuis meegeteld) en ook op de gevelbeeldenkaart van circa 1670 staan er 11 huisjes. Tegenwoordig zijn er 9 panden, maar het gebouw van nummer 33 en 35/37, nu één pand, staat natuurlijk op de plek van twee aparte panden. De verklaring is waarschijnlijk dat tussen 1597 de twee kleine pandjes bij de hoek Pastoorsteeg zijn vervangen door één huis (het perceel is tegenwoordig met 8 meter ongewoon breed), terwijl voor 1670 ergens ten oosten van Langestraat 49 een breder huis kan zijn vervangen door twee kleintjes (bijvoorbeeld bij de hoek Payglop, waar in de 19de eeuw twee heel smalle huisjes stonden op de plek van het tegenwoordige hoekpand nr.31).

Afb.23-24: Wandtegelfragmenten tussen het puin (1879) in trapgat 4A (13LAN6): 23 wit en figuurtjes zonder hoekornament of met spinnekopjes 1640-1700, 24 bruin gemarmerd 1675-1750; bleekbeige baksels. Schaal 1:3

Afb.25 Wandtegelfragment uit puinkuil 7D (13LAN5): bloemvaas met in de hoeken ossenkopjes, rood baksel 13x13x1,1 cm 1620-1650. Schaal 1:3

Afb.26-27 Wandtegelfragmenten uit de demping (1909/1935) van beerput 3E (13LAN19): 26 figuren met spinnekopjes in de hoeken en een kwadraattegel met kwart-ruit-decor in bruin gesprenkeld 1650-1725, 27 rivierlandschap in achtkantige cartouche met krulwerk en geruite hoeken, Utrechtse productie uit 1800/1825-1895. Schaal 1:3

Resten uit de 17de en 18de eeuw (perioden 4 en 5)

Het huis is in casco eeuwenlang overeind gebleven. Er zijn maar heel weinig aanwijzingen voor bouwactiviteiten in de eeuwen tussen begin 17de eeuw en 1879 (afb. 5, 24-32). Wel werd op enig moment de achterkeuken herbouwd (4A). Hij kreeg een smallere vorm, met een kelder eronder. Gezien de gebruikte baksteen vermoeden we een 17de-eeuwse datering van deze bouwfase.

Uit diverse puinsporen komen fragmenten van 17de- en 18de-eeuwse wandtegels. De jongste wandtegels zijn 19de-eeuws en afkomstig uit een Utrechtse fabriek.⁹ Ze werden voornamelijk toegepast in schouwen, op wanden van keukens, gangen en kelders, of als plinten.

Vermoedelijk in de 18de eeuw werd het hoofdhuis aan de binnenzijde afgewerkt met halfsteens klampmuren (5A) - de te verwachten sporen van een 16de-eeuws houtskelet in de oude zijmuren bleven bij het onderzoek van 2013 helaas hierachter verscholen (afb.28a-b). In de archiefbronnen is er een opvallende stijging van de verkoopprijs tussen 1723 (f.3100) en 1737 (f.4100). Was deze wellicht het gevolg van deze verbouwing?

⁹ Soortgelijke landschappen met identieke omlijstingen zijn te vinden in Sprangers 2013, 47, 84, 102, 104, 106, 112 (verschillende tegelbakkerijen in Utrecht).

29

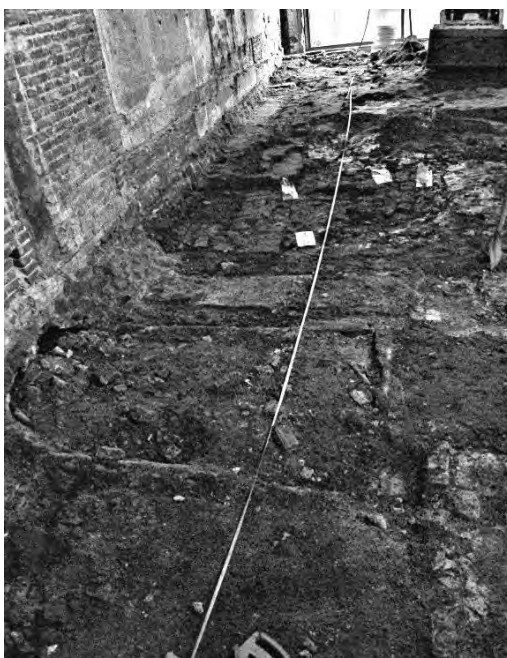
28a

28b

30

31

Afb.28a-b Grotendeels verscholen achter pleisterwerk: halfsteens klampmuur 5A van 18de-eeuwse baksteen

Afb.29-30 De keldertrap 4A gezien vanuit het zuiden (29) en noorden (30)

Afb.31 Op de voorgrond links waterkelder 4/5C, tegen de achterkant van huismuur 3A, rechtsvoor de hoek van keldertrap 4A, vanuit het zuiden gezien

Voor de drinkwatervoorziening werd ergens in de 17de of 18de eeuw een waterkelder (**4/5C**) gemetseld tegen de achterzijde van het pand (**afb.5, 15, en 31**). Iets meer naar achteren is ook een ronde waterput (**3/5B**) aangetroffen, van onbestemde ouderdom.

De jongste vondsten uit de beerput **3E** dateren uit de eerste helft van de 19de eeuw, op één schoteltje na dat te dateren valt in de late 19de of begin 20ste eeuw. Het is toen wellicht bij een verbouwing in de beerput beland. De beerput is in elk geval buiten gebruik na de verbouwing van 1879, toen het toilet werd verplaatst naar een ander deel van het huis.

Eigenaren en bewoners van Langestraat 49 in de 17de en 18de eeuw

Langestraat 49 behoorde tot de duurdere panden van de stad. Het huis werd voor hoge prijzen verkocht: in 1717 voor 2.500 gulden, in 1723 voor 3.100, in 1737 voor 4.250 gulden, in 1790 (ondanks de enorme prijsdalingen in deze crisistijd) nog voor 2.000 gulden, in 1802 voor hetzelfde bedrag. De prijsstijging tussen 1723 en 1737 zou wellicht verband kunnen houden met een verbetering van het pand bij een verbouwing – mogelijk zijn de klampmuren **5A** hiervan de overblijfselen.

De heffing voor de Verpondingen (een onroerend goed belasting gebaseerd op de jaarhuur, of een taxatie ervan indien het pand zelf gebruikt wordt) behoort in de 18de eeuw tot de hoogste in de stad. In 1716 is de heffing 16 gulden, toen nog 1/8 van de jaarhuur, die dus uitkomt op 128 gulden per jaar. In 1726 blijkt het huis voor 200 gulden per jaar te worden verhuurd. In 1730 noteren de klerken bij de 'Redres' (een algehele hertaxatie waarbij men de aanslag ook verlaagt naar 1/12 deel van de huurwaarde) dat het huis voor 170 gulden per jaar wordt verhuurd, welk bedrag in de aanslag met 6 gulden wordt verminderd omdat in dit huurbedrag ook 'behangsel' (meubilair?) is inbegrepen. Van de data in het Redres zijn tabellen gemaakt met een procentuele verdeling voor alle huizen in de stad.¹⁰ Het blijkt dat vóór 1730 slechts 14% van de huizen een huurwaarde boven 160 gulden had (waarvan 5% boven de 200) en dat na de hertaxaties van 1730 nog slechts 7% een huurwaarde boven de 160 gulden had.

Langestraat 49 is eeuwenlang een voornaam woonhuis, met eigenaren van stand. Helaas is niet altijd te achterhalen of de eigenaren ook zelf in het kapitale pand wonen.

In 1649 koopt Catharina Kinneman haar mede-erfgenamen uit van Langestraat 49, een erfenis afkomstig van haar vader Fredrick Jansz Kinneman.¹¹ Zij is dan al voor een derde deel eigenares door een erfenis van haar oudoom Jacob Adriaensz Roest. De eigendomsrechten in de aankomstitel van de akte gaan terug op haar overgrootmoeder Hillegont Adriaansd in 1613. Uit haar tweede huwelijk met Maarten Pietersz Groen in 1666 krijgt Catharina een zoon, de latere notaris mr. Pieter Groen¹² die het huis in 1704¹³ van zijn vader erft.¹⁴ Blijkens een belastingregister uit 1716 is Pieter Groen dan bewoner van het huis.

Pieter Groen verkoopt Langestraat 49 in 1717 aan Jacob Bosschaart, die het 6 jaar later alweer aan zijn buurman Nicolaas Klok verkoopt.

De rijke regent Nicolaas Klok is op dat moment niet alleen eigenaar en bewoner van Langestraat 51, maar ook eigenaar en verhuurder van Langestraat 53 en van kamerwoningen aan de Pastoorsteeg (**afb. 32**). Als Nicolaas Klok in 1726 overlijdt, is Langestraat 49 verhuurd 'aen den heer Oud-schepen Gerard Stuijling Sijms, om 200 gl.

¹⁰ Bitter en Van den Berg 2014, 174-175.

¹¹ Volgens de transportakte van 1649 (ORA 154-245/246/247 nrs.39-40). Er zijn enkele vermeldingen van haar te vinden in de DTB (Doo- Trouw- Begraafboeken, via de website www.archiefalkmaar.nl onder 'Genealogie') maar er is verwarring vanwege een naamgenote. In de Begraafboeken is een Vrerick Kinneman op 10 november 1639 in de Grote Kerk begraven. Is dit dezelfde als in de erfkwestie 10 jaar later? Op 23 mei 1666 is er een hervormd huwelijk van Catarina Kinneman met Maerten Groen. Volgens Bloys/Belonje 1928 krijgen ze als enige kind Pieter Groen, de latere notaris. Zij is op 13 november 1673 hervormd begraven in de Grote Kerk in graf MG 326. NB Catharina heeft een naamgenote: een Catarina Kinneman trouwt op 16 augustus 1665 rooms-katholiek met Jan Maertsz Heck en op 3 januari 1668 worden hun kinderen Joannes en Maria rooms-katholiek gedoopt. Op 22 september 1678 wordt 'Catarijn Kinneman' begraven in de Grote Kerk in graf NG 204.

¹² Bloys/Belonje 1928, 84. Ze is dan weduwe na een huwelijk op 24 juni 1654 met Pieter Bouman.

¹³ Maarten Pietersz Groen, begraven op 26 maart 1704 in de Grote Kerk in graf NG 192.

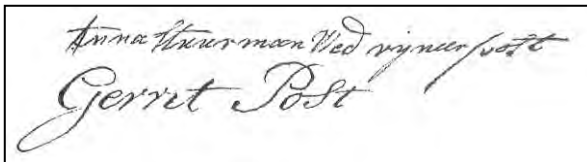
¹⁴ Pieter Groen zou volgens Bloys/ Belonje 1928, 84, getrouwd zijn met Johanna Clara Matham (overleden in 1712). Volgens het DTB wordt Jacobus, zoon van Pieter Groen en Joanna Clara Matham, op 20 juli 1708 rooms katholiek gedoopt. Op 27 juli 1710 wordt van dit echtpaar wederom een Jacobus rooms-katholiek gedoopt, maar ook dit kind komt te overlijden en wordt op 2-10-1710 begraven onder NG 192 (hetzelfde graf als Pieters vader – NB Pieter is kennelijk dus overgestapt op hetatholicisme).

s'jaers'.¹⁵ Deze vooraanstaande huurder is van 1719 tot zijn overlijden in 1738 lid van de vroedschap, met in 1720-1721 een aanstelling als schepen (rechter in de stedelijke rechtbank).¹⁶ Ook de erfgenamen van Nicolaas Klok verhuren het huis en in 1730 betaalt een niet bij naam vermelde huurder de nog aanzienlijke huursom van 170 gulden per jaar. Wellicht is Gerrit Stuyling Sijs al die tijd de huurder gebleven, in deze gewilde locatie niet ver van het stadhuis.

Afb.32 Uitsnede uit de kadastrale opmeting van S.P. van Diggelen uit 1822 met de ligging van de eerste drie panden in de Langestraat ten oosten van de Pastoorsteeg (Regionaal Archief Alkmaar).

In 1737 doen de erfgenamen van Nicolaas Klok de panden alle drie van de hand. Langestraat 49 wordt in 1737 voor 4.250 gulden gekocht door Jan van Beijeren, een welgestelde boekdrukker en regent van het Weeshuis. Hij is ongehuwd en gaat er wonen samen met zijn zuster Jacoba.¹⁷ Als Jan in 1746 overlijdt¹⁸, erft zijn zuster onder meer hun woonhuis. In 1753 trouwt Jacoba met de welgestelde ondernemer Gerrit Post. Hij is weduwnaar en voor de 54-jarige Jacoba is dit haar eerste huwelijk. Als Jacoba in 1765 komt te overlijden, blijkt het echtpaar in Langestraat 49 te wonen en vermoedelijk was dit al sinds hun huwelijk zo.¹⁹

Afb.33 Handtekening van Anna Stuurman en haar schoonvader Gerrit Post op een akte over de erfenis van Reinier Post in 1775 (Regionaal Archief Alkmaar)

Langestraat 51 is in 1737 met een hoekhuisje aan de Pastoorsteeg/Breedstraat voor het enorme bedrag van 7.925 gulden verkocht aan dominee ds. Cornelis Stuurman, die het nadien zelf bewoont. Cornelis is de broer van de schatrijke ondernemer Christiaan Stuurman, die onder meer actief is in de walvisvaart. Diens dochter Anna Stuurman erft in 1759 vele bezittingen van haar vader, waaronder ook Langestraat 51. Zij trouwt in 1766 met Reinier Post, die sinds 1756 de dagelijkse leiding heeft van de walvisrederij van haar vader Christiaan Stuurman.²⁰ Reinier is de zoon van haar buurman Gerrit Post zodat vader en zoon dus burens worden (**afb. 33**).²¹ Het echtpaar is aandeelhouder in meerdere ondernemingen.²²

¹⁵ Citaat uit de boedelinventaris van Nicolaas Klok uit 1726 (ONA 69-481 nr.616).

¹⁶ Cox 2005, 67 en 93.

¹⁷ Zij zijn kinderen van de bierbrouwer Adriaan van Beijeren uit diens tweede huwelijk met Johanna Longespee: Jan werd op 7-5-1697 gedoopt en Jacoba op 10-5-1699 (data van www.archiefalkmaar.nl onder Genealogie). Bij zijn dood in 1702 liet Adriaan een grote erfenis aan zijn kinderen na.

¹⁸ Jan van Beijeren werd op 3-8-1746 begraven in de Grote Kerk graf NG 240, in het Middel Op Begraven aangeslagen voor de meest welgestelde categorie f.30 (geschat vermogen boven f.12.000).

¹⁹ Dekker 1995, 37. Jacoba van Beijeren werd op 29-1-1765 begraven in de Grote Kerk graf NG 240, in het Middel Op Begraven aangeslagen voor de meest welgestelde categorie f.30 (geschat vermogen boven f.12.000). Zij had geen kinderen.

²⁰ Dekker 1995, 23.

²¹ Reinier, zoon van Gerrit Post en Neeltje van Rossen, werd op 28-12-1717 gedoopt. Gerrit Post en zijn tweede vrouw Jacoba van Beijeren verwerven in 1763 ook aandelen in de walvisrederij waarvan zijn zoon directeur en mede-aandeelhouder is (Dekker 1995, 73).

Na de dood van Gerrit Post in 1778²³ komt Langestraat 49 in handen van Anna Post, de dochter van Gerrit uit zijn eerste huwelijk en zuster van Reinier.²⁴ Anna Post was sinds 1742 gehuwd met notaris mr. Cornelis Fransz Voorhout, die een kaarsenmakerij en azijnmakerij aan het Ritsevoort 33 had geërfd van zijn vader en hier woonde.²⁵ Het huis aan de Langestraat zal door hen zijn verhuurd.

Als Cornelis Voorhout in 1782²⁶ overlijdt en Anna Post in 1783,²⁷ blijkt dit echtpaar Langestraat 49 bij testament te hebben nagelaten aan Anna Stroo, de echtgenote van Marcelles Elisa Johannes Swaving. Dit echtpaar verkoopt het huis in 1790 voor 2.000 gulden.

De koper is dr. Petrus de Sonnaville, de stadsarts van Alkmaar die in 1793 in het huwelijk treedt met Johanna de Leeuw. De Sonnaville heeft naast zijn medische taken een politieke loopbaan. In 1797, na de komst van het Franse bestuur, wordt hij lid van het Provinciaal Bestuur, waar hij 4 jaar zitting in heeft. In die hoedanigheid raakt hij al snel betrokken bij bestuursproblemen in de polder de Schermer en hij zou in 1803 namens de gemeente Alkmaar ook heemraad van de Schermer worden, in 1823 zelfs dijkgraaf. In 1808 wordt hij in Alkmaar benoemd tot wethouder onder burgemeester Fontein Verschuur en er begint een glansrijke carrière in de gemeentepolitiek.²⁸ In 1796 koopt De Sonnaville een kapitaal huis aan de Oudegracht-zuidzijde – het is onduidelijk welk pand hij daarna zelf bewoont.²⁹ In 1802 verkoopt hij Langestraat 49 voor 2.000 gulden en hij verhuist naar de overzijde van de Langestraat.³⁰

De koper in 1802 is mr. Willem Adriaan Boon, een bekende van De Sonnaville uit het bestuur van de Schermer. Burgemeester Gijsbert Fontein Verschuur beschrijft Boon als 'redelijk geschikt tot waarneming van vele kleine zaken, bij velen maar niet allen gezien, vrij welgegoed.'³¹ Boon was sinds 1795 (het jaar van de Franse inlijving van Nederland) hoofdingeland van de Heerhugowaard en heemraad van de Zijpe en Wieringerwaard. Het polderbestuur van de Schermer kampt in die jaren met grote financiële problemen door de hoge polderlasten en de slechte economische situatie. Willem Adriaan Boon wordt dan als penningmeester van de Schermer benoemd. Hij doet herhaaldelijk een beroep op de ingelanden om in te schrijven op obligatieleningen en ook De Sonnaville koopt enkele van deze waardepapieren. In 1810 ontdekt het polderbestuur dat Boon privé in financiële problemen verkeert en in allerijl probeert men de door hem bewaarde kas van de Schermer veilig te stellen. In september vlucht Willem Adriaan Boon naar het buitenland met achterlating van een fors geldtekort. Twee Alkmaarse notabelen, die voor hem borg hadden gestaan, worden vervolgens voor het financiële tekort aangesproken.³² Langestraat 49 zal in de nasleep hiervan van eigenaar zijn verwisseld, maar door een lacune in de beschikbare archiefbronnen is de eigendomssituatie tot 1822 onduidelijk.

²² Hun geschiedenis wordt uitgebreid beschreven door Dekker 1995, 29 en 37-56.

²³ Gerrit Post werd op 27-8-1778 begraven in de Grote Kerk ZG 178.

²⁴ Anna Post, dochter van Gerrit Post en Neeltje van Rossen, werd op 12-12-1720 gedoopt.

²⁵ Dekker 1995, 29, 49 en 51 verwacht deze Cornelis Voorhout met een naamgenoot, Cornelis Adriaansz Voorhout, zoon van een wijnkoper aan de Voormeer. Op p.73 geeft hij de correcte verwijzing naar Cornelis Fransz Voorhout. In de Begraafboeken wordt ook op 6-11-1751 de begrafenis van Dieuwertje vermeld, dochter van 'Cornelis Fransz Voorhout op het Ritsevoort', in de Grote Kerk ZG 267. Zij werd als dochter van Cornelis Voorhout en Anna Post op 23-12-1742 gedoopt. Cornelis Adriaansz Voorhout was op 21-11-1745 getrouwd met Elisabeth de Wit; hij werd op 13-1-1763 begraven in de Grote Kerk K 182.

²⁶ Op 31 dec 1782 wordt Cornelis Fransz Voorhout begraven in de Grote Kerk ZG 267.

²⁷ Anna Post wordt op 15 mei 1783 begraven in de Grote Kerk ZG 267.

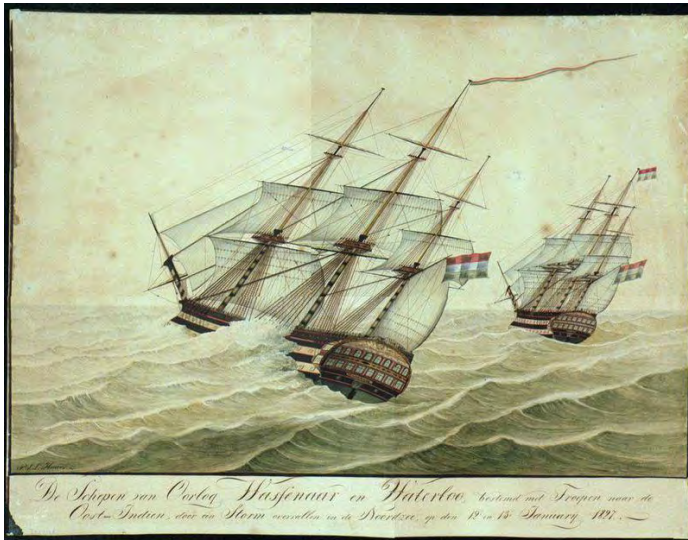
²⁸ Aten en Smit 2004.

²⁹ Oudegracht 293, Kad.A1076, ORA 180 fol.104 nr.97, voor f.3000.

³⁰ Langestraat 66-West, Kad.A449, ORA 183 fol.49.

³¹ Rombach 1982, 118-119.

³² Aten en Smit 2004, 6-7.

34a

34b

34c

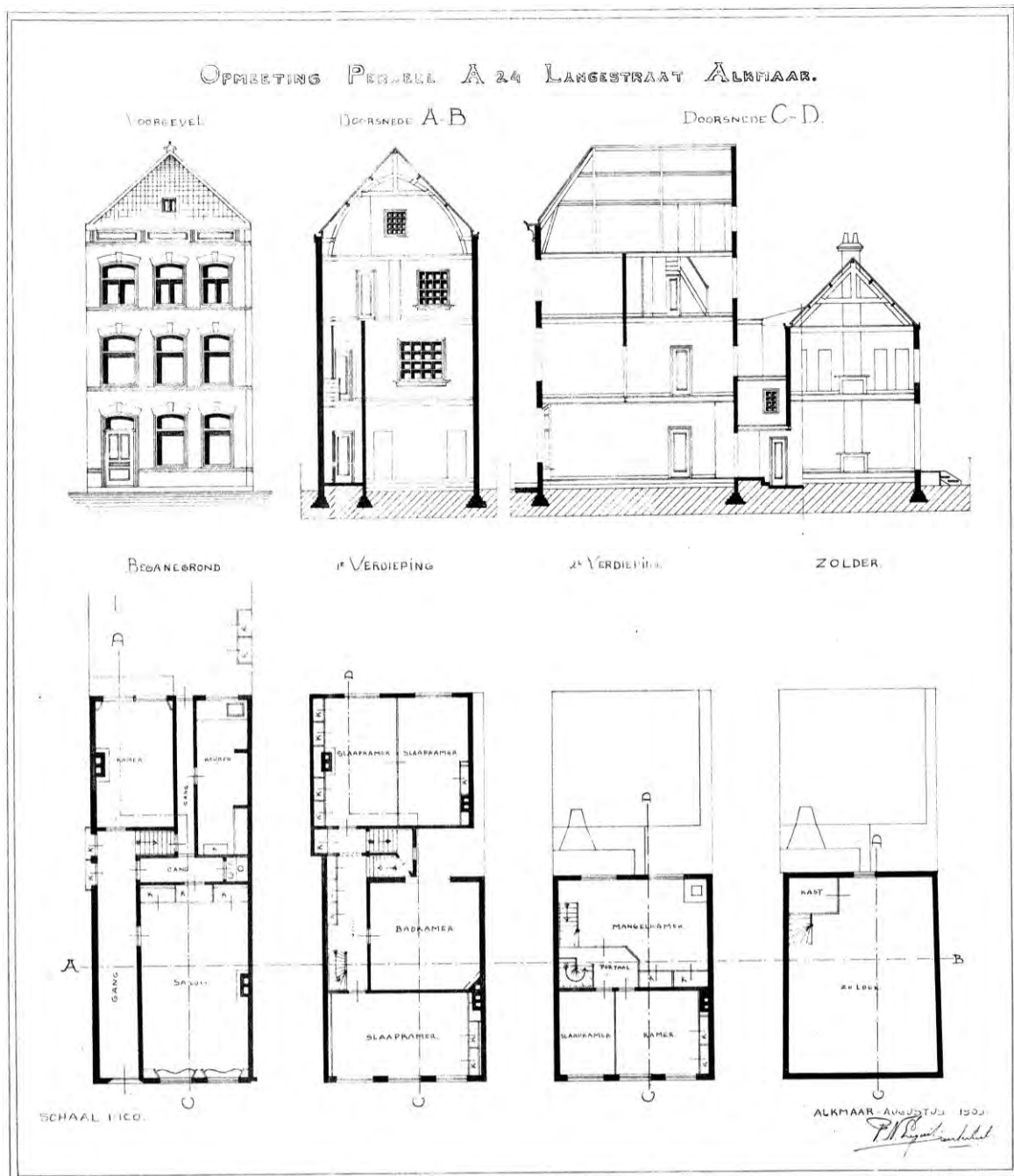
Afb.34a Portret van Adriaan van Daalen in 1840 (privé collectie)

Afb.34b De schepen van oorlog Wassenaar en Waterloo overvallen door de westerstorm 12-13 januari 1827, tekening van P.J.L. Haars (Maritiem Museum Rotterdam)

Afb.34c De ondergang van het linesschip Wassenaar voor de kust van Schoorl op 16 januari 1827, schilderij van J.G. Heijmel uit 1837 (collectie Reddingmuseum Den Helder)

In 1822 blijkt Adriaan van Daalen de eigenaar en bewoner te zijn. Gedurende zijn residentie in dit pand maakt hij een flinke carrière bij de marine (afb. 34a-c).³³ In 1814, een jaar nadat Nederland een onafhankelijk koninkrijk is geworden, wordt Adriaan gepromoveerd tot kapitein lieutenant. In januari 1827 vaart hij als kapitein-ter-zee van het oorlogsschip de *Waterloo*, een vrijwel nieuw schip uit 1824, met een bemanning van 250 koppen en 670 militairen naar Java om een opstand te onderdrukken. Ze zijn in gezelschap van het oorlogsschip de *Wassenaar*. Kort na het verlaten van de Nederlandse haven worden de schepen getroffen door een verschrikkelijke winterstorm. De *Waterloo* verliest alle drie de masten en haar roer, maar met behulp van hun anker weten ze te voorkomen dat het schip strandt. De *Wassenaar* is niet zo fortuinlijk. De ankerlijn breekt en het schip wordt vernield op een zandbank ter hoogte van Schoorl, maar gelukkig kunnen de meeste opvarenden nog worden gered. De *Waterloo* wordt gerepareerd en vertrekt vier maanden later alsnog naar Java met de troepen. Als het schip in 1828 terugkeert, wordt Adriaan benoemd tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw voor het redden van schip en opvarenden. In 1838 krijgt kapitein van Daalen eervol ontslag met toekenning van de rang van schout-bij-nacht. Adriaan van Daalen zou op 84-jarige leeftijd in 1858 in zijn huis aan de Langestraat overlijden.

³³ Zie: Stapel 2012; <http://scholtz.org/bill/Documents/vanDaalenAdriaanAdmiral/index.htm>.

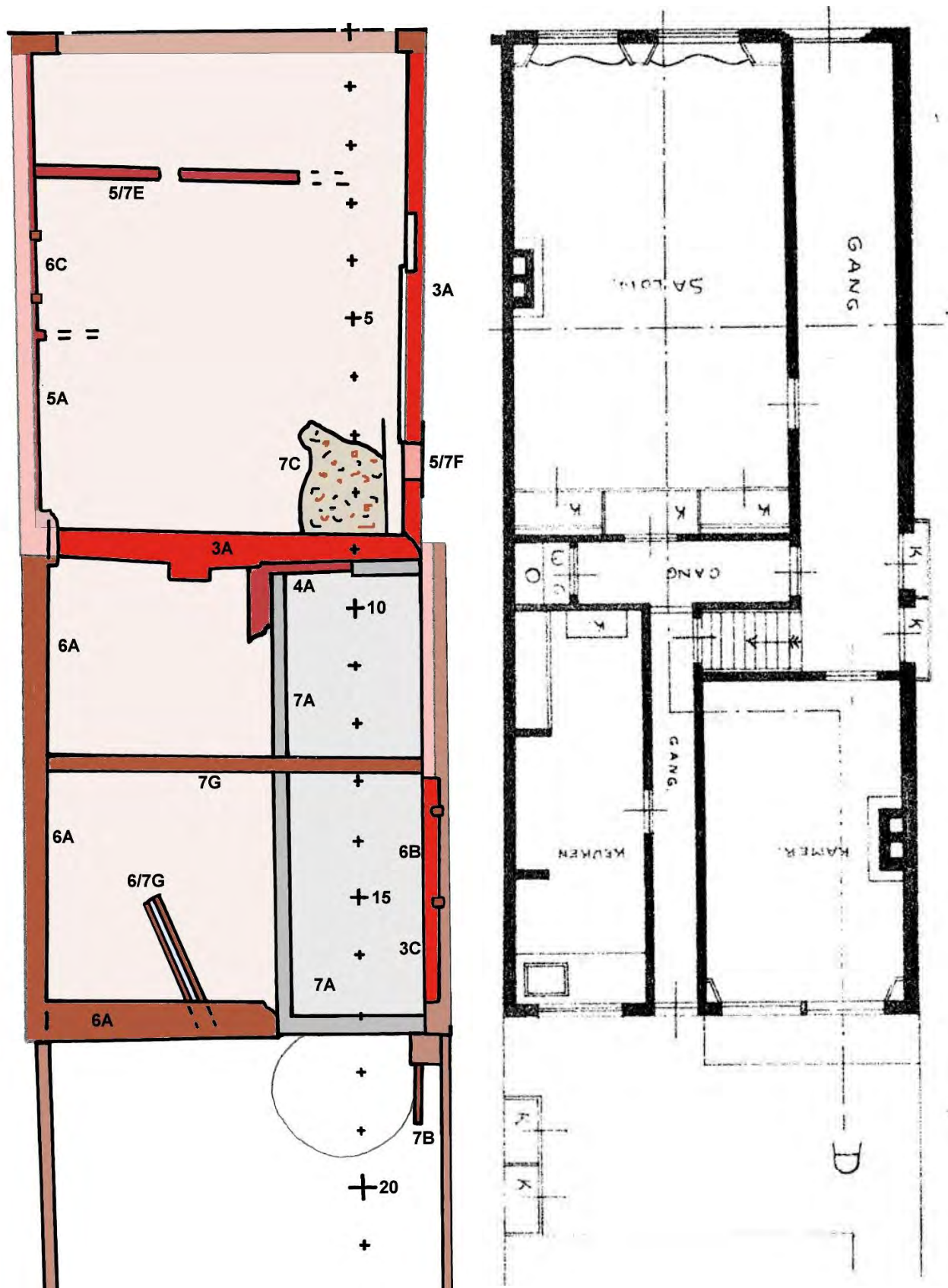

Afb.35 Opmeting van de bestaande toestand van het pand in 1909 door P.N. Leguit, waarop de bouwphase van 1879 te zien is (Bouwarchief gemeente Alkmaar).

Grote verbouwingen in 1879 en in de 20ste eeuw (perioden 6 en 7)

In het bouwarchief van de gemeente Alkmaar bevinden zich enkele bouwtekeningen van verbouwingen aan Langestraat 49. Een aantal sporen in ons onderzoek kunnen hiermee worden verklaard (afb.35).

In 1879 vindt een forse verbouwing en uitbreiding plaats (bouwsporen 6A-6D), waarbij het pand zijn tegenwoordige voorgevel krijgt (afb.36a-b en 37). De opdrachtgever is de heer Barend Preyer, agent van de Nederlandsche Bank, die zijn woonhuis ingrijpend laat vernieuwen tot een 'heerenhuis'. Het resultaat is te zien op een tekening van de bestaande toestand in 1909.

Afb. 35a-b Opgravingsplattegrond van de sporen uit perioden 6 en 7, naast de plattegrond door P.N. Leguit van de bestaande toestand in 1909 (bouwfase 1879, periode 6). Schaal 1:100

Afb.35a-d De oostelijke zijmuur van het hoofdhuis (a-b): de kern van opstaand muurwerk hoort nog bij de fundering rechts (3A); met sporen van de 20ste-eeuwse trap van het hoofdhuis. De oostelijke zijmuur van het achterhuis (c-d): opgaand muurwerk 3C met uit 1879 de resten van de trap van het achterhuis en schouw 6B.

Het hoofdhuis is opgetrokken met twee verdiepingen. De ruime zolder onder het schilddak met schenkelspanten past in deze bouwtijd.³⁴ Het hoofdhuis wordt beneden geheel bezet door een riante salon met midden tegen de westmuur een schouw (**6C**). Vanaf de voordeur loopt een lange gang langs de oostzijde. Aan de oostmuur zijn de sporen gevonden van een marmeren gangbekleding met rondboognissen die bij deze of bij een volgende bouwphase behoren.³⁵ Achter het hoofdhuis verrijst een half los staand pand met een verdieping en een eigen dwarskap, verbonden door een lage tussenbouw met gangen. Op de begane grond bevinden zich in dit achtergebouw aan de westkant een keukenruimte en aan de oostkant een kamer met een schouw (**6B**) tegen de oostmuur. Op de verdiepingen zijn er diverse privé vertrekken.

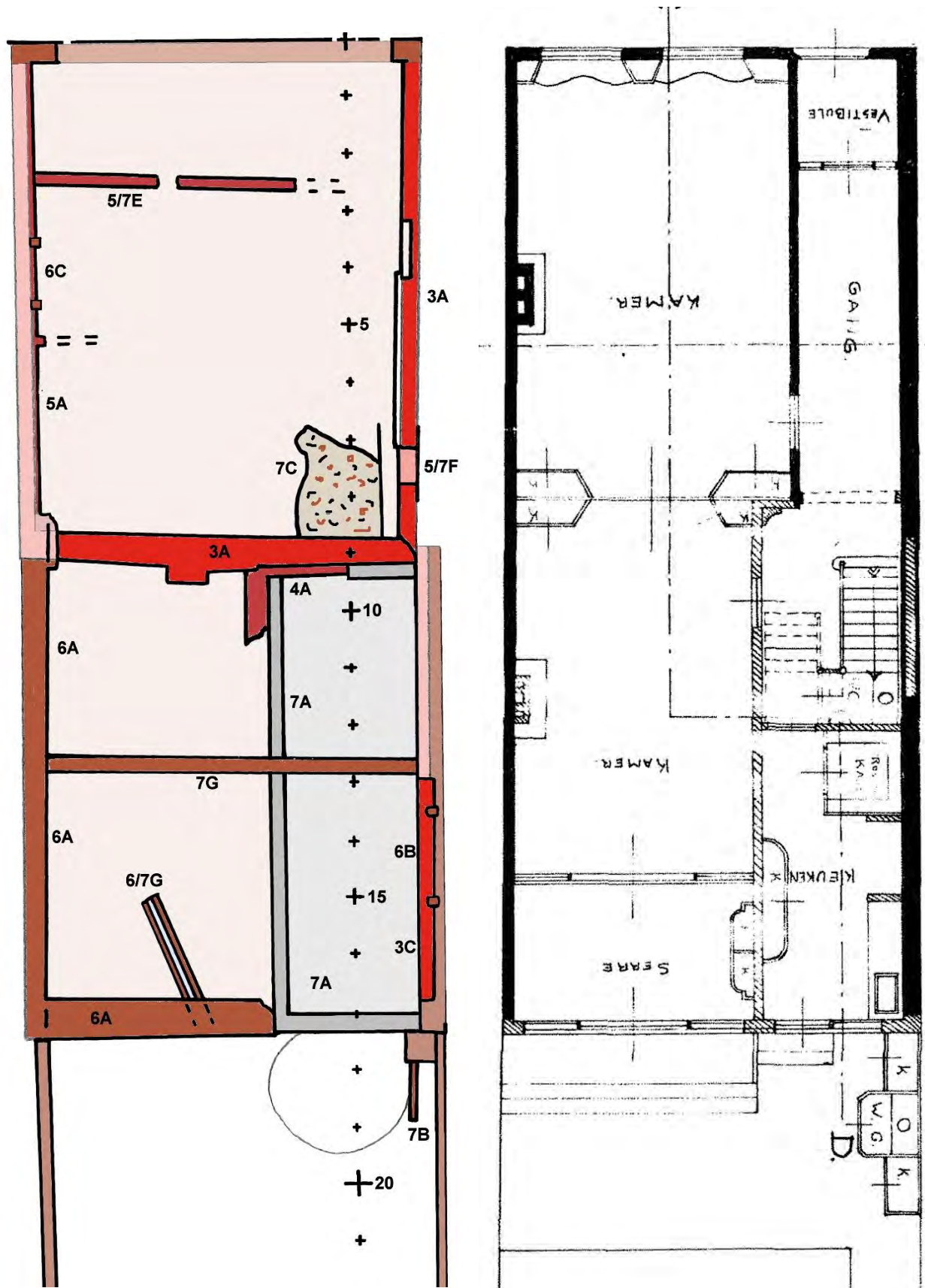
Mogelijk is de achterin terug gevonden goot (**6/7G**) afkomstig van een hemelwaterafvoer richting de Breedstraat.

In deze bouwphase is nog gebruik gemaakt van de oude zijmuren, in elk geval op de begane grond (in de tegenwoordige bovenwoning is nog geen bouwhistorisch onderzoek gedaan). Op de bouwtekening van 1909 blijkt de keldertoegang 4A al in in de bestaande situatie te zijn verdwenen - de puinvulling (**6D**) in het trapgat zal er in 1879 zijn ingestort, maar de kelder blijkt in 1909 nog wel onder de vloer te zitten.

De tekening van de bestaande situatie vóór 1909 toont ook een toilet in het tussendeel, tegen de westgevel, weergegeven als een wc-hok met een rechthoekige zitting met ronde opening. In die tijd kende Alkmaar het 'tonnenstelsel', waarbij onder elk toilet een beerton van de gemeente werd gehuurd, die wekelijks werd vervangen.

³⁴ Met dank aan Carolien Roozendaal, gemeentelijk bouwhistoricus, voor de toelichting.

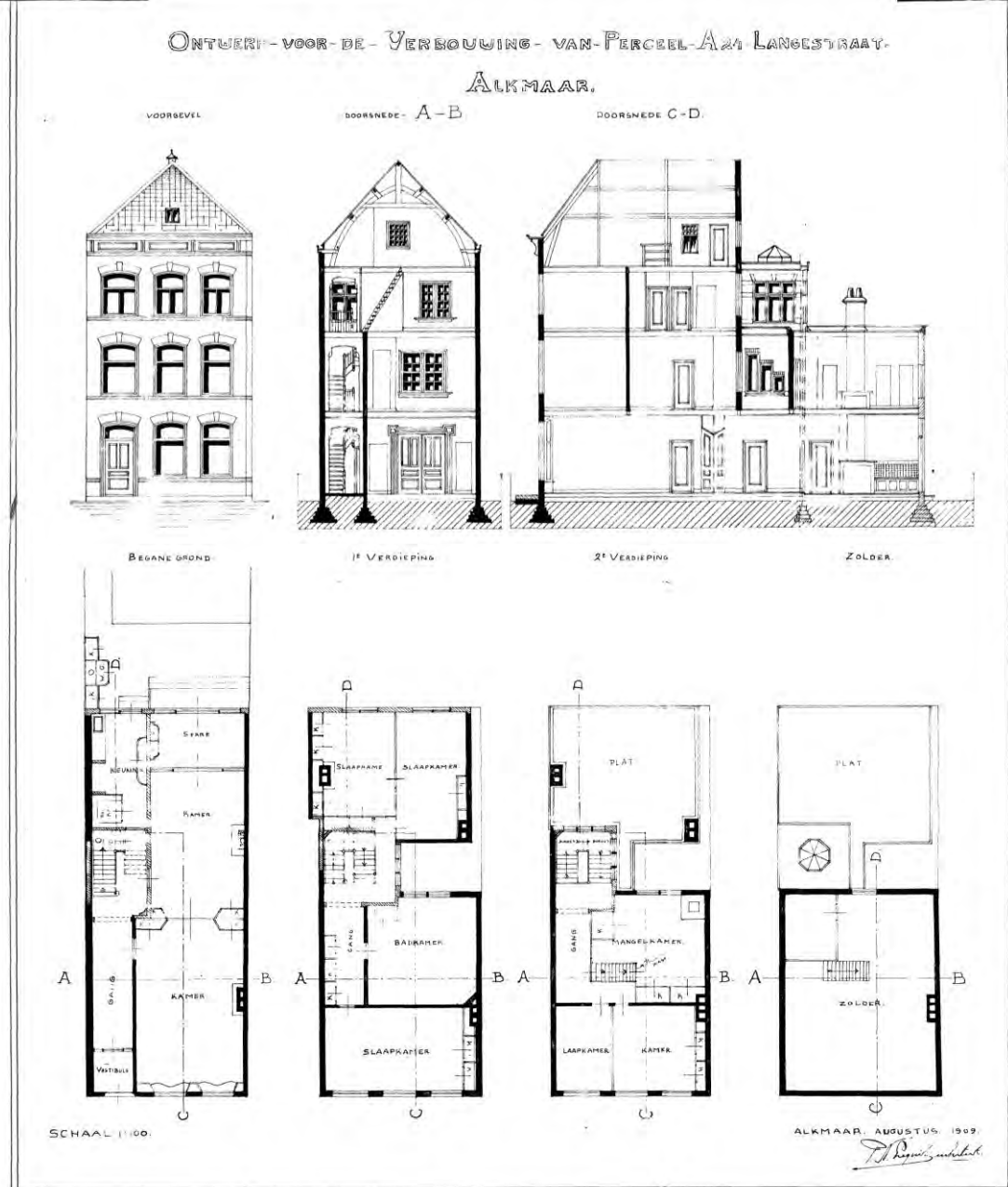
³⁵ Gedocumenteerd door Odwin Ralling in opdracht van de gemeente.

Afb. 38a-b Opgravingsplattegrond van de sporen uit perioden 6 en 7, naast de plattegrond van de nieuwbouw van 1909 door P.N. Leguit.. Schaal 1:100

Ontwerp van het oorspronkelijk
woningstelsel van de
Langestraat, 1909.
P.N. Leguit

Bekent bij besluit van Bestuur
van Alkmaar
d.d. 2. Sept. 1909, n:o 26.
De Bestuur van Alkmaar
Bouwk.

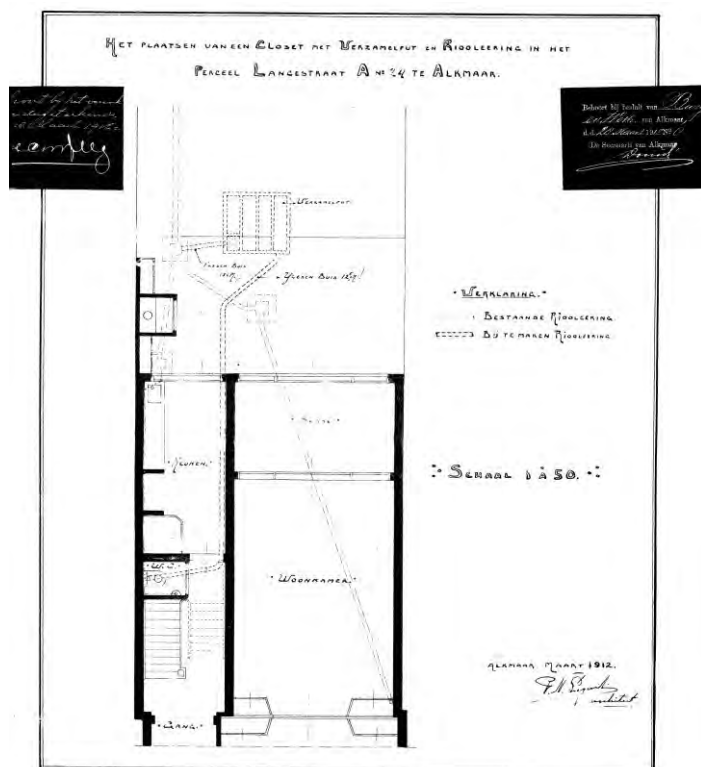
Afb.39 Ontwerp voor de modernisering van Langestraat 49 door de Alkmaarse architect P.N. Leguit (Bouwarchief gemeente Alkmaar).

In 1909 laat H.G. Preyer, directeur van de Zaanlandse Bank, het woonhuis grondig moderniseren door de gerenommeerde Alkmaarse architect P.N. Leguit (afb.38-39). Daarbij worden op de begane grond de salon en achterkeuken uitgebroken voor een modieuze kamer-en-suite met een serre aan de achterzijde. De keuken wordt verplaatst tegen de oostmuur, achter de gang. De verbinding tussen het hoofdhuis en het achterhuis wordt versterkt door de dwarskap van het achterhuis te vervangen door een plat dak en door de inpassing van een ruim trappenhuis tussen het hoofdhuis en het achterhuis.

Waarschijnlijk is bij deze bouwphase onder de gehele keuken een grote diepe betonkelder (7A) aangebracht, met stahoogte. Er is vanaf de gang een vaste keldertrap gemaakt tegen de oostmuur, waarvan de aanzet nog is terug gevonden.

De wc van 1879 moet verdwijnen en er komt een buiten-wc vlak achter de keuken tegen de oostelijke tuinmuur, met aangrenzende bergkasten. Een stukje halfsteens muurwerk is hiervan nog in de opgraving aangetroffen (7B). In het Tonnenregister van de Reinigingsdienst staat in 1910 op naam van Preyer 1 ton ingeschreven, die wellicht onder dit toilet werd geplaatst. Een dergelijk buitentoilet past toch eigenlijk niet bij een chique woonhuis en binnen een paar jaar wordt dit alweer veranderd. In 1912 wordt de wc verplaatst naar binnen, onder het trappenhuis, terwijl er een ijzeren buizenstelsel komt naar een betonnen septictank onder de achtertuin. Zelfs voor dit klusje wordt architect Leguit nog ingeschakeld (afb.40).

In het hoofdhuis is aan het einde van de gang een grote puinkuil (7C) opgegraven die het resultaat kan zijn van de verbouwing van 1909, of van de winkelverbouwing van 1927 als het hele huisinterieur op de begane grond verdwijnt. In die kuil bevindt zich onder meer puin van de marmerbekleding van de gang.

Afb.40 Ontwerptekening voor de plaatsing van een wc onder het trappenhuis, getekend door architect P.N. Leguit, 1912 (Bouwarchief gemeente Alkmaar).

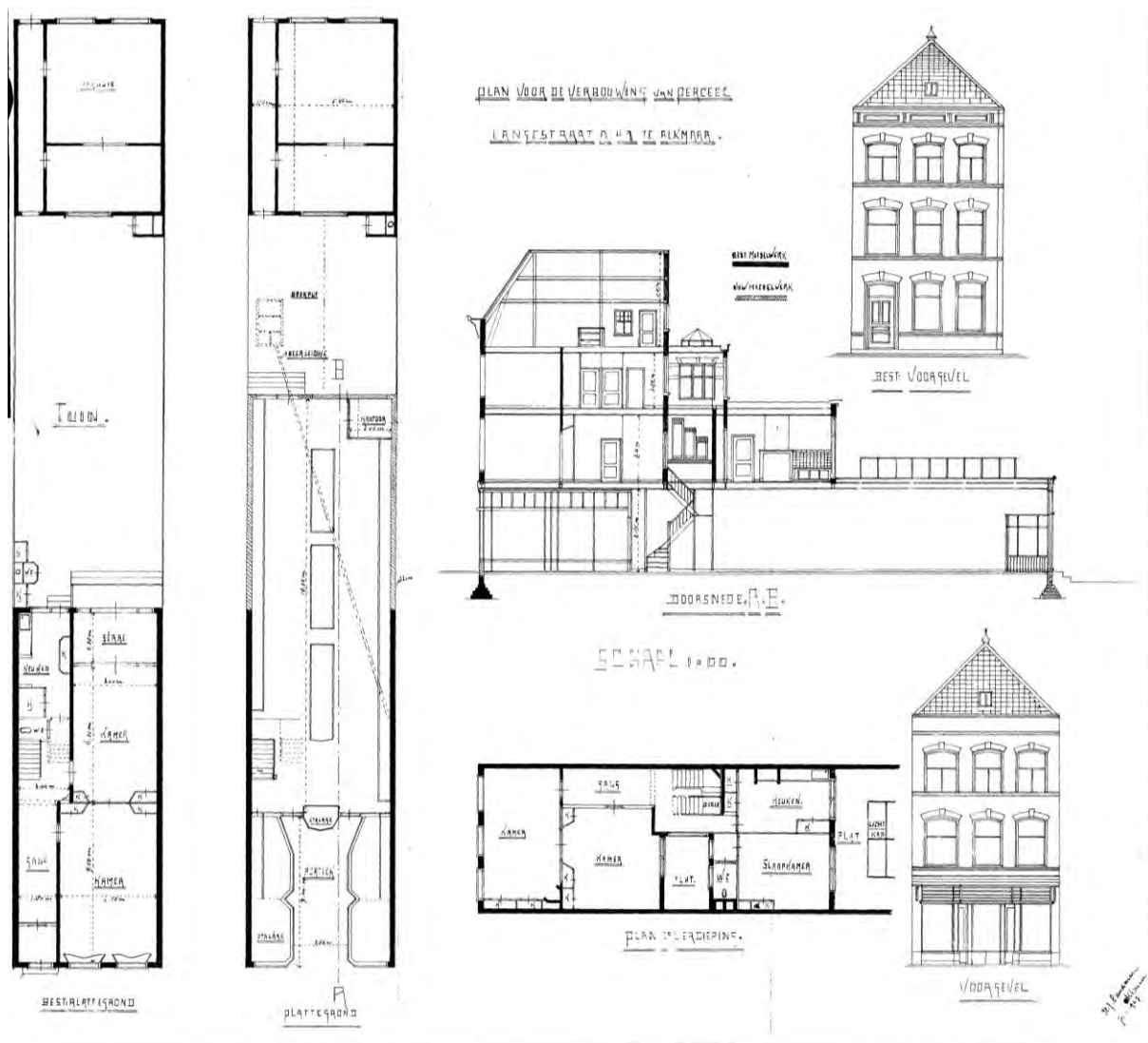
Afb.41 Simon Trijbetz en zijn echtgenote Clara Wertheim voor hun winkel in huishoudelijke artikelen, ca 1930 (Regionaal Archief Alkmaar)

In de eerste decennia van de 20ste eeuw verandert de Langestraat ingrijpend van gedaante als de woonstraat geleidelijk wordt omgezet in een winkelstraat. Veel van de luxe woonhuizen worden verbouwd tot winkels met bovenwoningen, zo ook Langestraat 49 in 1927.

De nieuwe eigenaar Simon Trijbetz richt in dat jaar de begane grond in tot een winkel in huishoudelijke artikelen. Het hele interieur van de begane grond wordt eruit gesloopt en aan de achterzijde komt een grote enkellaags uitbreiding om een winkelruimte van 27 meter diep te creëren (afb.41-42). De zijmuren van deze uitbreiding (7D) zijn tegenwoordig nog steeds aanwezig. Er komt een nieuwe septictank onder het overgebleven binnenplaatsje achter de winkel. Hiervan is in 2013 een betonnen hoek (7E) aangetroffen bij het graafwerk.

In 1935 verkoopt Trijbetz het pand aan de Ivo van Haren's Schoenfabrieken te Waalwijk. Deze firma dient dat jaar een bouwaanvraag in om een nieuwe wc (verdwenen in 1927!) te maken geheel achterin de winkel. Ook worden de etalages aangepast.

Afb.42 Verbouwing van Langestraat 49 tot de winkel van Simon Trijbetz in 1927, met links de plattegrond van de oude situatie en rechts ernaast de nieuwe winkelplattegrond (Bouwarchief gemeente Alkmaar).

Van Haren's Schoenfabrieken
 te WAALWIJK vragen voor haar op
 begin Mei te OPENEN
 32e FILIAAL
 in de Langestraat 47
 ALKMAAR

PRIMA

1e VERKOOPSTERS
2e VERKOOPSTERS
NETTE LOOPJONGEN

Schriftelijke sollicitaties te richten aan
 Hoofdkantoor der N.V. VAN HAREN'S
 SCHOENFABRIEKEN TE WAALWIJK.

Advertenties in de Alkmaarsche Courant
 in 1935 en 1937

in Weergalwee **St. Nicolaas keuze bij van Haren!**
 schitterende uitvoeringen, buitengewoon gunstige prijzen

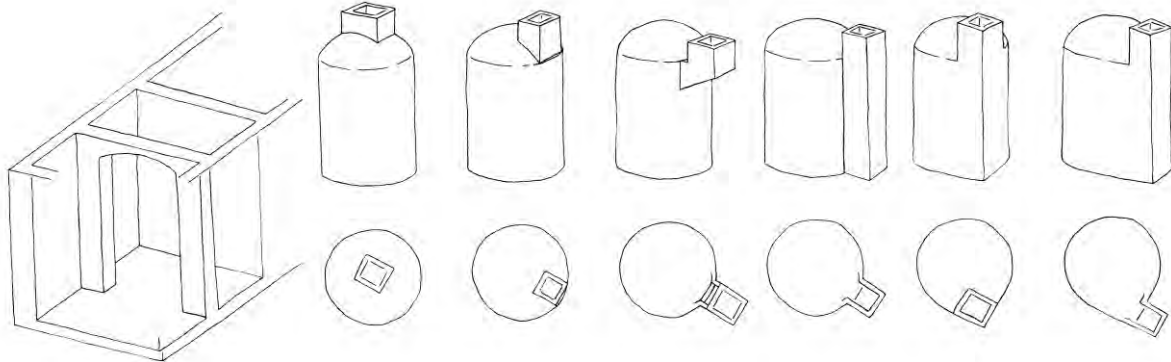
van Haren
 Langestraat 47,
 Alkmaar.

ledere koper(st)er ontvangt een zeer aardige verrassing!

In 1962 wordt ook het overgebleven binnenplaatsje overdekt en bij de winkel getrokken – de witte kalkstenen zijmuren van deze laatste uitbreiding (7F) zijn nog aanwezig. De firma Van Haren verbouwde de winkel nog een paar keer (1974, 1983, 1992), waarbij onder meer de kelder werd gehalveerd met een tussenmuur (7G) om uiteindelijk geheel buiten gebruik te worden genomen. De laatste verbouwing was in 2013.

2.3 De inhoud van de beerput (3E)

Aan de achterzijde van de achterkeuken, tegen de oostelijke schutting, bevond zich een privaat met een beerput (3E) eronder. De beerput was druppelvormig, met een vlakke kant langs de achtergevel van de keuken, en had een uitgebouwde stortkoker, dat wil zeggen dat de stortkoker tot op de bodem als een uitbouw was uitgevoerd (**afb.43: rechts**).

Afb.43 Verschilende typen beerput in Alkmaar met variatie in de vormen van de put en in de stortkokers, v.l.n.r.: een rechthoekige of vierkante beerput, een ronde beerput met een hangkoker middenop de koepel, een ronde put met hangkoker aan de zijkant op de koepel, een ronde put met glijkoker, een ronde beerput met uitgebouwde stortkoker, een druppelvormige beerput met hangkoker in de hoek, een druppelvormige beerput met uitgebouwde stortkoker. Beerput 3E is van het laatste genoemde type.

Deze constructie was minder stevig dan een ronde put zonder uitbouw, maar had als voordeel dat men een volgeraakte beerput makkelijk kon leegscheppen via de stortkoker, die immers tot op de bodem doorliep. Uit archiefonderzoek elders in het land blijkt dat men in de 17de tot 19de eeuw om de 2 tot 6 jaar een beerput met een ‘beerlepel’ leeg schepte, een soort schep aan een lange stok. Daarbij werd de bovenste ‘beersoep’ (terminologie van onderzoeker Roos van Oosten) afgevoerd plus een deel van het vastere bezinksel eronder.³⁶ Speciaal voor dit onderhoud was in de 16de en 17de eeuw de uitvoering met een uitgebouwde stortkoker het meest toegepaste model in Alkmaar.³⁷ Beerputten werden incidenteel ook wel eens gebruikt als afvalbak, ook al zette men 90% van het huisvuil op straat om het door vuilnislieden te laten meenemen.³⁸ Omdat afval voor een groot deel op de bodem was gezonken en daar een stevigere laag vormde, bleef dit materiaal bij zo’n periodieke leging van de beerput vaak achter op de bodem. Er werd wel wat scherfmateriaal afgeschraapt, waardoor het veel voorkomt dat van ‘complete’ keramiekvondsten nog een stukje ontbreekt, zelfs als de volledige beerput inhoud uit de opgraving is gezeefd (zoals in de Alkmaarse archeologie gebruikelijk). Soms is een beerput heel grondig gelegeerd door de koepel open te breken en de volledige inhoud tot op de bodem eruit te scheppen, waarna er hooguit nog wat resten van de oude vondstlaag zijn achtergebleven. Hierbij moest de koepel weer door een vakman worden gerepareerd, wat een stuk kostbaarder was dan een leging via de stortkoker.

De beerput (3E) bleek in 1909 te zijn verstoord bij de bouw van een grote betonkelder (7A) onder de achterkeuken. De arbeiders kwamen bij het graven de nog intacte en holle beerput tegen en moesten een deel van de zijwand en de stortkoker slopen. De bagger werd aan de kant geschept en een deel werd naderhand weer terug geschept in de voor driekwart resterende put. Een deel van het materiaal is echter afgevoerd en de beerput werd met geel zand afgevuld. In de opgraving bleek de beerlaag door de werklui flink omgewoeld zijn en vondstmateriaal uit de bovenlaag was soms tot op de bodem in de zachte beerlaag getrapt. Veel materiaal was sterk versplinterd, vooral het glaswerk.

³⁶ Van Oosten 2015, 131-140; Van Oosten 2016.

³⁷ Zie de beerput-typologie in Bitter 2011.

³⁸ Bitter 2009a en 2011.

Afb.44 Overzicht van de complete keramiek

Desondanks leverde de beerput een grote vracht vondstmateriaal op (**afb.44-45**). Ook is er veel ecologisch materiaal geborgen (zie bijlage 3). Variërend van fragmenten tot compleet zijn 247 stuks keramiek en 72 stuks glaswerk vertegenwoordigd in het vondstcomplex (**tabel 1a-e en 2a-b**; zie ook de catalogus en de vondstenlijst in bijlage 2).

Onder de vormen van rood en wit aardewerk is er een aantal van typen die vanaf het midden van de 16de eeuw zijn geproduceerd, maar deze kennen steeds een langere productietijd tot midden 17de eeuw of nog later. Onder het steengoed, majolica en glaswerk ontbreken vondsten van voor 1600. Het vroegste scherp dateerbare vondstmateriaal is chinees kraakporselein, Noord-Italiaanse faience (i-), een Duitse steengoed kan (s2-kan-37) en Duits aardewerk uit het Weser- en Werra-gebied (we- en wa-), dateerbaar tussen omstreeks 1580 en 1620. Er zijn hierbij ook fragmenten van twee erg vroege borden van kraakporselein, te dateren tussen circa 1580 en 1600 (**cat.45-46**). Tussen de vondsten valt een berkemeier op, als oudste glasvondst in de 16de eeuw te dateren – maar hij kan ook nog van omstreeks 1600 zijn.

Het jongste materiaal dateert uit de 19de eeuw. Een fragment van een industrieel wit kopje met printwerk kan nog in de eerste helft van de 19de eeuw gedateerd worden, een schoteltje van industrieel wit aardewerk met geometrische randversiering (iw-bor-1) is laat-19de-eeuws, mogelijk nog van vlak voor 1879 (het kan ook een verontreiniging zijn uit 1909). De beerput is in elk geval buiten gebruik genomen bij de bouwactiviteiten van 1879, toen het toilet werd verplaatst. Het vondstcomplex kan zodoende worden gedateerd tussen circa 1600 en 1879.

Afb.45a-b Puzzelwerk met schilderstape wordt gevolgd door inventarisatie van de vondsten. De telling van het maximum aantal exemplaren (MAE) vindt plaats na het puzzelen.

13LAN20 overzicht keramiek (MAE)

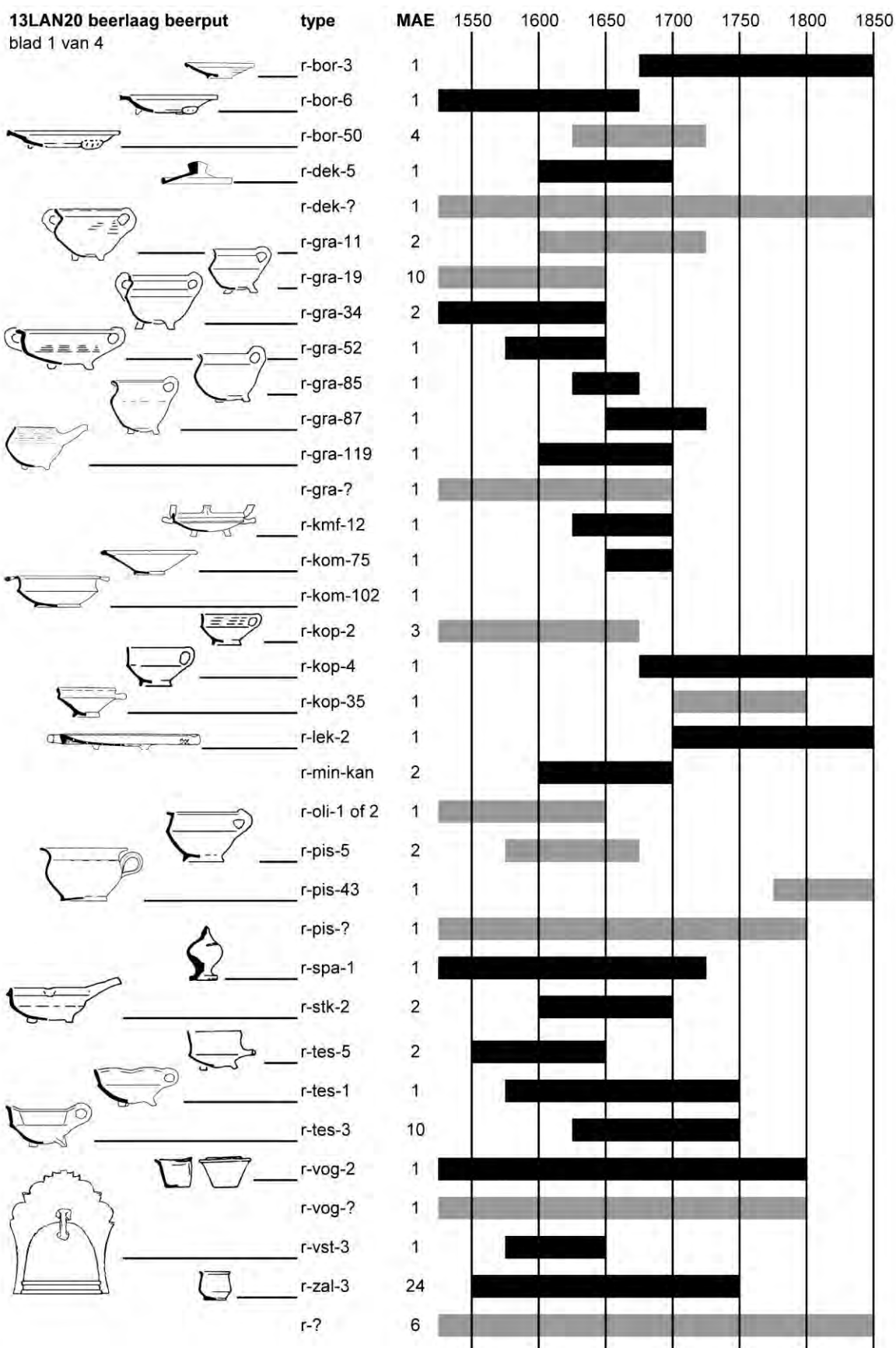
	17de eeuw	17de-19de	18de/19de	Totaal
subtotaal s2:	3	5	2	10
subtotaal r:	63	43	5	111
subtotaal w:	16	10	6	32
subtotaal dw:	1			1
subtotaal wa:	1			1
subtotaal we:	1			1
subtotaal m:	9			9
subtotaal f:	2	20	7	29
subtotaal fr:	3			3
subtotaal i:	12			12
subtotaal p:	5	4	13	22
subtotaal s7:	1			1
subtotaal ep:			1	1
subtotaal iw:			10	10
subtotaal ir:			1	1
subtotaal s3:			1	1
Totaal :	117	82	46	245

Tabel 1a Keramiekvondsten uit beerput 3E, in MAE (13LAN20)

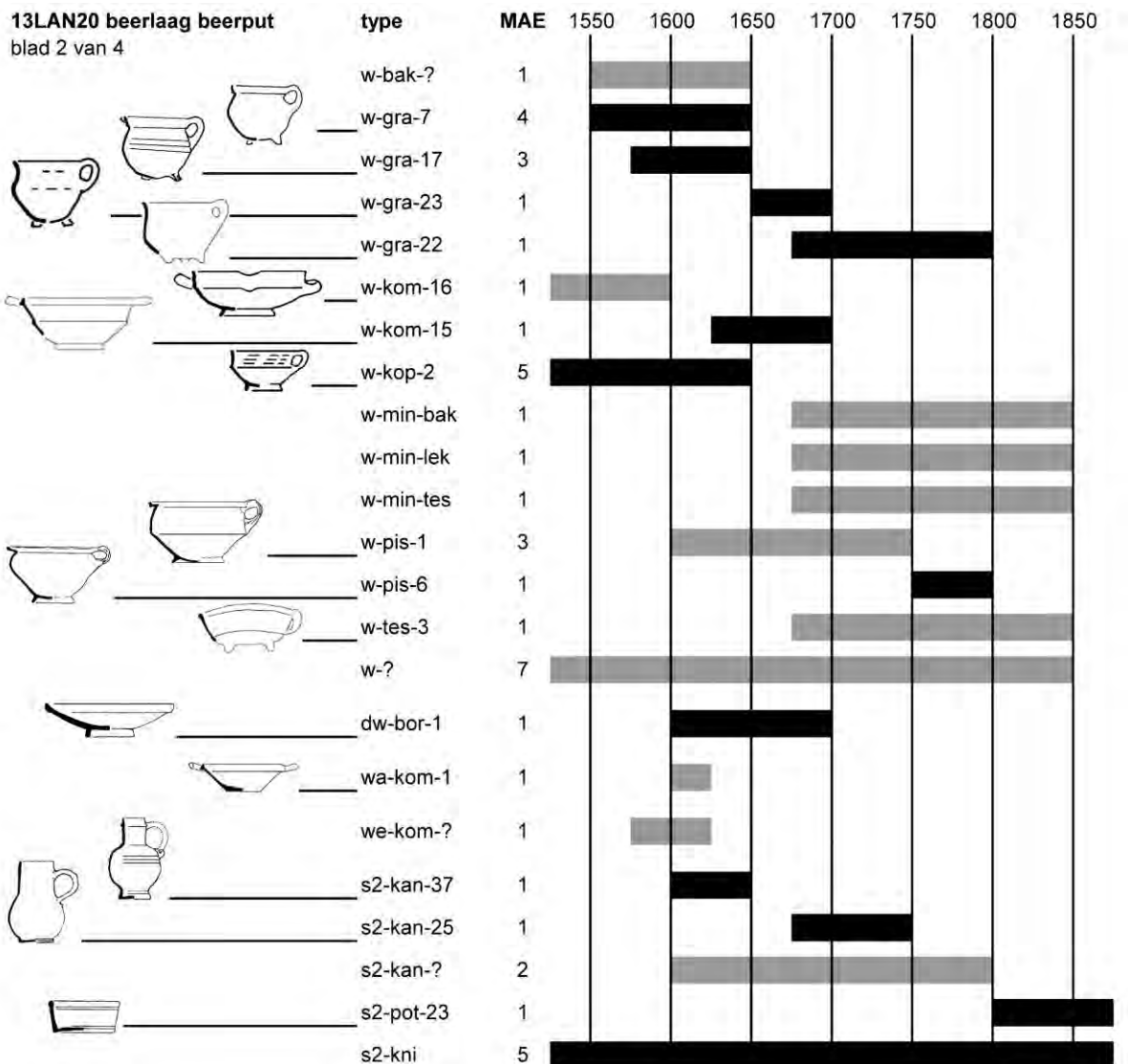
Opvallend genoeg is het merendeel van de vondsten te dateren in de eerste driekwart eeuw van de gebruikstijd (**tabel 1a**).³⁹ Dat lijkt te berusten op toeval en niet het gevolg van een tussentijdse grondige beerputleging. Aan de hand van de (in)completeheid van vondsten kan namelijk worden beoordeeld of er in de gebruikstijd nog een tussentijdse volledige beerputleging heeft plaats gevonden. Dat lijkt hier niet het geval, omdat er in alle perioden een ongeveer gelijk aandeel van de vondsten nog grotendeels tot geheel compleet is (in de tellijsten zijn de fragmentarische vondsten aangeduid met een grijze in plaats van zwarte dateringsbalk). Vermoedelijk was dus het meeste materiaal nog grotendeels compleet voordat de beerput in 1909 werd aangetast. Variatie in hoeveelheden vondstmateriaal in de loop der tijd zijn vooral het gevolg van toeval, omdat het vuilnis in principe slechts incidenteel werd gedumpt in de stortkoker en normaliter werd meegegeven aan de vuilnislieden. In de 18de eeuw werd de vuilnisophaal nog geïntensiveerd door de inzet van gemeentelijke vuilnis- of 'aslieden' die het afval dagelijks (!) ophaalden, waardoor de hoeveelheden beerputvondsten uit de 18de eeuw in het algemeen sterk zijn afgenomen.⁴⁰

³⁹ Van vóór 1650/1675 dateren ongeveer 122 van de 222 keramiekvondsten (de 43 rood aardewerken zelfpotten niet meegeteld) en 51 van de goed dateerbare 65 glasvondsten.

⁴⁰ Alkmaar kende een intensief systeem van georganiseerde vuilnisafvoer, want het vuil werd in de 17de eeuw driemaal per week aan huis afgehaald en in de 18de eeuw zelfs dagelijks! Zie ook Bitter 2009a en 2011.

Tabel 1b Telling van rood aardewerk uit beerput 3E, in Maximum Aantal Exemplaren. De dateringen zijn standaarddateringen (zie bijlage) tenzij ze kunnen worden aangescherpt door decoratie of details (zie de catalogus). Een grijze balk betreft fragmenten, een zwarte balk grotendeels complete exemplaren

Tabel 1c Telling van (Hollands) wit aardewerk, westduits, werra en werra aardewerk en steengoed uit beerput 3E, in Maximum Aantal Exemplaren. De dateringen zijn standaarddateringen (zie bijlage) tenzij ze kunnen worden aangescherpt door decoratie of details (zie de catalogus). Een grijze balk betreft fragmenten, een zwarte balk grotendeels complete exemplaren

Het rood en wit aardewerken serviesgoed (tabel 1b-c, cat.4-24, afb.46-50) betreft, zoals gebruikelijk, hoofdzakelijk keukengerei: grappen, een bakpan, twee steelkommen, een lekschaal, een komfoor – ook de onderop beroete borden zouden als kookgerei gezien kunnen worden. Verder zijn vertegenwoordigd: een handvol pispotten, wat kinderspeelgoed in de vorm van miniatuurservies ('poppegoed' voor de meisjes; afb.46a-d), knikkers en een spaarpotje (vermoedelijk vooral voor kinderen omdat er alleen kleine muntjes van kopergeld in pasten), een vogelvoerbakje en een vuurstolp.

Afb.46a 'Poppegoed': twee kannetjes van rood aardewerk, vuurtestje en bakpan (steel afgebroken) en lekschaal van wit aardewerk (Friesland), lekschaal van pijpjarde; 46b knikkers van Duits steengoed. Schaal circa 1:4

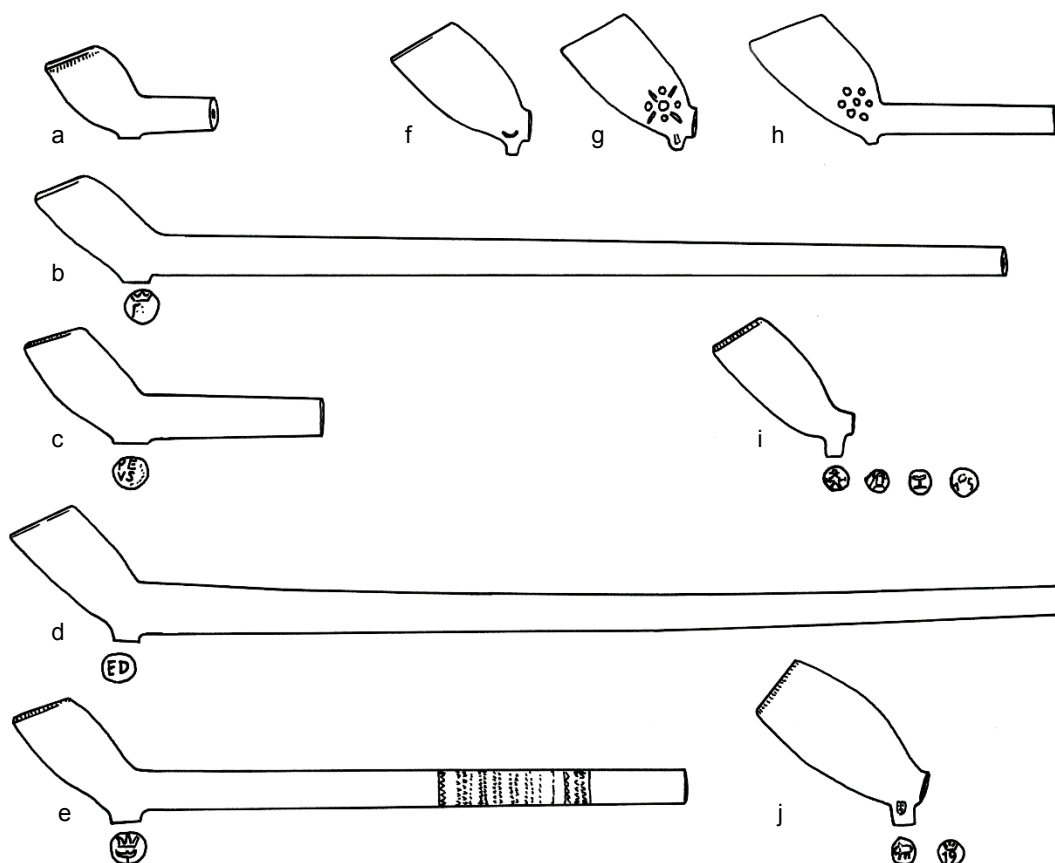

Afb.48 Koperen vontkenvanger. 1:2

Afb.47 Rood aardewerken vierhoekige vuurtesten met worstoor of steel. Het type-onderscheid tussen r-tes-1 en r-tes-3 berust op de randvorm. Schaal circa 1:4

Er zijn maar liefst 15 vuurtestjes gevonden (afb.47, cat.13-16). Deze dienden om met gloeiende kooltjes gevuld (al dan niet in een houten stoofje) als voetenwarmer te gebruiken, of als asbak bij het roken van tabakspijpjes.

Overigens is het rookgerei slechts vertegenwoordigd met 22 pijpenkoppen (en diverse steelfragmenten), waarvan er maar drie van goede kwaliteit zijn (afb.49). De oudste dateert rond 1625, maar de meeste zijn van omstreeks 1700 (13x) en de jongste twee zijn laat-18de-eeuws.⁴¹ De vontkenvanger van gevlochten koperdraad past op een kleine pijpekop (afb.48).

Afb.49 Pijpenkoppen uit beerput 3E: a 1x ongemerkt circa 1625; b 1x hielmerk F(W?) en 1x ongemerkt circa 1660; c 1x hielmerk PEVS circa 1660; d 1x hielmerk ED circa 1675; e hielmerk (theetafel?) circa 1675, geglaasd; f 2x zijmerk halve maan, g 2x rozet met zijmerk (onleesbaar), h 6x rozet, i hielmerk 1x koorddanser, 1x molen, 1x schaal en 1x (MOS?), f-g-h-i circa 1675-1725; j geglaasd met hielmerk 1x zwijn en 1x 19 gekroond, beide met zijmerk circa 1775. Schaal 1:2

⁴¹ Determinatie. door Rob Roedema.

Afb.50 Rood aardewerken zalfpotjes

Bijzonder is de verzameling van maar liefst 24 rood aardewerken zalfpotjes uit de 17de of 18de eeuw (**afb.50**). Deze unieke hoeveelheid zou de neerslag kunnen zijn van een langdurig en/of intensief verzorgde zieke. Zalfpotjes dienden als wegwerp-verpakking en worden daarom meestal gaaf terug gevonden. Het is niet te zeggen of ze uit dezelfde tijd dateren, laat staan voor dezelfde patiënt, maar behalve de 24 zalfpotjes van rood aardewerk en 4 stuks van 17de-/18de-eeuwse faience, zijn er ook 6 kleine groene glazen medicijnflesjes gevonden – met een net zo onscherpe datering.

Afb.51 Overzicht van de fragmenten van faience: vooral borden maar ook kommen (boven), een kop met schoteltje en plooischotels (middenonder), pispotten (rechtsmidden) en zalfpotten (rechtsonder). Schaal ca 1:4.

Afb.52 Drie borden met soortgelijke fruit-motieven: de middelste een grote schotel van majolica (m-bor-3) en de buitenste twee tafelborden van faience (f-bor-2). Schaal ca. 1:4.

Een deel van het tinglazuuraardewerk is van doorsnee kwaliteit (**tabel 1d, cat.26-34, afb.51-54**). De majolica, ook de in onze ogen fraaie veelkleurig beschilderde borden en kommen uit de eerste helft 17de eeuw, komt in de binnenstad immers ook in de arme huishoudens geregeld voor.⁴²

Bij de faience lijken het onversierde wit en het blauw beschilderde tafelgoed van gemiddelde kwaliteit te overheersen, maar niet alles is herkenbaar als gevolg van de sterke zwartkleuring door bodemzuren. Zo is er bijvoorbeeld een vroeg-18de-eeuws Delfts bord van hoge kwaliteit (**afb.54a-b**). Het is een verfijnd dunwandig boterschoteltje (f-bor-1) met sporen van blauwe florale decoratie op de bovenzijde en onderop gemerkt *PK* in ligatuur. Dat is het merk van Pieter Kam (1700-1705) en zijn weduwe (1705-1716), plateelbakker van de Drie Posteleyne Astonnen in Delft.⁴³

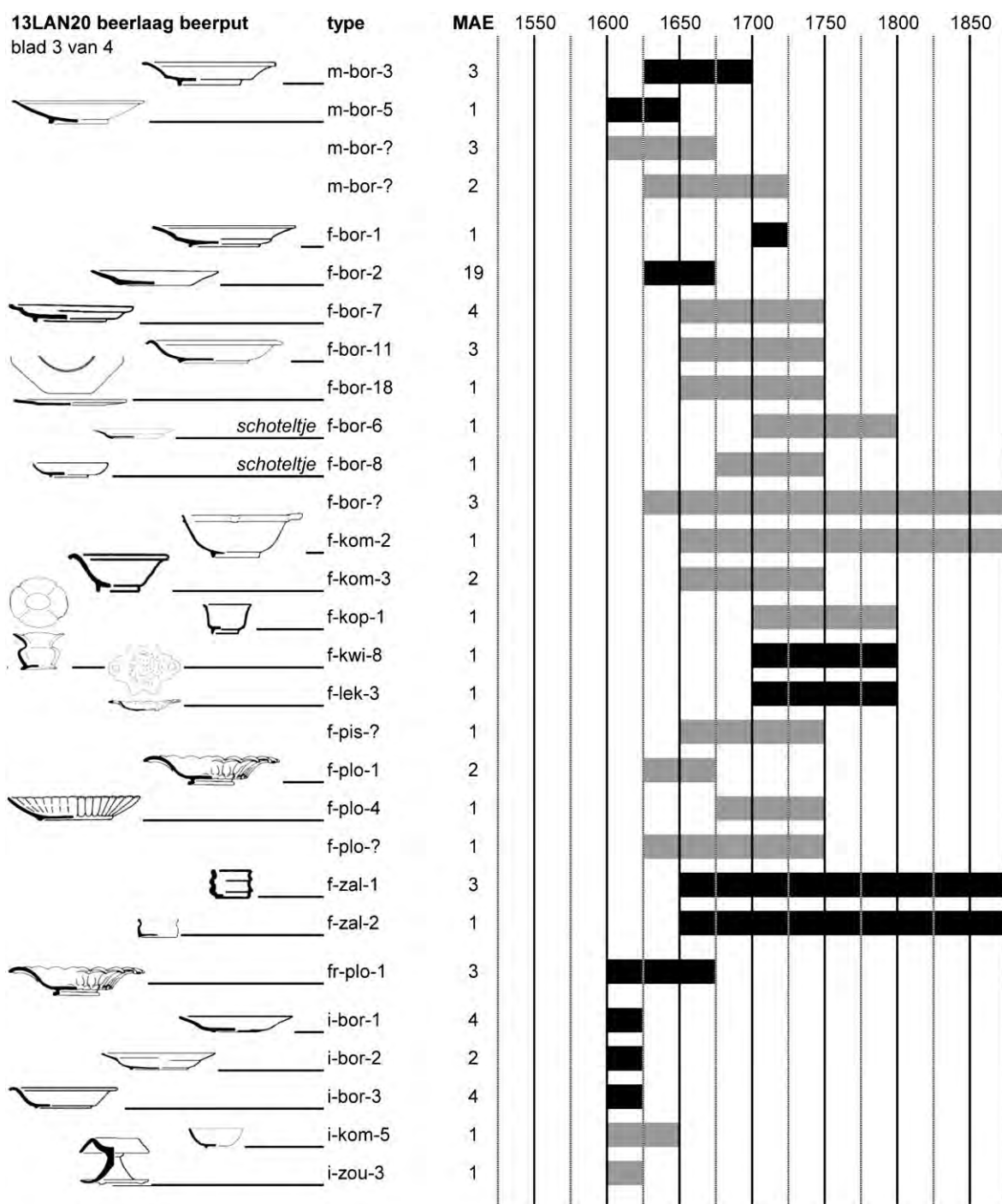
Afb.53 Fragmenten van majolica borden. Schaal circa 1:4

Afb.54 Delfts faience bord, gemerkt *PK*. Ca. 1:4

⁴² Vergelijk de vondstcomplexen uit een arm huizenblok aan de oostkant van de Bloemstraat, opgegraven in 1998-1999 (Bitter 2014, 174-178).

⁴³ Van Aken-Fehmers en Schledorn 2001, Delfts Aardewerk 2, 206-209 en 215 cat.51.

Tabel 1d Telling van Nederlandse majolica en faience, Franse en Italiaanse faience uit beerput 3E, in Maximum Aantal Exemplaren. Een grijze balk betreft fragmenten, een zwarte balk grotendeels complete exemplaren

Bijna de helft van de keramiekvondsten bestaat uit buitenlandse import (**tabel 1a, 1d-e**).

Er zijn slechts een paar kannen van Duits steengoed met zoutglazuur gevonden (**cat.1-2**).

Eén ervan (s2-kan-37) is van een rijk versierde hoge kwaliteit steengoed uit het Westerwald, eerste helft 17de eeuw, die in Alkmaar alleen in welgestelde context wordt gevonden.

Niet zo waardevol maar wel zeldzaam is een 17de-eeuws bord van rood aardewerk van west-Duitse herkomst (dw-bor-1). Hij is versierd met gele en groene ringeloordecoratie in kenmerkende decors (**cat.25**). De vermoedelijke productieplaats is Ochtrup in Westfalen, gelegen over de Duitse grens op 20 km ten oosten van Enschede.⁴⁴ Deze keramiek wordt in oost- en noord-Nederland wel vaker gevonden maar is in het westen uiterst zeldzaam.

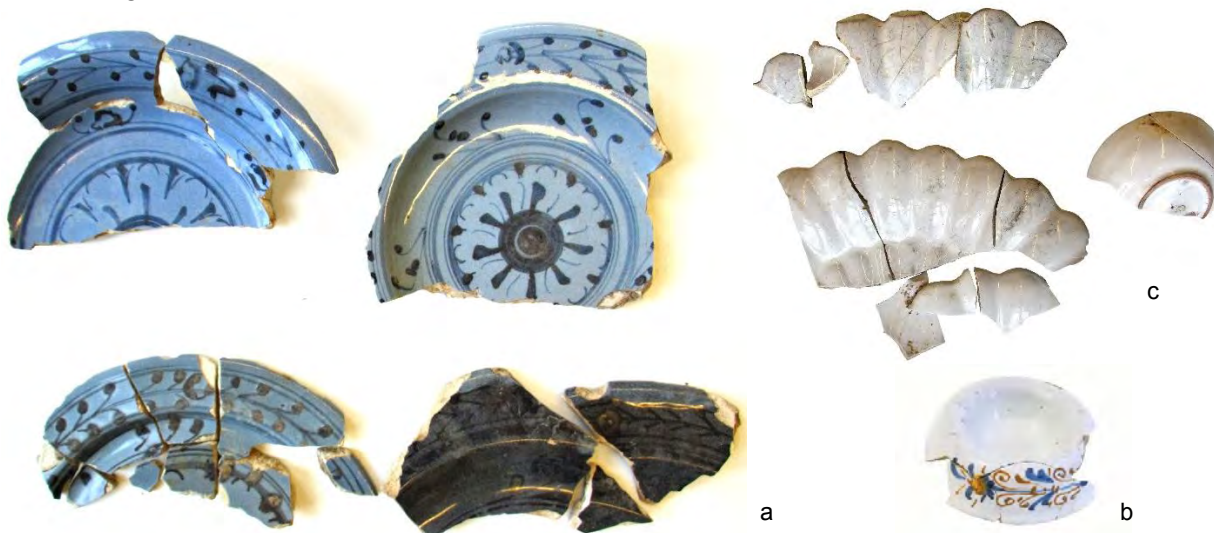
⁴⁴ Van Gangelen/ Lenting 1993, 177-178, 210-212; Elling 1998, cat. 139; Bartels 1999, 178-179 en cat.908; Gawronski/Jayasena 2012 cat.459.

Afb.55 Vijf complete borden en 1 groot fragment van blauw-op-blauw beschilderde ('berettino') borden uit Ligurië, Italië. Schaal circa 1:4

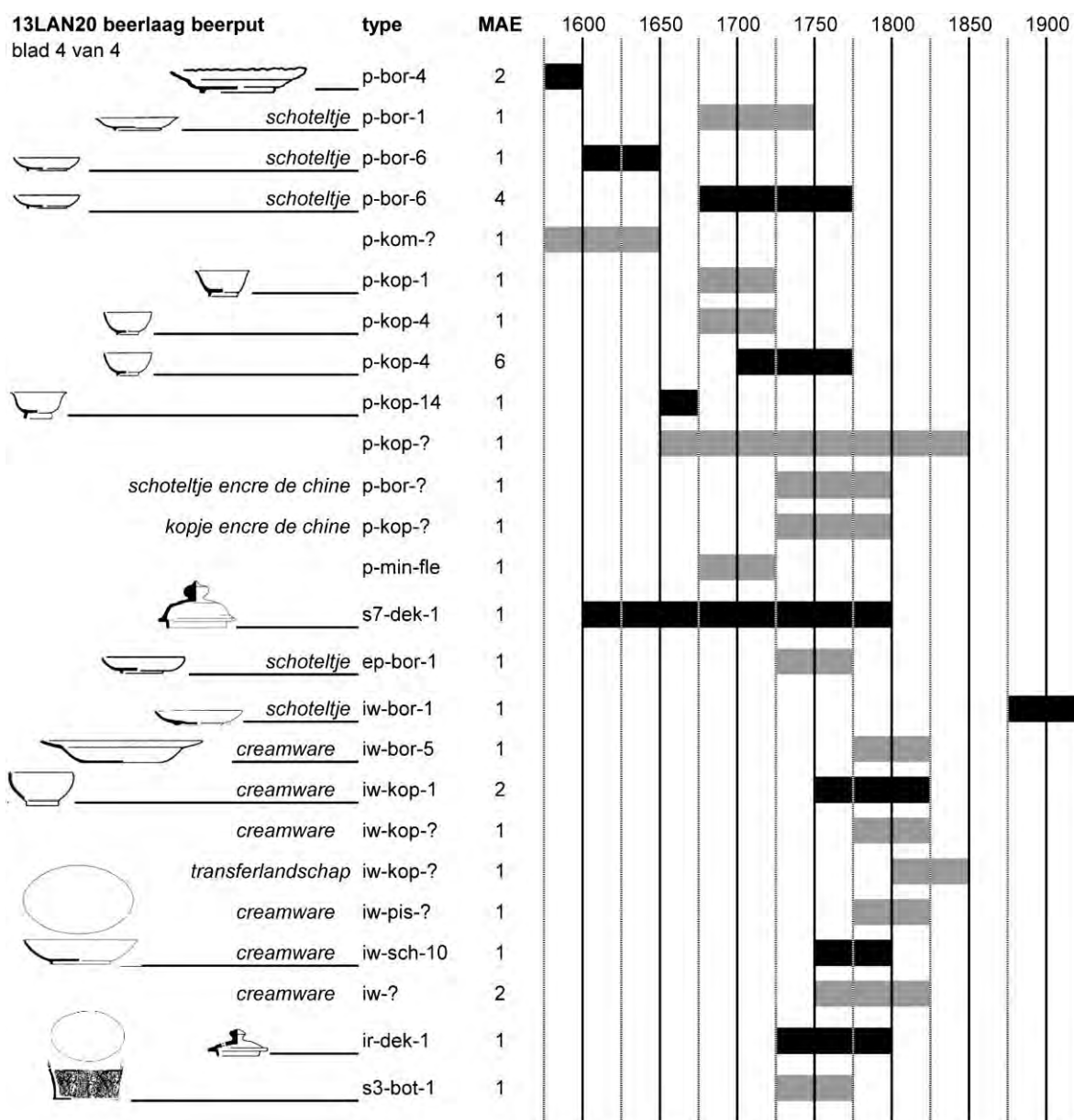
Opvallend is in de vroege 17de eeuw de aanwezigheid van een partij serviesgoed van noord-Italiaanse en Franse herkomst (**cat.35-43, afb.55-56**): maar liefst 10 borden met blauw op blauwe beschildering (*berettino*) uit Liguria, plus een kleine witte kom (i-kom-5) en een polychroom beschilderd *compendiario* zoutvaatje (i-zou-3). Deze laatste twee zouden eventueel ook uit Nevers of Rouen in Frankrijk kunnen komen, net zoals de hoogwaardige witte faience ploischotel (fr-plo-i). Al dit materiaal heeft hetzelfde vaal-okergele baksel, met uitzondering van het kommetje dat een bleekrood baksel heeft.⁴⁵

Het aandeel van 13 stuks van het Italiaanse en Franse servies is hoog in vergelijking met de 9 stuks gelijktijdige majolica en de circa 22 stuks Nederlandse faience uit het tweede en derde kwart 17de eeuw. Dit houdt zeker verband met de bovengemiddelde welstand van de toenmalige bewoners van het huis.

Afb.56 Geïmporteerde faience: a fragmenten van vier blauw-op-blauw beschilderde ('berettino') borden uit Ligurië in Italië, b bovenstuk van een polychrome 'compendiario' zoutchaal uit Ligurië, c fragmenten van twee Franse ploischotels uit Nevers of Rouen en een kommetje van Franse of Italiaanse origine. Schaal circa 1:4

⁴⁵ Een soortgelijk kommetje maar dan met compendiario beschildering, gevonden in Amsterdam, heeft eveneens een rood baksel en is o.a. op basis van glazuuronderzoek toegeschreven aan Faenza (Jaspers 2009, afb.22; Jaspers 2013b afb.80). Een rossig baksel wordt echter ook gevonden bij ploischotels van Franse herkomst (Jaspers 2013b, 45-47 en 58).

Tabel 1e Tellijst van chinees porselein en steengoed, europees porselein, industrieel wit, industrieel rood en saltglazed stoneware uit beerput 3E, in Maximum Aantal Exemplaren. Een grijze balk betreft fragmenten, een zwarte balk grotendeels complete exemplaren

Bij het porselein zijn er 4 stuks van het kostbare kraakporselein uit de late 16de en eerste helft 17de eeuw (**cat.45-47, afb.57**). De twee laat-16de-eeuwse borden zijn zeer zeldzaam⁴⁶ en dit moeten ware pronkstukken zijn geweest – het probleem met de interpretatie is wel dat dit materiaal nog in de 18de eeuw een gewild verzamelartikel was en dus niet bij de vroeg-17de-eeuwse bewoningsfase hoeft te behoren.⁴⁷ Het porselein uit later tijd is algemeen gebruikt koffie- en theegeod (**cat.44, 48-55, afb.57**). Een zeldzaam stuk is een deksel van Aziatisch steengoed (**s7**) met geel en groen gevlekt loodglazuur ('egg-and-spinach'), 17de- of 18de-eeuws (**cat.56**). Hij hoort bij een grote pot van hetzelfde materiaal.

⁴⁶ Zie Ostkamp 2011a afb.13 en Ostkamp 2011b p.70 en afb.65-66. In eerste instantie is te verwachten dat deze import via de Portugezen (dan inmiddels Spaans gebied) zal zijn verlopen. Ostkamp oppert dat het door hem geïnventariseerde vroege kraakporselein van vóór de VOC (1602) ook wel eens later in de 17de eeuw door roof uit Spaans/Portugese vestigingen naar Nederland kan zijn gehaald.

⁴⁷ Er wordt bijvoorbeeld in 1726 ook kraakporselein als zodanig vermeld in de boedelinventaris van de buurman Nicolaas Klok in Langestraat 51. In 18de-eeuwse vondstcomplexen vinden we inderdaad geregeld ook wel kraakporselein.

Afb.57 Fragmenten van chinees porselein. Ca 1:4

Vanaf circa 1730 komt in het Engelse Staffordshire de grootschalige industriële productie van keramiek op gang. Eén van de eerste succesvolle exportproducten is helderwit steengoed met zoutglazuur. In mallen worden hiervan serviezen gemaakt met een grote sortering aan vormen en reliëfdecoraties, zoals de botervloot in de vorm van een mandje uit onze beerput (**cat.61**).⁴⁸ In Alkmaar wordt dergelijk servies alleen bij de rijkste huishoudens aangetroffen.⁴⁹ Van iets later tijd is er tafelservies van Engels *creamware*, dat in de tweede helft van de 18de en begin 19de eeuw nog tot het luxe serviesgoed behoorde (**afb.58-59**).

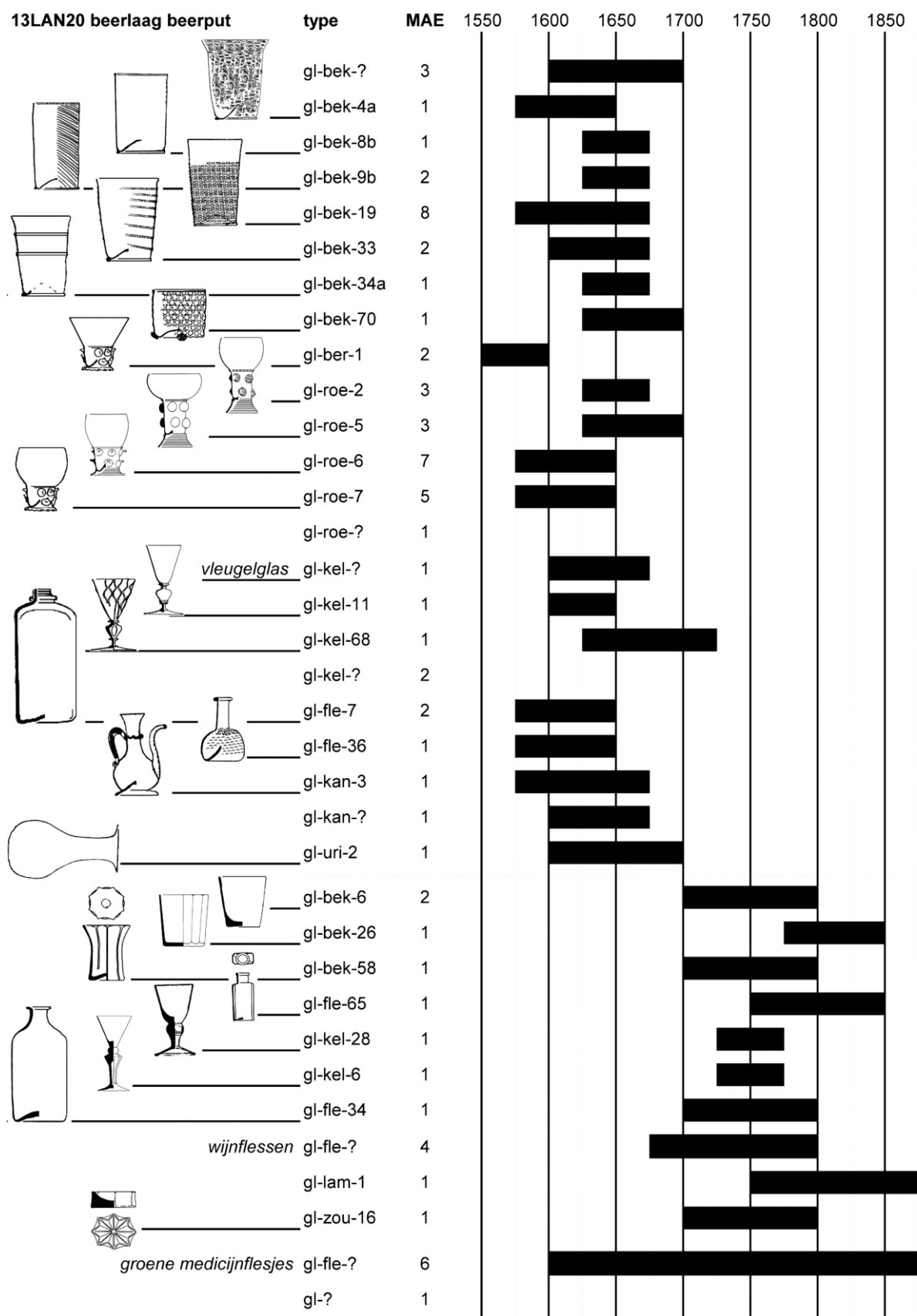

Afb.59 Industrieel wit kopje met transfer-print van uitwendig een stadslandschap met brug en inwendig een sierrand, eerste helft 19de eeuw. Schaal 1:4.

Afb.58 Industrieel wit servies van Engels *creamware*, eind 18de of begin 19de eeuw

⁴⁸ Van ons exemplaar zijn alleen wat fragmenten gevonden, maar een geheel identiek gaaf exemplaar bevindt zich in het Victoria en Albert Museum in Londen en wordt daar rond 1760 gedateerd (<http://collections.vam.ac.uk/item/O192525/butter-dish-unknown/>).

⁴⁹ Van het Engelse *saltglazed stoneware* wordt midden 18de eeuw naast het kwaliteitsgoed ook simpel theeservies gemaakt met gladwandige kopjes en schotels, bedoeld als goedkope concurrentie van het porselein. Vaak is dit veel slordiger afgewerkt en dit tweede-rangs theeservies komt ook in armere huishoudens voor (zie bv. Huigbrouwerstraat 3: Ostkamp e.a. 2001, 175-176 en cat.164-165).

Tabel 2a Tellijst van glasvondsten uit beerput 3E, in Maximum Aantal Exemplaren.

Afb.60 Een deel van het 17de-eeuwse glaswerk, v.l.n.r. fragmenten van: bovenaan twee berkemeiers (gl-ber-1) en zes roemers (gl-roe-6, -2 en -5), midden een wikkeldraadbeker (gl-bek-33), een wafelbeker (gl-bek-19), een geribde draadbeker (gl-bek-34), twee bekers met witte draden 'vetro a fili' (gl-bek-9) en een ijsglasbeker (gl-bek-4), onder enkele bodems van bekers, een geribd blauw flesje of kannetje (geen type), een tranenbeker op noppootjes met blauwe rand (gl-bek-70), een kelkglas (gl-kel-11) en een vleugelglas (geen type). Schaal ca 1:4.

De welstand wordt duidelijk weerspiegeld in de glasvondsten, vooral die uit de 17de eeuw (**tabel 2a-b, afb.60-61**). In de 18de eeuw werden kwaliteitsglazen een meer algemeen gebruiksgoed dankzij de goedkope importen van Duits en Boheems krijtglas (**cat. 62-64, 66, 68**) en het Engelse loodglas. Het 17de-eeuwse glaswerk omvat 19 bekers die voornamelijk als bierglazen werden gebruikt, tegenover 20 roemers en 5 kelkglazen voor wijn en gedistilleerd. Hiervan zijn de twee *vetro a fili* bekers, de ijsglas beker, de kelkglazen en met name ook het vleugelglas van een duur soort glaswerk, gemaakt *a la facon de Venise* (**cat.65, 67**). Dit glaswerk in Venetiaanse stijl is kenmerkend voor het luxe drinkgerei uit de rijke kringen. De kelderfles met tinnen schroefdop (gl-fle-7), voor wijn of gedistilleerd, het parfumflesje (gl-fle-36) en de oliekan (gl-kan-3) zijn vondsten die we eveneens alleen bij de rijkere huishoudens tegenkomen. De laatste is een bijzonder stuk, want de kan is van *vetro a fili* glaswerk met diagonale dunne witte draadoplegging om de 1,5 tot 2 cm (**cat.65**).

17de- eeuwse glaswerk:

bekers	19
berkemeier/roemers	21
kelkglazen	5
flessen/kannen	5
overige	1

18de- eeuwse glaswerk:

bekers	5
kelkglazen	2
flessen	5
overige	2

Tabel 2a: gebruiksfuncties van glaswerk uit beerput 3E.

Afb. 61: Fragment van een kelderfles met tinnen schroefdop (gl-fle-7). Schaal 1:2

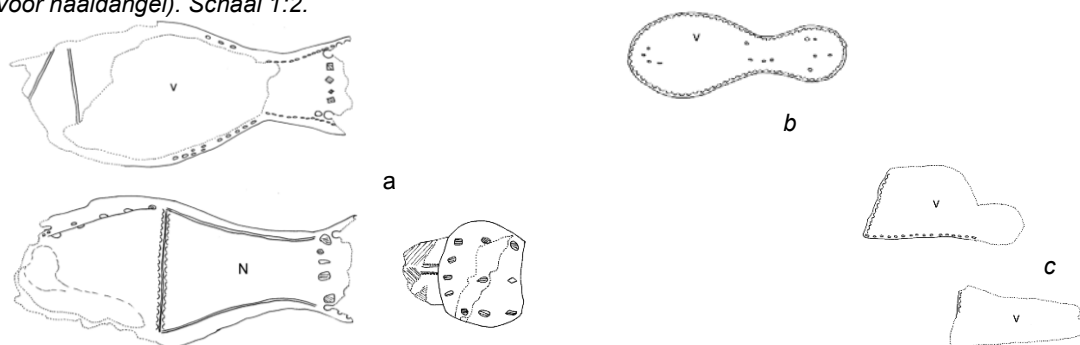

Afb.62 Metaalvondsten uit beerput 3E: a een koperen knoop, b een koperen vingerhoed (sterk gecorrodeerd), c een koperen duit (sterk gecorrodeerd) en d een pinloodje (mogelijk voor vlees). Schaal 1:1.

Afb.62: Metaalvondsten uit beerput 3E: e koperen kopspelden, f koperen kledingshaakjes, nestel en draden met oogjes, g koperen ring (knoopkern?), h loden hanger, i riempje met koperen gesp (voor een schoen of kleding?), j koperen zuinigje, k loden musketkogels, l koperen gesp (voor een tas?), m ijzeren meslemmet (rechts aanzet voor naaldangel). Schaal 1:2.

Afb.63 Leren schoenvondsten uit beerput 3E: a resten van een meerlagige zool met leren hak ca maat 39-41 (bovenaanzicht erboven, onderaanzicht eronder), b zooltje van kinderschoen maat 16 (bovenaanzicht) en c twee fragmenten van bovenleer (van binnenuit gezien). Schaal 1:4 (Tekening Karin Beemster).

Afb.64 Uit beerput 3E: a twee fragmenten perkament, b fragmenten fijne wollen stof, c een stuk van een buxushouten luizenkam, d wortelhouten heftje, e houten stop, f elf houten knooppkernen, g houten steelborstel, h knopfragment van een stoel of ander meubelstuk, houten balletje. Schaal 1:2.

De beerput leverde een aantal vondsten op van andere materialen (afb.62-65). Deze zijn in te delen naar verschillende gebruikssferen.

Van meubilair en huisinterieur is weinig gevonden, slechts een houten fragment van een meubelknop (van bijvoorbeeld een stoel, tafeltje of krukje) en een merkwaardig halfrond stuk leisteent met geometrische inkrassingen dat een deksel kan zijn geweest (afb.64h, 65a).

Voor algemeen huishoudelijk gebruik dienden een eikenhouten borstel met steel (de in holtes aan de onderkant geklemde varkensharen zijn weer uitgevallen), een pinlood mogelijk voor vleeskeuring aan één zijde gestempeld met een huismerk (of een ligatuur van MA of MV), een breed meslemmet met ronde rug (de angel afgebroken) en een stuk van een verfijnd wortelhouten in spiraalvorm gesneden heftje (hoort vermoedelijk niet bij het lemmet), een houten stop en een gaaf koperen 'zuinigje'. Deze laatste diende om een kaarsstompje op te kunnen opbranden: kaarsenhouders hadden altijd een zij sleufje om de stomp eruit te kunnen peuteren, het taps gevormde zuinigje werd daarna in de houder gestoken en de kaarsstomp in het holletje aan de bovenzijde ervan gezet (62j).

Er is ook een muntje gevonden: van de grotendeels vergane koperen duit is alleen de keerzijde leesbaar, met het landswapen en randschrift IN DEO SP NOS (*in Deo spes nostra*, in God onze voorspoed), de voorzijde (eventueel met jaartal) is vergaan.

Een aantal vondsten rekenen we tot de persoonlijke leef sfeer van de bewoners.

Om te beginnen is er leren schoeisel, te weten een deel van een meerlagige schoenzool met een erbij horende leren hak, een kleine schoenzool en twee stukjes bovenleer (**afb.63**).⁵⁰

Een kleine D-vormige koperen gesp zit nog aan een kort riempje van 10 cm, met naaigaatjes aan het uiteinde (**62i**). Het zal de riemsluiting van een schoen of kleding zijn geweest. Ook zijn er kledingresten en verwante (**64b,64f,62f**), zoals fragmenten verscheurde fijne wollen stof – zijn deze gebruikt als toiletpapier? – en houten knoepkernen en koperen haakjes en oogjes (deze kunnen op andere textiel hebben gezeten, zoals het sterk vergankelijke linnen en katoen). Een stevige gesp is gevormd uit twee op elkaar gesoldeerde koperplaatjes die fraai in model gesneden zijn en versierd met incisie van krullen en twee dolfijntjes (**62-l**). Het is een haaksluiting, waarbij een beugeltje met ronde kop door de sleuf in de gesp moest worden gestoken. De gesp diende wellicht voor een tas. Van geelkoper is ook een knoop met een conische vorm met aan de onderkant een afgebroken oogje (**62a**).

Persoonlijk is zeker ook de afgebroken zijkant van een buxushouten vlooiën-/haarkam, een attribuut dat destijds in elk huis aanwezig was (**64c**). Diverse zaken kunnen aan bepaalde gezinsleden worden toegeschreven. Tot de vrouwelijke attributen behoort een koperen vingerhoed (helaas in slechts staat) en de maar liefst 37 kopspelden van verschillende afmetingen passen bij dit naaigerei (**62b,e**). De kleine houten speelbal (diameter 40 mm) kan tot kinderspeelgoed worden gerekend, net als het miniatuurservies van keramiek dat we hierboven al zagen (**64i**). Naar de functie van een ronde 'hanger' met gaatje, ruw gesneden uit een plaatje lood, moeten we gissen (**62h**). Er zijn ook 6 loden musketkogels gevonden, met een diameter van 14 mm, een aanwijzing voor het bezit van een vuurwapen (**62k**). Uit onderzoek van boedelinventarissen en archeologische vondsten blijkt dat vuurwapens alleen bij rijkere stedelingen in huis voorkwamen.⁵¹ Tenslotte zijn er fragmenten gevonden van rode lakzegels voor de sluiting van brieven (**65b**). Deze correspondentie is mogelijk, net als twee stukjes perkament (zonder opschrift), als toiletpapier in de put gedeponneerd...

Afb.65a Fragment van een leistenen schijf met ingekaste versiering, mogelijk een natuurstenen deksel. Schaal 1:2

Afb.65b fragmenten van rode lakzegels, afkomstig van brieven. Schaal 1:1

Bij het huisafval bevinden zich uiteenlopende voedselresten, die ten dele nader zijn bekeken. Het ecologisch materiaal is alleen uit het zeefresidu onderzocht (zie bijlage 3). Vanwege de verstoring van de beerlaag is geen monster genomen voor onderzoek van pollen of van kleine resten over een fijne zeef, omdat niet te zeggen is uit welke laag beer deze steekproef zou komen en welke specifieke datering deze dan zou hebben. Het zeefresidu bevat echter een mix van materiaal uit de gehele gebruiksperiode, zij het met een zwaartepunt in de

⁵⁰ Tekeningen en determinatie door Karin Beemster.

⁵¹ Circa 450 Alkmaarse boedelinventarissen uit de periode 1690-1735 zijn getranscribeerd door Jan Klinkert en hierin komen slechts in 55 huizen ook vuurwapens voor (Bitter en Van den Berg 2014, 128). Archeologisch komen we geregeld de (niet afgevuurde) kogels tegen en de vuursteentjes van de vuurslag, steeds bij rijkere huishoudens.

eerste helft 17de eeuw. Een aantal voedselresten is kenmerkend voor de welgestelde huishoudens: bot van lijsters, kleine zangvogels, patrijs en houtsnip, bot van kabeljauw, tong, tarbot, zalm en paling, resten van een krab, oesterschelpen, pitten van perzik en amandel.

Uit de archiefbronnen weten we dat het pand een duur huis was met hoge verkoopprijzen en begin 18de eeuw een hoge huurprijs, met vooraanstaande bewoners. De oogst aan luxe huisraad lijkt op het eerste gezicht niet erg hoog, maar dat komt vooral omdat het beeld wordt overheerst door het keukengerei.⁵² Ook wordt het beeld vertroebeld doordat de faience teveel is aangetast om er echt kwaliteitsgoed in te herkennen (op een enkel hoogwaardig vroeg-18de-eeuws Delfts bord na). Er is toch wel opvallend duur huisraad aanwezig: uit de eerste helft 17de eeuw een rijk versierde steengoed kan uit het Westerwald, het Franse en Italiaanse importservies, het kraakporselein (met de kanttekening dat het ook om verzamelitems uit later tijd kan gaan) en een deel van het glaswerk, uit de 18de eeuw het Engelse steengoed botermandje en het *creamware*.

2.4 Samenvatting en conclusies

De oudste gevonden huisresten van Langestraat 49 dateren uit de tweede helft 14de eeuw. Het gaat om eenvoudige bebouwing met kleivloeren en een centraal gelegen bakstenen haardplaats. Het vermoeden bestaat echter dat onder de opgegraven bovenlaag nog oudere huisresten aanwezig zijn. Inmiddels blijkt uit recente opgravingen dat de Langestraat waarschijnlijk pas rond 1300 is ontstaan.⁵³

Nadat dit huis wordt afgebroken, omstreeks de eerste helft 15de eeuw, blijft het perceel van Langestraat 49 zo'n anderhalf tot twee eeuwen lang onbebouwd, als zijtuin bij het buurpand Langestraat 51. Op Langestraat 51 komt dan eerst een vrij eenvoudig huis, waarvan de oostelijke zijmuur binnen het perceel van nummer 49 is aangetroffen. De bakstenen fundering is erg licht en van slechte bakstenen, zodat het zelfs de vraag is of hier een vakwerkbouw op stond in plaats van baksteenbouw. Het had een simpele kleivloer. Dit betekent dat de Langestraat toch een ander straatbeeld had dan verwacht. De gevelwanden worden al eeuwenlang bepaald door bakstenen panden die relatief smal zijn met de kap haaks op de straat en die dicht opeen staan. Zoals in de meeste west-Nederlandse binnensteden wordt verondersteld dat deze dichte bebouwing terug gaat op de 14de-eeuwse stadsontwikkeling. Vaak blijkt de verkaveling vanaf de eerste bouwphase te zijn 'versteend' doordat de afzonderlijke baksteenpanden pal naast elkaar zijn gebouwd en de perceelgrenzen ermee gefixeerd worden. Dit onderzoek laat echter zien dat er in Alkmaar in de hoofdstraat nog tot ver in de 16de eeuw ook open plekken langs de straatkant waren. Het perceel van Langestraat 49 wordt pas omstreeks 1600 afgesplitst en er komt een fors bakstenen huis op, voorzien van een verdieping en met een ruime achteraanbouw die wel als keuken en ontvangstzaal zal hebben gediend. Het casco van dit huis staat deels nog steeds overeind, verborgen in het muurwerk van de nieuwbouw uit de late 19de en 20ste eeuw.

De datering van de bouwphase rond 1600 wordt vooral geleverd door de oudste vondsten uit de beerput. Deze beerput, met vondsten vanaf eind 16de of begin 17de eeuw tot in de 19de eeuw, leverde veel gewoon alledaagse keukengerei op maar ook een partij luxe tafelservies, vooral uit de eerste helft 17de eeuw. Dat is niet verwonderlijk gezien de hoge verkoopprijzen en huuropbrengsten van dit pand in de 17de en 18de eeuw en de aanwijzingen in de archiefstukken voor vooraanstaande welgestelde bewoners tot aan de vroege 20ste eeuw.

⁵² Vergelijk een analyse van Alkmaarse beerputvondsten van luxe serviesgoed in Bitter 2008.

⁵³ Nog in bewerking zijn de resultaten van de opgravingen bij Langestraat 52-54-58-60-62 in 2015 en 2016.

Onderzoeksvragen opgraving Langestraat 49 te Alkmaar in 2013 (13LAN)

Het onderzoek van Langestraat 49 was een onvoorziene noodopgraving, waarvoor geen PvE is vastgesteld. In mei 2017 zijn voor toekomstige opgravingen in de binnenstad standaard onderzoeksvragen geformuleerd, onder verwijzing naar de Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie van Alkmaar uit 2009:

- 1 Welke resten zijn gevonden van het natuurlijke landschap en van veranderingen daarin in de loop der tijd?
- 2 Welke resten zijn aanwezig uit de prehistorie, romeinse tijd en/of vroege middeleeuwen?
- 3 Uit welke tijd dateert de eerste bewoning van het terrein en wat voor structuren zijn dit?
- 4 Welke resten zijn aanwezig van vestingwerken, openbare gebouwen, kerken en kloosters, gasthuizen of begraafplaatsen en wat is daarvan de datering?
- 5 Wat is de eerste terreininrichting van de percelen geweest en zijn daar in de loop der tijd wijzigingen in gekomen?
- 6 Welke resten van huizen en bijgebouwen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 7 Zijn er sporen van een brand en wat is daarvan de datering?
- 8 Welke resten van waterputten, beerputten of riolen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 9 Welke vondstcomplexen van meer dan 25 voorwerpen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 10 Welke resten zijn aanwezig van een ambacht dat op de vindplaats is uitgeoefend en wat is daarvan de datering?
- 11 Zijn er zaken aanwezig die tevoren niet verwacht worden? Licht dit toe.

De opgravingsresultaten van Langestraat 49 in 2013 geven alleen antwoorden op de vragen 6, 8 en 9, onder meer door de beperkte omvang en de beperkte diepte van de opgraving.

Het onderzoek betrof immers alleen de bovenlaag en oudere sporen die hieronder eventueel aanwezig zijn, zijn niet door de werkzaamheden en niet door het onderzoek geroerd.

Ad vraag 6: Er zijn resten gevonden van opeenvolgende huizen: 1. de resten van een 14de-eeuws huis met leemvloeren met in de laatste fase een baksteenvloer (met stookplaatsen) met onbekende wandconstructie (vermoedelijk houtbouw), daarna 2. de zijmuur van een huis uit de late 14de of eerste helft 15de eeuw dat eigenlijk op het belendende perceel Langestraat 51 stond met een leemvloer en gezien de ondiepe baksteenfunderingen vermoedelijk een houten opbouw, daarna 3. een bakstenen huis van rond 1600 (dat er bovengronds deels nog staat) met een hoofdgebouw van 6,9 bij 9 meter met vanouds een verdieping en een aangebouwde smallere achterkeuken.

Ad vraag 8 en 9: Bij het huis is rond 1600 een beerput gebouwd met een vondstcomplex uit ca. 1600-1879. Achter het huis zijn een vondstloze (18de- of 19de-eeuwse) waterkelder en dito waterput gevonden.

Literatuur

Aken-Fehmers, M.S. van, en L.A. Schledorn, 2001: *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product. Deel II*. Zwolle/Den Haag.

Aten, D., en P. Smit, 2004: Petrus de Sonnaville (1765-1837). Heemraad en dijkgraaf van de Schermeer, stadsarts en politicus, *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 13 (2004); webversie 2006 (http://www.jvdsn.nl/Downloads/WG/2004/TWG2004_001-012.pdf).

Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

Bitter, P., 2008: Wealth and waste- aspects of a luxurious lifestyle in Alkmaar, in: M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum, VI: Luxus und Lifestyle*, Lübeck, 151-168.

- Bitter, P., 2009a: Voor het gemak. Beerputten en afvalverwerking in Alkmaar, *Westerheem* 58, 56-71.
- Bitter, P., 2009b: Toying with miniatures. Finds of 'doll's-house items' from Alkmaar, in: H. Clevis (red.), *Medieval Material Culture. Studies in honour of Jan Thijssen*, Zwolle, 47-65.
- Bitter, P., 2009c: Schaven aan Alkmaar: Archeologische terreinen voor behoud en onderzoek, in: N. de Jong-Lambregts, G. de Reus en C. Roozendaal, *Authentiek door dynamiek. Cultuurhistorie Alkmaar, beleidskader 2009-2019* (raadsnota vastgesteld 10/9/09), bijlage 5 Onderzoeksagenda archeologie, gemeente Alkmaar.
- Bitter, P., 2011: Into the pit? Waste management and cesspit finds in Alkmaar, in: H. Clevis (red.), *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics, Zwolle 16 and 17 september 2010*, Zwolle, 35-56.
- Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2014: *Onder 'de Houtmarkt'. Opgravingen bij Laat/Bloemstraat in 1998 en 1999 (98BLO, 99BLO)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 18).
- Bloys van Treslong Prins, P.C., en J. Belonje, 1928: *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Holland*, Utrecht.
- Clevis, H., en M. Smit, 1990: *Verscholen in vuil. Archeologische vondstcomplexen 1375-1925*, Urk.
- Cox, J.C.M., 2005: *De Heeren van Alkmaer. Regeerders en regenten, vroedschap en raad 1264-2005*, Alkmaar.
- Dekker, P., 1988-91: *Oude boerderijen en buitenverblijven langs de Zijper Grotesloot*, Schoorl.
- Dekker, P., 1995. *De Alkmaarse geschiedenis achter een Texelse walvisbokaal*, z.p.
- Duco, D.H., 2003: *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam.
- Duco, Don H., 2004: Drie eeuwen tabakspijpen uit Alkmaar, in: Bitter, P., e.a., 2004: *De verborgen stad. 750 jaar Alkmaar onder de grond*, Alkmaar (tevens themanummer *Vormen uit Vuur* 186/187), p. 71-96.
- Elling, W., 1998: *Ochtruper Irdenware*, Ochtrup.
- Gangelen, H. van, en J.J. Lenting, 1993: Ongeglazuurd aardewerk en loodglazuuraardewerk, in: J.J. Lenting et al (red.), *Schans op de grens; Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingen, 167-236.
- Goubitz, O., 2001: *Stepping through time*, Ede.
- Henkes, H.E., en G.H. Stam, 1993: Glas, in: J.J. Lenting et al (red.), *Schans op de grens; Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingen, 351-402.
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans*, Rotterdam (Rotterdam Papers 9).
- Jaspers, N.L. 2007: Met de Franse slag. Franse compendiariofaïence uit Nederlandse bodem (ca. 1600-1660), *Vormen uit vuur* 199, 2-16.
- Jaspers, N.L. 2009: Schoon en werkelijk aangenaam. Italiaanse faïence uit Nederlandse bodem (1550-1700), *Vormen uit vuur* 204, 2-31.
- Jaspers, N.L., 2013a: *Harlinger gleiersgoed. Bedrijfsafval van de gleibakkerijen "Aan de Schritsen hoek Raamstraat" en "Buiten de Kerkpoort"*, Amsterdam.

Jaspers, N.L., 2013b: Roomwit en de Melkmeyt. Buitenlandse witte faience uit Nederlandse bodem (1500-1680), in: M.S. van Aken-Fehmers e.a., *Delfts wit. Het is niet alles blauw dat in Delft blinkt/ White Delft. Not just blue*, Den Haag/ Zwolle, 45-76.

Koolwijk, H.W., 1974: *Historisch-genealogisch dagboek 1732-1759*, Alkmaar (bewerking van dagboek dokter H. de Vries).

Kottman, J.F.P., 1991: Flessen, glazen en een tazza, in: J.R.A.M. Thijssen (red.), 1991: *Tot de bodem uitgezocht; Glas en ceramiek uit een beerput van de Hof van Batenburg te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen, 33-40.

Kottman, J.P.F., 1999: Glaswerk, in: M. Bartels, *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle/Amersfoort, 261-274.

Mennicken, R., 2009: *Schätze aus Raerener Erde. Katalog des Raerener Steinzeug aus dem Hetjens-Museum Deutsches Keramikmuseum Dusseldorf*, Raeren.

Meulen, A. van der, & P. Smeele, 2005: *De pottenbakkers van Friesland 1750-1950. Het ambacht, de mensen, het aardewerk*, (Fries aardewerk VII) Leiden.

Meulen, A. van der, & P. Smeele, 2012: *De pottenbakkers van Gouda 1570-1940. En hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*, Leiden.

Oosten, R. van, 2015: *De stad, het vuil en de beerput. De opkomst, verbreiding en neergang van de beerput in stedelijke context*, Leiden (proefschrift Universiteit Leiden).

Oosten, R. van, 2016: The Dutch great stink: the end of the cesspit era in the pre-industrial towns of Leiden and Haarlem, *European Journal of Archaeology*.

Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: Gebruikt en gebroken; vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 10.

Ostkamp, S., 2005: Het vondstmateriaal, in: S. Ostkamp & M. Spanjer, De opgraving Purmerend Padjedijk, *ADC-Rapport* 341, 13-26.

Ostkamp, S., 2011a: Krekels, kikkers en een lang en voorspoedig leven. De boeddhistisch-taoïstische belevingswereld in de huiskamer van de vroegmoderne Republiek, *Vormen uit Vuur* 212/213, 2-31.

Ostkamp, S., 2011b: De porseleinvondsten uit Santa Elena, enkele scheepswrakken en de Manila trade, *Vormen uit Vuur* 212/213, 42-71.

Prins, E., en H. Koolwijk, 1985: 1925: de Langestraat zoals ik haar om dat jaar herinner, *Oud-Alkmaar* 9 (1985), 69-710.

Rombach, J.H., 1982: Gijsbert Fontein Verschuur (1764-1848), in: E.H.P.Cordfunke (red.), *Alkmaarse silhouetten*, Alkmaar (A.H.R. 5), 109-138.

Stapel, H., 2012: Scheuren trekken aandacht, *Vriendennieuws reddingmuseum* 79, 4-5.

Wevers, L., en C. Boels, 2001: *Langestraat 51 te Alkmaar. Bouwhistorische opname en deelontledingen*, Utrecht (onderzoeksrapport van bureau Vlaardingerbroek en Wevers).

Bijlagen

Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen

Bijlage 2: Vondstenlijst (*Rob Roedema en Peter Bitter*)

Bijlage 3: Ecologisch onderzoek (*Sjaak Waterlander*)

Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners

13LAN Langestraat 49

1909/ 1935/ 20e	verbouwingen	7A betonkelder (1909) 7B muurtje s1033 wc-hok (1909)	7C puinkuil s1013 V5: (1909/1927?)	7D uitbreiding winkel (1927) 7E septictank (1927)	7F overkapping plaats (1962) 7G kleinere kelder 7A (1962/83/92?)
1879	grote verbouwing	6A achterhuis	6B schouw achter 6C schouw voor	6D puin in trapgat 4A V6	6/7G goot s1027 (1879/1927?)
18de- 20ste	verbouwingen	5/7E O-W muur voorhuis s1022 <i>inst</i>	5/7F muurnis Oostz voorhuis		
	verbouwingen	5A klampmuur Wzijde s1024: 18?	4/5C waterkelder s1019	4/5D herstel keldertrap 4A	
1625/ 1700	verbouwing	4A achterhuis met kelder s1016	4B demping op vloer 3B V12	4C sloopspoor 3B s1020 V7	3/5B waterput s1500
1575/ 1625	huis 3	3E beerput s1031: 3E-1 beerlaag V20: 16d/17a-(17c)-19a 3A s1015 Oost- en Zuidmuren huis 3B W-muur achterhuis s1023 3E-4 bovenlg zand/puin V19: 19d/20A 3E-3 kleig laagje op beer V17:19d? 3E-2 bovenin beerlaag V18: 18/19 3C O-muur achterhuis s1032 3D bakst vloer achterhuis s1023b			
1400/ 1450	huis 2 (Langestr.51)	2A bakst fundering oost. zijgevel en achtergevel s1003 V10 <i>bamo, inst</i> V4		2B kleivloer s1037 (=Langestr.51)	1/3A bakst. muurrest s1011
1350/ 1400	huis 1	1E-2 bakst. vloer s1009 V13: 14B 1E-1 OPH s1007 dbr zand 1D-2 kleivloer s1006 1D-1 OPH s1005 V14: 14 1C-2 kleivloer s1001 s1004 s1035 1C-1 OPH s1012 V1 V8 V22: 14bc 1B kleivloer s1034 1E-3 dekvloer klei s1010 op 1E-2 1E-4 asput s1029 V16 <i>gromo, V15: 14</i> 1E-5 asput s1030 1F asplek s1014, in laag 1C-1 (bij 1D of 1E) 1D-3 bakst. haard s1002 V11 <i>bamo, V2 inst, V3 erin: 14B</i> 1C-3 bakst. haard s1025 s1036			
1350/ 1400		1A s1038 ophoging V23: 14B			

NB eventuele oudere resten in diepere lagen zijn niet onderzocht

Tabel 3 Stratigrafische matrix van de sporen uit de opgraving.

Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen

Peter Bitter

De bijgaande stratigrafische matrix geeft een overzicht van de sporen en hun dateringen (**tabel 3**). De dateringen zijn herleid uit de stratigrafische volgorde van de sporen (afdekkingen, oversnijdingen, bouwnaden; deze worden hieronder toegelicht), keramiekdateringen en baksteensoorten (zie de vondstenlijst in bijlage 2). Er wordt verwezen naar de spoornummers (voorafgegaan door een s) waarmee de sporen op de veldtekeningen zijn geadministreerd. De 'vondstnummers' (voorafgegaan door een V) zijn in het veld uitgedeeld voor zowel vondsten als monsternames, in één lijst doorgenummerd.

De sporen zijn in dit rapport gecodeerd door het periodenummer te combineren met een letter. Als de periode niet duidelijk is, worden de mogelijke periodenummers genoteerd.

N.B. de diepte van de opgraving was beperkt tot de benodigde ontgraving voor de nieuwe betonvloer. De kans is groot dat hieronder nog oudere sporen verborgen zijn gebleven.

Periode 1: tweede helft 14de eeuw

1A – ophogingslaag van donkergrijze klei (s1038); bovenkant 1,0 m+NAP, meer dan 20 cm dik; hieruit **V23**: datering tweede helft 14de eeuw. NB het is onbekend of er nog sporen onder deze laag zijn te verwachten.

1B – grijze kleivloer van lichtgrijze klei, ca. 5 cm dik (s1034, in coupe AB); bovenkant 1,1 m+NAP; op laag 1A.

1C – grijze kleivloer van lichtgrijze klei, ca 5 cm dik (**1C-2**: s1001 s1004 s1035) op laagje wit zand op donkergrijze ophogingsklei (**1C-1**: s1012), met bakstenen stookplaats (**1C-3**: s1025 s1036); bovenkant kleivloer 1,41 m+NAP, naar zuiden 9 cm aflopend, stookplaats is aan westkant door zetting onder muur s1003 verzakt naar 1,25 m+NAP; op vloer 1B; uit s1012 **V1 V8 V22**: datering 14de eeuw.

1D – grijze kleivloer van lichtgrijze klei, ca 5 cm dik (**1D-2**: s1006) op donkergrijze zandlaag (**1D-1**: s1005), met waarschijnlijk erbij behorende bakstenen stookplaats (**1D-3**: s1002); haardplaats harde geel geaderde rode baksteen 26 x 12 x 5,5 cm (V11) en herbruikte breukstenen .. x 14 x 6/7 cm; bovenkant kleivloer op 1,55 m+NAP naar westen en oosten aflopend, bovenkant haardvloer 1,35 m+NAP; op vloer 1C, haard door vloer 1C; uit s1005 **V14**: datering 14de eeuw; s1002 baksteenmonster **V11**, tussen haardstenen **V3**, insteek **V2**: datering 14de eeuw.

1E – baksteenvloer, rommelig gelegd maar met de meeste stenen in NZ-richting (**1E-2**: s1009) op geel zandbed op donkerbruine zandophoging (**1E-1**: s1008 op s1007), met op de baksteenvloer een dekvloer van 3 cm grijze klei (**1E-3**: s1010), daarin ingegraven twee ronde asemers gevuld met grijze klei en as en omgeven door oranje as (**1E-4** en **1E-5**: s1029 en s1013); vloer van diverse hergebruikte bakstenen, meest fragmenten: oranje 20x9,5x5, drood/geel dooraderd 21x10x4,5, oranje 22x11x5, drood/geel dooraderd 23,5x11,5x5, rood 27x12,5x6 cm; bovenkant baksteenvloer 1,7 m+NAP maar aflopend naar west en oost; baksteenvloer alleen in midden nog gaaf maar aan west-, noord- en oostkant verpulverd tot baksteengruis, aan zuidkant weggegraven door de aannemer; op vloer 1D; tussen s1009 en s1010 **V13**: datering tweede helft 14de eeuw; in asemmer s1029 **V16** grondmonster botmateriaal en **V15**: datering 14de eeuw.

1F – asplek (s1014), ingegraven in laag 1C-1, wellicht van stookplaats bij 1D of 1E; in vlak op 1,49 m+NAP.

Periode 1 of 3

1/3A – restant van fundering (s1011); gemetseld van rode baksteen van 22/21 x 11 x 5 cm; twee lagen nog herkenbaar maar sterk verstoord o.a. door 20ste-eeuwse buis aanleg, breedte onbekend; onderkant ca 1,4 m+NAP. Muurrest hoort vermoedelijk ofwel bij huis fase 1 (oostgevel ?) of bij huis fase 3 (gangmuur).

Periode 2: eind 14de of eerste helft 15de eeuw

2A – fundering van de oostelijke zijmuur en de achtermuur (s1003) van een huis op Langestraat 51, nog 3 lagen aanwezig twee-steens breed zonder vertanding, op een geel zandbedje van een paar cm dik, met grijze klei gemetseld van slechte baksteen oranje zacht gebakken en onregelmatig van vorm 21,5/22/22,5 x 10,5/11 x 5 cm (**V10** baksteenmonster); onderkant fundering van 1,46 m+NAP aan straatzijde geleidelijk naar zuiden aflopend tot 1,30 m+NAP bij de achterhoek, nog verder verzakt door zetting nabij de westgevel van bestaande pand; insteek doorsnijdt vergruisde baksteenvloer 1E-2, vloer 2B sluit erop aan; uit insteek **V4**: datering 14de/15de eeuw.

2B – kleivloer van lichtgrijze klei, ca. 8 cm dik (s1037); ten westen van 2A dus behorend bij Langestraat 51, sluit aan op fundering 2A; bovenkant op 1,35 m+NAP maar is flink verzakt door zetting van muurwerk.

Periode 3: eind 16de of begin 17de eeuw

3A – anderhalfsteens opgaand muurwerk van oostmuur van bestaand huis op 7-9 meter vanaf de straat, op begane grond tot verdiepingsvloer, doorlopend in tweeesteens dikke fundering van achtergevel op 9 meter vanaf de straat (s1015); in kruisverband gemetseld van rood/geel geaderde baksteen 21,5/22/22,5 x 10,5 x 5 cm en 10 lagen 58,5 cm; de oostmuur 12x vertand tot zeer dikke fundering (onderkant niet bepaald), onderkant achtergevel op 0,92 m+NAP; met aanzet voor de achterkeuken (=muur 3C) middenin de achtergevel in verband gemetseld; in de oostmuur een secundair uitgehakte muurnis op 7,1 tot 7,8 m vanaf de straat.

3B – fundering van westmuur van achterkeuken (s1023), in verlengde van aanzet tegen achtergevel 3A; aan oostkant wit gepleisterd, met aansluitende baksteenvloer 3D; doorsneden door bouwput van keldertrap 4A, doorsneden door goot 4/5E; baksteen als 3A.

3C – muurwerk van oostmuur van bestaand huis op 13-16,8 meter vanaf de straat, op begane grond tot verdiepingsvloer (s1032); vormt zijgevel van achterkeuken; baksteen als 3A; hiertegen is schouw 6B aangebracht geweest.

3D – baksteenvloer van achterkeuken, sluit aan op westmuur 3C, baksteen als muur 3C (=3A); bovenkant vloer op 1,78 m+NAP.

3E – beerput in druppelvorm met uitgebouwde stortkoker tegen de punt aan noordoostkant, privaat van origine tegen de achtergevel van achterkeuken 3B-3C-3D tegen oostelijke erfgrans; beerput met diameter 2,2 meter inwendig, halfsteens gemetseld van orangerode baksteen 19,5 x 9/9,5 x 4 cm (**3E-1**: s1031, **V21** baksteenmonster); onderkant 1,06 m-NAP; beerlaag (**3E-2**, **V20**: datering vanaf 2de/3de kwart 16de eeuw), verrommeld bovenin beerlaag (**3E-3**, **V18**), beerlagen vertrappt en geroerd bij bouw kelder 7A die deels de beerputmuur doorbroken heeft, waarna de uitgelopen inhoud deels terug geschept is in de beerput na bouw keldermuur; kleiige laag op beerlaag (**3E-4**, **V17**: datering 1909/1935?) en bovenlaag geel zand met wat puin (**3E-5**, **V19**: 1909/1935?).

Perioden 3, 4 of 5: 17de/19de eeuw

3/5B – waterput (s1500) met koepel afgesloten; diameter 0,8 meter inwendig, halfsteens van gele ijsselsteen.

Periode 4: derde kwart 17de eeuw

4A – onderkelderde achterkeuken (s1016) met uitgebouwde trapingang aan de westzijde; tegen achtergevel 3A, met handhaving van de oostelijke zijmuur 3B maar de westmuur 3C van de oude achterkeuken is vervangen vanwege de iets smallere nieuwbouw (3C is doorgraven door de trapingang); noordelijke keldermuur halfsteens, westelijke keldermuur anderhalf-steens van donkergele baksteen van 20 x 9,5 x 4,5 cm, inwendig bekleed met rode geglazuurde plavuizen van 19 x 19 x 1,5 cm (ook vloer van trapingang; de kelder is niet leeg gemaakt, gevuld met grijs zand en puin); de keldertoegang naderhand hersteld (4/5D); de kelder is grotendeels verstoord door de aanleg van kelder 7A.

4B – aanvulling met bruine zandgrond na sloop en egalisatie van achterkeuken 3B, op vloer 3C; **V12**: datering 14de/15de eeuw (opspit).

4C – donkerbruin zand (s1020) in sloopspoor van muur 3B (achterkeuken), tevens insteek van keldertrap 4A; **V7**: 14de/16de eeuw (opspit).

Perioden 4 of 5: 17de/19de eeuw

4/5C – waterkelder (s1019) tegen de achtergevel 3A en tegen de aanzet van muur 3B van de achterkeuken (ouder van 4A? of toch later naast trapgat 4A geplaatst?); steens van gele baksteen van 19 x 9 x 4 cm; inwendig 1,2 x 2,2 meter, diepte onbekend want niet uitgegraven; top koepel op 1,70 m+NAP, mangat in noordoosthoek.

4/5D – reparaties (s1016B) van de keldertoegang van kelder 4A; inwendige klampmuur van gele baksteen 17,5 x 8 x 3,5 cm; de draaiende keldertrap is later daar weer ingemetseld, van rode klinkers van 19x 9 x 4 cm; de toegang is in 1879 met zand en puin gedempt (6D).

Periode 5: 18de eeuw

5A – klampmuur (s1024) aangebracht binnen tegen de westmuur van het huis; van een interieurverbouwing ouder dan 1879; donkerrode baksteen 22/22,5 x 10,5 x 4,5/5 cm, 10 lagen 54 cm (18de-eeuws?).

Periode 6: 1879

6A – nieuw achterhuis (zie bouwtekening van bestaande toestand in 1909), met achtergevel op 17,5 meter (60 cm dikke fundering nog aanwezig).

6B – schouw tegen oostmuur van achterhuis (zie bouwtekening van bestaande toestand in 1909). Nog aanwezig zijn resten van de halfsteens wangen (s1032B), de schouw breedte is 1,5 meter, en de roetafdruk van het rookkanaal.

6C – schouw tegen westmuur van huis (zie bouwtekening van bestaande toestand in 1909). Nog aanwezig is de afdruk van een 1 meter brede schouw tegen de westmuur op 3,6 en 4,6 meter vanaf de straat.

6D – puinvulling op de keldertrap 4/5F, vanwege de bouw van 6A (hij moet in 1879 zijn verdwenen, gezien de bouwtekening van de bestaande toestand in 1909); hierin **V6**: fragmenten van wandtegels.

Periode 7: 1909, 1927 en later

7A – grote betonkelder onder de achterkeuken (s1018), met fundering van trapaanzet aan de noordkant; direct achter achtergevel 3A, doorgraaft kelderrestant 4A, doorsnijdt zijkant van beerput 3E; kelder is in 2013 niet leeg gehaald. Aangelegd bij de verbouwing van 1909 onder de nieuwe keuken (zie bouwtekening).

7B – deel van muurtje (s1033) van berging naast wc-hok, zie bouwtekening 1909, halfsteens (steenmaat niet genoteerd).

7C – puinkuil in de zuidoosthoek van het voorhuis (s1013), puin van een verbouwing **V5**: na 1879, mogelijk 1909 of 1927.

7D – vergroting van de winkel met een magazijnruimte in de achtertuin (bouwtekening 1927), zijmuren nog aanwezig.

7E – betonnen septictank in de open binnenplaats achter 7A aangebracht in 1927 (bouwtekening 1927), betonnen hoek ingemeten (verder nog ondergronds aanwezig).

7F – overkapping van de open binnenplaats achter 7A (bouwtekening 1962), zijmuren van witte kalksteen nog aanwezig.

7G – verkleining van kelder 7A tot halve grootte (vanwege lekkage?) met witte kalkstenen. Mogelijk in 1974, 1983 of 1992 (keldertoegang is nog op tekening 1962 te zien en in dwarsdoorsneden van het pand in 1974, 1983 en 1992 maar dat kan het gevolg zijn van simpel overtrekken van oudere tekeningen).

Perioden 5, 6 of 7: omstreeks 18de tot 20ste eeuw

5/7E – fundering van een dwarsmuur (s1022) in de breedte van het voorhuis, op 2,5 meter van de straat; gele baksteen 21 x 10 x 5 cm, aan de zuidkant 3x vertand.

5/7F – muurnis in de oostmuur (uitgehakt in muur 3A), 0,6 meter breed op 7,2 tot 7,8 meter vanaf de straat.

6/7G – bakstenen goot diagonaal zuidwaarts afwaterend, doorsnijdt gesloopte keldermuur 3B. mogelijk van wc-hok halverwege het huis tegen de westmuur op bouwtekening 1909, of van het riool naar de septictank op bouwtekening 1927.

Bijlage 2: Vondstenlijst

Rob Roedema en Peter Bitter

De onderstaande vondstenlijst geeft een beschrijving van vondsten en monsters, geordend op de chronologische volgorde van de spoorcodes. Bijgaande tabel geeft een concordantie van de vondstnummers met de spoorcodes en de spoornummers (**tabel 4**).

De vondsten worden beschreven met de codes van het Classificatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuwse keramiek en glas, ook bekend als het 'Deventer systeem'. Ze worden geïnventariseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen, eventueel een letter voor een aanvullende aanduiding (**tabel 5a-b**).

Andere afkortingen zijn: fr fragment, rfr randfragment, wfr wandfragment, bfr bodemfragment.

De dateringen worden aangeduid als jaartal of per eeuw (cijfer), halve eeuw (hoofdletter A of B) of kwart eeuw (kleine letter a, b, c of d).

13LAN Vondstnr	Spoorcode	Spoornummer	13LAN Vondstnr	Spoorcode	Spoornummer	13LAN Vondstnr	Spoorcode	Spoornummer	13LAN Vondstnr	Spoorcode	Spoornummer
1	1C-1	S1012	7	4C	S1020	13	1E-1	S1009	19	3E-4	S1031
2	1D-3	S1002	8	1C-1	S1012	14	1D-1	S1005	20	3E-1	S1031
3	1D-3	S1002	9	5/7E	S1022	15	1E-4	S1029	21	3E-1	S1031
4	2A	S1003	10	2A	S1003	16	1E-4	S1029	22	1C-1	S1012
5	7D	S1013	11	1D-3	S1002	17	3E-3	S1031	23	1A	S1038
6	6D	S1016	12	4B	S1026	18	3E-2	S1031	24	3E-1	S1031

Tabel 4 Concordantie van vondstnummers met de spoorcodes en spoornummers

code	materiaal	code	materiaal
s4	steengoed 4 (bijna-steengoed)	f	faïence uit de Nederlanden
s1	steengoed 1 (zonder glazuur/engobe)	i	italiaanse majolica/faïence
s2	steengoed 2 (met glazuur/engobe)	fr	franse faïence
g	grijs aardewerk	p	aziatisch porselein
r	rood aardewerk	s7	Aziatisch steengoed
dw	duitsland-west aardewerk	ep	europes porselein
wa	werra aardewerk	iw	industrieel wit
w	wit aardewerk	ir	industrieel rood
wm	maaslands wit aardewerk	s3	steengoed 3 (industrieel)
ha	'hafner' wit aardewerk		
we	weser aardewerk	py	pijpaarde
m	majolica uit de Nederlanden	gl	glas

Tabel 5a Codering van materiaalgroepen van keramiek en glas volgens het Classificatiesysteem

code	hoofdvorm	code	hoofdvorm	code	hoofdvorm	code	hoofdvorm
<u>keramiek:</u>				<u>glaswerk:</u>			
bak	bakpan	kni	knikker	spi	spinsteen	bek	beker
bek	beker	kom	kom	stk	steelkom	ber	berkemeier
bla	blaker	kop	kop	tes	(vuur-)test	fle	fles
blo	bloempot	kwi	kwispedoor	the	theepot	kan	kan
bor	bord	lek	lekschaal	vaa	vaas	kel	kelkglas
bot	botervloot	min	miniatuur	ver	vergiet	lam	lampegas
dek	deksel	oli	olielamp	vet	vetvanger	roe	roemer
dri	drinkschaal	pis	pispot	vfl	vogelfluit	uri	urinefles
gra	grape	plo	ploischotel	vog	vogelvoerbakje		
kan	kan	pot	pot	vst	vuurstolp		
kdl	kandelaar	sch	schaal	zal	zalfpot		
kmf	komfoor	spa	spaarpot	zou	zoutvat		

Tabel 5b Codering van hoofdvormen van keramiek en glas volgens het Classificatiesysteem

13LAN Vondstnr	Spoornummer	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	Spoorcode
23	S1038	dgr ophoging en/of kleivloeren ca 05 +NAP (coupe AB)	1rfr g-kan-3 (grote voorraadkan); 1rfr r-bak-(2/32)	14B	1A
1	S1012	dgrijze kleiophoging	1wfr s1-kan- (1/15) en 1bfr s1-kan gladde standring gevlamd; 1wfr r-	14b/15a	1C-1
8	S1012	dgrijze kleiophoging	1rfr 2wfr s1- Siegburg mat niet gevlamd	14	1C-1
22	S1012	dgrijze kleiophoging	1bfr en 1wfr s4-kan- Siegburg; 1wfr s1- Siegburg; 1wfr g-; 1 fr gebroken grijze slijpsteen met diepe groeven voor en achterz 5,6x2,3x(12,4) cm, 1fr tefriet (ws. maalsteen); 2 kiezels	14	1C-1
14	S1005	dgrijze kleiophoging	(fragment baksteen 8 cm dik); ca. 10 fr bot slachtafval haksporen varken/rund; 2 kiezels; 1wfr bg- elmnt rossige kern, 1rfr bg-kog-2 paffrath; Siegburg mat niet gevlamd 1bfr s1-bek-(2?) en 2bfr 2rfr 18wfr s1-; 1bfr r-gra (spaarz glaz), 1prof r-kop-22 (? opspit 16de eeuws?), 3wfr r-	14	1D-1
2	S1002	haardplaats (ws bij s1007), insteek	2wfr s2- Langerwehe/ Aken/ Raeren; 2wfr rood spaarz glaz; fragm zoogdierschedel (16fragm)	14	1D-3
3	S1002	haardplaats, tussen de stenen	1 oor s1-kan- Siegburg gevlamd	14B/15	1D-3
11	S1002	haardplaats	baksteenmonster: hard geel dooraderd donkerrood 26x12x5,5 cm	14	1D-3
13	S1009	baksteenvloer (2), uit leeflaag op vloer	1wfr wm- andenne; 1wfr s1- Siegburg gevlamd; 1wfr s2- Langerwehe/ Aken/ Raeren; 1 vogelbotje en 1 koehoorn (klein)	14B	1E-1
15	S1029	asput in vloer s1009, uit br zand bovenin	1wfr s4- verbrand; 1wfr r-; 3 botsplinters	14	1E-4
16	S1029	asput in vloer s1009, uit aslaag onderin	ecologisch monster vis/vogels (zie bijlage 3)		1E-4
4	S1003	fundering huis op Langestraat 51: insteek	1wfr s1- Siegburg; 1rfr r- ND	14/ 15	2A
10	S1003	fundering huis Langestraat 51	baksteenmonster: erg zachte egaal-oranjerode slordig gevormde baksteen 22x10,5x5 cm	14B/15A	2A
21	S1031	beerput	BAMO 2 stenen oranjerood 19,5x9/9,5x4 cm		3E-1
20	S1031	beerput, beerlaag	1 compl s2-kan-25 lichtgrijs Westerwald (13LAN20G), 1 bfr s2-kan-37 blauw op grijswit Westerwald 16d/17A, 2 wfr s2-kan-?, 1 prof s2-pot-23 grijs botervloot 18de, 5x s2-kni (1x diam 3,5 cm, 2x diam 1,0 cm, 2x diam 1,4 cm); 1 compl r-bor-6 (13LAN20R), 4 rfr r-bor-50 17bc, 1 compl r-dek-5 (13LAN20T), 1 wfr r-dek-?, 2 rfr r-gra-11 (1x zeer groot model), 10 rfr r-gra-19, 2 prof r-gra-34, 1 prof r-gra-52 twee oren, 1 prof r-gra-85, 1 prof r-gra-87, 1 compl r-gra-119 (13LAN20AJ), 1 rfr r-gra-? mangaanvlekken, 1 compl r-kmf-12 (13LAN20o), 1 compl r-kom-75 (13LAN20P), 1 prof r-kom-102, 1 prof r-kom-126 misbaksel bakscheur, 3 rfr r-kop-2, 1 prof r-kop-4 slibboogjes, 1 rfr r-kop-35 inw groen, 1 prof r-lek-2, 2 compl r-min-kan (13LAN20AU, -AY), 1 bfr r-oli-?, 2 rfr r-pis-5, 1 rfr r-pis-43 zwart glazuur, 1 rfr r-pis-?, 1 compl r-spa-1 (13LAN20AD); 1 rfr met steel en 1 compl r-stk-2 (13LAN20Q), 1 compl r-tes-1 (13LAN20AN), 7 prof en 3 compl r-tes-3 (13LAN20AL, -M, -AT), 2 prof r-tes-5, 1 compl r-vog-2 (13LAN20AG), 1 bfr r-vog-?, 1 prof r-vst-3, 24 compl r-zal-3 (13LAN20BE t/m CD), 6 fr rood;	16d/17a-19a	3E-1

Tabel 6a Vondstenlijst op volgorde van de spoorcodes

13LAN Vondstnr	Spoornummer	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	Spoorcode
20			1 rfr w-bak-?, 4 prof w-gra-7 groen glaz, 2 prof en 1 compl w-gra-17 (13LAN20AQ), 1 compl w-gra-22 (13LAN20AP), 1 prof w-gra-23, 1 rfr w-kom-16 geel/groen, 1 prof w-kom-15 uitw groen inw geel, 3 prof en 2 compl w-kop-2 (13LAN20U, -AO), 1 fr w-min-bak (13LAN20-AK)1 bfr w-min-tes hengseltest (13LAN20AR), 1 compl w-min-lek (13LAN20AZ), 3 rfr w-pis-1 geel/groen, 1 prof w-pis-6 geel/groen, 1 rfr w-tes-3 geel/groen 18de, 7 wfr wit;		3E-1
20			1 rfr we-kom-? groen/geel slibdec; 1 rfr wa-kom-1 hor.oor, figuur op spiegel en 16xx; 1 compl dw-bor-1 West-Duitsland (13LAN20X); 2 rfr m-bor-3 blauw op wit rozet kabelrand 17bc, 1 compl m-bor-3 blauw op wit fruit 17bc (13LAN20K); 1 compl m-bor-5 geheel blauw (13LAN20M), 3 rfr m-bor-? blauw op wit, 2 rfr m-bor-? geheel wit;		3E-1
20			1 compl f-bor-1 Wan-Li decor 17bd (13LAN20S), 12 rfr f-bor-2 geheel wit, 4 rfr f-bor-2 blauw op wit beschilderd (1x wapenbord), 3 compl f-bor-2 17bc 2x fruitak 1xlandschap (13LAN20F, -H, -L), 1 rfr f-bor-6 schoteltje polychroom bloemen 18de, 4 rfr f-bor-7 chinees decor (1x onderop PK ligatuur gemerkt), 1rfr f-bor-8 schoteltje Chinese tuin, 3 rfr f-bor-11 geheel wit (2 tafelborden 23cm, 1x schotel 35cm), 1 rfr f-bor-18 geheel wit (zeskant), 3 fr f-bor-?, 1 rfr f-kom-2 papkom met oor, 2 rfr f-kom-3 geheel wit, 1 rfr f-kop-1 polychroom bloemen 18de, 1 compl f-kwi-8 18de (13LAN20AF), 1 prof f-lek-3, 1 fr f-pis-? geheel wit, 2 rfr f-plo-1 wit, 1 rfr f-plo-4 geheel wit, 1 fr f-plo-? blauw op wit beschilderd, 1 compl en 2 prof f-zal-1 (13LAN20AH), 1 prof f-zal-2; 2 rfr en 1 compl fr-plo-1 Nevers/Rouen (13LAN20N); 2 rfr en 2 compl i-bor-1 berettino uit Liguria (13LAN20C, J), 1 rfr en 1 compl i-bor-2 berettino uit Liguria (13LAN20E), 1 rfr en 3 compl i-bor-3 berettino uit Liguria (13LAN20A, -B, -D), 1 rfr i-kom-5 wit Italiaans of Frans, 1 bovenheft i-zou-3 blauw en oker op wit compendario aigrettedec (13LAN20Y) Italiaans of Frans		3E-1
20			1 rfr p-bor-1 schoteltje landschap pagodes 17d/18A, 1 rfr en 1 compl p-bor-4 tafelbord kraakpors landschap 17A (13LAN20V), 1 compl p-bor-6 kraakpors schoteltje (13LAN20Z), 3 rfr en 1 compl p-bor-6 landschap KangXi 1662-1722 schoteltje (13LAN20AA), 1 fr p-kom-? kraakpors, 1 fr p-kop-1 KangXi bloemen, 1 rfr p-kop-4 zotjes 17d/18a, 4 rfr en 1 compl p-kop-4 Qianlong 18bc bloemen en vlinders (13LAN20AB), 1 compl p-kop-14 Overgangspors landschap 17bc (13LAN20AC), 1 fr p-kop-?, 1 fr p-bor-? met 1 fr p-kop-? <i>encre de Chine</i> cupido met harp 18bd, 1 fr p-min-vaa KangXi;		3E-1
20			1 compl s7-dek-1 (13LAN20AE); 1 rfr ep-bor-1 schoteltje blauw op wit 8bc; 1 compl iw-bor-1 schoteltje blauw met geom randje 19bc (13LAN20W); 1 fr iw-bor-5 creamware, 1rfr iw-kop-1 creamware handbeschilderde bloemen dec, 1 rfr iw-kop-1 creamware, 1 fr iw-kop-? creamware chinees decor beschilderd c1800; 1 rfr iw-kop-? print landschap met stadsgezicht 19A, 1 wfr en oor iw-pis-? creamware, 1 prof iw-sch-10 ovaal creamware, 2 fr iw-? creamware; 1rfr ir-dek-1 Staffordshire rood m gele slib 18B; 1 prof s3-bot-1 basketware;		3E-1

Tabel 6b Vondstenlijst op volgorde van de spoorcodes

13LAN Vondstnr	Spoornummer	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	Spoorcode
20			1 rfr gl-bek-4a reuzen ijsglas goudfolie onderlangs rand diam 13,5 cm(!) 16d/17A, 1 fr gl-bek-8b gladde beker groen met zwarte mondrand en voetrand, 2 fr gl-bek-9b vetro a fili witte draden, 7 fr gl-bek-19 wafelbekers div maten en 1 prof gl-bek-19a geribde voetrand 17bc (13LAN20BD), 2 fr gl-bek-33 gladde wikkeldraad, 1 fr gl-bek-34a hor draad geribd blauwgrijs glas, 1 fr gl-bek-70 kleurloze netwerkbeker blauwe mondrand, 3 fr gl-bek-? 17de eeuw, 2 fr gl-ber-1, 1 fr gl-kel-11 keurloos, 1 fr gl-kel-(68?) vleugelglas slangenstam kleurloos/blauw, 3 fr gl-roe-2, 3 fr gl-roe-5, 7 fr gl-roe-6, 4 fr en 1 compl gl-roe-7 16d/17a (13LAN20BB), 1 bfr gl-roe-? puntnoppen diam voet 9,0 cm, 1 bfr gl-roe-? puntnoppen, 1 fr gl-fle-36 groen gekruist ribbenpatron, 2 fr gl-fle-7 vierzijdig 1x met tinnen montuur en schroefdoop, 1 gl-fle-34 grote medicijnfles, 1 compl gl-kan-3 golfdraad om hals en tuit tegenover oor 17bc (13LAN20BC), 1 fr gl-kan lichtblauw verticale ribben, 1 fr gl-uri-2 lichtgroen;		3E-1
20			1 compl gl-bek-6 lage beker slijpwerk en radgravure bladmotieven afgeslepen pontilmerk 18bc (13LAN20AX), 1 compl gl-bek-6 grove radgravure ronde panelen bloemen en chinees landschap 18bc (13LAN20AW), 1 compl gl-bek-26 geslepen vert vlakken en vlak geslepen bodem 18d/19A (13LAN20BA), 1 bfr gl-bek-58 vert ribben, 1 prof gl-kel-6 holle silezische stam 8 puntig 18bc, 1 prof gl-kel-28, 3 fr gl-kel-? loodglas, 1 prof gl-zou-16 geslepen facetten en ster op bodem 18de (13LAN20AV), 1 fr gl-fle-65 pontilmerk 18B/19A, 4 fr gl-fle-? wijnfles, 5 fr gl-fle-? medicijn-/parfumflesjes, 1 wfr gl-fle-? 'muizenflesje' dikwandig email beschild 18de, 1 fr gl-lam-1 18/19de		3E-1
20			kleipijpen 2 fr geglaasde pijpen (c.1675), 20 fr grove pijpen (1x c 1625, 4x c1660 Alkmaars?, 4x c1700, 9x c1675/1725, x2 c1775/1800), ca 110 steelfragm;		3E-1
20			NB keramiek complete vormen vooral uit 17(A), latere vondsten veelal incompleet; weinig uit 18B; erg weinig rookgerei		3E-1
20			1 gedraaid benen 'puntje' afgebroken einde van kantklos? (XAN), 1 eiken plankfragment (meubel?) met koperen nageltje (RAC), 3 houten spietjes (RAF), 11 houten doorboorde conische knooppkernen 23-25 bij 5 mm (RAL), 1 houten steelborstel (RAB), 1 houten bal 4 cm (RAK), 1 houten gedraaide knop meubelfragment (RAD), 1 houten pal(?) 1 cm (13LAN20RAA), 1 houten stop (RAE);		3E-1
20			1 koperen munt / muntafdruk duit? (XAG), 1 ijzeren meslemmet met afgebroken naaldangel (XAA), 37 koperen kopspelden (XAG XAH), 1 koperen beslagnagel met conische kop en (pin afgebroken) 23x5 mm (XBZ), 1 koperen D-gespje aan kort riempje (XAI), 1 koperen knoop (13LAN20XAQ), 1 koperen draad met haakje (XAF), 14 kledinghaakjes en -oogjes (XAF, XAZ), 2 koperdraad met oogje aan uiteinde (XAG XAT), 1 koperen nestel (XAZ), 1 koperen ring 26mm (XBY), 1 koperen gespsluiting (ws. voor tas) met dolfinen gravure (XAR), 1 koperen vingerhoed in slechte staat 20x25 mm (XAM), 1 koperen zuinigje 78x34mm (XAO), sierwerk koperen lovertjes aan draad (13LAN20XAJ), 1 vonkenvanger pijp gevlochten koperdraad (13LAN20XAB), 6 loden musketkogels 13,5-14,5 mm diam (XAE), 1 ruw rond gesneden hanger van lood 28x2 mm (XAP), 1 loden speelsteen vierkant 1,3x1,3x0,3 cm ingekrast kruis en gaatje (13LAN20XAL), 1 pinloodje enkelzijdig stempelmerk 'huismerk' (XAS);		3E-1

Tabel 6c Vondstenlijst op volgorde van de spoorcodes

13LAN Vondstnr	Spoornummer	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	Spoorcode
20			3 rode lakzegels met 2x wapenschild (13LAN20RAN); 1 menselijke kies; 2 fr textiel, 1 wollen draad; 1 natuurstenen knopje van geslepen git (13LAN20RAJ); 1 kalk bolletje diam 1,6 cm (voor naaldwerk?); 1 fragm ronde leistenen schijf (deksel?) diam. 16,5 cm en dik 0,5 cm met geometrische ingekraste decoratie (passer); 1 wandtegel 12,5x12,5x1,0 blauw-wit mensen en spinnetjes 17B en 1 tegel 13,5x13,5x1,5 polychroom ornament (beide zwart beroet), 20 fr wandtegels 17b-18a zeer fragmentarisch; 2 platen lood 30x20 en 20x11 cm met nagels (dak?); 1 fr lei 0,5 cm dik; 100 fr vensterglas, 10 fragmenten spiegelglas		3E-1
24	S1031	beerput, paal in beerlaag	dendromonster (afgevoerd ivm doormenging beerlagen 17de/19de eeuw)		3E-1
18	S1031	beerput, bovenin de beerlaag	2 wfr pi- (onversierd); 1wfr gl-lam- (kleurloos, buisvorm, meerdere fragm); 1 pijpekop trechter fijn 18de hielmerk gekr 52 of 32	18/ 19	3E-2
17	S1031	beerput, kleiig laagje op beer	1wfr g- ; 1rfr r- ; 1wfr s2- Langerwehe; 1 prof f-kop-1 wit (rood baksel, dikke tinglaz); 1fr wandtegel dbr gemarmerd 0,7 bleekbeige		3E-3
19	S1031	beerput, demping zand en puin	wandtegelfragmenten: 3fr spinnekopjes bleekbeige baksel(1x met schaapje grof 18?, 1fr 12,6x12,6x1,1 kinderspel kolfende jongens 17B), 1fr diagonaal helft paars gesprekeld 13,2x0,8 dgeel; 1fr paars achtkant-omlijsting met voluten 18B dgeel baksel (rivierlandschap met vissers in bootje ws bijbels - Pluis 98 529 l.o.); 7 fr witjes (1x modern fabrieks)	1909/ 1935?	3E-4
12	S1026	dgrijze ophoging	1bfr s2-kan- (Langerwehe, ijzereng en zoutglaz)	14/ 15	4B
7	S1020	dbr zand (=sloopspoor s1023 of insteek s1016)	1rfr r-bak-2	15/ 16	4C
9	S1022	dwarsmuur in voorhuis, insteek	1rfr pi-bek-2 (randdiam 13 cm uitw); 1rfr r-gra- (8?), 1rfr r-stk- kleine platte steel, 6wfr r-	18/ 20	5/7E
6	S1016	kelder achterhuis, uit puin in trapgat	wandtegels: 3fr witjes 12,8x1,0 bleekbeige; 1fr dbruin gemarmerd 1,0 bleekbeige; 2fr blauw/wit spinnekop 12,8x0,8 dgeel (1x hond); 1fr bl/w spinnekop (bloemtak -vaasje?); 1fr bl/w spinnekop spelende jongens	1879	6D
5	S1013	puinkuil	2 brokken marmer (1x 13cm breed en 1,5/2,0 dik plint?; 1fr 2,8 dik vloerplavuis); 1fr wandtegel plakstuk ossenkop 13x13x1,1 oranjeroed baksel (grove bloemenvaas)	1909/ 1927/ later	7D

Tabel 6d Vondstenlijst op volgorde van de spoorcodes

Bijlage 3: Ecologisch onderzoek

Sjaak Waterlander

Uit deze kleine opgraving zijn twee vondstcomplexen ecologisch onderzocht.

A. Een klein monster uit een 14de-eeuwse stookplaats (1E-4)

Vondstnummer 16 is een monster van ongeveer 2 liter, genomen uit een 14de-eeuwse asput in een baksteenvloer (spoorcode **1E-4**). We kunnen aannemen dat het voedselresten zijn. Het monster is gezeefd op een zeef met een maaswijdte van 2 mm. Het monster bevat naast diverse visbotjes (**tabel 7**): een stukje rib van een middelgroot zoogdier, een teenkoot van een kip (*Gallus gallus domesticus*) en een paar fragmenten mosselschelpen (*Mytilus edulis*).

De resten van zeevissen zijn afkomstig van schelvis, wijting en, platvis. Het zijn de algemene zeevisresten, die we standaard in beerputten en afvalkuilen vinden. De resten van zoetwatervissen zijn van o.a. een karperachtige (zoals voorn of brasem), baars en pos. Pos is een kleine baarsachtige, met een maximale lengte van 25 cm die regelmatig in vismonsters wordt gevonden. Verder bevatte het monster een behoorlijk aantal schubben. Met een mes worden bij zoetwatervissen de schubben bij het schoonmaken van de vis geschraapt.

Over het algemeen vinden we verhoudingsgewijs meer zeevis als zoetwatervis in afvalkuilen in beerputten.⁵⁴ In het onderzochte monster overtreft het aantal botjes van zoetwatervis echter die van het aantal zeevis. Het monster bevatte verder nog een groot aantal visbotfragmenten die niet op soort gedetermineerd konden worden

13LAN16: Visresten
<u>Resten zeevis</u>
Schelvis (<i>Melanogrammus aeglefinus</i>) 1 cerato en 2 x epihyale. Dit zijn botjes uit de vissenkop.
Wijting (<i>Merlangius merlangus</i>) 1 pre operculum en 1 symplecticum (botjes uit de kop). 3 wervels (vertebrae)
Platvis (<i>Pleuronectidae</i>) schol, sbar, bot enz. 1 palatinum (koprest) 1 wervel (vertebra)
<u>Resten zoetwatervis</u>
Karperachtige (<i>Cyprinidae</i> zoals voorn, brasem, blei, zeelt enz.) 1 keeltand (os pharyngeum inferior) klein exemplaar. 1 urostylus 5 wervels (vertebrae) 41 schubben
Baars (<i>Perca fluviatilis</i>) 1 pre maxillare, 1 quadratum, 1 lacrimale, 1 vomer, (kopresten) 1 basypterigium (bekken) en 14 wervels (vertebrae) klein exemplaar. 108 schubben
Pos (<i>Gymnocephalus cernuus</i>) 1 maxillare (koprest)
<u>Niet determineerbaar</u> Circa 155 kleine tot zeer kleine fragmenten

Tabel 7 Determinatie van visresten uit stookplaats 1E-1 (13LAN16).

⁵⁴ Van Haaster/ Zeiler/ Brinkhuizen 2012, 107-112; Beerenhout 2015.

Afb. 67a-b Met veel geduld wordt het zeefresidu gesorteerd en gedetermineerd, met gebruikmaking van een eigen vergelijkingscollectie en vakliteratuur.

B. Een 17de- en 18de-eeuws zeefresidu van een beerput nader bekeken (13LAN20)

Zoals in Alkmaar gebruikelijk, is in de opgraving de vondstlaag van de beerput (3E) vrijwel volledig geborgen in plastic emmers van 26 liter. Naderhand is dit gespoeld over een zeef met 5 mm maaswijdte, zodat ook de kleinste vondsten van bijvoorbeeld glas, metaal, been, textiel, lakzegels, etc. zijn geborgen. De vondstlaag was deels verstoord omdat de beerlaag werd omgewoeld bij de bouw van een betonkelder in 1909. De vondsten uit de beerput kunnen worden gedateerd vanaf omstreeks 1600 tot in de 19de eeuw. In het veld is besloten om geen beermonster te nemen voor ecologisch onderzoek, vanwege de onscherpe datering en de kans om dan ongemerkt het monster te nemen van beer uit een willekeurig tijdstip van deze lange gebruiksperiode.

In het spoelresidu van het zeven kwam ook een behoorlijke hoeveelheid ecologisch materiaal te voorschijn, o.a diverse zoogdier-, vis- en vogelbotten, mollusken en botanische resten (**tabel 8**). Deze zijn op macro niveau onderzocht en met behulp van een referentie collectie voor zover mogelijk op soort gedetermineerd. Het zeven op een zeef met genoemde maaswijdte is niet optimaal, want kleine visbotjes en botanische resten zullen zeker met het spoelen verdwenen zijn.

Omdat verreweg het merendeel van de vondsten uit de eerste helft van de 17de eeuw dateert, zal dit in hoofdzaak ook opgaan voor het ecologisch materiaal in het zeefresidu. Er moet echter wel rekening mee worden gehouden, dat een beperkte bijmenging van later materiaal het beeld vertroebelt, vooral als het om zaken gaat die in de 17de eeuw wel zeldzaam waren maar in de 18de eeuw niet.

13LAN20 ecologie zeefresidu	
Resten	Aantal
zoogdierbot	575
vogelbot	150
zeevisbot	1285
zoetwatervisbot	524
mollusken	189

Tabel 8 Overzicht van botmateriaal en mollusken (13LAN20)

Afb.68 Botmateriaal van konijn en (linksonder) haas, uit beerput 3E, schaal 1:4. Inzet konijnenschedeltje, 1:2.

Zoogdieren

Het onderzochte zoogdierbot geeft de algemeen gebruikelijke vleesconsumptie weer (**tabel 9**). Er zijn weliswaar meer botresten van schaap/geit dan van rund, maar toch is rundvlees veel meer geconsumeerd omdat een rund immers meer vlees per dier oplevert. In de 17de eeuw nam de rundveestapel in de regio sterk toe dankzij de droogmakerijen. Vanouds werd er in de regio al vetweiderij bedreven, waarbij ossen uit Noord-Duitsland en Denemarken in het voorjaar naar Noord-Holland werden geïmporteerd om op de Hollandse weiden te worden 'vetgeweid'. In het voorjaar kwamen ze op de 'magere beestenmarkt' en in het najaar op de 'vette beestenmarkt'. Ook waren er vanaf eind 16de eeuw talrijke melkveehouderijen die zuivel en kaas leverden. Rundvlees en dan met name ossenvlees was een belangrijk onderdeel van de voeding.⁵⁵ Hoewel men ook in de stad wel varkens hield op het achtererf, hadden deze dieren maar een klein aandeel in de voedselvoorziening. Gerookte hammen werden evenwel zeer gewaardeerd. Ook bij het botmateriaal uit deze beerput is dat merkbaar. De onderpoten van varkens kunnen we niet louter als slachtafval aanmerken, omdat deze in (erwten) soep verwerkt konden worden. Dit heeft mogelijk te maken met het idee dat consumptie van varkensvlees ongezond zou zijn. De 17de-eeuwse arts Van Beverwijck noemt het varkensvlees een 'bequame kost voor deghene die swaren arbeydt doen'.

Schaap en geit zijn fysiologisch nauw met elkaar verwant. De botten van deze dieren zijn dan ook moeilijk van elkaar te onderscheiden. Als we er vanuit gaan dat de botresten uit deze beerput van schapen afkomstig zijn, dan blijkt dat er een aantal schapen zijn gegeten. Schapen werden zowel in de duinen (In de duinen van Heemskerk wijst de benaming van de Schapenweg op het houden van schapen aldaar) als in de polders gehouden.

Verder werden resten van konijn en haas gevonden. Konijnen leveren veel botresten op. Ze werden in zijn geheel klaargemaakt en op tafel gereserveerd. Gezien het aantal gevonden bekkens kunnen we er vanuit gaan dat er tenminste 14 konijnen zijn gegeten. Konijnen werden zowel in kotten als in warandes gehouden. De duinmeiers hielden zich vooral met het fokken van konijnen in waranda's bezig. De rechten op het houden van konijnen werden verpacht aan de duinmeiers. In de late Middeleeuwen was dit nog luxe voedsel, maar in de 17de eeuw werd de consumptie van konijn niet meer als elitair aangemerkt.⁵⁶

⁵⁵ Willebrands 2006, 76.

⁵⁶ Esser/ Van Dijk/ Luijten 1997.

13LAN20: zoogdierbot							
Element	<i>Bos</i>	<i>Sus domest.</i>	<i>Capra/Ovis</i>	<i>Lepus e.</i>	<i>Orycto.</i>	<i>Felis c.</i>	<i>Rodent.</i>
Cranium	1	2	11		3		1
Maxilla			6		1	1	
Pre maxillare	1						
Mandibula	1		7		3		4
Vertebrae	19		41		72	11	
Sacrum				1	2		
Sternum							
Costae	18		30		3		
Scapula			2		10		2
Humerus	1		6		11	1	
Radius	2		2		10		
Ulna			3		8	1	
Pelvis	3		4		14		4
Femur	1	1	1		8	1	1
Tibia	8	1	4		9	1	4
Fibula		2				2	
Patella		4					
Carpalia							
Astragalus		1	1		2	1	
Calcaneum	3	1	1		4		
Tarsalia	6		1				
Metacarpus		6	10			8	
Metatarsus	1	4			4	8	
Phalangen	6	11	20		10	6	
Sesamoidae			14		4		
Dentes		5	50				
Os coccygis	1		13				
Overig	1		1				
Ondetermineerbaar							
Totaal	73	38	228	1	178	41	16

Tabel 9a Determinatie van zoogdierbot (13LAN20)

NB Er zijn 87 kleine botfragmenten niet op soort en diersoort gedetermineerd.

Afkorting	Latijnse naam	Nederlands
Bos	<i>Bos taurus</i>	rund
Sus domest.	<i>Sus domesticus</i>	varken
Capra/Ovis	<i>Capra hircus/Ovis ariës</i>	geit/schaap
Lepus e.	<i>Lepus europaeus</i>	haas
Orycto.	<i>Oryctolagus cuniculus</i>	konijn
Felis c.	<i>Felis catus</i>	kat
Rodent.	<i>Rodentia</i>	muis

Tabel 9b Afkortingen van zoogdiersoorten

Afb.69 Bot van een kat, uit beerput 3E. Schaal 1:4

Regelmatig worden er botten van katten en honden in beerputten gevonden, merkwaardig genoeg vaak alleen de schedels. Katten en honden werden niet gegeten. Het dumpen van katten- en hondenschedels schijnt de fermentatie van de beer- en voedselresten in de beerlaag te hebben versneld. In deze beerput waren de resten van een volwassen kat aanwezig. Naast de kattenresten zijn er tenminste 4 muizen in de put geraakt. Deze dieren kunnen misschien per ongeluk in de put terecht zijn gekomen.

Afb.70 Kippenbotten, onder andere een spoor van een haan en een kippenschedeltje.

Afb.71 Kippeneieren nog als stapeltje in de beerput gedeponneerd.

Gevogelte

In het spoelresidu bevond zich een aantal vogelbotten. Er is kip, wilde eend, wintertaling, patrijs, lijsterachtige, houtsnip, huismus en een niet nader gedetermineerd botje van een zangvogel gevonden (**tabel 10**). Een van de botten was gezien de sporen afkomstig van een haan. Ook zijn er minstens 3 jonge kippen aanwezig.

13LAN20: vogelbot									
Element	<i>Gallus</i>	<i>Anas pl.</i>	<i>Anas c.</i>	<i>Anat.</i>	<i>Perdix</i>	<i>Turd.</i>	<i>Scolop.</i>	<i>Passer</i>	<i>Aves ?</i>
Cranium en maxilla							2		4
Mandibula				5			1		2
Vertebrae									
Atlas		5							
Sternum									
Costa									
Scapula	7		6						1
Coracoid	5	1	4				2		
Furcula			1						
Humerus	3		6	1					
Radius		4	5				1	4	
Ulna	3		7				1		7
Carpalia									
Carpo metacarpus	2		6		1	1			
Phalangen manus									2
Pelvis	1						1		
Sacrum									
Femur	2	1	6						3
Tibio tarsus		4	7						1
Fibula						1			2
Tarso metatarsus	2	5	1			8			
Phalangen pedis	2		1						2
Overig									
Ondetermineerbaar									
Totaal	27	20	50	6	1	10	8	4	24

Tabel 10a Determinatie van vogelresten (13LAN20)

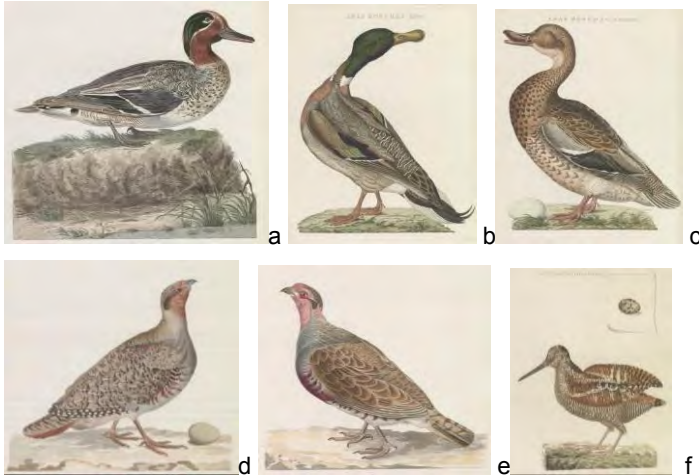
NB. Juveniele kip (*Gallus gallus domesticus*): 2 tarso-metatarsus, 2 dijbeen (femur), 2 schouderblad (scapula), 2 ellepijp (ulna), 3 ravenbeksleutelbeen (coracoid).

Kip en (wilde) eend: 42 stukjes borstbeen.

Niet determineerbaar: 35 wervels (vertebrae), 33 ribben (costae), 19 teenkoten (phalangen).

Afkorting	Latijnse naam	Nederlands
Gallus	<i>Gallus gallus domesticus</i>	kip
Anas pl.	<i>Anas platyrhynchos</i>	wilde eend
Anas c.	<i>Anas crecca</i>	wintertaling
Anat.	<i>Anatinae</i>	eenden
Perdix	<i>Perdix perdix</i>	patrijs
Turd.	<i>Turdidae</i>	lijsterachtige
Scolop.	<i>Scolopax rusticola</i>	houtsnip
Passer	<i>Passer domesticus</i>	huismus
Aves ?	<i>Aves spec.</i>	vogelsoort niet gedetermineerd

Tabel 10b Afkortingen van vogelsoorten

Afb.72 Aquarellen uit Nozema en Sepp, 1770:
a wintertaling, b-c wilde eenden (mannetje en vrouwje),
d-e patrijzen (vrouwje en mannetje) en f een houtsnip

Afb.73 Bij de eendenkooi worden eenden door de kooiker en zijn hond in de vangpijp gejaagd, gravure uit Rijckelsma 1622

*Argutus timidus quid, cristas erigis? ecce
Sic anatem insidens occurrula, ducit anas
Exemplo prout, et fallaci, subdola cantu
Donec insecutam perdomiere canes.*

De eenden zijn geen zeldzaamheid. Opvallend is het aantal botjes van de wintertaling (afb.72a). Deze werden vooral in eendenkooien gevangen. De wintertaling broedt overigens wel in ons land, maar is vooral een doortrekker die bij ons overwintert. Hierover is onder meer geschreven door de 18de-eeuwse vogelkenner Cornelius Nozeman, in 1744 tot 1749 als remonstrants predikant in Alkmaar aangesteld, die in 1758 een *Naamlijst der Vogelen* publiceerde en in 1770 samen met Jan Christiaan Sepp een standaardwerk schreef over *Nederlandsche Vogelen*. Hij vermeldt het volgende over de wintertaling: 'Dit Gevogelte, byna alle jaeren, in onze Eendekooijen, zowel in het Noordelyker als in het Zuiderlyker gedeelte van ons Land, in verbaezend grote menigte gevangen. Ik zag er in 't midden des winters van 't jaer 1746, te Alkmaer, op éénen marktdag, verscheidene boeren wagens vol geladen aenbrengen, en men kocht ze het koppel voor één stuiver. Die menigte kwam toen alleenlyk uit de Wieringerwaard en de Zijpe'⁵⁷ Of de aanvoer van wintertalingen in de 17de eeuw ook al een dergelijke omvang had is niet met zekerheid te stellen.

Eenden werden gevangen in eendenkooien. Vanaf 1650 was er een eendenkooi aan de zuidwestkant van de Boekelermeer (droog gemaakt in 1711).⁵⁸ Gezien de waternaam zal er eerder al een eendenkooi zijn geweest in het ernaast gelegen Kooimeer (droog gemaakt in 1568). Een eendenkooi bestaat uit een kooiplas of 'wed', met eraan verbonden 'vangpijpen' (afb.73). Door struikgewas, bomen en er omheen geplaatste rietschermen is de plas aantrekkelijk voor watervogels om beschutting te zoeken. De kooiker houdt in de plas ook halftamme 'staleenden' die door hem gevoerd worden en die gewend zijn aan de nabijheid van mensen – hun aanwezigheid in de plas wekt vertrouwen bij de langs trekkende wilde eenden. Een vangpijp is een smalle gebogen sloot die wordt afgedekt met tunnelvormige netten en die naar achteren toe steeds verder versmalt. De wilde eenden worden met voer naar de vangpijp gelokt. Vervolgens komen de kooiker en zijn kooikerhondje van achter de schermen te voorschijn met kabaal en wilde gebaren. De staleenden zijn aan ze gewend en reageren er nauwelijks op, maar de wilde eenden vluchten en belanden in de vangpijpen.⁵⁹

Het eten van lijsters en kleine zangvogels raakt in de 17de eeuw bij de elite in zwang. De 17de-eeuwse arts Johan van Beverwijck heeft in zijn vele malen herdrukte *Schat der gesontheyt* (eerste druk 1636) een apart hoofdstuk gewijd aan de consumptie van vogels. Het veroveren van broedende en vleesetende vogels, zoals kraaien en raven, wordt door hem ontraden.⁶⁰

Bijzonder is de vondst van een botje van de patrijs (afb.72d-e). Patrijs was een grote luxe die zelden op tafel verscheen. Volgens Van Beverwijck zijn patrijzen het lekkerst in de zomer, als ze koren eten.⁶¹

⁵⁷ Nozeman en Sepp 1770, 149.

⁵⁸ Soonius 1999, 6.

⁵⁹ Willebrands 2006, 85.

⁶⁰ Matthey 2002, 266.

⁶¹ Van Beverwijck 1660, 125; Willebrands 2006, 83.

Nozeman weet nog het volgende te melden: *'De ouden worden met Honden gejaagd, of ook de volwassen Jongen; maar in ons land staat geen anderen, dan die tot de Jagt bevoorregt zyn, het vangen van Patryzen vry, mogen niemand Netten daar toe stellen dan op zyn Grond of Buitenplaats. Want zy behooren tot het Edel Gevogelte, waar van niemand zelfs Nesten berooven mag. Egter komen zy, in de winter, uit Gelderland hier veel te koop en worden wegens lekkerny duur betaald...*'⁶²

Er bevonden zich ook enkele resten van de houtsnip in het residu. Het is een inheemse snip, die vooral in de duinen en bossen met lanen broedt (**afb.72f**). Ook trekken er in het najaar en de winter veel houtsnippen door die hier overwinteren. In het broedseizoen vliegen houtsnippen in de schemering langs paden en bosranden. Vooral tegen de schemering vliegen de snippen laag over en kunnen ze worden gevangen met de grote vlouw. Dit zijn netten die tussen twee palen aan lijnen zijn opgehangen. Wanneer een snip ermee in aanraking komt, raakt de vogel erin verward. De vlouwen kunnen met behulp van een katrol gevierd worden en dat moet gebeuren zodra er een vogel tegen is gevlogen. Houtsnippen werden ook wel geschoten. Houtsnip is zeker geen alledaags voedsel voor de doorsnee burger. Zo af en toe worden er houtsnipbotjes in Alkmaarse beerputten gevonden, bij welgestelde huishoudens.⁶³

De huismus en de zangvogels die niet op soort zijn gedetermineerd, zullen eveneens door de gebruikers van deze beerput gegeten zijn.

Afb.74 Scholvisserij voor de Hollandse kust, en een schol, in het Visboeck van A. Coenensz uit 1577-79 (fol.138v-139r)(Koninklijke Bibliotheek).

Afb. 75-78 Zeevis uit beerput 3E: 75 stekelschubben en stekels van de stekelrog, 76 doorgesneden wervels van kabeljauw, 77 wervels van tarbot, 78 botjes van tong. Schaal 1:2

⁶² Nozeman en Sepp 1770, 188.

⁶³ Esser en Gehasse 1995, 85 (beerput Luttk Oudorp 30, 1574-1674); Esser/ Van Dijk/ Kubiak-Martens 2001b (beerput Voordam 2, 16de eeuw); Waterlander 2016, 145 (beerput Langestraat 113, ca. 1600-1800). Houtsnip ontbreekt in circa 20 andere beerputten die ecologisch zijn onderzocht (zie o.a. Esser/ Van Dijk/ Kubiak-Martens 2001a; Van Haaster/ Zeiler/ Brinkhuizen 2014; Beerenhout 2015).

Zeevis en zoetwatervis

De toegepaste wijze van zeven van het vondstmateriaal is niet ideaal om kleine visresten op te vangen. Desondanks zijn er nog veel visbotjes uit het spoelresidu verzameld.

Hierin zijn de gebruikelijke zeevissoorten aangetroffen (**tabel 11**).⁶⁴ De wat prijzige vissen zoals kabeljauw, tong en tarbot zijn aanwezig en verder de wat algemene zeevissoorten zoals schelvis, wijting, schol, schar, stekelrog, haring, sardien en ansjovis (**afb.75-78**). Vooral de twee laatste haringachtigen zijn onder-vertegenwoordigd als gevolg van de maaswijdte van de gebruikte zeef. Desondanks zijn er nog enkele resten van aangetroffen. De meeste visbotjes zijn van de schol afkomstig. Dit is één van de goedkopere zeevissoorten, die ook door de doorsnee 17de-eeuwse burger kon worden aangeschaft (**afb.74**).⁶⁵

Afb.79 Haringvangst op de Noordzee, in het Visboeck van Adriaen Coenensz uit 1577-79 (fol.28v-29r; Koninklijke Bibliotheek). Voor de Hollandse kust staat: 'veel harinc gevangen in holland binnen in lant inde zuytsee voort sy in bothen af m' maert' en 'dits den panharinc'.

Langs de Zeeuwse kust trekt 'slabharinck' en er staat bij Vlaanderen: 'den harinc swemt mit grooter menichte onder vlaenderen daer wordt den vlaemschen bocken of gemaect'.

Voor de kust wordt met netten op haring gevist vanuit 'crapschuiten' en in het Kanaal "den harinck swemt doorde hoen inde na herriff". Voor de monding van de Theems: 'Onder engelant veel harinc ghevangen daer den engelschen bockem af droecht' (gedroogde bokharing).

Linksboven staat 'Onder scotland veel harinc gevangen voort in ton ghesouten van onse visschers van holland'.

Rechtsboven voor de kust van Noorwegen bij Bergen: 'hier onder het lant onse buijsschen tot holland in de voorsomer veel harinc gevangen ende in tonnen gesouten'.

De haringbotjes zijn in een behoorlijk aantal aanwezig. Vanaf de 15de eeuw was haringvangst een grootschalige bedrijfstak in de Holland. In de 'Enqueste' van 1494, een onderzoek naar de financiële staat van de Hollandse steden en dorpen, wordt haringvisserij stevast als hoofdnering vermeld voor de dorpen in onze regio - en ook voor Alkmaar zelf.⁶⁶ In het unieke handschrift *Het Visboeck*, dat in 1577-79 werd gemaakt door de Scheveninger viskoopman Adriaen Coenensz, wordt de haring beschreven als 'Onsen Edelen harinck, den Coninck Boven Alle visschen, onsen Groten Gouden berch in Holland doer Godts grasy Almachtich Oock Zeelant en Vlaenderen'.⁶⁷ De meeste soorten zeevis werden tot in de 17de eeuw gevangen in de kustvisserij langs de Noordzeekust, in de Waddenzee en in de brakke binnenmeren (**afb.79**).⁶⁸

⁶⁴ Vergelijk Van Haaster/ Zeiler/ Brinkhuizen 2014, 107-112; Beerenhout 2015.

⁶⁵ De Jong en Waterlander 2013.

⁶⁶ Fruin 1876.

⁶⁷ Den Haag, KB : KW 78 E 54. Citaat van fol.26. Het Visboeck van Adriaen Coenensz van Schilperoort (1514-1587) is in te zien op de website <https://www.kb.nl/visboek>. Voor een analyse van de visserij en het leven van Coenensz zie Egmond 2005.

⁶⁸ Beerenhout 2015.

13LAN20: zeevisbot												
Element	<i>Gadus</i>	<i>Gadid</i>	<i>Melan</i>	<i>Merlan</i>	<i>Liman</i>	<i>Pleuro</i>	<i>Solea</i>	<i>Scop</i>	<i>Clup</i>	<i>Sard</i>	<i>Engr</i>	<i>Raja</i>
Vomer	2		3			2		2				
Parasphenoideum	3		3			4		1	4			
Basi occipitale	2		2									
Maxillare	3		4	3		9	3	1	7			
Palatinum	3		3			1						
Praemaxillare	4		5	4		15	3	2				
Supramaxillare						1						
Articulare	2		4	5		5	3	2	11			
Dentale	1		5		3	14		2	15			
Interoperculum						15			13			
Operculum			2			14			17			
Symplecticum			1	1								
Suboperculum	1		2			6			10			
Praeoperculum	1		4			32	6		10			
Hyomandibulare	2		3		1	27	2		23	1	1	
Ectopterygoideum	2								2			
Entopterygoideum												
Epioticum												
Kerato- epi- of interhyale	3		8	1	2	6	1	1	7			
Urohyale			1					1	9			
Quadratum	3		4			16	1		3			
Frontale	3		1			6			8			
Posttemporale	2		4			6		1	8			
Parietale												
Supra-occipitale			1	2								
Os pharyngeum interior												
Totaal kop	37		60	16	6	179	19	13	147	1	1	
Cleithrum	2		8			29	2		3			
Postcleithrum			1									
Supracleithrum	1		8		1	11			2			
Basipterygium (pelvis)						14						
Totaal schouder en bekken	3		17		1	44	2		5			
vertebrae	30	200				350	12	4	74			
Os anale												
Postabdominalis						16						
Totaal romp en staart	30	200			1	366	14	4	79			
Overig	5		3		7	22						11
Totaal	75	200	80	16	14	611	33	17	226	1	1	11

Tabel 11a Determinatie van zeevisbot (13LAN20)

NB toelichtingen:

Kabeljauw (*Gadus morhua*): van de 30 wervels zijn 9 wervels doorsneden; 2 basi occipitale zijn dwars doorsneden; 1 supra cleithrum doorsneden; onder 'Overig' zijn 7 delen schedel, waarvan 1 opisthoticum en 1 prooticum.

Schelvis (*Melanogrammus aeglefinus*): onder 'Overig' zijn 3 otolieten.

Schar (*Limanda limanda*): onder 'Overig' is er 1 prefrontale.

Platvis (*Pleuronectidae*): onder 'Overig' zijn 2 prefrontale.

Stekelrog (*Raja clavata*): onder 'Overig' zijn 7 stekels uit de vleugel.

Er zijn 260 visresten niet op bot en vissoort zijn gedetermineerd.

Verder zijn er 6 delen van scharen van een krab (*Cancer pagarus*)

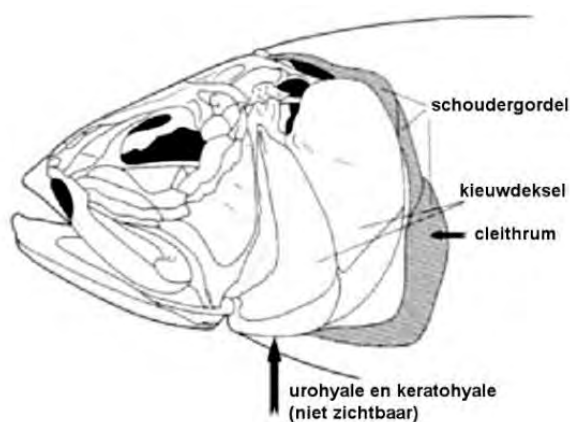
Afkorting	Latijnse naam	Nederlands
Gadus	<i>Gadus morhua</i>	kabeljauw
Gadid	<i>Gadidae</i>	kabeljauwachtige
Melan	<i>Melanogrammus aeglefinus</i>	schelvis
Merlan	<i>Merlangius merlangus</i>	wijting
Liman	<i>Limanda limanda</i>	schar
Pleuro	<i>Pleuronectidae</i>	platvis (schol, bot, schar)
Solea	<i>Solea solea</i>	tong
Scopt	<i>Scophthalmus maximus</i>	tarbot
Clup	<i>Clupea harengus</i>	haring
Sard	<i>Sardina pilchardus</i>	sardien
Engr	<i>Engraulis encrasicolus</i>	ansjovis
Raja	<i>Raja clavata</i>	stekelrog

Tabel 11b Afkortingen van zeevissoorten

Kleine platbodems, de 'pinken', voeren al in de Middeleeuwen uit vanaf de Hollandse stranden, onder andere bij Egmond (**afb.80**). De vis moest er vers op het strand worden verkocht of direct naar de Alkmaarse markt gebracht. In de 15de eeuw verbreidde de techniek van het haring 'kaken' zich, waarbij de haring al aan boord werd schoon gemaakt en in tonnen met zout werd gedaan. Hiervoor werd een groter scheepstype ontwikkeld, de 'haringbuis', die vanuit havens uitzeilde en soms wekenlang op zee bleef, waarbij tot in de ruige noordelijke Noordzee werd gevist.⁶⁹ In onze regio voeren haringbuizen uit vanaf o.a. Kolhorn en De Rijp. De Rijper vloot bleef het hele visseizoen buitengaats om de vangst al op de rede te lossen en kwam alleen 's winters helemaal landinwaarts voor groot onderhoud. Ondanks het succes van de haringbuizen is de ongekaakte haring, vanaf het Egmonder strand met allerlei andere vis dagelijks vers verhandeld naar de Alkmaarse Visbanken, in archeologisch onderzoek in de binnenstad nog in de 17de eeuw aangetroffen. Dit is te herkennen aan de aanwezigheid van kieuwdelen die bij het kaken overboord gingen (**afb.81**).⁷⁰

Afb.80 Gravure van een visserspink, door Dirk Eversen Lons, midden 17de eeuw (Rijksmuseum Amsterdam).

Afb.81 Een haringkop met de botjes die werden verwijderd bij het kaken.

⁶⁹ Egmond 2005, 78-82.

⁷⁰ Waterlander 2008. In de beerput (2002 Bierkade 17, vondsten helaas nog ongepubliceerd) kwamen botjes van de schoudergordel van haring te voorschijn die bij het kaken zouden zijn verwijderd.

13LAN20: zoetwatervisbot									
Element	<i>Cyprin.</i>	<i>Cyprin c.</i>	<i>Scard.</i>	<i>Abram.</i>	<i>Salmo</i>	<i>Perca</i>	<i>Gymn.</i>	<i>Esox.</i>	<i>Anguil.</i>
Vomer								1	
Parasphenoideum						5			
Basi occipitale	2					1	1	1	
Maxillare		2				2		1	
Palatinum						1		1	
Praemaxillare						2	1		
Supramaxillare									
Articulare				1				1	
Dentale	1	2	1					6	
Interoperculum						1			
Operculum	5					8		2	
Symplecticum									
Suboperculum						2			
Praeoperculum	2					10	12	2	
Hyomandibulare							1		
Ectopterygoideum						2		2	
Entopterygoideum						1			
Epioticum									
Kerato- epi- of interhyale								1	
Urohyale	2					1		3	
Quadratum				1		3			
Frontale						2	2	1	
Posttemporale									
Parietale									
Supra-occipitale									
Os Pharyngeum	5								
Totaal kop	17	4	1	2		41	17	22	
Cleithrum						7	6	5	
Postcleithrum						3			
Supracleithrum				1		3			
Basipterygium (pelvis)						11	5	1	
Totaal schouder en bekken				1		24	11	6	
vertebrae	11				3	44	20	3	92
Os anale									
Postabdominalis									
Totaal romp en staart	11				3	44	20	3	92
Overig		1				203		1	
Totaal	28	5	1	3	3	312	48	32	92

Tabel 12a Determinatie van zoetwatervisbot (13LAN20)

NB toelichtingen:

Baars (*Perca fluviatilis*): onder 'Overig' zijn er 1 lacrimale, 2 coracoid en 200 schubben.

Pos (*Gymnocephalus cernuus*): onder 'Overig' is er 1 lacrimale.

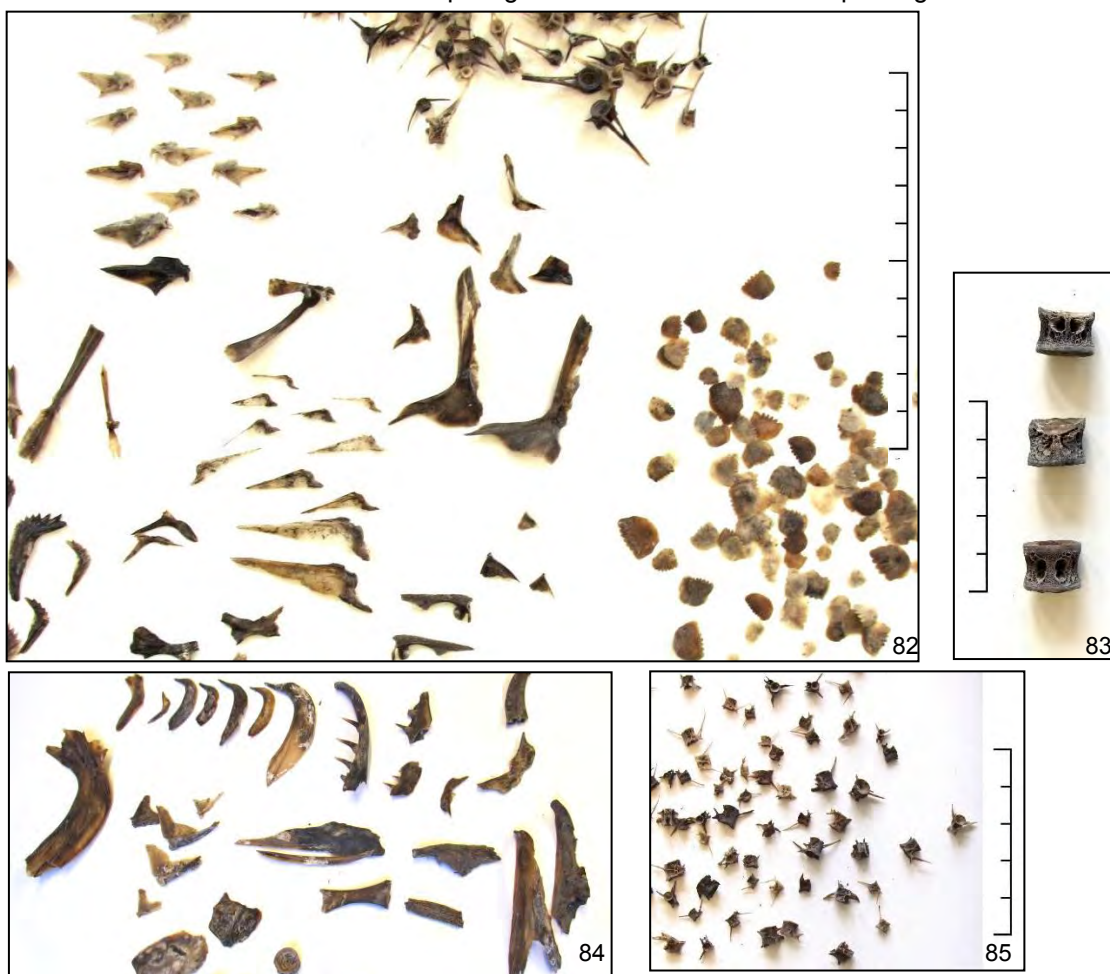
Karper (*Cyprinus carpio*): onder 'Overig' is er 1 coracoid.

Snoek (*Esox lucius*): resten zijn vooral van kleine snoeken. Er zijn slechts enkele elementen van een grote snoek gevonden.

Afkorting	Latijnse naam	Nederlands
Cyprin.	<i>Cyprinidae</i>	karperachtige (voorn, brasem, zeelt, blei)
Cyprin c.	<i>Cyprinus carpio</i>	karper
Scard.	<i>Scardinius erythrophthalmus</i>	ruisvoorn
Abram.	<i>Abramis brama</i>	brasem
Salmo	<i>Salmo salar</i>	zalm
Perca	<i>Perca fluviatilis</i>	baars
Gymn.	<i>Gymnocephalus cernuus</i>	pos
Esox.	<i>Esox lucius</i>	snoek
Anguil.	<i>Anguilla anguilla</i>	paling

Tabel 12b Afkortingen van zoetwatervissoorten

Naar verhouding zijn er minder zoetwatervissen in het spoelresidu gedetermineerd dan zeevis, zoals gebruikelijk in de Alkmaarse beerputten (**tabel 12**). Er is door de grote zeefmaas wel enige vertekening van het beeld, waardoor onder andere de paling sterk ondervertegenwoordigd zal zijn. Zoetwatervissen zijn graterig met uitzondering van baars, snoek en paling. Deze zijn dan ook duurder in aanschaf. Vooral de paling is een prijzige vissoort. Maar ondanks de vele graten werd zoetwatervis zoals voorn, brasem en pos veel geconsumeerd. Enkele wervels van een zalm geven aan dat ook de zalm, een luxe vissoort die als onvolwassen vis in de Atlantische oceaan leeft en als adulte vis de rivieren optrekt om te paaien, in Langestraat 49 is gegeten. Regelmatig treffen we snoekenbotjes aan in Alkmaarse beerputten, die een geschatte afmeting hebben van om en nabij de 25 cm. In de 17de eeuw at men snoek die betrekkelijk klein van stuk was. Dokter Van Beverwijck vond de kleine 'wrongelige' snoek beter dan de grote exemplaren. Ook in keukenafval uit Haarlemse beerputten zijn resten gevonden van betrekkelijk kleine exemplaren, circa 25 cm of iets groter. Andere zoetwatervissen zoals blankvoorn en paling waren er eveneens niet bepaald groot.⁷¹

Afb. 82-85 Botmateriaal van zoetwatervis: 82 baars, 83 zalm, 84 snoek, 85 paling. Schaal 1:2.

⁷¹ Beerenhout 2002; Willebrands 2006, 99.

Afb.86 Schelpen van oesters en mosselen. Schaal 1:2.
Afb.87 (inzet) scharen van krab.

13LAN20: molusken		
Latijnse naam	aantal	nederlandse naam
<i>Ostrea edulis</i>	36	oester
<i>Mytilus edulis</i>	140	mossel
<i>Littorina littorea</i>	7	aliekruik
<i>Cerastoderma edule</i>	3	kokkel
<i>Spisula solida</i>	3	stevige strandschelp

Tabel 13 Determinatie van mollusken

Mollusken

In het residu bevonden zich een aantal schelpen van mosselen, oesters, aliekruiken en kokkels en delen van een (**tabel 13**).

Over de mosselen schrijft Coenen: *'De mosselen geven een overvloedige spijs en lijftocht hier in ons Holland (...) zowel gegeten door de rijken en de armen. En deze mosselen worden meestentijd gevangen en geraapt in de zomertijd en het hele jaar als het open water is en de wateren niet bevroren zijn.'*⁷²

De vondst van oesterschelpen duidt op een zekere welstand. Er waren verschillende recepten om mossels, oesters en krab te bereiden. De aliekruiken en kokkels zijn mogelijk tussen de mossels terecht gekomen.

⁷² Transcriptie van tekst op folio 225 door Egmond 2005, 96.

13LAN20: botanische resten		
Latijnse naam	geschat aantal	Nederlandse naam
<u>peulvruchten</u>		
<i>Pisum sativum</i>	+	erwt
<u>fruit en noten</u>		
<i>Castanea sativa</i>	+	tamme kastanje
<i>Cornus mas</i>	+	kornoelje
<i>Corylus avellana</i>	+++	hazelnoot
<i>Ficus carica</i>	+++	vijg
<i>Juglans regia</i>	+++	walnoot
<i>Malus/Pyrus</i>	+++	appel/peer
<i>Mespilus germanica</i>	+++	mispel
<i>Morus nigra</i>	+	moerbei
<i>Prunus avium</i>	++++	zoete kers
<i>Prunus dulcis</i>	++	amandel
<i>Prunus persica</i>	++	perzik
<i>Rubus ceasius</i>	+	dauwbraam
<i>Vitis vinifera</i>	++++	druif
<u>kruiden en specerijen</u>		
<i>Piper nigrum</i>	+	zwarte peper

Tabel 14a Determinatie van botanische resten (13LAN20)

Legenda geschat aantal botanische resten		
+	zeldzaam	1 - 3
++	af en toe	4 – 25
+++	regelmatig	25 – 100
++++	veel	100 – 1000
+++++	zeer veel	> 1000

Tabel 14b Geschatte aantallen botanische resten in het monster

Botanische resten

Uit het spoelresidu werd een groot aantal zaden en pitten uitgesorteerd, als een soort onvolledige steekproef (**tabel 14**). Voor een verantwoord archeologisch botanisch onderzoek zouden we immers een beermonster moeten zeven met diverse zeven met een gevarieerde maaswijdte, zodat er een totaal beeld gevormd kan worden van de zeer kleine (onkruid-) zaden en kruiden.

In het residu zijn de gebruikelijke zaden en pitten aanwezig zoals diverse kers- en pruimensoorten, fragmenten van hazelnoot, tamme kastanje en walnoot, mispel, diverse appel- en/of perenzaden en druivenpitten. Verder nog een pit van de kornoelje, enkele vijgenpitten, zaad van de moerbei en enkele bramenpitten. Perzikpitten en amandelpitten zijn een indicatie voor een zekere welstand en tot nu toe zelden in Alkmaarse beerputten gevonden.⁷³

Conclusie

In het spoelresidu, dat na het wassen van het vondstmateriaal restte, zijn veel zoogdier-, vis- en vogelbotten, mossel- en oesterschelpen gevonden. Het zeven levert daarnaast botanisch materiaal op. Het merendeel van het aardewerk uit de beerput is te dateren in de 17de eeuw. Dit kan echter niet met zekerheid voor het archeo-zoologisch en archeo-botanisch materiaal worden vastgesteld aangezien de beerput gedurende een lange periode in gebruik is geweest.

Een aantal vondsten past bij een huishouden van de stedelijke elite,⁷⁴ met name het bot van lijsters, kleine zangvogels, patrijs en houtsnip, bot van kabeljauw, tong, tarbot, zalm en paling, resten van een krab, oesterschelpen en de pitten van perzik en amandel. Het botanisch onderzoek kunnen we min of meer als een onvolledige steekproef beschouwen, gezien de onorthodoxe wijze van zeven van het vondstmateriaal.

⁷³ Van Haaster/ Zeiler/ Brinkhuizen 2014, 102.

⁷⁴ Zie ook De Jong en Waterlander 2013.

Geraadpleegde literatuur in bijlage 3

Beerenhout, B., 2002: *Ichthyologisch onderzoek aan beerput materiaal uit Haarlem*, Amsterdam (rapport Archeo-Zoo t.b.v. Archeoplan–Eco).

Beerenhout, B., 2015: Klein dierlijk bot: visresten uit twee middeleeuwse waterputten, in: A. Griffioen, S. Hakvoort, R. Schats, P. Bitter e.a., *Graven en begraven bij de Minderbroeders. Een archeologische opgraving op de Paardenmarkt in Alkmaar*, Alkmaar/Zaandijk (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 22), 140-163.

Beverwijck, J. van, 1660: *Schat der gesontheit*, Amsterdam (heruitgave van 1ste druk 1636 in bundel *Alle de wercken, zo in de medicyne als chirurgie*).

Dijk, J. van, en T.Y. van de Walle- Van der Woude (red.), 2004: *Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winstonbioscoop te Hoorn: het botmateriaal van de campagne 2000*, Hoorn (Verslagen van de Archeologische Dienst 1).

Egmond, F., 2005: *Het Visboek. De wereld volgens Adriaen Coenen 1514-1587*, Zutphen.

Esser, E., en E.F. Gehasse, 1995: Onderzoek van huisafval: het organisch materiaal, in: P. Bitter, *Geworteld in de bodem. Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de Wortelsteeg in Alkmaar*, Alkmaar, 76-87.

Esser, E., J. van Dijk en H. Luijten, 1997: Biologisch onderzoek van vier beerputten, in: P. Bitter, J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, *Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), 199-210.

Esser, E., J. van Dijk en L. Kubiak-Martens, 2001a: Dierlijke en plantaardige resten uit een beerput aan de Voordam 2 te Alkmaar, een beknopt onderzoek, in: S. Ostkamp, R. Roedema en R. van Wilgen, *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10), 87-94.

Esser, E., J. van Dijk en L. Kubiak-Martens, 2001b: Een beknopt onderzoek van dierlijke en plantaardige resten uit een beerput aan de Huigbrouwerstraat te Alkmaar, in: S. Ostkamp, R. Roedema en R. van Wilgen, *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10), 183-190.

Fruin, R., 1876: *Enquete ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest onder de landen van Hollant ende Vrieslant. Gedaen in den jaere MCCCCXCIII*, Leiden.

Haaster, H. van, J.T. Zeiler en D.C. Brinkhuizen, 2012: *De voedingseconomie van (post)middeleeuws Alkmaar. Resultaten van het archeobotanisch en archeozoologisch onderzoek*, Zaandam (BIAXiaal 453).

Jong, N. de, en S. Waterlander, 2013: Tafelen op niveau. Hoe voedselresten een inzicht in sociale status kunnen geven, in: G. de Reus, H. de Raad, P. Bitter, C. Roozendaal, N. de Jong (red.), *Machtig en prachtig Alkmaar*, Alkmaar (themaboek Open monumenten Dag 2013), 293-304.

Matthey, I., 2002: *Vincken moeten vincken locken*, Hilversum.

Nozeman, C., en J.C. Sepp, 1770: *Nederlandsche vogelen; volgens hunne Huishouding, Aert, en Eigenschappen beschreeven*, Amsterdam (5 delen, met gravures van Chr. Sepp en J. C. Sepp).

Rijckelsma, V., 1622: *Wilde eenden-iacht, ofte beschrijvinge van de Hollandtsche vogel-koyen*, 's-Gravenhage.

Soonius, C.M., 1999: *Plangebied Boekelermeer-Zuid, gemeente Alkmaar; verkennend historisch en archeologisch onderzoek*, Amsterdam (RAAP Verslagnummer 1999-890/MW).

Waterlander, S., 2008: 'Haring lust wel duizend mensen, wie zal zich geen haring wensen', *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr. 24, 5.

Waterlander, S., 2016: Zoölogisch onderzoek van beerput 4D (92LANBP2), in: P. Bitter, G. van den Berg e.a. , *Stukjes van het centrum. Opgravingen bij de Payglop, Langestraat en Gedempte Nieuwesloot in 2012*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr.23), 133-148.

Willebrands, M., 2006: *De Verstandige kok. De rijke keuken van de Gouden Eeuw*, Bussum.

Afb. 88 De schoenwinkel Van Haren in Langestraat 49, mei 2016. Kort hierna is de winkel verhuisd naar elders in de Langestraat.

Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners van Langestraat 49

Peter Bitter

Samenvatting

1649-1717: deels geërfd en deels aangekocht door Catharina Kinnemans, nagelaten aan haar echtgenoot Maarten Groen, nagelaten aan hun zoon Pieter Groen (bewoner in 1716)

1717-1723: aankoop en verkoop door Jacob Bosschaart

1723-1737: aankoop door Nicolaas Klock, eigenaars vanaf 1726 zijn erfgenamen; pand verhuurd (in 1726 aan Gerard Stuijling Sijms)

1737-1790: aankoop Jan van Beijeren, geërfd door zijn zuster Jacoba die is gehuwd met Gerrit Post, geërfd door hun dochter Anna Post die is gehuwd met Cornelis Voorhout, gelegateerd aan Anna Stroo die is gehuwd met Marcellis Elisa Johannes Swaving die het verkoopt (Jan en Jacoba van Beijeren bewoners 1744, vermoedelijk zijn de eigenaren 1737-1790 allen tevens bewoners)

1790-1802: aankoop en verkoop door dr. Petrus de Sonnaville (wschl. bewoner)

1802-1810: aankoop Willem Adriaan Boon (bewoner in 1803-1807-1808), in 1810 boedel onder curatele

(voor)1822-1858: eigenaar/bewoner Adriaan van Daalen (overleden 1858)

(voor)1875- ca.1925: eigenaar/bewoner Barend Preyer

(voor?)1927-(voor?)1935: eigenaar S. Trijbetz?

(voor?)1935-heden: eigenaar/winkel Van Haren Schoenen te Waalwijk

Toelichting

Dit overzicht is deels overgenomen van het Historisch Kadaster Alkmaar (HKA), rond 1990 samengesteld door W.J. van de Berg uit Utrecht en te raadplegen via de website van het Regionaal Archief Alkmaar (www.archiefalkmaar.nl). De panden en kavels zijn in het Historisch Kadaster Alkmaar geregistreerd op basis van de nummering van de Kadastrale Minuut van 1832. De diverse bronnen die hierin zijn ontsloten worden toegelicht op de website. Daarbij geven de Verpondingen (afgekort Verp. en Vp.), de kadastrale gegevens (OAT) en Grondbelastingen (Grondbel.) de namen van de eigenaren. De andere bronnen vermelden de bewoners/gebruikers (dezen zijn niet altijd de eigenaar). Soms is er in het HKA een genealogische toelichting bijgevoegd. Deze zijn aangevuld uit de Doop-, Trouw- en Begravenregisters (DTB), op de website raadpleegbaar onder 'Genealogie'. Langestraat 49 kreeg in 1832 het kadastrale nummer A598. Tot 1875 hoorde aan de Breedstraat kavel kad.A621 bij het kavel van Langestraat 49 kad.A598.

In aanvulling hierop zijn de transportakten van de verkoop van de panden in de 17de en 18de eeuw door de auteur in het archief nagezocht (bron: ORA = Oud Rechterlijk archief Alkmaar). Behalve de namen van de eigenaren en soms ook genealogische informatie over de familierelaties van betrokkenen, worden hierin soms interessante details vermeld onder meer over het gebouw en het erf, de aankomsttitel (een verwijzing naar het eigendomsbewijs van de verkoper) en de verkoopsom. Omdat er tot 1832 geen huisnummering of kadastraal nummer was, werd de locatie in de akten steevast aangeduid door vermelding van de belendingen (de burens).

Verder is er door Jan Klinkert een transcriptie gemaakt van de boedelinventaris, opgesteld in 1726 voor de erfgenamen van Nicolaas Klock (ONA = Oud Notarieel archief Alkmaar).

Overzicht van archiefbronnen

Onderstaand wordt na de datum de betreffende bron genoemd en vervolgens een samenvatting van de inhoud. De aard en inhoud van de bronnen in het Historisch Kadaster Alkmaar wordt toegelicht op de website van het Regionaal Archief.

1649 2 febr., ORA 154-245/246/247 nr.39-40: aankoop door Catharina Kinneman van 2/3 part uit de erfenis van wijlen haar vader Fredrick Jansz Kinneman, koopenningen niet vermeld; zij is voor 1/3 part al eigenares als erfgename van haar oudoom Jacob Adriaensz Roest. De aankomsttitel op 1 april 1613 (geen akte gevonden) gaat terug op haar overgrootmoeder Hillegont Adriaansd.

1716 RAA SA 775 Kohier Familiegeld W-J1-15 Langestraat ZZ: Naam: Pieter Groen, Aanslag: 10, in kladkohier B doorgehaald

Genealogie: mr Pieter Groen, heemraad Wieringerwaard, kerkmr Gr.K., enige z.v. mr Maarten Pietersz Groen en Cath. Fredriks Kinneman; x Johanna Clara Mathan (+1712) (Bloys/Belonje 1928 nr.112). Haar broer was Theod. Mathan, advocaat x Dampegeest 1703.09.17 (hv not.T.Heymenbergh) Jvr. Jacoba van Gennep, geass. met haar oom Jacob Schouten en Cornelis van Gennep, advocaat x Machtelt Schouten (bron: Bloys/Belonje 1928, 329).

1717 23 maart, ORA 167-237 nr.38: aankoop door Jacob Bosschaart van een huis en erf en stalling aan de zuidzijde Langestraat met twee kamers in de Breedstraat voor f.3500. De verkoper is Pieter Groen, erfgenaam van Maarten Groen die de panden had geërfd van zijn vrouw Catharina Kinnemans.

1718 RAA SA 716 Verp. 1e kwartier Langestraat ZZ fol.22-1 (11) Vp85: 1717 Jacob Bosschard, 1723 Nicolaas Clok f16

1723 17 februari, ORA 168-215 nr.41: aankoop door Nicolaes Clocq van een huis en erf met stal aan de zuidzijde Langestraat, de koper is belending ten westen, Jacobus Keijser belendend ten oosten; verkoper Jacob Bosschaert, koopsom f.3100.

Nicolaas Klok, Raad en Ontvanger van des Gemenelands Middelen, woonde in het buurpand Langestraat 51, dat hij op 8-1-1700 (ORA 165-237 nr.6) had gekocht met erachter een stal en koetshuis en 2 huisjes aan de zuidzijde van de Pastoorsteeg (van een exec.test. namens Cornelis Kessel) en op 1 juli dat jaar kocht hij nog een huisje aan de Pastoorsteeg waarvan hij toen al aan drie zijden de belending was (ORA 166-9 nr.89, verkoopster Agatha Kroone). Op 12 juni 1702 kocht hij ook het hoekpand Langestraat 53 (ORA 166-59 nr.73, verkoper Warnaar de Groot). Vanaf 1723 had hij dus een aaneensluitend bezit van drie huizen aan de Langestraat met stallen erachter en kamers aan de Breedstraat en Pastoorsteeg.

Nicolaas Klok was op 24 september 1717 (ORA 167-250 nr.82) de mede-koper van een vrachtschip, de buis genaamd 'de Liefde', voor f.500.

1726 Boedelinventaris Nicolaes Clock (ONA 69-481-616, transcriptie Jan Klinkert), bewoner van Langestraat 51. Hierin staat vermeld dat Langestraat 49, in zijn eigendom, door hem werd verhuurd aan Gerard Stuijling Sijms voor 200 gulden per jaar. Het hoekpand Pastoorsteeg/ Langestraat 53 werd door hem verhuurd aan Jan Valkenier voor 190 gulden per jaar.

1730 Redres Vp85 Langestraat ZZ en Breedstraat (Kad.A598 en Kad.A621): huis en erf met stal en uitgang op de Breedstraat, verhuurd voor f170 en af voor behangen kamers f6 (oude verp. was f16), H1: 128 / H2: 164 / Srt:1 Srt:3

Bron: RAA, SA 733 / 739, Verp. Vp85: 1730 erven Nicolaas Klok, 1765 Jan van Beijeren, voor 1779 Gerrit Post qq, 1779 Cornelis Voorhout, 1784 Anna Stroo, 1790.05? Petrus de Sonnaville, 1802 Willem Adriaan Boon f13.13

1737 5 februari, ORA 171-1 nr.54: verkoop door de exec.test van Nicolaas Klok aan Jan van Beijeren van het huis en erf zuidzijde Langestraat en stallinge en wagenhuis uitkomend op de Breedstraat, voor f.4250, met de conditie dat de koper nooit zal mogen betimmeren 'de ligten inde ooster muur van de hujsinge ten westen geplaest maer alles sodanigh en in alsulcken staet moeten laten als de Oudeq. nagenoemt dicteren' (met verwijzing naar de quijting van 17 februari 1723). Dezelfde dag worden (akte nrs.53 en 55) ook de andere twee panden verkocht: huis en erf van Langestraat 51 aan ds. Christiaan Stuurman met een hoekhuisje aan de Breedstraat/Pastoorsteeg samen voor f.7925 (!) en Langestraat 53 aan juffr. Catharina van de Woesteijne voor f.4210.

1744.05.07 RAA Coll. Aanwinsten 197 Pers.Quot Vp85: J. van Beijeren en zuster, Beroep: stadsdrukker, Dienstboden: 2, Huurwaarde: 165, Buiten: 1, ink-Pacht: 1200, ink-Comm: 1500, Pqtax: 40, ink-Omschr: 2500, Kapitaal: 0.5

Genealogie: Jan van Beijeren, boekdrukker en regent Weeshuis, ongehuwd (eerder in Kad.A120). Zijn zuster Jacoba van Beijeren x 1753 Gerrit Post (bron: Koolwijk 1974).

1790 15 maart, ORA 179-130 nr.58: aankoop door dr Petrus de Sonnaville van huis en erf zuidzijde Langestraat met stalling en wagenhuis voor f.2000, oost belending Cornelis denmanten en west belending Christiaan Stuurman Bucerus. De verkoper is Cornelis Stroo bij procuratie voor de heer Marcelles Elisa Johannes Swaving als in huwelijk hebbende Anna Stroo, die is geprolegateerd door wijlen de heer Cornelis Voorhout en mej. Anna Post ingevolge hun testament. Anna was de dochter van Gerrit Post en zuster van Reijnier Post. Gerrit had het huis verkregen door zijn huwelijk in 1753 met Jacoba van Beijeren, de zuster en erfgename van Jan van Beijeren.

1802 27 juli, ORA 183-45 nr.145: aankoop door Willem Adriaan Boon van huis en erf zuidzijde Langestraat met stalling en wagenhuis voor f.2000, oost belending wed. Adolph Pilger en west belending Christiaan Stuurman Bucerus. De verkoper is dr. Petrus de Sonnaville.

1803.05 RAA SA 336 Stemgerechtigden Grondverg.2: 9 Willem Adriaan Boon = Kad.A598

1807 Bel.reg W-A467 (Langestraat ZZ): W.A. Boon * x M.M. l'Epie en 2 dienstboden / Huish: 4, Beroep: -, Mp: 15, Dienstbodegeld: 35, Patent: 5 wsch. voor haarpoeder pruik, Vpgeb: 41.4

1808.09.13 RAA SA 81 quotisatie 3mln Wk.A552: W.A. Boon / Kl: 31 Quot: 40; T. Zigenheim / Kl: 41 Quot: 0.50

Genealogie: Willem Adriaan Boon (Purmerend ca. 1761- Cleef 1836.03.10), pres. comm. van rechtsoefening 1795, weth. 1803, vroedschap 1803 en 1808-1810, z.v. Philippus Reinier en Wilh. Adriana Six, x 1807.05 Margaretha Maria l' Epie wed. Emanuel Johannes Daey (1764-1799). Hij vluchtte 1810.08 naar het buitenland en zijn boedel onder curatele. Een karakteristiek door G.Fontein Verschuier in dec. 1807: 'geref., 45-46j., onlangs schoonzoon van den heer L' Epie, eerst vóór 1787 en daarna na 1795 in de Regeering van Alkmaar als wethouder, redelijk geschikt tot waarneming van vele kleine zaken, bij velen maar niet bij allen [gezien], vrij wel [gegoed]' (bron: Rombach 1982, 118-119).

1822 Bev.reg Wk.A552?: Adriaan van Daalen *, Beroep: kapitein ter zee x Den Berger, 2k en dienstmeid / Huish: 5

1830 Bev.reg Wk.A552: Adriaan van Daalen, Beroep: zeeofficier *, Huish: 3

1832 OAT Kad.A598: Daalen, A. van / art.nr.206 / huis en erf (geschat met Kad.A621) / Opp: 0.0287 / kig222 / kio0.86 / Srt: 1

1832 OAT Kad.A621: Daalen, A. van / art.nr.206 / huis (geschat bij Kad.A598) / Opp: 0.0042/ kio0.13 / Srt: 1

1875 RANH Grondbel. 154 herziening gebouwde eigendommen Wijk-A85: huis en erf, B. Preyer, art.nr.4066, kio0.86 / kig375

1876 Adresboek Wijk-A85, Langestraat: B. Preyer, Beroep: agent der Nederl. Bank, kandidaat notaris, Stem: KP, p.65: regent (penningmr.) Burgerweeshuis
Bron: RAA, Secr.arch. 1252, Kohier Hoofd.omslag, Bs1873: 2805.00

1879 RANH Grondbel. 721 nieuwbouw Alkmaar dienstjaar 1879/80 nr.1, Adres: Langestraat A 24 eigenaar Preyer, B., gebruiker: eigenaar, soort: heerenhuis, Verandering: vernieuwing

1882 Adresboek Langestraat 24: B. Preyer, Beroep: agent der Nederlandsche Bank kantoor Breedstraat (Kad.A621), Stem: KP
Genealogie: Barend Preyer, raadslid 1881-1901

1884.03.07 RAA Arch. Reinigingsdienst 26 Tonnenregister p.59 Langestraat 24, huis: B. Preyer *, 1 ton

1910 RAA Arch. Reinigingsdienst 28 Tonnenregister p.164 Langestraat ZZ: 24 = 47 Preyer (1 gemerkt, later met put en closet) = Kad.A598. Hij was agent van de Nederlandsche Bank tot 1925 (Bron: Prins/ Koolwijk 1985, 706).

1927 Bouwvergunning verleend aan S. Trijbetz voor verbouwing van woonhuis tot winkel met bovenwoning (uit het bouwdoosier van de gemeente Alkmaar)

1935 winkelverbouwing door de eigenaar (sinds 1927 ?) NV Ivo van Haren's Schoenfabrieken te Waalwijk (uit het bouwdoosier van de gemeente Alkmaar)

Catalogus van keramiek en glas uit de beerput

Peter Bitter en Rob Roedema

Toelichting op de catalogus

De vondsten worden beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas (voorheen bekend als 'Deventer systeem'). Zie ook de toelichting op de vondstenlijst in bijlage 2.

Catalogusblokjes

- 1a inventarisnummer
- 1b vondstomstandigheden
- 2 typecode
- 3 datering van het voorwerp
- 4a maten: breedte/hoogte
- 4b typebeschrijving
- 5a materiaalsoort
- 5b engobe/glazuur
- 5c decoratie
- 5d gebruikssporen
- 6a bodem details
- 6b oor/steel details
- 6c compleetheid
- 7 hoofdvorm/functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

1

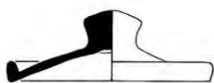
- 1a 13LAN20-G
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 s2-kan-25
3 1675-1750
4a 14,5/ 24 cm
4b bolle drinkkan met wijde en hoge cilindrische hals en rechte rand, standvoet
5a steengoed met zoutglazuur (lichtgrijs baksel)
5b geheel zoutglazuur (lichtgrijs)
5c
5d
6a standvoet
6b verticaal lintoor met tinnen scharnier voor deksel (deksel ontbreekt)
6c vrijwel compleet
7 kan, bierpul
8 Duitsland, Westerwald
9

2

- 1a 13LAN20
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 s2-kan-(37)
3 1590-1650
4a 15/ .. cm
4b bolle kan met hoge schouder, ribbel op schouder, cilindrische hals met kraagrand, ribbels op hals aanzet en op hals, standvoet
5a steengoed met zoutglazuur (vaalgeel baksel)
5b uitwendig zoutglazuur (lichtgrijs) over kobaltblauwe beschildering
5c snijwerk met cannelures in onderzijde en vakken op schouder
5d
6a standvoet
6b verticaal lintoor met ribbel
6c groot fragment
7 kan
8 Westerwald/ Raeren
9 dit decor vooral bij type s2-kan-37 (alternatief bv. Mennicken 2009 nr.244)

3

- 1a 13LAN20-R
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 r-bor-6
3 1600-1675
4a 35/ 7 cm
4b bord met holle spiegel en platte vlag met van buiten aangedrukte rand, op lobvoeten
5a rood aardewerk
5b bovenzijde loodglazuur
5c
5d lobvoeten gesleten, niet beroet
6a drie lobvoeten
6b
6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
7 bord, schotel
8 Alkmaar
9

4

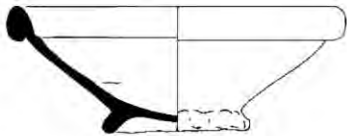
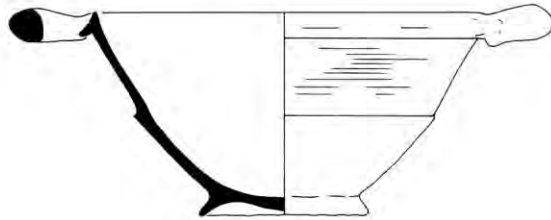
- 1a 13LAN20-T
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-dek-5
- 3 1600-1700
- 4a 11/ 4 cm
- 4b conisch deksel met verdikte rand en knop
- 5a rood aardewerk
- 5b geheel loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b kleine platte knop
- 6c compleet
- 7 deksel
- 8 Alkmaar?
- 9

5

- 1a 13LAN20-AJ
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-gra-119
- 3 1600-1700
- 4a 18/ 14,5 cm
- 4b biconische grape met afgeronde knik, zonder hals
- 5a rood aardewerk
- 5b inwendig geheel en uitwendig deels loodglazuur
- 5c
- 5d buitenzijde sterk beroet, poten sterk gesleten, inwendig roerkrassen
- 6a drie poten
- 6b rechte steel
- 6c vrijwel compleet
- 7 steelgrape
- 8 west-Nederland
- 9 eerder als r-stk-8 (Clevis/Smit 1990 cat.103) maar gesloten vorm komt ook met oor voor (Ostkamp 2005 '03pur1' cat.8)

6

- 1a 13LAN20-O
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-kmf-12
- 3 1625-1700
- 4a 20/ 8 cm
- 4b wijde komfoor met knik bodemwand en lage wand met kraagrand, op poten en met omgekeerde poten op de rand
- 5a rood aardewerk
- 5b geheel loodglazuur
- 5c decoratief groenig gevlekt (reductieplekken)
- 5d
- 6a drie poten
- 6b twee horizontale worstoren
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 komfoor
- 8 Alkmaar
- 9

7

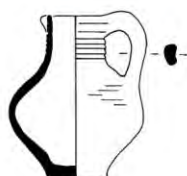
- 1a 13LAN20-P
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-kom-75
- 3 1600-1700
- 4a 18/ 6 cm
- 4b trechtvormige kom met afgeronde kraagrand met dekselgeul, standring
- 5a rood aardewerk
- 5b bovenzijde loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a geknepen standring
- 6b
- 6c compleet
- 7 kom
- 8 west-Nederland
- 9

8

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-kom-102
- 3 1600-1650
- 4a 22,5/ 11 cm
- 4b wijde kom met scherpe knik bodem-wand en geknikte uitstaande rand, standring
- 5a rood aardewerk
- 5b geheel loodglazuur
- 5c
- 5d op bovenhelft fijne ribbels (verdunnen wand door pottenbakker)
- 6a geknepen standring
- 6b twee horizontale worstoren
- 6c groot fragment
- 7 kom
- 8 Alkmaar?
- 9

9

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-kom-126
- 3 1675-1750
- 4a 15,5/ 5 cm
- 4b trechtvormige kom met afgeronde kraagrand, standring
- 5a rood aardewerk
- 5b bovenzijde loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a gladde standring
- 6b
- 6c groot fragment (volledig profiel)
- 7 kom
- 8 Alkmaar?
- 9 lijkt op r-kom-75 maar dan zonder dekselgeul

10

-
- 1a 13LAN20-AU
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 r-min-kan
 - 3 1600-1700
 - 4a 7/ 9 cm
 - 4b miniatuur-kan met afgeronde buikknik, cilindrische hals en afgeronde rand, standvoetje
 - 5a rood aardewerk
 - 5b loodglazuur inwendig, uitwendig onder schenklip
 - 5c
 - 5d
 - 6a standvoet
 - 6b verticaal lintoor
 - 6c groot fragment (volledig profiel)
 - 7 miniatuur-kan ('poppengoed')
 - 8 Alkmaar?
 - 9

11

-
- 1a 13LAN20-AD
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 r-spa-1
 - 3 1600-1725
 - 4a 7,5/ 9,5 cm
 - 4b uivormige spaarpot met spitse bovenzijde, standvoet
 - 5a rood aardewerk
 - 5b loodglazuur uitwendig
 - 5c
 - 5d
 - 6a standvoet
 - 6b
 - 6c vrijwel compleet
 - 7 spaarpot
 - 8 Alkmaar
 - 9

12

-
- 1a 13LAN20-Q
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 r-stk-2
 - 3 1600-1700
 - 4a 16,5/ 9 cm
 - 4b bolle steelkom met knik bodemwand en smalle kraagrand, op poten
 - 5a rood aardewerk
 - 5b inwendig loodglazuur
 - 5c
 - 5d beroet en gesleten
 - 6a drie poten
 - 6b geheel gesloten samengeknepen steel
 - 6c compleet
 - 7 steelkom
 - 8 Alkmaar
 - 9

13

- 1a 13LAN20-AM
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-tes-1
- 3 1575-1700
- 4a 13/ 7,5 cm
- 4b vierkante vuurttest met scherpe knik bodem-wand en iets uitwijkende wand, afgeronde rand, poten
- 5a rood aardewerk
- 5b ongeglazuurd
- 5c
- 5d leksporen van glazuur op bovenrand, roetvlekken en lichtgrijze asaanslag inwendig
- 6a drie poten
- 6b steeltje in midden van zijde
- 6c vrijwel compleet
- 7 test, vuurttest
- 8 Alkmaar
- 9

14

- 1a 13LAN20-AN
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-tes-1
- 3 1575-1700
- 4a 14/ 9,5 cm
- 4b vierkante vuurttest met scherpe knik bodem-wand en iets uitwijkende wand, afgeronde rand, poten
- 5a rood aardewerk
- 5b ongeglazuurd
- 5c
- 5d leksporen van glazuur op bovenrand, roetvlekken inwendig
- 6a drie poten
- 6b verticaal worstoor in hoek
- 6c vrijwel compleet
- 7 test, vuurttest
- 8 Alkmaar
- 9

15

- 1a 13LAN20-AL
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-tes-3
- 3 1625-1700
- 4a 10,5/ 6,5 cm
- 4b vierkante vuurttest met scherpe knik bodem-wand en rand met aan bovenzijde een geultje, poten
- 5a rood aardewerk
- 5b ongeglazuurd
- 5c
- 5d
- 6a drie poten
- 6b kort steeltje op hoek
- 6c vrijwel compleet
- 7 test, vuurttest, klein model
- 8 Alkmaar
- 9

16

- 1a 13LAN20-AT
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-tes-3
- 3 1625-1750
- 4a 17/ 9 cm
- 4b vierkante vuurttest met scherpe knik bodem-wand en rand met aan bovenzijde een geultje, poten
- 5a rood aardewerk
- 5b geheel loodglazuur
- 5c
- 5d inwendig beroet
- 6a drie poten
- 6b geknepen verticaal oor in midden van zijde
- 6c vrijwel compleet
- 7 test, vuurttest
- 8 Alkmaar
- 9

17

- 1a 13LAN20-AG
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-vog-2
- 3 1600-1800
- 4a 8,5/ 6,5 cm
- 4b taps vogelvoerbakje met afgeplatte achterzijde en naar buiten geknikte rand
- 5a rood aardewerk
- 5b inwendig en bovenhelft uitwendig loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 vogelvoerbakje
- 8 Alkmaar?
- 9

18

- 1a 13LAN20-CA
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 r-zal-3
- 3 1550-1750
- 4a 8,5/ 6,5 cm
- 4b licht conisch versmallend zalfpotje met naar buiten gebogen rand op standvlak
- 5a rood aardewerk
- 5b inwendig loodglazuur
- 5c
- 5d vrij slordig gevormd
- 6a standvlak
- 6b
- 6c gaaf
- 7 zalfpotje
- 8 Alkmaar
- 9 nog 19 exemplaren van ongeveer dit formaat en nog 4 van groter formaat

19

-
- 1a 13LAN20-AQ
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 w-gra-17
 - 3 1575-1650
 - 4a 14,5/ 15 cm
 - 4b grape met scherpe buikknik, 2 ribbels op schouder en kraagrand met dekselgeul
 - 5a wit aardewerk
 - 5b geheel groen loodglazuur
 - 5c
 - 5d poten gesleten en licht beroet
 - 6a drie poten
 - 6b verticaal worstoor
 - 6c grotendeels compleet
 - 7 grape
 - 8 Alkmaar
 - 9

20

-
- 1a 13LAN20-AP
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 w-gra-22
 - 3 1675-1750
 - 4a 11,5/ 11 cm
 - 4b wijdmondige grape met afgeronde buikknik en licht uitgebogen rand
 - 5a wit aardewerk
 - 5b uitwendig groen en inwendig geel loodglazuur
 - 5c
 - 5d beroete onderzijde
 - 6a drie poten
 - 6b verticaal geknepen worstoor
 - 6c vrijwel compleet
 - 7 grape
 - 8 Alkmaar
 - 9

21

-
- 1a 13LAN20-U
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 w-kop-2
 - 3 1550-1650
 - 4a 11/ 7 cm
 - 4b kop met scherpe knik bodemwand en iets uitgebogen wand, standring
 - 5a wit aardewerk
 - 5b geheel groen loodglazuur
 - 5c
 - 5d
 - 6a gladde standring
 - 6b horizontaal worstoor
 - 6c compleet
 - 7 kop
 - 8 Alkmaar
 - 9

22

schaal 1:2

- 1a 13LAN20-AK
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 w-min-bak
- 3 1675-1850
- 4a 7/ 3 cm
- 4b miniatuur conische bakpan, standvlak
- 5a wit aardewerk
- 5b geheel loodglazuur (geel)
- 5c op de buitenzijde donkerbruine vlekken ('vlekkengoed')
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 miniatuur bakpan ('poppengoed')
- 8 Friesland
- 9 identieke 'vlekkengoed' miniatuur bakpan zie Bitter 2009b afb.7 (inv.nr.03KWE39-BO); vergelijk Van der Meulen/ Smeele 2005, 257, afb.21.17 en 23.65

23

schaal 1:2

- 1a 13LAN20-AZ
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 w-min-lek
- 3 1675-1850
- 4a 5/ 1 cm
- 4b miniatuur lekschaal met afgeplatte rand
- 5a wit aardewerk
- 5b loodglazuur bovenzijde
- 5c bovenzijde geel en donkerbruin gemarmerd
- 5d
- 6a drie kleine pootjes
- 6b 2 horizontale oren
- 6c fragment (gerestaureerd)
- 7 miniatuur lekschaal ('poppengoed')
- 8 Friesland
- 9 Van der Meulen/ Smeele 2005, 257, afb.21.17 en 23.65

24

schaal 1:2

- 1a 13LAN20-AR
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 w-min-tes
- 3 1650-1850
- 4a 10/ 5,5 cm
- 4b miniatuur testje, vierkant model met hengel
- 5a wit aardewerk
- 5b geheel geel loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standvoet
- 6b draaghengel op rand gemonteerd
- 6c groot fragment
- 7 miniatuur hengseltestje ('poppengoed')
- 8 Gouda ?
- 9 miniatuur versie van w-tes-1, maar dan met hengel

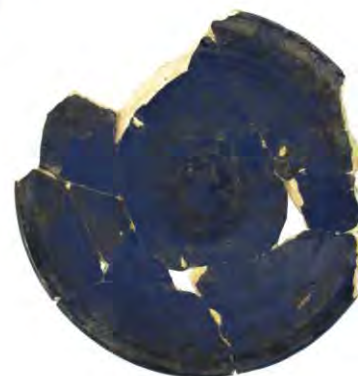
25

- 1a 13LAN20-X
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 dw-bor-1
3 1600-1700
4a 27/ 6 cm
4b conisch bord met afgeronde kraagrand, op kleine standring
5a rood aardewerk uit West-Duitsland
5b loodglazuur bovenzijde
5c gele en groene ringeloor: op vlag stippellijnen vakverdeling en cirkelmotieven, op spiegel kwadranten van rechte en golflijnen, binnen spiraallijnen
5d slordig gevormd, standring en buitenrand gesleten
6a smalle gladde standring
6b
6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
7 bord
8 Westelijk Duitsland, Ochtrup
9 Van Gangelen/ Lenting 1993, 177-178, 210-212; Elling 1998, cat. 139; Bartels 1999, 178-179 en cat.908; Gawronski/Jayasena 2012 cat.459

26

- 1a 13LAN20-K
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 m-bor-3
3 1625-1700
4a 26/ 5 cm
4b bord met vlakke spiegel, knik spiegel-vlag en uitgebogen rand, standring
5a majolica (geel baksel)
5b bovenzijde tinglazuur en onderzijde loodglazuur
5c blauw op wit: op spiegel fruit met bladeren binnen cirkels, op de vlag bladmotief en stippels
5d buitenrand en standring gesleten, onderzijde door bodemzuren donkerbruin verkleurd
6a standring met gaatje
6b
6c grotendeels compleet
7 bord, schotel
8 west-Nederland of Friesland
9

27

- 1a 13LAN20-M
1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
2 m-bor-5
3 1600-1650
4a 19,5/ 3,5 cm
4b afgerond bord met uitgebogen rand op standring
5a majolica (geel baksel)
5b bovenzijde tinglazuur, onderzijde loodglazuur
5c diepblauw fond met zwarte beschildering: op de spiegel een rozet en drie bladmotieven (?), langs de rand een zigzagband en cirkel (slecht zichtbaar)
5d standring gesleten, door bodemzuren donker verkleurd
6a standring met gaatje
6b
6c grotendeels compleet
7 bord
8 west-Nederland of Friesland
9 verwant misbaksel (maar dan met kabelrand) uit Harlingen: Jaspers 2013 fig.91

28

- 1a 13LAN20-S
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-bor-1
- 3 1620-1675
- 4a 21/ 3 cm
- 4b bord met knik spiegel-vlag, standring
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur
- 5c blauw op wit, imitatie kraakporselein Wan-Li decor: hert in landschap binnen vakverdeling met boeddhistische symbolen
- 5d grijs en verbleekt na behandeling tegen zwarte aanslag van bodemzuren
- 6a standring met gaatje
- 6b
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 bord
- 8 Delft?
- 9

29

- 1a 13LAN20-L
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-bor-2
- 3 1625-1650
- 4a 20/ 1,5 cm
- 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet, standvlak
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur
- 5c blauw op wit: boerenerf met stompboerderij binnen boogjesrand in Italiaanse stijl
- 5d
- 6a het bord is erg vlak
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 bord
- 8 west-Nederland
- 9 een nauw verwant bord uit Alkmaar, mogelijk van dezelfde schilder?: Ostkamp e.a. 2001, 208 cat.151 (inv.nr.95HBS2-CF)

30

- 1a 13LAN20-F
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-bor-2
- 3 1625-1675
- 4a 20,5/ 2,5 cm
- 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet, standvlak
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur
- 5c blauw op wit: op de spiegel binnen dubbele cirkel twee kersen aan een tak omringd door takjes met peren
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 bord
- 8 west-Nederland
- 9

31

- 1a 13LAN20-H
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-bor-2
- 3 1625-1675
- 4a 20,5/ 2,5 cm
- 4b plat bord met platte spiegel, platte vlag inwendig met knik afgezet, standvlak
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur
- 5c blauw op wit: op de spiegel binnen dubbele cirkel twee kersen aan een tak omringd door takjes met peren
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 bord
- 8 west-Nederland
- 9

32

- 1a 13LAN20-AF
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-kwi-8
- 3 1700-1800
- 4a 13/ 12 cm
- 4b ovale kwispedoor met ronde geplooid buik en geplooid opvangrand
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur met blauwzweem
- 5c blauw met donkerblauwe trek op wit, (pseudo-)chinese stijl: op opvangrand vakverdeling met bloemen, onderop de opvangrand en in vakken op zijwand een chinees motief (lotus?)
- 5d
- 6a standvlak iets opgeboid
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 kwispedoor
- 8 Delft?
- 9

33

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-lek-3
- 3 1700-1800
- 4a (ca.17)/ 3 cm
- 4b 8-kantig / stervormig geschulpt lekschaaltje, drie pootjes
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur (hoogglanzend)
- 5c wit onbeschilderd
- 5d door bodemzuren zwart verkleurd
- 6a drie korte pootjes
- 6b twee geschulpte horizontale oren
- 6c randfragment
- 7 lekschaal
- 8 Delft?
- 9

34

- 1a 13LAN20-AH
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 f-zal-1
- 3 1650-1900
- 4a 9,5/ 6,5 cm
- 4b brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
- 5a Nederlandse faience (geel baksel)
- 5b zijwand en inwendig tinglazuur
- 5c
- 5d
- 6a onderop de bodem een ingekrast merkteken LT
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 zalfpot
- 8
- 9

35

- 1a 13LAN20-C
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-1
- 3 1590-1625
- 4a 21,5/ 3 cm
- 4b bord met platte spiegel en naar buiten geknikte vlag, op standing
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw 'berettino' stijl: op de spiegel een centraal rozet en geometrische figuren binnen cirkels, op de vlag een versimpelde aigretteband, onderop dubbele boogjes ruw geschilderd
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 bord
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

36

- 1a 13LAN20-J
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-1
- 3 1590-1625
- 4a 21,5/ 3 cm
- 4b bord met platte spiegel en naar buiten geknikte vlag, op standing
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw 'berettino' stijl: op de spiegel een wentelend motief en geometrische figuren binnen cirkels, op de vlag een versimpelde aigretteband, onderop dubbele boogjes ruw geschilderd
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 bord
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

37

- 1a 13LAN20-E
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-2
- 3 1590-1625
- 4a 24/ 4 cm
- 4b diep bord met vlag inwendig met knik afgezet, op standring
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw 'berettino' stijl: op de spiegel een wentelend motief en geometrische figuren binnen cirkels, met florale motieven erbuiten, op de vlag een versimpelde aigretteband, onderop dubbele boogjes ruw geschilderd
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 bord
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

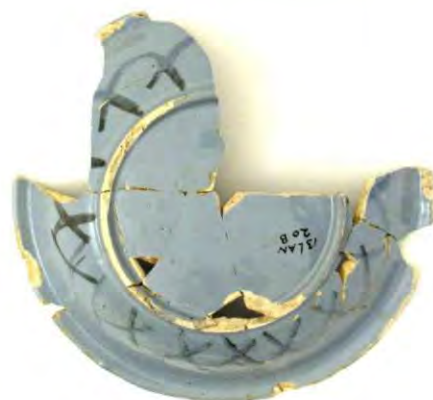
38

- 1a 13LAN20-A
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-3
- 3 1590-1625
- 4a 21/ 3,5 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met ver uitgebogen rand, op standring
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw 'berettino' stijl: op de spiegel cirkels en geometrische figuren binnen een vierpuntige ster met erbuiten palmetten, onderop kruisende zigzaglijn
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c vrijwel compleet (gerestaureerd)
- 7 bord, schoteltje
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

39

- 1a 13LAN20-D
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-3
- 3 1590-1625
- 4a 28,5/ 5 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met ver uitgebogen rand, op standring
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw *berettino*: op spiegel een wentelend motief binnen cirkels, eikenblad-motieven er omheen, op de vlag een versimpelde aigretteband, onderop vlag dubbele boogjes, midden onder gemerkt met een vogel of letters (?)
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c compleet
- 7 bord
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

40

- 1a 13LAN20-B
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-bor-3
- 3 1590-1625
- 4a 21,5/ 4 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met ver uitgebogen rand, op standring
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel vaalblauw tinglazuur
- 5c donkerblauw op blauw *'berettino'* stijl: op de spiegel een vogel binnen twee cirkels, onderop dubbele boogjes ruw geschilderd, middenonder gemerkt met een dierschets of vogel of letters (?)
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 bord
- 8 Ligurië (Italië)
- 9

41

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-kom-5
- 3 1590-1625
- 4a 7,5/ 3,5 cm
- 4b wijde afgeronde kom, standing
- 5a Italiaanse (of Franse) faience (bleekrood baksel)
- 5b geheel tinglazuur (1 mm dik, helder wit)
- 5c
- 5d okergeel aanbaksel midden onder bodem (ovenvloer?)
- 6a lage gladde standing
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 kom
- 7 Italië of Frankrijk?
- 9 kleine versie (elders gevonden; kommen van dit type zijn 11,5 tot 13 cm breed)

42

- 1a 13LAN20-IJ
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 i-zou-3
- 3 1590-1625
- 4a 11/ .. cm
- 4b zoutchaal met ver overhangende rand, op stam met brede standvoet en drie kleine pootjes
- 5a Italiaanse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur (1 mm dik, helder wit)
- 5c polychroom blauw en oker op wit 'compendiario' stijl: op de buitenrand tweemaal een aigrettemotief
- 5d
- 6a standvoet ontbreekt
- 6b
- 6c fragment van bovenhelft
- 7 zoutvaatje
- 8 Ligurië (Italië)
- 9 reconstructie naar Jaspers 2009 afb.35

43

- 1a 13LAN20-N
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 fr-plo-1
- 3 1600-1675
- 4a 24,5/ 5,5 cm
- 4b dubbele rij plooien
- 5a Franse faience (geel baksel)
- 5b geheel tinglazuur (1 mm dik, helder wit)
- 5c
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c compleet
- 7 plooischotel, fruitschaal
- 8 Nevers of Rouen (Frankrijk)
- 9

44

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-1
- 3 1725-1775
- 4a 12,5/ 2,5 cm
- 4b klein diep bord zonder vlag met uitgebogen rand, standing
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: landschap met pagode en huizen en een vlucht vogels, in geometrische omlijsting
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 bord, schoteltje
- 8 China
- 9

45

- 1a 13LAN20-V
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-4
- 3 1580-1600
- 4a 21,5/ 3 cm
- 4b in mal gevormd bord met vlakke spiegel en naar buiten geknikte platte vlag, standing
- 5a porselein (kraakporselein)
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: op spiegel een berglandschap binnen dubbele cirkel, op vlag tweemaal een floraal motief en accoladelijn langs rand, op de onderzijde cirkels en bloemslingers
- 5d felrood aanbaksel middenonder
- 6a standing met aangebakken zand
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 bord
- 8 Jingdezhen (China)
- 9 Ostkamp 2011a afb.13, 2011b p.70 en afb.65-66

46

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-4
- 3 1580-1600
- 4a 21,5/ 3 cm
- 4b in mal gevormd bord met vlakke spiegel en naar buiten geknikte platte vlag, standing
- 5a porselein (kraakporselein)
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: op spiegel een landschap in dubbele cirkel, op vlag tweemaal gebladerte en lotusbloemen in accoladelijn, onderop een cirkel en bloemslingers met kraanvogel/reiger binnen accoladelijn
- 5d
- 6a standing met aangebakken zand
- 6b
- 6c fragmentarisch
- 7 bord
- 8 Jingdezhen (China)
- 9 Ostkamp 2011a afb.13, 2011b p.70 en afb.65-66

47

- 1a 13LAN20-Z
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-6
- 3 1600-1650
- 4a 13,5/ 3 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met rechte rand, standing
- 5a porselein (kraakporselein)
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: bovenzijde bloemengroepje van aster, lingzhi (heilige paddestoel) en wilde roos binnen cirkel, zijwand driemaal een bloemmotiefje
- 5d
- 6a standing met aangebakken zand
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 bord, schoteltje
- 8 China
- 9

48

- 1a 13LAN20-AA
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-6
- 3 1675-1800
- 4a 11,5/ 3 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met rechte rand, standing
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: staande vrouw en twee zittende theedrinkers in landschap binnen cirkel, onderop gemerkt met lingzhi (heilige paddestoel) binnen dubbele ring
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 bord, schoteltje
- 8 China
- 9

49

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-bor-6
- 3 1725-1775
- 4a (ca. 14)/ 2,5 cm
- 4b diep afgerond bord zonder vlag met rechte rand, standing
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur donkerblauw met bruine lijn op de rand: bovenzijde vaas met lotusbloemen en insecten binnen ornamentband
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c fragmentarisch
- 7 bord, schoteltje
- 8 China
- 9 hoort bij p-kop-4 met dezelfde decoratie (cat.50)

50

- 1a 13LAN20-AB
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-kop-4
- 3 1725-1775
- 4a 7/ 4 cm
- 4b afgeronde kop met rechte rand,
op standring, zonder oor
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur donkerblauw met
bruine lijn op de rand: buitenop
de zijwand vaas met
lotusbloemen en insecten,
binnen onderlangs rand een
ornamentband
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 kop
- 8 China
- 9 hoort bij p-bor-6 met dezelfde
decoratie (cat.49)

51

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-kop-1
- 3 1680-1725
- 4a .. / 4 cm
- 4b kop met iets uitgebogen rand,
standring, zonder oor
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw, Kangxi:
buitenzijde pioenrozen tussen
horizontale lijnen, binnenzijde
servetwerk langs rand, op
bodem bloem(?) binnen dubbele
cirkel
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c fragment
- 7 kop
- 8 China
- 9

52

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-kop-4
- 3 1680-1725
- 4a (ca,4,5)/ 3,5 cm
- 4b afgeronde kop met rechte rand,
op standring, zonder oor
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: buitenzijde
vakken met zotjes en
prunustakjes, ornamentale band
onderlangs rand, inwendig zotje
op bodem en band met
servetwerk onderlangs rand
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c fragment
- 7 kop
- 8 China
- 9

53

- 1a 13LAN20-AB
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-kop-4
- 3 1700-1775
- 4a 7/ 4 cm
- 4b afgeronde kop met rechte rand,
op standring, zonder oor
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw met
lichtbruine lijn op de rand:
buitenzijde frontaal een
pioenroos en dorsaal een bloem,
een vlinder, een bloem en een
vlinder, binnenzijde bloemetje op
bodem en netwerkband
onderlangs rand
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 kop
- 8 China
- 9

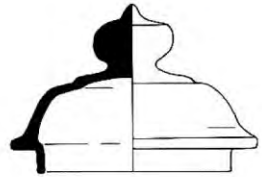
54

- 1a 13LAN20-AC
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-kop-14
- 3 1625-1675
- 4a 7/ 4,5 cm
- 4b ondiepe kop met sterk
uitgebogen rand, op standring
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw,
Overgangsporselein:
landschappen zowel in- als
uitwendig, onderzijde binnen
cirkel gemerkt met vier karakters
(niet geïdentificeerd)
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 kop
- 8 China
- 9

55

schaal 1:1

- 1a 13LAN20-AC
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 p-min-fle
- 3 1675-1750
- 4a 2,5/ (ca.6) cm
- 4b
- 5a porselein
- 5b veldspaatglazuur
- 5c onderglazuur blauw: verticale
bloemenranken
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c fragmenten
- 7 miniatuur flesje
- 8 China
- 9

56

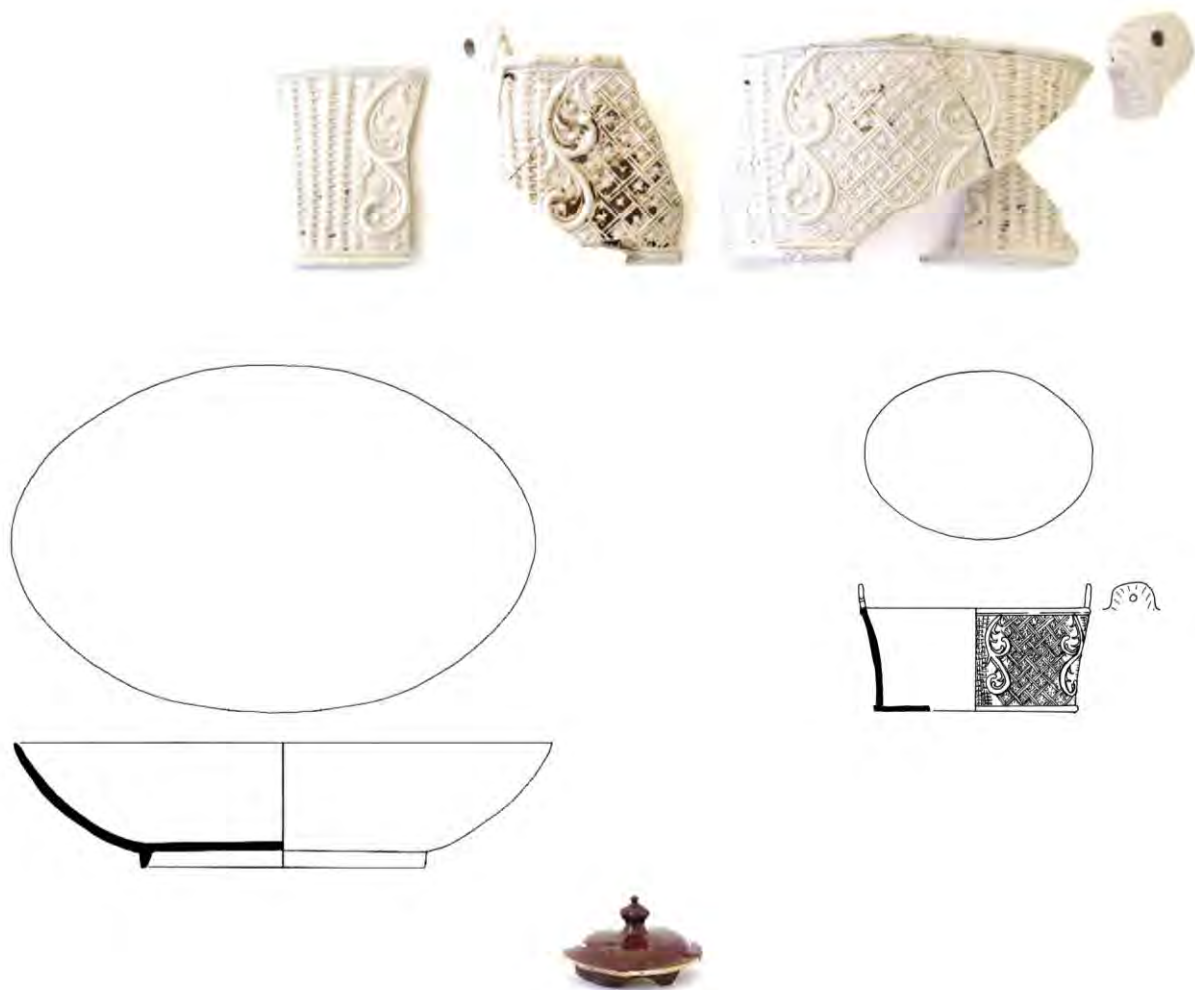
- 1a 13LAN20-AE
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 s7-dek-1
- 3 1600-1800
- 4a 13,5/ 7,5 cm
- 4b bol deksel met sluitrand en uivormige knop
- 5a Aziatisch steengoed (gespikkeld donkergeel korrelig baksel)
- 5b groen en geel loodglazuur ('egg and spinach')
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 deksel voor een vaas
- 8 China
- 9

57

- 1a 13LAN20-W
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 iw-bor-1
- 3 1875-1925
- 4a 11/ 3 cm
- 4b afgerond bord met rechte rand en verdiepte spiegel (schoteltje), standing
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b geheel loodglazuur, helderwit (witgoed)
- 5c pastelblauwe bovenzijde met zwart-witte blokjesband langs de rand
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 bord, schoteltje
- 8 Engeland
- 9

58

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 iw-kop-1
- 3 1760-1800
- 4a 10/ 5,5 cm
- 4b bolle kop met rechte rand, standing
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b geheel loodglazuur, roomgeel (creamware)
- 5c met zwarte (verkleurde?) verf geschilderde bloemtakjes op buitenzijde, bloemetje op bodem inwendig
- 5d
- 6a standing afgedraaid
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 kop
- 8 Staffordshire (Engeland)
- 9 vergelijk Bartels 1999 cat.1389 (polychroom)

59

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 iw-sch-10
- 3 1760-1800
- 4a 28-20/ 7 cm
- 4b ovale schaal met rechte rand, standing
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b geheel loodglazuur, roomgeel (*creamware*)
- 5c onderop ingekraste maataanduiding II (twee)
- 5d
- 6a standing
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 schaal (onderschotel)
- 8 Staffordshire (Engeland)
- 9

60

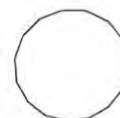
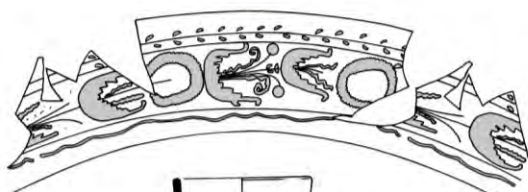
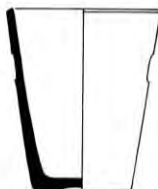
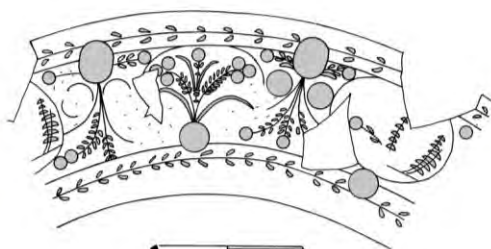
schaal 1:2

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 ir-dek-1
- 3 1720-1800
- 4a 5/ 2 cm
- 4b bol deksel met sluitrand en knop
- 5a industrieel rood aardewerk
- 5b geheel loodglazuur, met een lijn witte slib langs de zijrand
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b hoge biconische knop met biconisch puntje
- 6c groot fragment
- 7 deksel, theepotdeksel
- 8 Staffordshire (Engeland)
- 9

61

foto 1:2

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 s3-bot-1
- 3 1740-1760
- 4a 12,5-9/ 5,5 cm
- 4b ovale steilwandige boterschaal met vlakke bodem, in mal gevormd, reliëfwand
- 5a Engels steengoed met zoutglazuur (grijswit baksel)
- 5b geheel zoutglazuur
- 5c buitenzijde reliëf rietmandmotief met voluten
- 5d
- 6a standvlak
- 6b twee opstaande schelpvormige hengelhouders
- 6c fragmentarisch
- 7 botervloot
- 8 Staffordshire (Engeland)
- 9 identiek exemplaar met onderschaal en deksel: Victoria & Albert Museum in Londen
<http://collections.vam.ac.uk/item/O192525/butter-dish-unknown/>

62

foto 1:2

- 1a 13LAN20-AX
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-bek-6
- 3 1700-1800
- 4a 7,5/ 6,5 cm
- 4b dikwandige conische beker met standvlak met pontilmerk
- 5a kleurloos met witte irisatie (krijtglas)
- 5b
- 5c radgravure van een bloemenketting tussen een bladrank en een slingerlijn en twee horizontale lijnen
- 5d
- 6a dikke vlakke bodem, weggeslepen pontilmerk
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 beker
- 8 Duitsland of Bohemen
- 9 lage versie

63

foto's 1:2

- 1a 13LAN20-AW
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-bek-6
- 3 1700-1800
- 4a 8,5/ 10 cm
- 4b dikwandige conische beker met standvlak met pontilmerk
- 5a kleurloos met witte irisatie (krijtglas)
- 5b
- 5c radgravure van staande en hangende bloembosjes en een Chinees landschap
- 5d decoratie slecht zichtbaar en aangetast door irisatie
- 6a dikke vlakke bodem, weggeslepen pontilmerk
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 beker
- 8 Duitsland of Bohemen
- 9 Henkes/ Stam 1993, 374-375; Henkes 1994, 246-249; Kottman 1999 cat.9-24

64

foto 1:2

- 1a 13LAN20-BA
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-bek-26
- 3 1775-1850
- 4a 7/ 8 cm
- 4b dikwandige cilindrische of conische beker met verticaal vlakken- of ribbenpatroon, standvlak of licht opgestoken
- 5a kleurloos met witte irisatie (krijtglas)
- 5b
- 5c vijftien geslepen verticale vlakken
- 5d
- 6a dikke vlakke bodem, glad geslepen
- 6b
- 6c grotendeels compleet
- 7 beker
- 8
- 9 Kottman 1991 cat.300; Henkes 1994, 303; Kottman 1999 cat.53-54

65

schaal 1:4

- 1a 13LAN20-BC
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-kan-3
- 3 1600-1675
- 4a 20.0/12.0
- 4b bolvormige kan met lange cilindrische hals met uitstaande lip, met tuit en oor, gegolfde draad om de hals, opgestoken voet of voering, pontilmerk
- 5a helder glas met grijze zweem en witte irisatie
- 5b
- 5c
- 5d
- 6a *vetro a fili* van diagonale witte glasdraden 1-1,5 cm uit elkaar
- 6b ingevouwen voet, opgebolde bodem met pontilmerk
- 6c grotendeels compleet, matig geconserveerd
- 7 kan, oliekan
- 8
- 9

66

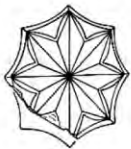
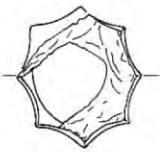
schaal 1:4

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-kan-6
- 3 1725-1775
- 4a .. / .. cm
- 4b 8-puntige Silezische stam met luchtbel, ronde knoop tussen cuppa en stam
- 5a kleurloos met witte irisatie (krijtglas?)
- 5b
- 5c
- 5d
- 6a standvoet ontbreekt
- 6b
- 6c groot fragment
- 7 kelkglas
- 8
- 9 Kottman 1999 cat.205

67

foto 1:2

- 1a 13LAN20
- 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
- 2 gl-kan-11
- 3 1600-1650
- 4a (c. 12) / 6,5 cm
- 4b cilindrisch, conisch of trechtervormig kelkglas met holle balusterstam, met één of meer schijfjes, schijfvormige voet met pontilmerk
- 5a kleurloos met witte irisatie (kleurige reflecties)
- 5b
- 5c
- 5d
- 6a rechte voetrand, holle balusterstam met onderaan 1 en bovenaan 2 schijfjes
- 6b conische kelk
- 6c grotendeels compleet
- 7 kelkglas
- 8
- 9 vóór 1650 i.v.m. rechte voetrand (Henkes 1994, 262-263)

68

foto 1:2

-
- 1a 13LAN20-AV
 - 1b beerput 3E (ca. 1600-1879)
 - 2 gl-zou-16
 - 3 1700-1800
 - 4a 7,5-6,5 / 3 cm
 - 4b dikwandige massieve
zoutschaal, ovaal met geslepen
facetten, standvlak
 - 5a kleurloos helder glas
 - 5b
 - 5c 8 holle facetten, een geslepen
stermotief onderop de bodem
 - 5d
 - 6a vlakke bodem (pontilmerk
weggeslepen)
 - 6b
 - 6c groot fragment
 - 7 zoutschaal
 - 8
 - 9

Afb.1 Het eerste vlak, op 10 cm onder de verwijderde betonvloer, is met de hand aangelegd.

Hst.3 Oudheden onder de schoenen.

Een opgraving bij Schoutenstraat 36-38 in 2014 (14SCH)

Peter Bitter m.m.v. Rob Roedema, Marjolein van der Linden en Marta Dominguez Delmás

INHOUD:

3.1 Inleiding

Administratieve gegevens

3.2 Aangetroffen sporen

Periodisering

Het graafwerk

Bodemopbouw en vondsten uit periode 1: de Late IJzertijd

Sporen uit periode 2: de 10de tot de 12de eeuw

Huis 1, periode 3-5: kort na 1304, vermoedelijk afgebrand in 1328

Huis 2, periode 6: 1328 tot midden 15de eeuw

Huis 3, periode 7: tweede/derde kwart 15de – eerste helft 16de eeuw

Huis 4 (Schoutenstraat 38), periode 8: 16de en eerste helft 17de eeuw

Schoutenstraat 38, sporen uit latere bouwfases van De Spaarpot

Schoutenstraat 36, een huis uit periode 8: 16de tot eerste helft 17de eeuw

3.3 Eigenaren en bewoners uit archiefbronnen

Schoutenstraat 36/34: De Duijzend Vreezen

Schoutenstraat 38: broodbakkerij De Spaarpot

De winkel van Mulder Schoenen

3.4 Vondsten

Sporen dateren met vondstmateriaal

Periode 2: 10de-12de eeuw

Perioden 3 t/m 6: 14de en eerste helft 15de eeuw

Perioden 7 en 8: 15de tot eerste helft van de 17de eeuw

Aspotten

Een kelder vol puin en wat serviesgoed in Schoutenstraat 36 (8/9M, 14SCH133)

Enkele metaalvondsten

3.5 Samenvatting en synthese

Onderzoeksvragen opgraving Schoutenstraat 38 en 36 te Alkmaar in 2014

Ondergrond en prehistorie

De prestedelijke periode van Alkmaar

Stadsrechten, de Laat en een stadsbrand

Huisbouw in de 14de en in de 15de eeuw

Broodbakkerij De Spaarpot

Schoutenstraat 36/34, huis De Duijzend Vreezen

Literatuur

Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen (*Peter Bitter*)

Bijlage 2: Vondstenlijst (*Rob Roedema en Peter Bitter*)

Bijlage 3: Palynologisch onderzoek (*Marjolein van der Linden*)

Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners (*Peter Bitter*)

Bijlage 5: Dateringen van plavuizen (*Peter Bitter*)

Bijlage 6: Dendrochronologisch onderzoek (*Marta Dominguez Delmás*)

Catalogus van keramiek en glas

2

3

Afb.2-3 Laat 202 / Schoutenstraat 38 in 1991, foto's J.Elsinga (Regionaal Archief Alkmaar).

4

5

6

Afb.4-6 Laat 202 / Schoutenstraat 38 en 36 tijdens de sloop in 2014 en na de nieuwbouw (2017).

Afb.7 Het afgebroken pand Schoutenstraat 36 tijdens de opgraving, de voorgevel gestut

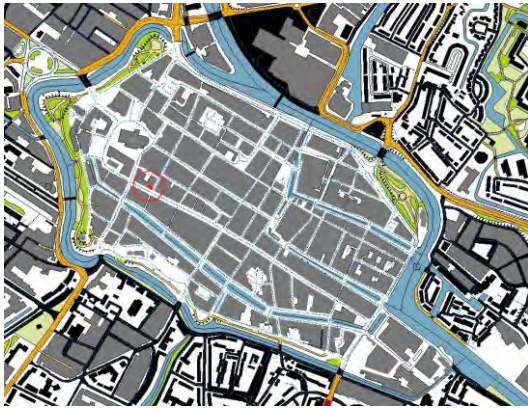
3.1 Inleiding

Voorafgaand aan de nieuwbouw van de winkel van Mulder Schoenen met appartementen erboven, op de hoek Laat-Schoutenstraat, verrichtten de gemeentelijk archeologen eind april en begin mei 2014 een opgraving. De opgraving was in nauwe samenwerking met bouwaannemer De Geus strak ingepast tussen de sloop van de bebouwing (uit 1956 en 1893) en de aanleg van nieuwe funderingen (*afb. 1-7*). Er kwamen diverse nieuwe vondsten aan het licht over de bewoning van dit stukje Alkmaar. Deze vormen een waardevolle aanvulling op eerdere opgravingen in de directe omgeving, onder meer bij de burens van Laat 208-212 onder de winkel van Tally-Ho in 1998 en aan de overkant onder de winkel van Esprit bij Laat 229-231 en Laat 233-237 in 2004 en 2008.⁷⁵

De funderingen van het bestaande gebouw, dat in 1956 was gebouwd door de grootvader van de tegenwoordige eigenaar, bleken vooral langs de straatzijden de buitenrand van het terrein verstoord te hebben. Daarbinnen was er echter nog veel in de bodem aanwezig. De eerste funderingen en oude vloeren werden al direct onder de betonvloer blootgelegd, slechts 10 cm onder de straat! Deze bleken al uit de 16de-17de eeuw te dateren. Hieronder kwamen huisresten te voorschijn uit de 14de en 15de eeuw, met daar tussenin een brandlaag die vermoedelijk met de stadsbrand van 1328 kan worden verbonden. Dieper in de ondergrond zijn nog sporen uit de 10de tot de 12de eeuw gevonden, alsmede enkele potscherven uit de Romeinse tijd en uit de Late IJzertijd.

In aanvulling op het archeologisch onderzoek zijn ook archiefbronnen en oude kaarten geraadpleegd. Schoutenstraat 38 was vanaf begin 17de eeuw tot 1927 een broodbakkerij met de fraaie naam *De Spaarpot*. Het pand was tot 1748 een meter of 3 kleiner. In dat jaar werd een klein huisje aan de westkant erbij getrokken. In de 17de eeuw stond er één huis ter plekke van Schoutenstraat 36 en 34 (nu samen 6,5 meter breed) met de fraaie naam *De Duijzend Vreezen*. Het werd in 1738 door de broodbakker in het buurpand gekocht en is sindsdien van de eigenaar van de Spaarpot. In 1813 werd de Duijzend Vreezen gesplitst en het linkerdeel bleef pakhuis van de bakkerij. In 1893 werd het vervangen door een woonhuis, waar in 1927 een winkel in werd gemaakt. Bij de nieuwbouw van 2014 bleef de monumentale voorgevel van nummer 36 bewaard maar achter de gevel is alles tot één pand samengevoegd met nummer 38.

⁷⁵ Zie resp. Bitter 2013, 5-84 (Laat 2008, 08LAA); De Jong-Lambregts e.a. 2007, 111-198 (Laat 2004, 04LAA); Bitter 2013, 85-152 (Laat 1998, 98LAA).

Afb. 8-9 Situatiekaarten van de opgraving.

Administratieve gegevens

Bevoegd gezag, uitvoering: Vakgroep monumenten en archeologie gemeente Alkmaar:
 Peter Bitter, Rob Roedema en Nancy de Jong-Lambregts
 (gemeente Alkmaar), Sjaak Waterlander en Michiel Bouwman
 (vrijwilligers), met inhuur van Guus van den Berg (firma Plaats
 Relict, Groote Keeten)

Bouwopdracht: Mulder Schoenen, Alkmaar

Architect: Kerssens De Ruiter Architecten, Alkmaar

Aannemer: bouwaannemer De Geus uit Broek op Langedijk, met de
 graafmachine van Break-Down Sloopsupport uit Westzaan
 (graafmachinist Nils Buys)

Periode veldwerk: 16 april t/m 1 mei 2014

Locatie plangebied: Schoutenstraat 36-38 te Alkmaar (*afb. 8-9*)

Landelijke X/Y coördinaten: 114491/ 516170

Instellings-/bedrijfscode: Gemeente Alkmaar

Onderzoeksmeldingsnr: 59632

Deponering: Archeologisch Centrum gemeente Alkmaar

Gemeentelijke code: 14SCH

3.2 Aangetroffen sporen

Periodisering

De aangetroffen archeologische resten konden worden uitgesplitst in 11 perioden:

Periode 1: ca. 250 voor Chr.– 100 na Chr.
 Periode 2: ca. 900 – 1200
 Periode 3: ca. 1250/1300 – 1325
 Periode 4: ca. 1305 – 1328
 Periode 5: 1328
 Periode 6: ca. 1328 – 1425/1475
 Periode 7: ca. 1425/1475 – 1550
 Periode 8: ca. 1550 – 1650/1700
 Periode 9: ca. 1650/1700 – 1800
 Periode 10: ca. 1800 – 1900
 Periode 11: ca. 1900 – 2014

De sporen worden gecodeerd met een samengestelde code bestaande uit het periodenummer plus een letter. Van een aantal sporen is de periodisering vaag gebleven en hier worden de beide mogelijke perioden gehanteerd, bijvoorbeeld de waterput 6/7C die ergens tussen circa 1350 en 1550 gedateerd moet worden (periode 6 of 7). De sporen worden gedetailleerd beschreven in *bijlage 1*, waarbij ook een stratigrafische matrix is gevoegd.

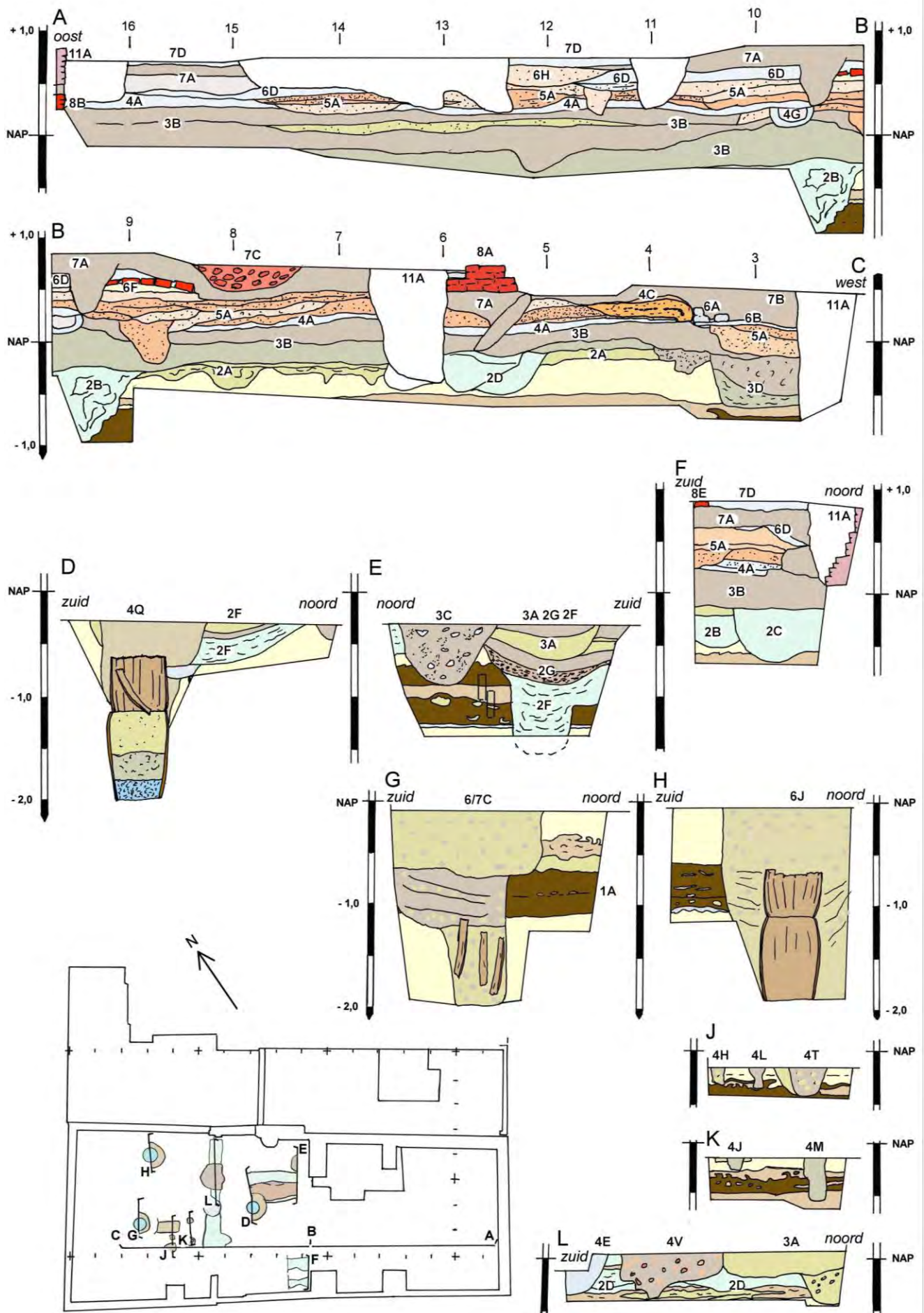
Het graafwerk

Het onderzoeksterrein betrof vanouds twee panden: het hoekpand Schoutenstraat 38 uit 1956 en aan de noordkant ernaast het kleine huisje Schoutenstraat 36 uit 1893. Beide panden werden afgebroken, maar van Schoutenstraat 36 bleef nog wel de voorgevel in stand. Na het verwijderen van de betonvloer lag er bij Schoutenstraat 38 een dunne moderne zandlaag van 5-10 cm, met daaronder meteen al de oude sporen. Er waren geen zware betonconstructies, maar wel was voor de buitenmuren van het pand in 1956 een funderingssleuf gegraven. Daarbinnen was het bodemarchief echter nog grotendeels intact. Het eerste vlak werd zodoende, toen de betonvloer voorzichtig met de graafmachine was verwijderd, met de hand aangelegd zonder graafmachine, en we legden daarin op een decimeter onder de straat al kleivloeren en funderingen bloot die terug gingen op de 16de eeuw. Uiteindelijk zou de opgraving 11 werkdagen in beslag nemen.

Het terrein werd met inzet van de graafmachine in drie werkputten opgegraven: eerst in werkput 1 de oosthelft van het hoekpand Schoutenstraat 38, daarna de westhelft in werkput 2 en tenslotte het kleine terrein van Schoutenstraat 36 in werkput 3. Vanwege de aanwezigheid van een diepe kelder was er in werkput 1 niet zoveel werkruimte en deze werkput is niet tot op het gele zand van de ondergrond opgegraven. Voor onderzoek van de bodemopbouw werd er alleen langs de zuidkant parallel aan de Laa een profiel aangelegd (*afb. 10-11*). Werkput 3 is maar ondiep onderzocht, omdat de zijmuur van het buurpand ten noorden ervan weinig stabiel leek – deze rustte deels op een met puin opgevulde kelder. Bovendien werd de voorgevel van Schoutenstraat 36 met stutten overeind gehouden (*afb. 7*).

Afb. 10-11 Aanleg van vlak 1 en de aanleg van het Zuidprofiel na de aanleg van vlak 3

Afb.12 Profielen en coupes. Schaal 1:50. Linksonder plattegrond van de locaties in de opgraving

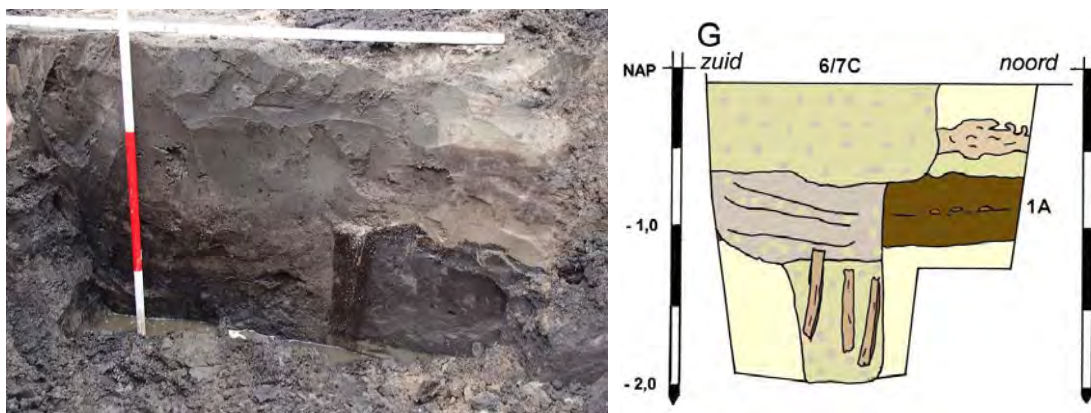
Bodemopbouw en vondsten uit periode 1: de Late IJzertijd

Het onderzoeksterrein ligt nog op de rand van de strandwal van Alkmaar (zie de profielen in *afb. 12*). Vanwege de verstoringen langs de 20ste-eeuwse funderingen is er slechts één hoofdprofiel aangelegd, de zuidkant van Schoutenstraat 38 op 1 meter vanaf de zuidfundering. Verder zijn er kleinere doorsneden gemaakt, 'coupes', op diverse plekken van de oosthelft van Schoutenstraat 38.

Het hoogste punt van het gele duinzand in de opgraving was op 0,1 m-NAP. Circa 20 tot 40 cm daaronder werden zandige veenlagen aangetroffen, met rond 0,6 m-NAP de bovenkant van een harde donkerbruine veenlaag van ongeveer 50 cm dik, op een dun kleilaagje van een paar cm dik op een ondergrond van grof grijsgeel zand. Van west naar oost liep het veendek ongeveer een decimeter af. Deze lichte helling was ook merkbaar in de eerste lagen antropogeen opgebrachte grond (sporen **2A** en **3B**).

Met diverse lagen opgebrachte grond is het terrein opgehoogd tot het tegenwoordige straatniveau op 1,2 m+NAP.

Bij het couperen van waterput 6/7C (*afb. 12-13*: coupe G) werden tot onze grote verrassing halverwege in het veenpakket op gelijke diepte enkele potscherven aangetroffen (spoor **1A**), terwijl hier in het veen geen grens of oud oppervlak meer zichtbaar was. Helaas moesten we vanwege instortingsgevaar van de diepe kuil zo snel werken dat we geen veenmonsters konden nemen. De potscherfjes zijn te identificeren als 1 fragment besmeten lichtbruin aardewerk en vier scherven gepolijst zwart aardewerk, plus een ongepolijst lichtbruin fragment dat rond is behakt tot een speelschijfje (*afb. 14*). Een van de zwart gepolijste scherven is een fragment van een simpele recht afgestreken rand met in de aanzet van de rand twee ingekraste horizontale groeven. Hoewel het een klein fragment betreft, kan het door de inkrassingen waarschijnlijk worden geïdentificeerd als streepbandaardewerk, dat dateerbaar is tussen 250/200 voor Christus en 50/100 na Christus.⁷⁶

Afb. 13 Bovenhelft van de coupe door waterput 6/7C, ontgraven tot op het grondwater (vergelijk tekening rechts). In het zandige veenpakket naast de waterput werden potscherven (1A) gevonden.

Afb. 14 Potscherven in een horizontaal niveau gevonden in het zandige veen: van zwart gepolijst aardewerk een randscherf en twee wandscherven, van besmeten aardewerk een wandscherf en een aardewerken speelschijfje (vondstnummer 14SCH112). De randscherf behoort tot het streepbandaardewerk. Schaal 1:2.

⁷⁶ Taayke 1990-1997 (1996, 182: aardewerktype G4).

Bij de eerstvolgende diepe coupe, van sporen 2F en 2G (*afb. 12*: coupe E), werd halverwege in het veen een zandlaag aangetroffen. Hoewel niet vast staat dat deze overeenkomt met het niveau van de potscherven in de andere coupe, is besloten de lagen in deze coupe te bemonsteren voor C-14 en botanisch onderzoek. Dit onderzoek is nadien uitgevoerd door M. van der Linden van firma Biax uit Zaandam – de resultaten zijn opgenomen in bijlage 3. Opmerkelijk was de uitkomst van de C-14 dateringen: de onderkant van de veenlaag gaf als uitkomst 753/410 voor Chr., met andere woorden in de Vroege IJzertijd, terwijl de C-14 datering van bovenste veenlaag op dezelfde tijd bleek uit te komen of gek genoeg zelfs iets vroeger, namelijk 797/543 voor Chr. Deze merkwaardige dateringen laten zich alleen verklaren als de bovenste veenlaag samen met de ertussen gelegen zandlaag op enigerlei wijze is omgezet, bijvoorbeeld door een watersnood waarbij ouder materiaal is bijgemengd in de bovenste veenlaag. Op een paar andere plaatsen in de opgraving was de zandige/venige bovenlaag op het compacte veen vervormd en uitgewaaierd. Dit verschijnsel was eerder ook al waargenomen bij de opgraving in 1998 bij Laat 208-212, op slechts 15 meter ten westen van de opgraving uit 2014.⁷⁷ Mogelijk is dit verschijnsel is veroorzaakt door zetting van de bodem bij een extreem hoge waterstand of tijdens een overstroming, waarbij het gele zand zich tijdelijk als slap drijfzand heeft gedragen. In het tussenliggende grijze zandlaagje werd onder meer stuifmeel gevonden van granen en van planten die meestal bij akkers voorkomen, alsmede ascosporen van mestschimmels. Deze aanwijzingen voor landbouwactiviteiten bevonden zich ook in de bovenliggende veenlaag (zie voor meer details *bijlage 3*).

Overigens is dit veen dus kennelijk veel jonger dan het veen dat in 1964 was onderzocht in een bouwput aan de Heul, hoek Bagijnenstraat (bouwput PTT-centrale) en waarvoor een C-14 datering van de basis van het veenpakket uitkwam op 1410 +/- 61 voor Christus.⁷⁸ In 2012 werd nog een veenpakket gedocumenteerd bij Geest 1 en botanisch onderzocht, met een C-14 datering van de onderlaag op 975/852 voor Christus – onder dit veen werden hier de ploegsporen van een akker waargenomen.⁷⁹ Voorlopig kunnen we deze tegenstrijdige dateringen niet verklaren.

In enkele middeleeuwse en latere sporen zijn een paar potscherven gevonden van aardewerk uit de IJzertijd of Romeinse tijd.⁸⁰ Er zijn echter geen duidelijke sporen van bewoning uit deze perioden gevonden, zoals in 1998 wel bij Laat 208-212.⁸¹

Sporen uit periode 2: de 10de tot de 12de eeuw

Van het onderzoeksterrein is slechts de westhelft tot op het gele zand opgegraven (*afb. 15*). Doorsneden door allerlei latere kuilen en waterputten zijn hier een grijze zandlaag (spoor **2A**), vier greppels (*afb. 16-18*), een goot en twee kuilen gevonden, waaruit potscherven uit de 10de tot 12de eeuw kwamen (zie ook *paragraaf 3.4*).

De vondstloze grijze zandlaag **2A** ligt op het gele duinzand en is slechts 10 cm dik. Hij lag vermoedelijk dicht onder een oud oppervlak. Er zijn géén aanwijzingen dat het een geploegde akkerlaag is.

⁷⁷ Bitter 2013, 8-10. In 1998 werden trouwens in deze venige zandlagen ook wat potscherven gevonden, waarvan twee fragmenten uit de Romeinse tijd bleken te dateren.

⁷⁸ De Jong en Van Regteren Altena 1972, 33-37: meting GRN 5217 3140 +/- 50 jaar BP, op 2-9-2016 gecallibreerd via website www.calpal-online.de.

⁷⁹ Van Haaster 2014 (BIAXiaal 718).

⁸⁰ Als 'opspit' meegekomen met opgebrachte grond: in sporen **6E** (vondstnummer 14SCH45) en demping van waterput **6/7C** (Vnr 14SCH110).

⁸¹ Bitter 2013, 8-10.

Afb. 15 Overzicht van de opgegraven sporen uit perioden 1 en 2 (het noorden is links). De sporen bevonden zich in vlak 4, maar plaatselijk is er een dieper vlak ingetekend bij 2F en 2G. Onder spoor 3A werd het vervolg van 2D waargenomen in een coupe (zie afb. 12 coupe L). Schaal 1:100.

Voor zover hun richting viel te bepalen, lijken de greppels ongeveer dezelfde oriëntatie te hebben als de tegenwoordige bebouwing: één greppel (**2D**) ligt in zuidwest - noordoost richting en haaks daarop drie greppels noordwest - zuidoost (**2E** loopt waarschijnlijk door als **2F**, **2B** is vervangen door **2C**). De greppels waren ooit één tot anderhalf meter diep en pakweg een meter breed (afb. 16-18). De greppels zijn gevuld met grijs zand waarin zich zwarte sliblaagjes bevinden. Soortgelijke greppels zijn in de omgeving al eerder aangetroffen en kunnen worden geïnterpreteerd als perceelgrenzen of als 'druipgoten' onder de dakranden van rieten daken van huizen.

17

Afb. 16 Detail uit het Zuidprofiel, met onderin sloot 2D doorsneden en midden boven het lint de kleipoer 4G.

Afb. 17 Het afwerken van vlak 4, gezien uit het zuiden, terwijl sloot 2E wordt opgeschaafd.

Afb. 18 In een kleine zuidwaartse uitbreiding van de opgraving worden sloten 2B en 2C aangesneden.

Een bijzonder spoor (**2G**) is gesitueerd bovenop de met zand opgevulde greppel **2F**: het is een soort goot waarvan de bodem is afgedicht met gevlochten twijgen en klei en die zuidoostwaarts afwaterde. Het doeleinde van de goot is onduidelijk. Hij was gevuld met dierlijke mest. Er zaten veel resten van brakke-graslandplanten in, dorsafval, een beetje stro en veel scherp afgesneden plantenresten. Dat laatste duidt op een herkauwer. Ook bevatte de vulling vliegenpoppen, wat visgraatjes en schubben, alsmede een klein stukje bot. Misschien was het een afvoergoot van een stal?⁸² De functie van beide rechthoekige kuilen (**2H** en **2J**) is onduidelijk – ze zijn ongeveer even groot en diep, gevuld met grijs zand en ze liggen in elkaars verlengde.

Uit diverse sporen komt een handvol potscherven van vrij kleine afmetingen, die duidelijk met grond van elders in de sporen zijn beland als 'opspit'. Het vroegste materiaal is te dateren in de 10de eeuw: fragmenten van badorf-type reliëfbandamforen en Duisburger waar. Mogelijk kunnen de betreffende sporen (**2D** en **2G** en vanwege de oversnijding dus ook **2E-F**) in deze periode worden gedateerd, maar dat is onzeker omdat het toch slechts opspit betreft. In de greppels is in elk geval geen 'andenne-type' maaslands wit aardewerk, dateerbaar vanaf de 12de eeuw, aangetroffen. Opvallend is de frequente aanwezigheid van opspit uit de 10de-12de eeuw in allerlei latere sporen. Meer hierover in *paragraaf 3.4*.

⁸² Met dank aan Henk van Haaster van Biax, die het monster heeft gescand.

Huis 1, periode 3-5: kort na 1304, vermoedelijk afgebrand in 1328

Over de 10de/12de-eeuwse sporen en laag 2A heen bevindt zich in het gehele terrein een pakket van 40-50 cm dik opgebracht donkerbruin zand (laag 3B). Aan de noordkant van de opgraving is voorafgaand of tijdens deze ophoging een grote kuil (3A) gegraven en met hetzelfde zand opgevuld. Ook deze sporen kunnen slechts aan de hand van erin gevonden potscherven –als opspit- worden gedateerd. De jongste van deze omgespitte potscherven zijn een paar scherven Siegburger steengoed, te dateren vanaf 1300. De sporen van perioden 3 en 4 zijn zodoende waarschijnlijk pas aan het begin van de 14de eeuw te dateren. Op deze ophoging zijn de resten gevonden van een huis met een kleivloer (4A-C), dat bij een hevige brand vernietigd is (afb. 19).

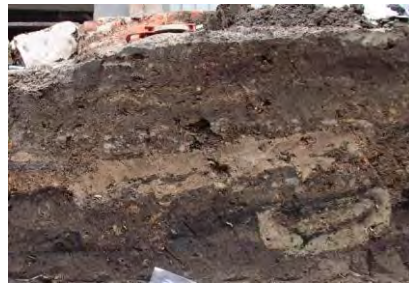

Afb.20-22 Verbrande met leem bestreken vlechtwerkwand 4C in profiel en vlak.

De brandlaag (spoor **5A**) bestaat uit pakketten as en veel oranje en rood verbrande leem. De laag is na de brand enigszins uitgevlakt.

De grijze kleivloer (**4A**) van het huis was het beste zichtbaar in het zuidprofiel van de opgraving, maar in het vlak was de 5 cm dikke, rood en bruinverbrande vloer tussen de vele brandresten amper te vinden. Ongetwijfeld zijn tussen de diverse plekken met brokken grijze klei, rood en geel verbrande huttenleem, sintels en zwarte roet ook de resten van de haardplaats van het huis over het hoofd gezien.

In de zuidwesthoek van de opgraving werd een deel van een omgevallen wand van vlechtwerk en leem (**4C**) gevonden (afb.20-22). Door de intense hitte waren de takken van het vlechtwerk geheel zwart verkoold en de klei was hard gebakken tot orangerode brokkelige huttenleem. De huiswand had een oriëntatie die licht afweek van de tegenwoordige bebouwing, met de klok mee enigszins naar het zuidoosten gedraaid. Het huis liep vanaf de achterwand 4C zeker nog 12,5 meter naar het oosten door, minstens tot de rooilijn van de Schoutenstraat. De noordelijke zijwand is niet gevonden, maar vermoedelijk behoorde een stukje van een grijze kleivloer (**4B**) aan de noordkant nog bij kleivloer 4A.

23

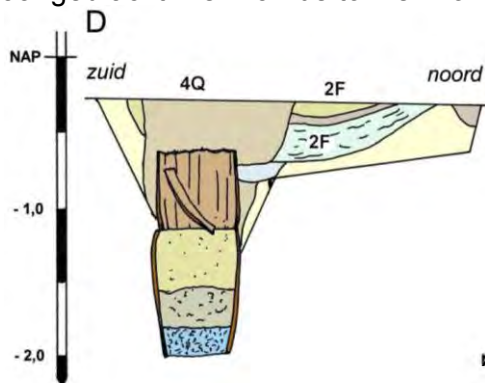

25

Afb.23-25 Sporen die mogelijk bij het verbrande huis 4A-C horen: 23. kleipoer 4G in het zuidprofiel, 24. paalsporen 4J en 4M, 25. paalsporen 4H en 4L en kuil 4M (vergelijk afb.12 Zuidprofiel en coupes J en K).

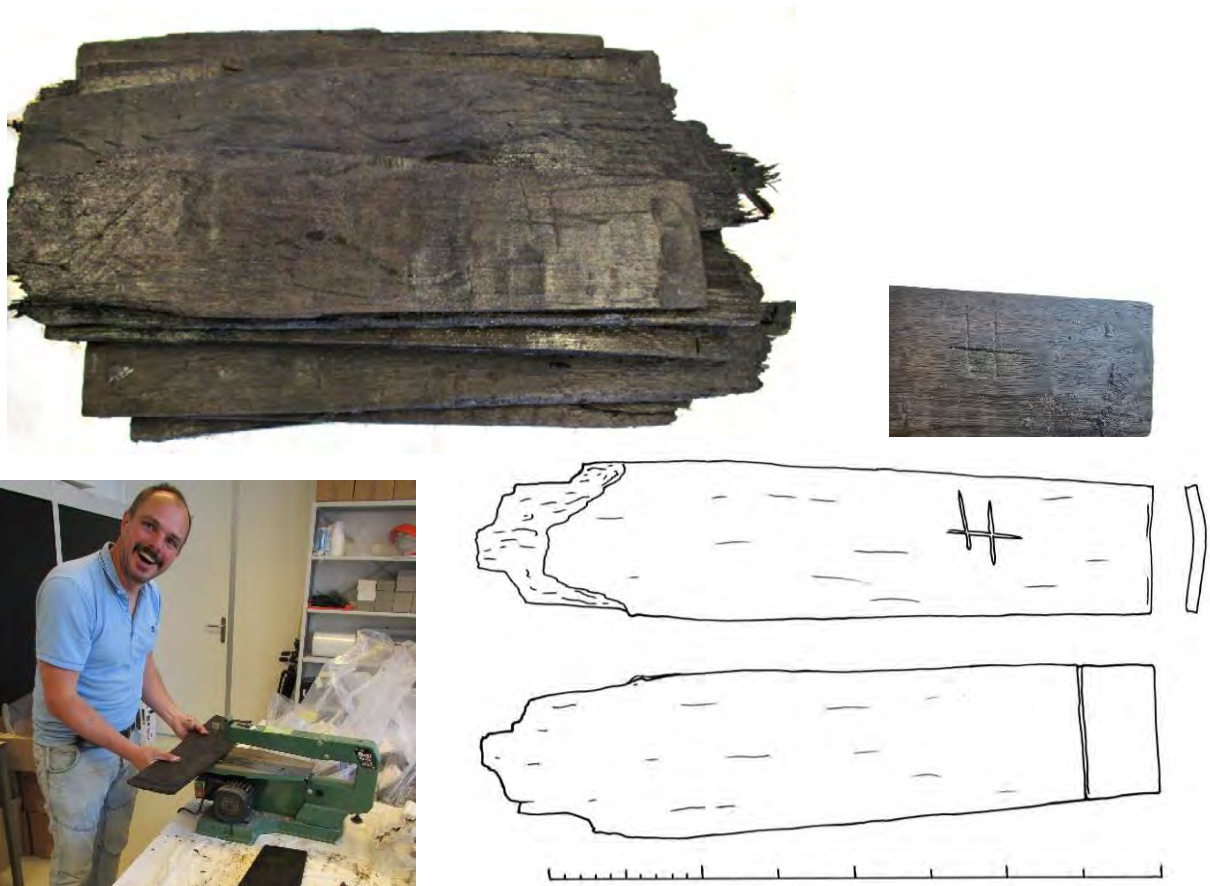
In de opgraving was op en deels in de brandlaag het vlak 3 aangelegd. In dit vlak, maar vooral ook in het net onder de brandlaag zo'n 20 cm dieper aangelegde vlak 4, werden diverse paalsporen en mogelijke paalsporen waargenomen (afb.24-25), soms herkenbaar als paalgaten met een insteek en soms lijkt de paal zonder insteek te zijn ingeheid (sporen **4H t/m 4P**). Ook werden vier ovale kuilen (**4D t/m 4G**) gevonden van 30-50 cm groot en een paar decimeter diep, gevuld met grijze klei (afb.23), die geïnterpreteerd kunnen worden als kleipoeren, een grondverbetering om een paal op te plaatsen.⁸³ Het is mogelijk dat deze paalsporen en kleipoeren alle bij het huis hoorden, maar een iets oudere constructie dan 4A valt niet uit te sluiten. In de plattegrond van de diverse paalsporen lijkt geen structuur herkenbaar te zijn.

Onder (!) de kleivloer 4A werd een waterput (**4Q**) aangetroffen, gemaakt van twee boven op elkaar geplaatste bodemloze tonnen, in een forse bouwkuil (afb.26-29). Om dichtslibbing door het welwater tegen te gaan was op de putbodem een 20 cm dik pakket schelpen aangebracht. Eén van de tonnen kon dendrochronologisch worden gedateerd: na 1304.

Afb.26 Coupe door waterput 4Q.

⁸³ Soortgelijke kleipoeren zijn opgegraven in een tweetal 15de-eeuwse boerderijen aan de Laet nabij de Bloemstraat in 1998-99, waar ze in verband zijn gebracht met herstellingen in de late 15de en vroege 16de eeuw, voordat de boerderijen moest plaatsmaken voor ophogingen en nieuwbouw. Op sommige kleipoeren werd de half verrotte paalstomp van de paal nog in situ aangetroffen. Zie Bitter en Van den Berg 2014, 33-44.

Afb.27-28 Duigen van de bovenste ton, waarvan er één was ingekrast met een merkteken. Schaal 1:5.
Afb.29 Het zagen van de dendrochronologische monsters.

De tonnen van waterput **4Q** waren eerst nog gebruikt voor bijvoorbeeld wijn of bier voordat ze in de waterput werden toegepast. Op de zijkant van de bovenste ton was een telmerk '20' ingekrast.⁸⁴ Op de bodem van de waterput werden fragmenten gevonden van vier kannen: twee van Siegburg bijna-steengoed en twee van rood aardewerk, te dateren in het eerste kwart van de 14de eeuw.

Uit deze fase zijn verder nog een paar kuilen (**4RS t/m 4V**) vol bruin zand aangetroffen, gegraven voor onbekende doeleinden.

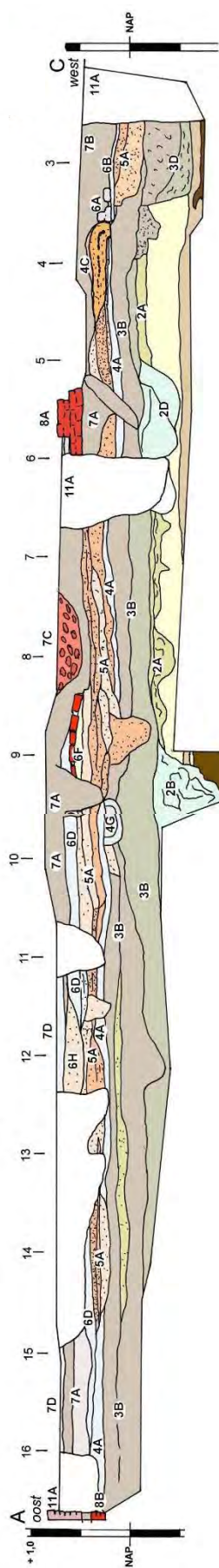
In de brandlaag **5A** werden vooral oudere scherven van opgespit aardewerk uit de 10de/12de eeuw gevonden, maar ook 14de-eeuws materiaal zoals wat steengoed uit Siegburg en Langerwehe, grijs en rood aardewerk, waaronder fragmenten rood aardewerk van een bakpan type r-bak-32 en een vetvanger. Daarmee is de datering van de brandlaag niet zeker gesteld, maar we vermoeden dat dit de resten zijn van de beruchte stadsbrand van 25 mei 1328.

Deze brand wordt vermeld in de kroniek van de Egmondse schrijver Willem Procurator, een tijdgenoot die de ramp met eigen ogen gezien zal hebben: 'In hetzelfde jaar raasde op Urbanus' feest het vuur langs een droevig pad, Alkmaar verwoestend met het grootste deel van de huizen, ook de kerk met alles wat daarin was; deze mensen zijn waarlijk uw vlees, Christus. Erbarm U.'⁸⁵ Resten van deze brand zijn tot dusverre gevonden onder het Waagplein in 2003, in de Langestraat in 2001 en vermoedelijk ook in de Koorstraat in 2011.⁸⁶

⁸⁴ Een horizontale lijn met twee dwarslijnen staat voor het getal 20. Zie Janse 1989, hst.2.

⁸⁵ Gumbert-Hepp en Gumbert 2001, 433.

⁸⁶ Zie resp. Bitter 2013, 10, 52-55 en 93-103; Bitter/ Ostkamp/ Roedema 2003 en Roedema/Bitter 2013, 179-182; Bitter 2012 (NB 35).

Afb.30-31 Het zuidprofiel op foto en in tekening. Schaal ca. 1:75.

Afb.32 Overzicht van de opgegraven sporen uit perioden 5 en 6 (het noorden is links). Schaal 1:100.

Huis 2, periode 6: 1328 tot midden 15de eeuw

Direct op de brandlaag 5A werd de kleivloer (6C-6D) gevonden van een volgend huis (afb.30-33). De kleivloer is slechts op een paar plaatsen waargenomen in het vlak en in het zuidprofiel.

Er zijn minstens drie haardplaatsen (6E, 6G en 6H) aangetroffen bij dit vloerniveau, bestaande uit circa 20 cm diep uitgegraven haardkuilen. Kuil 6E heeft een kleibodem en bevindt zich pal naast kleivloerrestant 6C. Op de rand liggen twee verguisde bakstenen van een bakstenen rand of stookvloertje (afb.34). De haardkuil 6G heeft een bakstenen rand gehad (afb.35). De stookplaats 6H in het oostelijke deel van het huis is meerdere keren vernieuwd, wat een reeks van 6 of 7 haardkuilen met haardas heeft nagelaten, met ernaast nog een ingegraven aspot. Er ligt nog het restant van een bakstenen stookvloertje op (afb.36-38).

34

33

35

Afb.33 De dunne grijze kleivloer 6A ligt direct op de brandlaag 5A (detail vlak 3, uit het noorden)

Afb.34-35 Resten van haardplaatsen 6E (vlak 2, uit het noorden) en 6G (vlak 2, coupe uit het oosten).

36

37

38

Afb.36-38 Een reeks askuilen van haardplaats 6H, in het vlak (36 en 38 gezien uit het noorden en oosten) en in een coupe (uit het westen).

Geheel aan de zuidkant werden resten gevonden van een baksteenvloertje (**6F**) dat mogelijk bij een vierde haardplaats hoort, niet verdiept met een haardkuil maar vlak aansluitend op kleivloer 6D. De gebruikte bakstenen van 29x14x7/8 cm passen bij een datering in het tweede of derde kwart van de 14de eeuw. Een vijfde haardkuil met as (**6/7A**) kan eventueel ook nog bij de haard (**7K**) van een volgende bouwphase behoren.

Van de buitenmuren van het huis is slechts een deel gevonden van een fundering (**6/7B**) die mogelijk bij deze bouwphase hoort. De fundering rust op een vlijlaag van gebroken bakstenen van ..x14x8 cm, een enkele van 31x14x8 cm, maar hierop staat een stukje opgaand metselwerk van een kleinere baksteen (21,5x11x5 cm), een formaat dat in periode 7 is toegepast. De vlijlaag zou het restant kunnen zijn van de eerste achtergevel van het huis van periode 6, waar dan in periode 7 opnieuw op gebouwd is. De fundering is erg ondiep en het betreft mogelijk de bakstenen onderslagmuur voor een huis in vakwerkbouw of houtbouw. Er zijn geen resten gevonden van binnenwanden, maar gezien de grootte van het pand (minstens 13 bij 5 meter) lijkt het aannemelijk dat het huis in twee of drie vertrekken was verdeeld.

De bouw van het huis lijkt meteen na 1328 te hebben plaats gevonden, maar het is onduidelijk hoe lang het er heeft gestaan. Er is slechts weinig vondstmateriaal geassocieerd met deze bewoningsfase. Er is aardewerk bij dat thuis hoort in het laatste kwart van de 14de en eerste helft van de 15de eeuw: uit haardplaats 6E onder meer een rood aardewerken bakpan type r-bak-15 (de aspot in deze haard is van een slecht dateerbaar type rood aardewerk met een manchetrans), de aspot naast haardplaats 6H is een rood aardewerken grape van type r-gra-88 (zie *cat. 3*) en uit een asplek van 6H komt ook een fragment van een rood aardewerken olielampje van type r-oli-3 of -4. In de aspot is ook een gaaf koperen vingerhoedje gevonden die tussen 1325 en 1500 kan worden gedateerd (zie *par. 3.4*). Behalve dit naaigerei is er in één van de asplekken van 6H ook een grijs aardewerken spinsteen (type g-spi-3) gevonden, gebruikt bij het handmatig spinnen van wollen draad met een spinhoutje. Er werd ook nog een spinsteen gevonden van Duits steengoed met zoutglazuur (s2-spi-1) als opspit in de grond waarmee waterput 6/7C was gedempt en een derde exemplaar van dit model was een losse vondst bij de aanleg van vlak 2 (*afb. 39*).

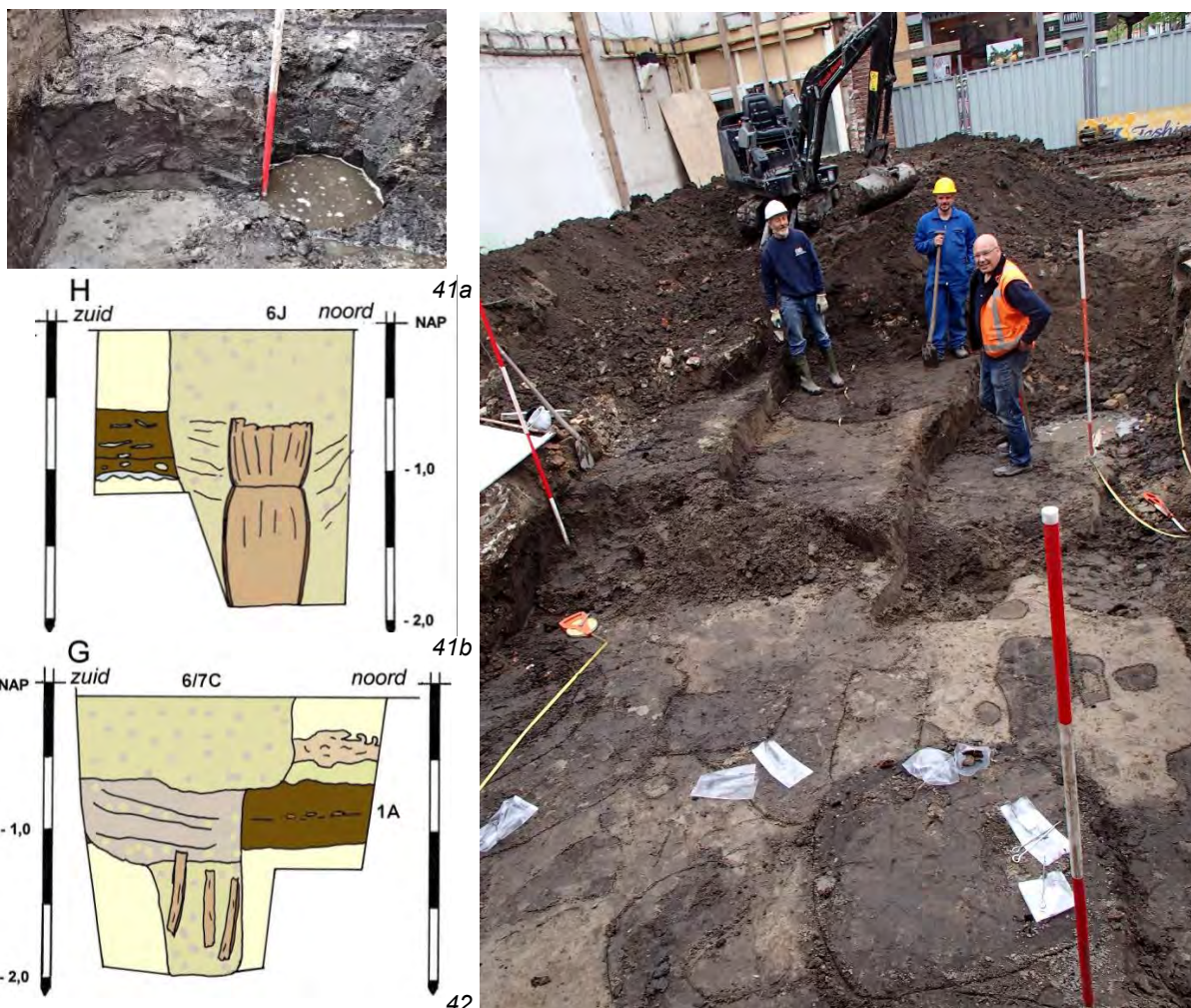

Afb. 39 Twee spinsteenjes van steengoed met zoutglazuur en één van grijs aardewerk, 14de-15de eeuw, uit insteek van waterput 6/7C, stort en uit haard 6H (14SCH52, -36 en -37). Schaal ca 1:2.

Ten westen van de muur **6/7B** stond in de 17de eeuw een huisje met twee kamerwoningen onder één dak. In de opgraving is van deze burens vrijwel geen spoor meer terug gevonden als gevolg van 19de- en 20ste-eeuwse bouwactiviteiten (met name de grote kuil 9A). De enige resten van een buurpand zijn afkomstig van een structuur met een kleivloer en een wand van kleizoden (**6B** en **6A**), gevonden pal tegen de verbrande huisresten 4C (*afb. 40*). Het is onduidelijk wat dit geweest kan zijn. Het bouwsel is in elk geval verdwenen voordat fundering **6/7B** vrijwel bovenop de pluggenwand 6A werd aangelegd.

Afb. 40 De constructie van kleizoden met een kleivloer 6A-B (rechts), pal tegen de afgebrande huisresten 4C (links), gezien vanuit het noorden.

Afb.41 a Waterput 6J tijdens de aanleg van de coupe ontgraven tot op het grondwater, b de coupetekening.
Afb.42 Vlak 3 vanuit het westen, met rechtsvoor waterput 6/7C (zie coupe) en links bij het meetlint waterput 6J.

Onder dit buurperceeltje kwamen twee waterputten (**6J** en **6/7C**) te voorschijn (afb.12 en 41-42). Waterput 6J was opgebouwd van twee op elkaar geplaatste bodemloze tonnen, van waterput 6/7C waren behalve de kuil alleen nog een paar duigen van de onderste ton aanwezig.⁸⁷ Uit de insteek van 6J komen wat 14de-eeuwse potscherven en hij is na demping overbouwd door muur **7G**.

De tonput 6/7C lijkt bewust pal naast muur **6/7B** te zijn uitgegraven. Beide waterputten zijn gedempt met grijs zand waaruit potscherven komen die dateren uit de late 14de of eerste helft 15de eeuw. In de demping van put **6/7C** kwamen ook baksteenfragmenten terecht van dezelfde steenmaat als de steen die werd gebruikt voor bouwfase **7C-G**. Het is derhalve mogelijk dat waterput 6/7C in fase 7 is gemaakt en pas veel later is gedempt bij de afbraak van dat huis (7C-7G), waarbij ook wat sloopmateriaal erin is beland.

⁸⁷ Het dendrochronologisch onderzoek van de houtmonsters van beide waterputten leverde helaas geen resultaat op.

Afb.43 Overzicht van de opgegraven sporen uit periode 7 (het noorden is links). Schaal 1:100.

Huis 3, periode 7: tweede/derde kwart 15de – eerste helft 16de eeuw

De resten van een huis uit de volgende bouwfase zijn al vlak onder het straatniveau aangetroffen (afb.43-47). Ze liggen op een laag bruin ophogingszand (**7A**) van ongeveer 40 cm dik die de resten van het vorige gebouw geheel hebben afgedekt. In de zandlaag zitten potscherven uit de 10de tot 14de eeuw.

44

45

46

47

Afb.44-47 Sporen van huis 3 in vlak 2: 45 aspot van haard 7K (uit het zuiden), 46 muur 7C (uit het westen), 47 aansluiting van lichtgrijze kleivloer 7D op muur 7C in een kleine coupe (uit het noorden)

Ook huis 3 had kleivloeren (**7D-E-F**), met een vrij licht gebouwde achtergevel aan de westzijde. Het was ongeveer 13 bij 6 meter groot. Op 9 meter vanaf de Schoutenstraat werd het huis in twee ruimten verdeeld door een stevige bakstenen brandmuur (**7C**) met alleen aan de westkant een 2,5 meter brede schouw, waarvan de aanzet van de wangen werd terug gevonden. In de oostelijke kamer zijn middenin het vertrek een askuil met nog een enkele baksteen van een stookplaats met drie ingegraven aspotten (**7K**) gevonden (afb. 45). De iets dieper opgegraven askuil **6/7A** zou eventueel ook nog bij deze stookplaats kunnen hebben gehoord.

Afb.48 Overzicht van de opgegraven sporen uit periode 8 (het noorden is links). Schaal 1:100.

Huis 4 (Schoutenstraat 38), periode 8: 16de en eerste helft 17de eeuw

In deze bouwfase is het huis op Schoutenstraat 38 grotendeels of geheel vervangen door nieuwbouw (afb.48-54; **8A-B-C**). Daarbij is van het vorige gebouw nog wel de brandmuur **7C** met de schouw aan de westkant in stand gebleven en aan de noord- en zuidkant is deze tot aan de zijmuren verlengd (**8B-C**). In de hoek van het oostelijke vertrek kwam aan de zuidkant een privaat (**8D**) met een ondergronds riool naar de gracht van de Laat. In deze hoek werd een muurtje (**8/9K**) aangetroffen, wellicht van een privaathok. Hij kan vanwege de gebruikte baksteen met een afwijkende steenmaat ook iets jonger zijn (de oudste vondsten in het riool zijn uit de eerste helft 17de eeuw, de jongste zijn 18de-eeuws). Op 2 meter ten westen van de brandmuur (8B-7C-8C) bevond zich een tweede tussenmuur (**8A**). Mogelijk diende de oude muur **7G** nog steeds als de westgevel van het pand.

49

50

52

51

53

Afb.49-53 Sporen van huis 4 in vlak 1: 50 in een kleine coupe is te zien dat muur 8A door vloer 7F is aangelegd (uit het noorden, vgl. afb.53 rechtsachter), 51-52 muur 7C is verlengd met 8B en 8C, met aan de zuidkant riool 8D er tegenaan (uit het noorden), 52-53 aspotten 8G en 8H ingegraven bij de haard, door kleivloer 7F heen.

De tussenmuur van **8A** doorsneet de oude kleivloeren **7E-7F** (afb.50). Op deze kleivloeren werden resten gevonden van plavuizenvloeren (**8E** en **8F**) op een dunne vlijlaag van geel zand. Het gaat om een klein formaat rode plavuisjes met bruinrood loodglazuur, 13x13x2,5 cm. Plavuisjes met zijden tussen de 12 en 15 cm zijn we in Alkmaar tot dusverre alleen tegengekomen in contexten uit tweede helft van de 16de en eerste helft van de 17de eeuw (zie bijlage 5). De zandlaag onder de plavuizenvloer sluit aan op de achterzijde van tussenmuur **8A**. In het vertrek aan de oostkant zaten er behalve deze kleine plavuisjes ook een paar plavuizen bij van iets groter formaat, 18x18x3 cm, die uit dezelfde tijd kunnen dateren maar wellicht ook later (**8/9L**).

Bij de haard ten westen van de oude brandmuur **7C** werden twee rood aardewerken aspotten gevonden van opmerkelijk groot formaat. In en bij de grote aspot **8G**, die tegen de muur aan was ingegraven, bevonden zich plavuisfragmenten en deze zal dus gelijktijdig met de plavuizenvloer **8F** zijn geweest. Van hetzelfde model is een grote aspot (**8H**) die op 1 meter naast de haard werd gevonden. De beide aspotten hebben een ronde bodem zonder

lobvoeten of standring, een kenmerk dat vermoedelijk in de tweede helft van de 16de en eerste helft 17de eeuw kan worden gedateerd (zie ook *paragraaf 3.4*). Tegen de oostzijde van muur 7C bevond zich in de kleivloer 7D een bruinverbrande plek (**8i**) van een secundaire haard (*afb.52*, links). De schoorsteen hiervan zal zijn gecombineerd met de schoorsteen van de haard aan de andere zijde van de muur. Op de brandplek lag een dunne laagje roodverbrand zand, vermoedelijk van een vlijlaag voor plavuizen.

Al deze resten horen bij het huis met de trapgevel dat staat afgebeeld op de kaarten van Cornelis Drebbel uit 1597, Ioan Blaeu uit 1649 en de anonieme gevelbeeldenkaartjes uit 1660/1673, met halverwege het gebouw een schoorsteen, die moet hebben behoord bij de schouw tegen muur **7C** (*afb.55-57*).

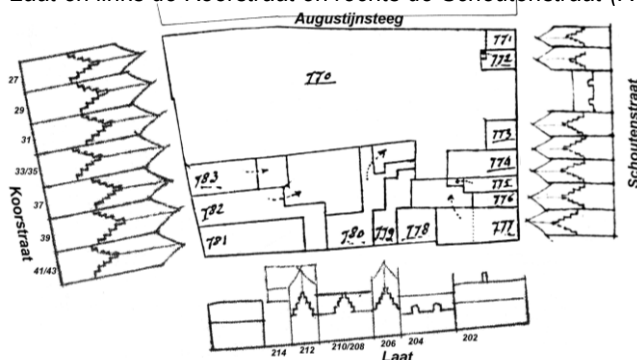
Volgens de schriftelijke bronnen was het huis al vanaf begin 17de eeuw een broodbakkerij, die eind 17de eeuw De Spaarpot blijkt te heten. Er is echter geen spoor gevonden van een 17de-eeuwse bakkersoven.

Op 17de-eeuwse kaarten zien we ten westen van het hoekhuis op ons onderzoeksterrein een gebouwtje met twee kamerwoningen onder één kap. De rechter kamerwoning stond grotendeels nog op ons onderzoeksterrein. De sporen hiervan zijn helaas door kuil **9A** opgeruimd.

Aan de noordkant hoorde achter deze kamer een kleine achtertuin erbij, die achter Schoutenstraat 36 en 34 liep. De erfscheiding was een bakstenen tuinmuur (**8N**) waarvan nog een stukje fundering werd aangetroffen. Op de fundering sloot een restant bakstenen bestrating (**8o**) aan van een achterplaatsje (*afb.58*).

Afb.55-56 Uitsneden uit de stadskarten van C. Drebbel (1597) en I. Blaeu (1649) met onderin de gracht van de Laat en links de Koorstraat en rechts de Schoutenstraat (Regionaal Archief Alkmaar).

Afb.57 Combinatie van de kadastrale minuut van 1832 met gevelbeelden uit 1660/1673 (Regionaal Archief Alkmaar).

Afb.58 Waterkelder 9D doorsnijdt straatje 8o, dat aansluit op tuinmuur 8N (rechts). Uit het zuiden.

Afb. 59 Overzicht van de opgegraven sporen uit periode 9-11 (het noorden is links). Schaal 1:100.

Schoutenstraat 38, sporen uit latere bouwfasen van De Spaarpot

Het huis onderging in de 18de en 19de eeuw enkele verbouwingen en werd mogelijk zelfs nog grotendeels herbouwd (afb. 59). Op enig moment is de oosthelft van het huis flink veranderd, toen er tegen de noordmuur een flinke bedsteekelder (8/9J) van 3,5 bij ruim 2 meter en 40 cm diep⁸⁸ werd aangebracht (afb. 60-61). Hij was gebouwd voor een dubbele bedstede met een uitgebouwd trapgat aan de zuidkant. Gezien de ligging van dit trapgat en het formaat van de kelder was er waarschijnlijk halverwege de kelder een tussenwand, met aan weerszijden een bedstede. De datering is onduidelijk en hij kan nog 17de-eeuws zijn.

⁸⁸ De onderkant van de kelder bevond zich rond de 0,40 m+NAP, de plavuizenvloer rond de 0,85 m+NAP.

60

61

62

Afb.60-61 Besteekelder 8/9J vanuit het oosten en het zuidwesten, deels verstoord door de funderingen van 1956.

Afb.62 Westhelft van vlak 1 vanuit het noorden, met rechtsvoor de oven 10A en links ervan achtermuur 9C.

Afb.63 Waterkelder 9D, gezien vanuit het oosten.

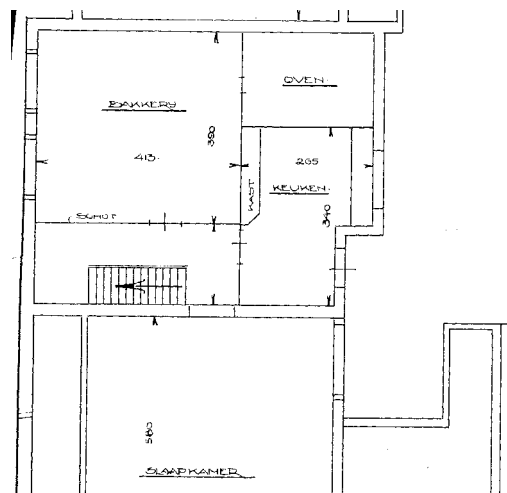

Afb.64 Wandtegels van omstreeks 1800 (14SCH4).

Mogelijk dateert de kelder pas uit de periode tussen 1730 en 1745, toen het huis in waarde meer dan verdubbelde. Dit zal het gevolg zijn van een ingrijpende verbouwing door bakker Cornelis Teunisz Rob. Hij had de Spaarpot in 1730 namelijk aangekocht voor f 1.140 en zijn weduwe verkocht het 15 jaar later voor maar liefst f 2.700, voor die tijd een opvallend hoog bedrag. In de opgegraven funderingen is weinig te merken van verbouw of nieuwbouw, wellicht omdat de funderingen grotendeels zijn verwijderd in 1956.

De koper, Jan Albertsz Blank, kocht in 1748 en 1752 ook de beide voormalige kamerwoningen ten westen van het huis – deze bleven nadien tot in de 20ste eeuw onderdeel van de bakkerij. Mogelijk bevond zich hier sindsdien al de broodbakkersoven.

Aan het eind van de 18de eeuw was er aan de westkant een verbouwing, waarbij eerst een grote zandkuil (**9A**) werd gegraven, waarschijnlijk om allerlei sloopresten van bebouwing en mogelijk ook van oude ovens op te ruimen. Een van de weinige vondsten uit deze sporen is een koperen duit van Overijssel uit 1780 in kuil **9A**, samen met een ongedateerde tweede duit van Holland en een Antwerps muntgewicht (zie *par.3.4*).

Afb.65a-b Resten van de grote oven 10A, de voorganger ervan 9/10P en kleine oven 9/10o, vanuit het zuiden.
Afb.66 Uitsnede uit de bouwtekening van 1927 (zie afb.83).

De achtergevel (**7G**) van het bestaande pand werd door een tweede kuil (**9B**) grotendeels gesloopt en is nadien vervangen door een schuine muur (afb.62: **9C**). Deze verbouwing zal zijn uitgevoerd door bakker Jan Klaver, die de bakkerij in 1782 voor het enorme bedrag van 2700 gulden had gekocht, of door Simon van Otterloo die het pand in 1791 van hem erfde. Mogelijk is bij deze bouwphase achter de bakkerij de waterkelder **9D** gebouwd, maar deze kan ook nog 19de-eeuws zijn (afb.63).

Het is goed denkbaar dat in die periode ook de inrichting van het woonhuis is gerenoveerd. De vondst van dure wandtegels met paarse ornamentale beschildering in 'Régence'-stijl, dateerbaar in de late 18de of begin 19de eeuw, kan hiermee verband houden (afb.64). Ze zijn vervaardigd in de Utrechtse tegelbakkerij Agter 't Weystraat.⁸⁹

In het nieuwe vertrek aan de westkant werden de resten gevonden van een klein rond bakstenen oventje (**9/10o**) - het kleine formaat lijkt meer geschikt voor een patissier dan voor een broodbakker. Ernaast bevond zich een stevige fundering (**10A**) van een vierkante constructie in de noordwesthoek van het vertrek (afb.65-66). Op een bouwtekening met de bestaande toestand uit 1927, toen de bakkerij werd verbouwd tot winkel, staat precies in deze hoek een vierkant van dezelfde afmetingen met de aantekening 'OVEN'. Het vertrek is betiteld als 'BAKKERIJ'. De ouderdom van de opgegraven oven **10A** is onbekend, maar wellicht was hij pas 19de-eeuws. Tussen deze vierkante oven (**10A**) en het kleine ronde oventje (**9/10o**) werd nog een muurfragment (**9/10P**) gevonden, mogelijk van een voorganger van oven 10A.

⁸⁹ Vondstnummer 14SCH4. Zie Sprangers 2013 p.69 midden. De tegels zijn toegepast in een hofstede in Soest uit 1798 en staan in een modellenboek van de tegelbakkerij uit 1815.

Afb.67 De opgraving van Schoutenstraat 36, vanuit het zuidwesten.

Schoutenstraat 36, een huis uit periode 8: 16de tot eerste helft 17de eeuw

Op het perceel van Schoutenstraat 36 was maar beperkt onderzoek mogelijk door de smalle werkruimte, de ondiepte van de funderingen van het bestaande buurpand en hinder van de steunbalken voor het overeind houden van de voorgevel uit 1893. Er moest worden volstaan met alleen een eerste vlak op slechts 20-30 cm onder het straatniveau van de Schoutenstraat (*afb. 59, 67*).

Hierin kwamen als oudste sporen de restanten van een huis uit de 16de of eerste helft 17de eeuw aan het licht (*afb. 67-71*). Van het muurwerk van dit huis werd alleen de onderste vlijlaag gevonden van de bakstenen achtermuur (**8J**), op 10,5 meter vanaf de rooilijn van de Schoutenstraat. Door de bouw van een septictank en een riool in 1938 was de zuidelijke zijmuur van deze bouwfase verdwenen.

Precies halverwege het pand werd nog een stukje van een tussenmuur (**8M**) aangetroffen, die het pand in twee vertrekken splitste. In tweede instantie werd op deze locatie een bedsteekelder (**8/9M**) ingebouwd, vermoedelijk nog in de 17de eeuw. Bij de opgraving bleek deze kelder door te lopen tot onder het buurpand aan de noordzijde. Tegenwoordig zijn Schoutenstraat 36 en 34 twee erg smalle pandjes van elk slechts 3,2 meter breed. Op het gevelbeelden kaartje van 1660/1673 is echter te zien dat er destijds op de beide kavels samen één huis stond, voorzien van een trapgevel.

In zowel de voor- als achterkamer werd een kleivloer aangetroffen, met in de achterkamer nog een asplek van een haard (**8L**) – omdat het huis ooit breder was, bevond deze haardplaats zich destijds dus in de open ruimte en niet tegen een schouw.

Het huis droeg in de 17de eeuw de naam De Duijzend Vreezen.

Uit de periode tussen de bouw van dit huis en de nieuwbouw van het kleine huisje in 1893 zijn geen funderingen aangetroffen in de opgraving. Op basis van archiefgegevens blijkt dat er tussen 1791 en 1813 nieuwbouw is uitgevoerd waarbij de kavels van Schoutenstraat 36 en 34 elk apart werden bebouwd. De nieuwe situatie is gekarteerd op de Kadastrale Minuut van 1832. De thans nog aanwezige tussenmuur van nummers 34 en 36 (sinds 2014 de zuidelijke zijgevel van Schoutenstraat 34) gaat waarschijnlijk op deze bouwphase terug. In de bedsteekelder **8/9M** werd in de puinlaag van de demping namelijk serviesgoed gevonden uit de late 18de eeuw, dat erin zal zijn beland bij deze bouwphase (zie *par. 3.4*). Van de bouwphase rond 1800 zijn de overige funderingen van Schoutenstraat 36 verdwenen door de nieuwbouw van 1893 en de aanleg van een riool in 1938.

68

69

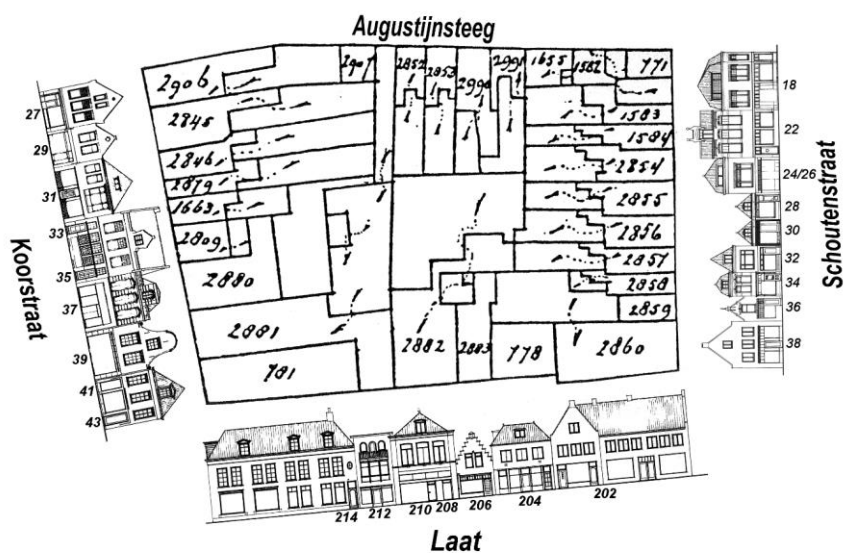
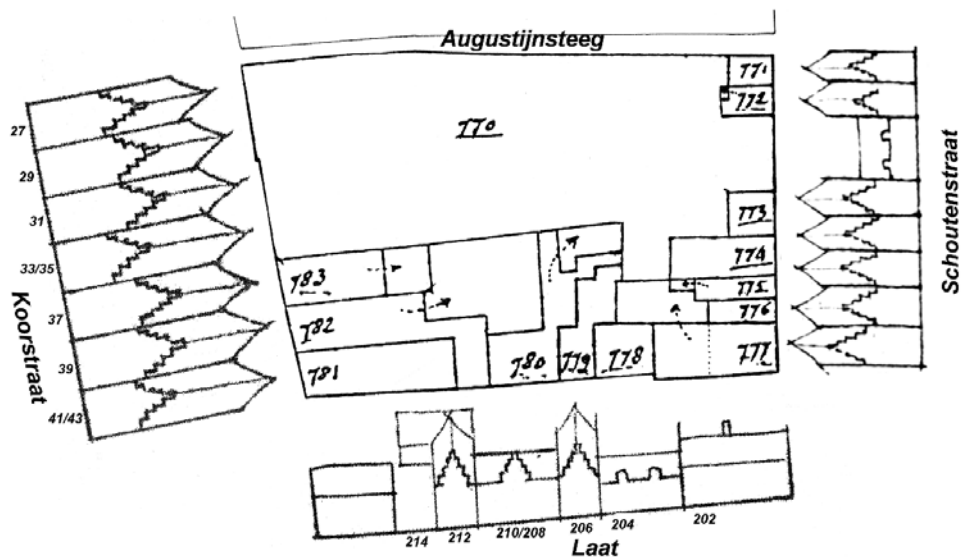

70

71

Afb. 68-71 Resten van Schoutenstraat 36: 68 de onderste steenlaag van fundering 8J, 69 kleivloer 8K met een randje van haard 8L, 70 en 71 de helft van kelder 8/9M (68-70 vanuit het zuiden, 71 vanuit het oosten).

Afb.72 Combinatie van uitsneden uit de kadasterkaart van 1832 met gevelbeeldenkaartjes uit circa 1660/1673.
Afb.73 Combinatie van uitsneden uit de kadasterkaart van 1885 met gevelbeelden uit 1980 (Regionaal Archief Alkmaar). Schaal ca. 1:1000.

3.3 Eigenaren en bewoners uit archiefbronnen

In het Regionaal Archief Alkmaar is onderzoek gedaan naar eigenaren en bewoners aan de hand van onder meer de verkoopakten en andere archiefbronnen. Hierbij werden de bronnen gekoppeld aan de kadastrale kaarten uit 1832 en 1885, alsmede aan de gevelbeelden die zijn opgemeten en getekend rond 1660/1673 en 1980 (*afb. 72-73*) – de details zijn te vinden in *bijlage 4*.

Schoutenstraat 36/34: De Duijzend Vreezen

Naast het hoekpand Laat/Schoutenstraat bevond zich op Schoutenstraat 36/34 een huis met de fraaie naam De Duijsend Vreesen. Tegenwoordig staat op nummer 36 een pandje met een monumentale gevel uit 1893.

Als we het gevelbeelden-kaartje uit 1660/1673 vergelijken met de kadastrale minuut van 1832 (*afb. 72*), blijkt dat De Duijzend Vreesen vanouds een huis van omstreeks 6 meter breed was met een trapgevel. In 1832 was dit perceel al in tweeën gedeeld met de kadastrale nummers A776 en A775 en dit komt overeen met de tegenwoordige twee smalle panden Schoutenstraat 36 en 34.

Afb. 74 Gevelsteen van Schoutenstraat 36 (collectie Stedelijk Museum Alkmaar).

Het Stedelijk Museum bezit nog een fraai beeldhouwde gevelsteen met het opschrift 'IN DVISENT VRESN', een schenking van bakker Martinus Broers na de afbraak van het pand in 1893 (*afb. 74*). Op de gevelsteen staat een schaapherder die met een stok een wolf verjaagt van de schaapskudde, een verwijzing naar een bijbeltekst (Mattheus X:16) over het goede dat door het kwade wordt omringd.⁹⁰ Gezien de stijl van het beeldhouwwerk en de kleding zou hij uit de eerste helft van de 17de eeuw kunnen dateren.

⁹⁰ Komen en Ulrich 2004, 18.

De vroegste archiefbron over het huis is een transportakte uit 1639, wanneer erfgenamen van een stratenmaker uit Hoorn het verkopen aan Pieters Govertsz wijnkoper voor 534 gulden en 10 stuivers. De prijs past bij een vrij klein pand en het is de vraag waar de wijnkoper het huis voor gebruikte, want in het algemeen was wijnhandel de zakenwereld van welgestelde kooplui.

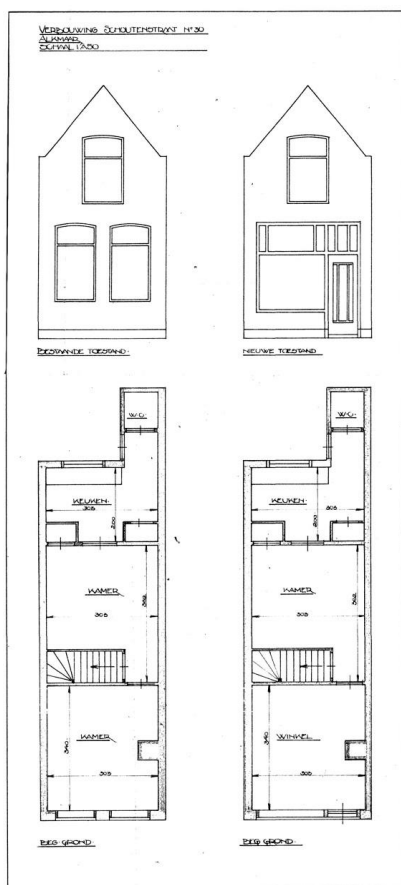
Uit de 17de eeuw zijn er verder vrijwel geen schriftelijke bronnen over De Duijzend Vreezen. Dit is onder meer veroorzaakt doordat het huis de gehele periode in handen bleef van dezelfde familie en er dus geen verkoopdocumenten zijn tot 1718 en 1725. De naam De Duijzend Vreezen wordt pas in 1725 voor het eerst vermeld in een verkoopakte, maar hij kan een stuk ouder zijn.

Een zekere Floris Cornelisz Duijsent Vreesen is in 1718 een van de erfgenamen van Govardus van der Schelling, de kleinzoon van de wijnkoper die het huis in 1639 had gekocht. Deze Floris Cornelisz werd 92 jaar oud en overleed in 1726. De familienaam Duizend Vrezen komt verder niet in de archieven voor, terwijl hij de vader was van minstens 16 (!) kinderen uit drie huwelijken waarvan er toch een paar hem zullen hebben overleefd. In 1661 en 1671 wordt bij zijn naam vermeld dat hij kuiper was. De eerste keer dat hij staat geregistreerd als Duijsent Vreesen is in 1671 en 1673. Hij was in 1661 voor de tweede maal getrouwd en vermoedelijk is het paar toen in het pand gaan wonen, terwijl het huis nog in eigendom was van een familielid. Vanaf die tijd noemde Floris zich naar zijn woonhuis.

In 1718 wordt het huis gekocht door Adriaan Visser, die kort tevoren het buurpand ten noorden ervan (A774, ter plaatse van Schoutenstraat nr.32 en een deel van nr.30) had verworven. Die samenvoeging is van korte duur, want in 1725 en 1726 worden de panden door zijn weduwe weer aan verschillende kopers van de hand gedaan. De Duijzend Vreezen komt in handen van Evert Jansz van Hal. Als deze in 1730 overlijdt en in de Grote Kerk wordt begraven, wordt bij zijn naam vermeld dat hij Capitein was, wat naar een officiersrol in de schutterij kan verwijzen of mogelijk naar een aanstelling in de zeekoopvaardij of de marine.

Zijn erfgename verkoopt het huis in 1738 aan buurman Cornelis Rob, de broodbakker in het hoekpand De Spaarpot. Vanaf 1738 (met slechts een korte onderbreking tussen 1782 en 1791) hoorde De Duijzend Vreezen bij De Spaarpot, de broodbakkerij op de hoek. De Duijzend Vreezen moet een onaanzienlijk pandje zijn geweest. In 1639 wordt het nog verkocht voor de bescheiden prijs van f 523, maar in 1718 en 1725 is het niet meer waard dan f 165 en f 160, amper de prijs van een schuur of een stal. Ook de onroerend goed belasting van de verponding van 1730, een aanslag op basis van een geschatte huurwaarde van slechts 25 gulden, is extreem laag. Het huisje is mogelijk sinds 1639 sterk in verval geraakt. In de opgraving valt op dat de fundering van de achtergevel (**8J**) wel erg ondiep en licht is, wat misschien wijst op een houten opbouw. Het huis had aan de voorkant echter nog wel een bakstenen trapgevel.

Schoutenstraat 36 en 34 komen na verkopen in 1813 in verschillende handen. Blijkens de kadastrale kaart uit 1822/1832 zijn er dan al twee aparte kleine huisjes aanwezig. Zoals gezegd, er zijn geen sporen meer gevonden van de bouwfase van deze opsplitsing in twee panden. In 1791 lijkt de Duijzend Vreezen voor het laatst nog als één pand te zijn vermeld. In de bedsteekelder **8/9M** komt een vondstcomplex voor van serviesgoed met een datering in de late 18de eeuw, dat mogelijk nog uit het huis kwam ten tijde van de sloop (zie *par.3.4*).

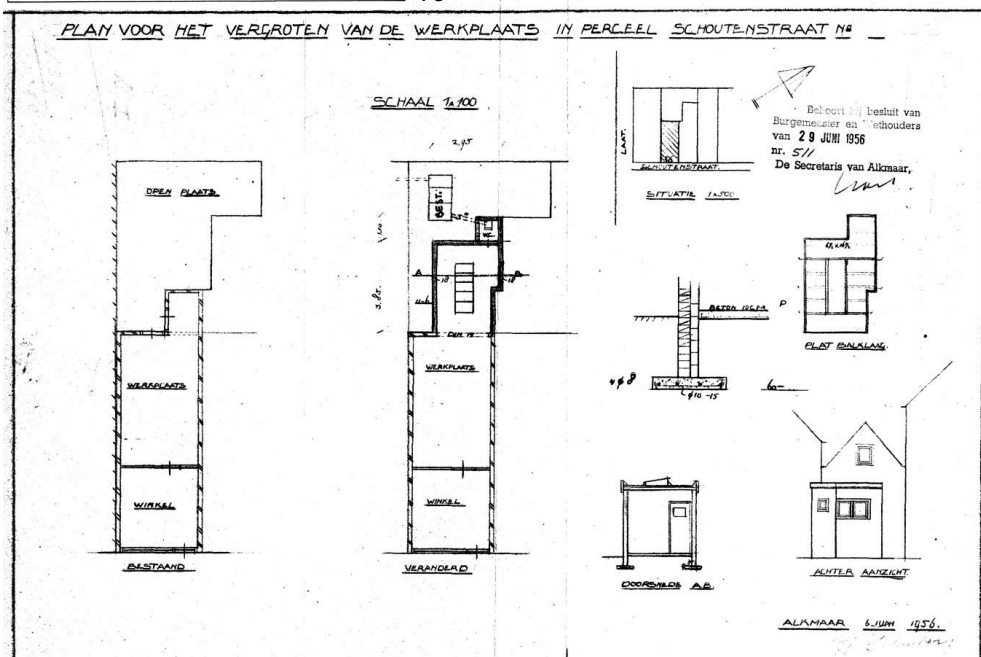

76

77

Afb.75-77 Schoutenstraat 36: 75 Bouwplan uit 1927 voor de winkel op de begane grond door architect H.Rijkenberg (niet op schaal), 76 Het Alkmaarsche Stofzuigerhuis, anonieme foto uit 1940, 77 Het Winkeltje op een foto van J. Elsinga uit 1986 (Regionaal Archief Alkmaar).

75

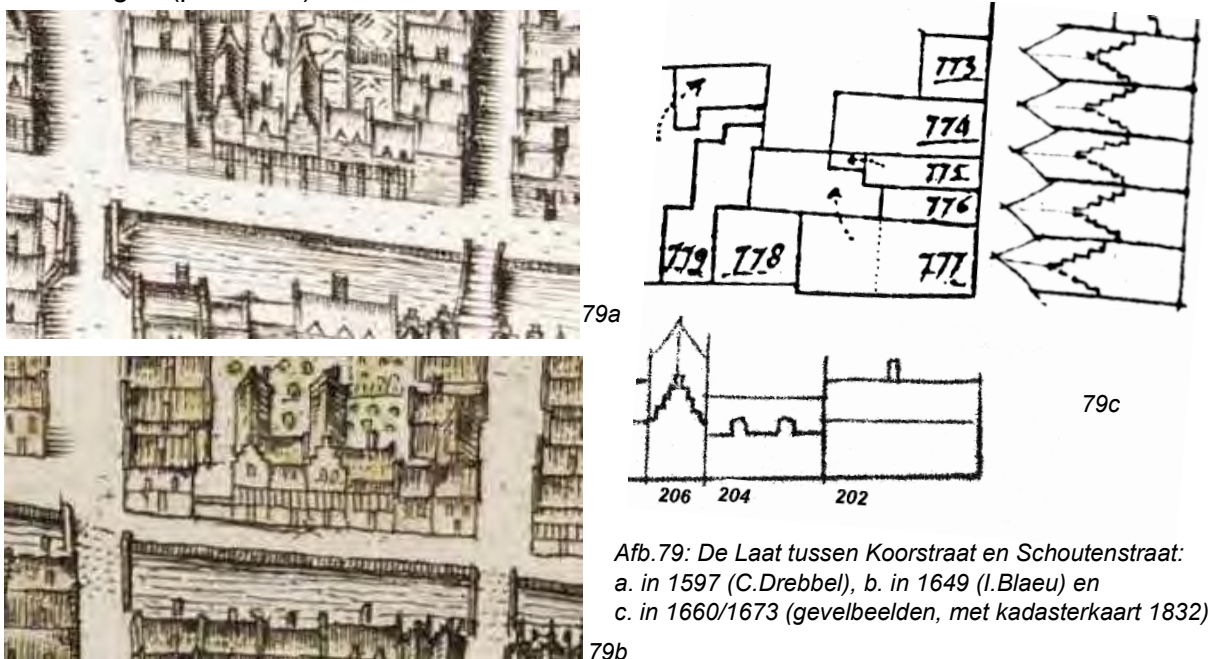
Afb.78 Schoutenstraat 36: Bouwplan uit 1956 voor uitbreiding aan de achterzijde (Bouwarchief, niet op schaal).

In 1893 laat bakker Martinus Broers het pand vervangen door een woonhuisje met een neorenaissance gevel. Vanaf 1927 zijn er foto's en bouwtekeningen bewaard gebleven (afb.75-78). Hoewel Schoutenstraat 36 al langdurig in handen was van de eigenaar van het buurpand, is het nog lange tijd een zelfstandig pand. Het is een woonhuis, waar pas in 1927 een winkel beneden in het voorgedeelte wordt gevestigd. In 1956 is er een achteraanbouw toegevoegd (in de opgravingsplattegrond afb.59: spoor 11C). De winkel wordt verhuurd en er zijn onder meer het Alkmaarsche Stofzuigerhuis (1940), de Superlaars (1971), Dr. Shoe (1974, 1975), het Winkeltje (1986) en IK Fashion (2009) in gevestigd, tot de sloop in 2014.

Schoutenstraat 38: broodbakkerij De Spaarpot

Op de locatie van Schoutenstraat 38/Laat 202 bevindt zich al in de 17de eeuw een broodbakkerij, die wordt vermeld in een akte over het buurpand in 1639. In 1697 wordt in een akte over de verkoop van de bakkerij een uithangbord met de naam vermeld, 'daer de Spaarpot uijthangt'. Gezien de zeer lage verkoopprijs van 450 gulden is het dan nog een bescheiden pand, of misschien is het zelfs enigszins bouwvallig. Er wordt ook een matige verponding voor gerekend. Het huis wordt in 1730 getaxeerd op een middelmatige huurwaarde van 70 gulden. De oude huurwaarde uit 1718 of eerder was vrijwel gelijk hieraan, 68 gulden.

Van De Spaarpot bestaan maar drie afbeeldingen (afb. 79a-c). Op de stadskaat van Cornelis Drebbel uit 1597 bestaat het hoekpand uit twee gedeelten, namelijk een vrij klein hoekhuisje met een zolderverdieping, met aan de westkant een lager aangebouwd achterhuisje. Maar zowel op de kaart van Ioan Blaeu uit 1649 als op het gevelbeeldenkaartje van 1660/1673 staat er een rechthoekig huis met een over de gehele lengte doorlopend dak. De situatie op de kaart van Drebbel is vermoedelijk niet geheel correct afgebeeld, want het getekende onderscheid tussen het voor- en het achterhuis spoort ook niet met de opgegraven funderingen (periode 8).

Het perceel van De Spaarpot is in 1832 kadastraal aangeduid als nummer Kad.A777, het perceel ten westen hiervan als Kad.A778. Ten westen van De Spaarpot bevonden zich volgens de schriftelijke bronnen in de 17de en 18de eeuw niet één maar twee kleine huisjes. Het linker huisje is in bijlage 4 genoteerd als A778, de rechter als A777-West. Op de Gevelbeeldenkaart van circa 1660/1673 staat op het perceel van A778 en A777-West een dwarspandje met twee kleine dakkapellen- dit zijn vermoedelijk twee één-kamer-woningen onder een dak geweest. Dit pandje staat ook al getekend op de stadskarten van Joan Blaeu uit 1649 en van Cornelis Drebbel uit 1597. Het gebouw was breder dan het perceel A778, met de perceelscheiding met A777 ruim 3 meter meer naar het oosten. De westelijke zijmuur van Schoutenstraat 38 (muur **7G**) zal de oude perceelgrens hebben gevormd.

Tussen 1697 en 1745 moeten er twee flinke verbouwingen zijn uitgevoerd. De koper van De Spaarpot in 1697 is Samuel Jacobsz ten Harten, voor 450 gulden. Als diens erfgenamen de bakkerij in 1730 verkopen aan Cornelis Rob, is de bakkerij al 1.140 gulden waard, ruim het dubbele van de prijs in 1697. Als diens weduwe de bakkerij in 1745 van de hand doet, is de waarde nogmaals verdubbeld tot zelfs 2.700 gulden, waarmee het meteen tot de dure panden in de binnenstad is bevorderd.

Cornelis Rob heeft eerder al een bakkerij in Langestraat 62, genaamd 'De Kevij' (kevi=gaaskastje), wat hij verkregen had door te trouwen met de weduwe van de vorige bakker. Rob doet de bakkerij in de Langestraat overigens pas in 1735 van de hand. Hij is een welgestelde middenstander, want hij wordt in 1744 in de Personele Quotisatie, een soort vermogensbelasting, als eigenaar en bewoner van De Spaarpot aangeslagen voor een jaarinkomen van maar liefst 2500 gulden! Hij heeft ook een paard en een 'chais' (sjees, een-assig rijtuig). Als hij in 1745 komt te overlijden, verkoopt zijn weduwe de bakkerij.

De koper van 1745, bakker Jan Albertsz Blank⁹¹ verwerft in 1748 ook een klein pandje aan de westkant (A777-W) en in 1750 het buurpand ten noorden van De Duijzend Vreezen (A774).

Na zijn overlijden in 1751 wordt de bakkerij voortgezet door zijn weduwe, Aagje Maartens van Os. Zij hertrouwt datzelfde jaar nog met bakker Michiel van Schagen. Opvallend is dat de gereformeerde weduwe dan trouwt met een katholiek, wat in die tijd heel ongewoon is. Ze krijgen vier kinderen die rooms-katholiek gedoopt worden. Na diens overlijden in 1757 hertrouwt ze in 1761 voor de tweede maal, met de 15 jaar jongere katholieke bakker Frans Pothoff, van wie ze nog één kind krijgt. De kindersterfte was destijds nog dramatisch- van haar 5 kinderen waren er in 1782 nog maar twee in leven.

Bij begrafenissen wordt er tussen 1695 en 1805 een extra belasting geheven voor welgestelde overledenen, het Middel Op Begraven. Bij de begrafenissen van Jan Albertsz in 1751 en Michiel van Schagen in 1757 wordt aan de nabestaanden een aanslag van f 6 in rekening gebracht. Dat is het tarief voor overledenen met een geschat vermogen tussen de 2.000 en 6.000 gulden. Bij de begrafenis van Frans Pothoff in 1781 en tenslotte Aagje zelf in 1782 is de aanslag slechts 3 gulden - het vermogen is blijkbaar sterk afgenomen.⁹²

Sinds de aankoop door bakker Jan Albertsz in 1748 hoort het perceel van de rechter-kamer (A777-W) bij De Spaarpot. In 1752 wordt ook de linkerhelft van de twee kamers-onder-een-dak (A778) erbij gekocht door Michiel van Schagen. De twee voormalige kamerwoningen zullen zijn bedoeld met de omschrijving 'stal zaaglis schuur Noordzijde Laat achter de bakkerij' in de verkoopakte van De Spaarpot in 1782.

In 1782, als de waarden van het onroerend goed in de hele stad flink zijn gedaald als gevolg van de economische teruggang, wordt de bakkerij door Agatha van Os nog voor de aanzienlijke som van 2.070 gulden verkocht aan Jan Klaver. Na diens dood in 1791 wordt zijn bezittingen inclusief de bakkerij geërfd door Simon van Otterloo. Simon was al opgeleid als broodbakker en sinds 1782 gehuwd. In 1785 was hun tweede kind doodgeboren en begraven in de Grote Kerk met het MOB tarief 'Pro Deo', dat wil zeggen onvermogen. Als hun derde kind in 1791 overlijdt en in de Grote Kerk begraven wordt, blijken ze dankzij de erfenis ineens zeer vermogend te zijn want ze worden aangeslagen voor 30 gulden aan MOB (destijds de rijkste 6% van de begrafenissen), dat wil zeggen een vermogen boven de 12.000 gulden! De economische crisis van de Franse bezetting (1795-1813) laat hen niet ongemoeid, want bij de begrafenis van zijn oudste zoon in 1802 is het vermogen, gezien de MOB-aanslag van f 6, weer gedaald naar een geschat bedrag tussen de 6.000 en 2.000 gulden. Overigens behoren ze daarmee nog steeds bij de rijkste 8% van de Alkmaarse bevolking.

Het huis De Duijzend Vreezen was in 1782 in andere handen gekomen, maar het wordt in 1791 weer door Simon aangekocht voor 200 gulden. Sindsdien zijn de panden van Laat 204 (A778), Laat 202 en Schoutenstraat 38 (A777) en Schoutenstraat 36 (A776) bij elkaar gebleven.

⁹¹ De achternaam Blank komt slechts een enkele maal in de stukken voor. Vaak wordt zijn beroep tevens gelezen als een familienaam.

⁹² Vergelijk Bitter 2002, 271-272. De ondergrens van onvermogenen, die geen MOB hoefden te betalen, is niet bekend maar bedroeg vermoedelijk 300 gulden. Tot die Pro Deo categorie behoorde destijds 59% tot 64% van de begrafenissen.

In 1813 gaat de bakkerij tweemaal over in andere handen waarna hij in 1815 wordt verkocht aan Jan Broers. Vervolgens houden drie generaties Broers de broodbakkerij draaiende. Er zijn foto's en bouwtekeningen van het pand beschikbaar vanaf 1920/1927 (afb.80-87). In 1927 wordt door M.Broers het pandje Laat 204 verbouwd en voorzien van een verdieping. Dit deel van het pand had toen nog halfronde stalramen aan de Laat, maar het had geen staldeuren maar een gewone deur aan de Laat. In de bijgevoegde plattegrond van de hele hoek met Schoutenstraat 38 is te zien dat de oven zich bevond op de plek waar in de opgraving spoor **10A** werd gedocumenteerd. Broers laat tegelijkertijd ook Schoutenstraat 36 verbouwen van woonhuis tot een winkel met bovenwoning.

Afb.80-81: Laat 202 en Schoutenstraat 38 op anonieme foto's uit 1920 en 1927 (Regionaal Archief Alkmaar)

Afb.82 Het westeinde van de Laat op een anonieme foto uit circa 1925 , met links Schoutenstraat 38 (Regionaal Archief Alkmaar)

BEG. GROND.

Oudehoutenstraat.

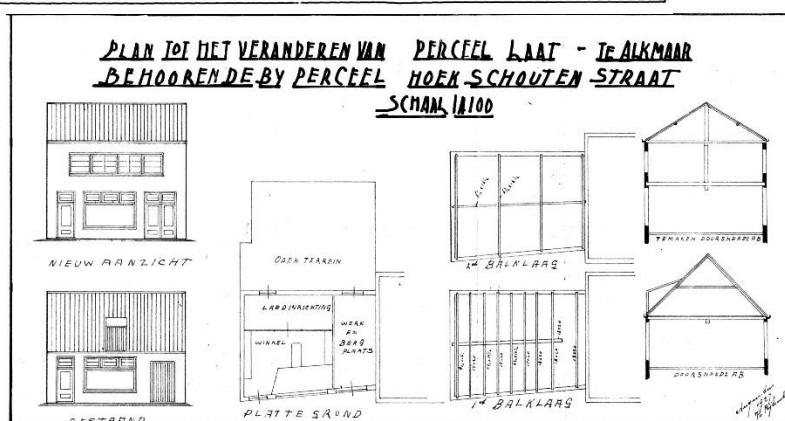
Rooms and Dimensions:

- KEUKEN:** 4.10, 3.80, 2.05, 3.40
- WOONRUIMTE:** 3.00, 4.35
- EETRUIMTE:** 3.00, 2.71
- OPEN ZOLDER:** 3.00, 3.00
- SLEEPKAMER:** 3.00, 3.00, 3.00, 3.00
- W.C.:** 1.00, 1.00, 1.00
- ENTREE:** 1.00, 1.00, 1.00
- TOEGANG:** 1.00, 1.00, 1.00

ZOLDER VERBODING

Rooms and Dimensions:

- OPEN ZOLDER:** 3.00, 3.00
- SLEEPKAMER:** 3.00, 3.00, 3.00, 3.00

161

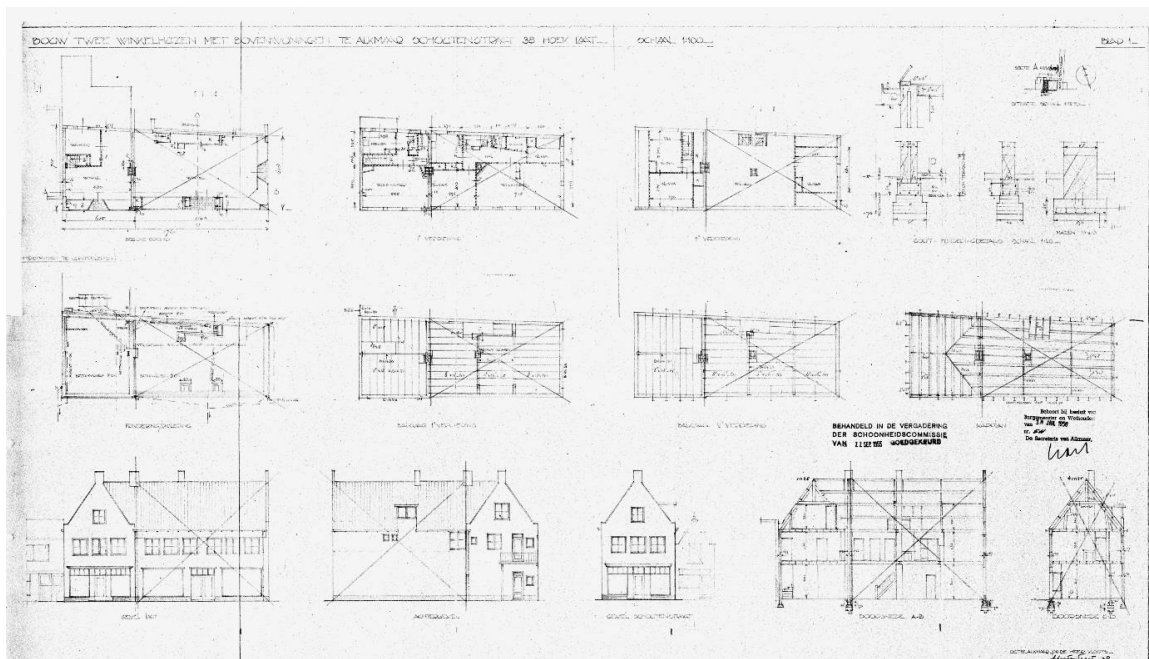
Afb. 86 Bouwtekening voor een ingrijpende winkelverbouwing van Schoutenstraat 38/Laat 202 in 1938, door architect J.P. Tesselaar uit Alkmaar (gemeentelijk Bouwarchief). Niet op schaal.

De bestemming van het hoekpand wordt in 1938 gewijzigd, als een nieuwe eigenaar de bakkerij verbouwt tot een winkel (afb. 86). Er komt ook een nieuwe riolering met een septic tank achter Schoutenstraat 36 (sporen 11D).

De winkel van Mulder Schoenen

Uiteindelijk gaan het hoekpand en de bijbehorende buurpanden over in handen van J. Mulder, die in 1956 het hoekpand laat afbreken en een nieuwe schoenenwinkel opricht (afb. 59, 87-89: spoor 11A). Van de tijdelijke open ruimte tijdens de sloop wordt gebruik gemaakt om ook Schoutenstraat 36 te verbouwen en er een achteraanbouw toe te voegen (spoor 11C). In 1977 wordt de zaak heringericht en voorzien van moderne winkelpuien (afb. 91).

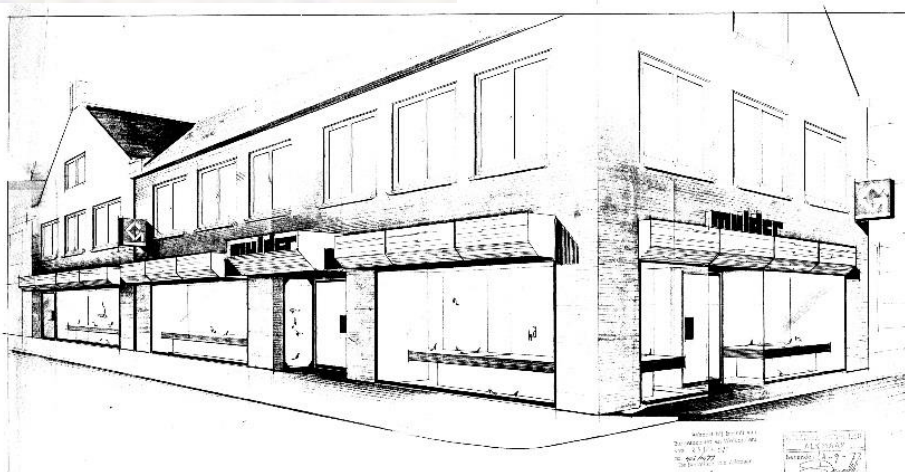
De schoenenwinkel wordt voortgezet door zijn drie zoons, die in 2014 een omvangrijke nieuwbouw neerzetten.

Afb.87 Bouwtekening voor de nieuwbouw in 1956, door architect J.W. Kloots (gemeentelijk Bouwarchief). Niet op schaal. De tekening is tweemaal ingediend omdat er twee adressen mee gemoeid waren, waarvoor in elke tekening een helft van het pand is doorgehaald.

Afb.88 Schoutenstraat 38 op een foto door J. Elsinga in 1974 (Regionaal Archief Alkmaar).

Afb.89 Ontwerpschets voor nieuwe winkelpuien door architectenbureau J. Evers in 1977.

Afb.90-92 De vondsten en monsters van de opgraving, geborgen in vondstzakjes, staan in emmers in de werkruimte. De vondsten worden op een zeef gewassen

Sporen 14SCH	ba-	pi-	wm-	du-	bg- Paffr.	bg- Elmpt	s5-	s4-	s1-	s2-	kp-	g-	r-	w-	Totaal MAE
2D 2G 2H 2J sloten	3	28	..	2	1	..	..	..	..	..	16	..	..	..	50
3A 3B 3C 3D oph./kuilen	..	45	1	..	5	1	..	..	2	1	26	1	3	..	85
4A-4N huis	..	14	1	..	3	..	..	..	..	1	19	1	1	..	40
4Q-4V kuilen	..	9	2	..	3	..	4	2	..	..	14	3	..	..	37
5A 5B ophoging	..	8	7	..	3	..	..	..	..	1	7	4	20	..	50
6C-6J huis en waterput	..	2	4	..	..	..	..	4	3	3	6	6	35	..	63
6/7C 7A 7B waterput oph.	..	5	7	..	..	..	5	..	5	6	16	15	95	1	155
7C-7G 7K huis waterput	..	..	1	..	..	3	..	1	2	1	1	3	9	..	21
Totaal MAE	3	111	23	2	15	4	9	7	12	13	105	33	163	1	501
Totaal %	0,5%	22%	4,5%	0,5%	3,0%	1,0%	2,0%	1,5%	2,5%	2,5%	21,0%	6,5%	33%	0,2%	
Totaal MAE <14a	3	111	23	2	15	4	9	7			105				279
Totaal % <14a	1%	40%	8%	1%	5%	1%	3%	3%			38%	(x)			

Tabel 1 Overzicht van aangetroffen keramieksoorten uit diverse grondsporen.

ba badorf-type aardewerk, pi pingsdorftype aardewerk, wm wit maaslands aardewerk (andenne-type), du duisburger waar, bg blauwgrijs aardewerk, s5 proto-steengoed, s4 bijna-steengoed, s1 steengoed zonder engobe of glazuur, s2 steengoed met engobe en/of glazuur, kp kogelpot, g grijs aardewerk, r rood aardewerk, w wit aardewerk.

MAE Maximum Aantal Exemplaren (=telling na het puzzelen van de scherven).

3.4 Vondsten

Sporen dateren met vondstmateriaal

Het is gangbaar om opgegraven sporen te dateren aan de hand van de daarin aangetroffen potscherven en ander materiaal. Daarin schuilt echter het risico dat de betreffende voorwerpen al veel eerder kunnen zijn gebroken en de scherven via omzwervingen dus veel later in de sporen zijn beland, bijvoorbeeld bij het vergraven van oudere grondlagen en sporen. Dit noemt men 'opspit'. Dit probleem bleek bij de uitwerking van deze opgraving zeer groot. Scherfmateriaal uit de 10de tot 12de eeuw blijkt namelijk nog aanwezig tot in de lagen en sporen uit de 17de eeuw (*tabel 1*). Het meest bruikbaar voor een datering zijn sporen waarin de bewoners destijds zelf hun afval hebben gedeponeerd, maar dergelijke sporen waren in deze opgraving erg zeldzaam – voorbeelden zijn de asplekken en aspotten bij haarden en kleivloeren, met slechts een enkele askuil **7J** (hierin was trouwens vooral de as van een haardvuur gedeponeerd en weinig ander huisvuil) en het riool **8D**. De totale hoeveelheid scherfmateriaal was dan ook niet erg groot in vergelijking met andere opgravingen (*afb. 90-92*).

In Alkmaar worden de gevonden potscherven eerst gepuzzeld en dan pas geïnventariseerd en beschreven. Scherven van (hoogst waarschijnlijk) dezelfde pot worden vervolgens geteld als één object. Het MAE staat voor Maximum Aantal Exemplaren in het vondstcomplex.

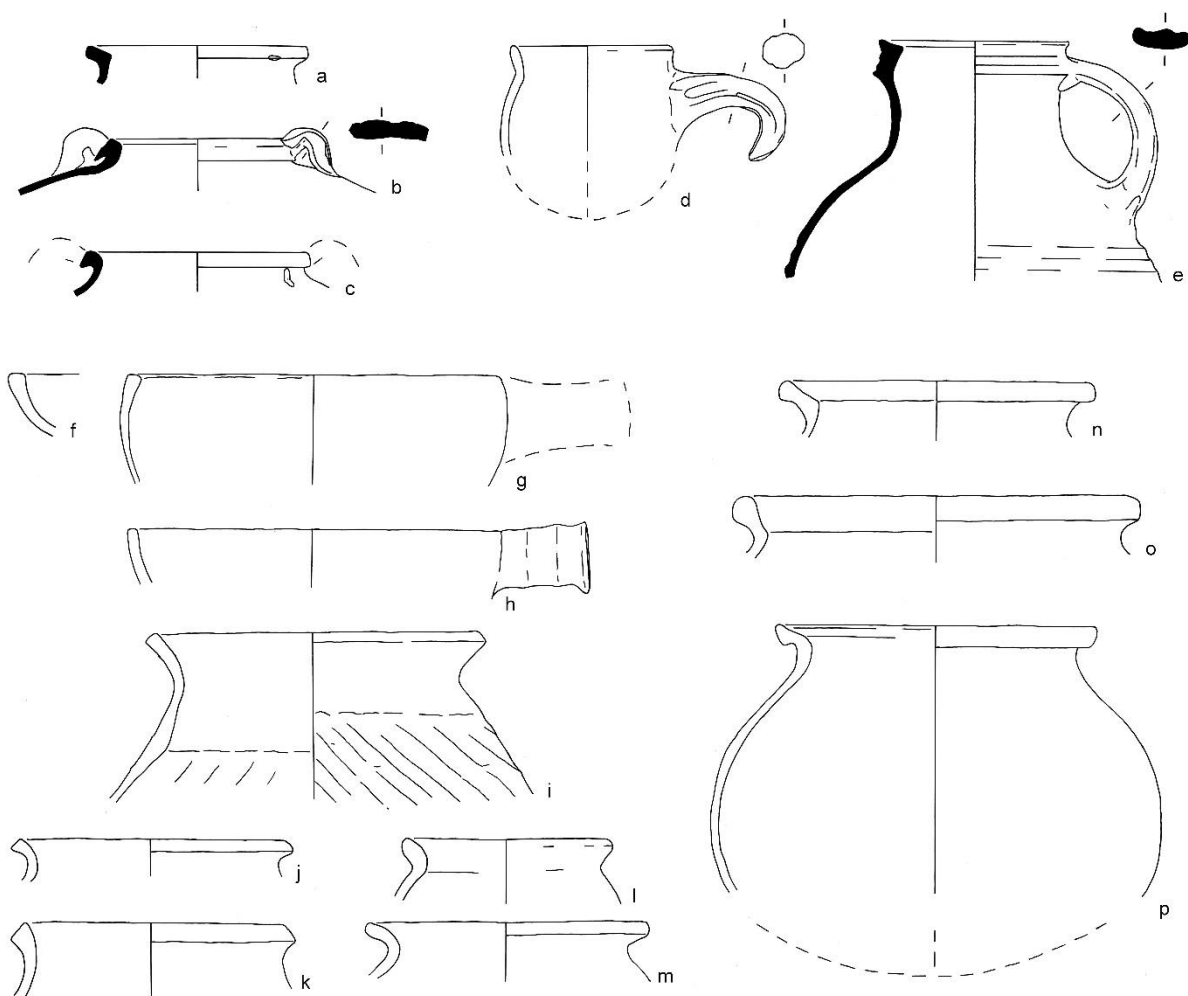
Afb.93 Vondsten uit de 10de eeuw: drie wandfragmenten van reliëfbandamforen (hier geïnventariseerd onder badorf-type aardewerk) en een donkergrijze wandscherf met radstempel van 'duisburger waar'. Schaal 1:2. Links uit spoor 2D (linksboven vondstnummer 14SCH96, linksonder 14SCH78), rechts uit 2G (2x 14SCH119).

Periode 2: 10de-12de eeuw

Uit periode 2 zijn er keramiekvondsten uit vier sloten die met grijsgeel zand waren opgevuld. Het vermoeden bestaat dat dit zand grotendeels bestond uit stuifzand en dat er in beperkte mate sprake was van een doelgerichte demping. Er komen dan ook slechts enkele potscherven uit, die vermoedelijk vanuit omringende grond erin terecht zijn gekomen. Daarbij valt op dat er materiaal bij zit met een datering in de 10de eeuw, namelijk de fragmenten van drie reliëfbandamforen uit de omgeving van de dorpen Badorf en Pingsdorf bij Brühl en twee scherven van Duisburger waar (*afb. 93*). De opgelegde banden van de reliëfbandamforen zijn breed en afgeplat met een wat slordige radstempeldecoratie, hetgeen geldt als een kenmerk voor de 10de tot eerste helft 11 de eeuw.⁹³ De zwarte handgevormde Duisburger waar, vertegenwoordigd door twee fragmenten waarvan één met radstempeldecoratie, geldt als het gidsfossiel voor de 10de eeuw.⁹⁴

⁹³ Bartels/ Oudhof/ Dijkstra 1997, Van Doesburg 2009.

⁹⁴ Van Doesburg 2009, 186.

Afb.94 Aardewerk uit de 10de tot begin 14de eeuw:

a-c pingsdorf-type pi-pot-6 (a 14SCH119 uit 2G) en pi-pot-2 (b 14SCH81 uit 2D, c 14SCH62 uit 4F);
d blauwgrijs elmt-type bg-spb-1 (14SCH61 uit 3B); **e proto-steengoed** s5-kan-1 (14SCH103 uit 4V);
f-p kogelpot kp-bak-2 (f 14SCH81 uit 2D, g 14SCH114 uit 3B, h 14SCH97 uit 4T), kp-kog-4 (i 14SCH114 uit 3B),
kp-kog-6 (j 14SCH62 uit 4F, k 14SCH77 uit 4Q-1), kp-kog-10 (l 14SCH90 uit 2D, m 14SCH119 uit 2G) en
kp-kog-11 (n 14SCH94 uit 2D, o 14SCH126 uit 3A, p 14SCH119 uit 2G). Schaal 1:4. Tekening P. Bitter.

Van het rood beschilderde pingsdorf-type aardewerk zijn er in de sloten twee randen van amforen. De eerste rand is van het type pi-pot-6 die dateerbaar is in de 10de en eerste helft 11de eeuw. Hij komt uit sloot **2G** - hieruit kwamen ook de twee fragmenten reliëfbandamfoor en één van Duisburger waar (afb.94:a en 95b).⁹⁵ De tweede rand is van type pi-pot-2 en hoort thuis in de 12de eeuw – hij komt uit sloot **2D** (afb.94:b en 95a).⁹⁶ De derde en vierde randen zijn van het type pi-pot-6 die als opspit zijn gevonden in de 14de-eeuwse sporen 4E en 4F (afb.94:c en 95a).⁹⁷

Naast deze importkeramiek is lokaal vervaardigd kogelpotaardewerk in de sloten gevonden. Van dit materiaal zijn er fragmenten van komvormige bakpannen met een recht afgesneden rand (type kp-bak-2), normaliter voorzien van een korte 'holle steel' (of een kokervormige vassing voor een houten steel), die dateren van de vroege middeleeuwen tot de 13de eeuw.

⁹⁵ Vondstnummer 14SCH119. Vergelijk Van Heeringen en Verhaeghe 1995 fig.98e-f (10de eeuw); Verhoeven 1998, 69-78 tuitpot randtype 4E of 6 (10de-11de eeuw); Van Doesburg 2009 fig 129:1 3 4 5 8 9 (varianten van type LM W 1B), Sanke 2002 Amphore Typ 2.5b (periode 4: eind 10de-eerste helft 11de eeuw).

⁹⁶ Vondstnummer 14SCH81. Vergelijk Verhoeven 1988, 69-78 type 5A-5D (12b-13a); Van Doesburg 2009, 174-178 type LM W 1D (12de eeuw), Sanke 2002 Amphore Typ 2.16a-2.16b (per.6-7: begin 12de-begin 13de eeuw).

⁹⁷ Vondstnummer 14SCH62.

Afb.95 Vondsten in sloten uit de 10de- 12de eeuw (schaal 1:4):

a uit spoor 2D randscherven van kogelpot aardewerk kp-bak-2 en pingsdorf-type pi-pot-2 (14SCH81),
b uit spoor 2G: 3 wandscherven en 1 randscherf pingsdorf (pi-pot-6) en 2 randscherven en 1 wandscherf kogelpotaardewerk kp-kog-11 en kp-kog-10 (14SCH119).

Afb.96 Randfragment van een pingsdorf-type pi-pot-2 als opspit in spoor 4E (14SCH80).

Afb.98 Randfragment van een proto-steengoed s5-kan-1, uit kuil 4V (14SCH103)

Afb.97 Fragmenten van een kogelpot kp-kog-1 met borstelstreek-afwerking, 13de-begin 14de eeuw, uit kleipoer 4F (14SCH55).

Eén bakpan komt uit sloot **2D** (afb.94:f en 95a),⁹⁸ de beide andere bakpannen zijn als opspit afkomstig uit latere sporen (afb.94:g-h). Van dit handgevormde aardewerk is het overgrote deel afkomstig van kogelpotten van een handvol verschillende randtypen. Vier ervan komen uit de 10de/12de-eeuwse sloten, van randtypen kp-kog-10 en kp-kog-11 (afb.94:l-m en o, 95b) – de andere kogelpotranden zijn opspit uit latere sporen. De enige mogelijke uitzonderingen zijn de fragmenten van kogelpotten waarvan de wand is versierd met diagonale vingervegen of met borstelstreek, kenmerkend voor de 13de en begin 14de eeuw, gevonden in ophogingslaag **3B** en in kuil **4F** (afb.94:i en 97). Uit ophoging 3B komt overigens ook een rand met 'haakoor' (een gebogen steel) van een schepbeker van 12de- of 13de-eeuws blauwgrijs elmt-type aardewerk (bg-spb-1) (afb.94:d).

Bij de vondsten is materiaal uit de 13de eeuw opvallend genoeg vrijwel afwezig. Eén van de weinige fragmenten is de rand van een proto-steengoed kan met zware geribbelde kraagrand (s5-kan-1) uit de eerste helft 13de eeuw (afb.94:e en 98), maar deze bevindt zich als opspit in de vroeg-14de-eeuwse kuil **4V**.⁹⁹

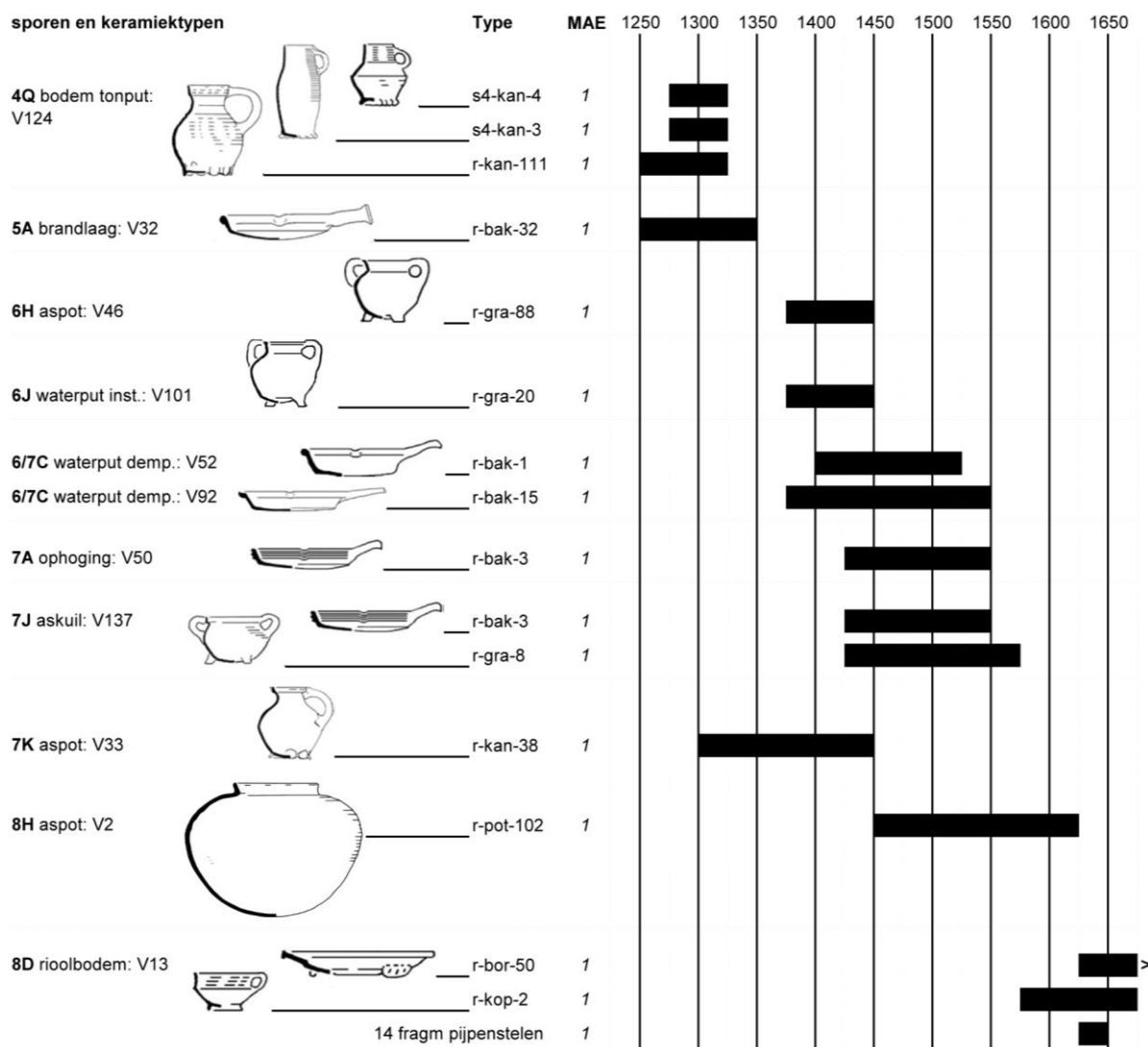
In de sporen uit de 10de-12de eeuw wordt een opmerkelijk hoog aandeel importkeramiek gevonden ten opzichte van het lokale kogelpotaardewerk (tabel 1), namelijk fragmenten van 34 tegenover 16 exemplaren.

Als we deze vergelijking willen doen op de keramiek uit alle sporen van periode 2 tot en met 8 inclusief de opspit, moeten we ook het materiaal van proto- en bijna steengoed uit de 13de en vroege 14de eeuw meenemen omdat het kogelpot- en het wit maaslands andenne-type aardewerk tot begin 14de eeuw kan dateren. In deze telling komt de verhouding tussen import en lokaal zelfs uit op bijna 2 : 1 (tabel 1 onderste regel).

Dit hoge percentage zal een afspiegeling zijn van de betrokkenheid van de nederzetting bij de lange-afstandshandel vanaf de 10de eeuw.

⁹⁸ Vondstnummer 14SCH62.

⁹⁹ Vondstnummer 14SCH103).

Tabel 2 Keramiektypen aangetroffen in diverse sporen en hun typedateringen (zie ook bijlage A in dit rapport).

Afb. 99a-b Vondsten onderuit waterput 4Q, gebouwd na 1304 en onder de brandlaag van 1328 gevonden: Siegburg bijna steengoed kan s4-kan-4 en rood aardewerken schenkan r-kan-111 (14SCH124). Schaal 1:4.

Afb.100: Detail van het schilderij van de Grote Markt in 's-Hertogenbosch, circa 1530: een vrouw met een grote kan staat links naast de waterput (Noordbrabants museum 's-Hertogenbosch).

Perioden 3 t/m 6: 14de en eerste helft 15de eeuw

Van de keramiekvondsten uit deze perioden is maar een beperkt deel dermate compleet dat er een dateerbaar type kan worden bepaald (*tabel 2*).

Onder de brandlaag **5A** bevinden zich de resten van huis 1 uit periode 4 (sporen **4A-4C**, met mogelijk de paalsporen en kleipoeren **4D-4P**) en een handvol kuilen met onduidelijke functie (**4R-4V**). Deze sporen bevinden zich weer op de ophoging **3A**. De keramiek uit deze sporen biedt maar beperkt houvast voor de datering. Een paar scherven Siegburg steengoed in laag **3A** wijst op een datering vanaf 1290/1300. Uit de brandlaag **5A** komen fragmenten van 50 stuks vaatwerk, maar de helft ervan is al opspit en de rest is slechts onscherp dateerbaar.

Onder huis 4AC bevond zich de waterput **4Q**. Het hout van de onderste ton van deze waterput is dendrochronologisch gedateerd op een kapdatum van de boom ná 1304. Op de bodem van de waterput, op een schelpenlaag die als filter tegen opwellend zand is aangebracht, lagen twee vrijwel complete kannen en de scherven van nog twee andere (*afb. 99-100*). Kannen worden vaak gevonden onderin waterputten. Ze zullen erin zijn gevallen bij het ophalen van water voor consumptie of voor voedselbereiding.¹⁰⁰ Opvallend is dat de beide vrijwel complete kannen roetsporen vertonen aan de buitenzijde. Dat kan heel goed het gevolg zijn van de brand van 1328 en dan zijn ze in de put beland bij het opruimen van de brandresten.

De ene complete kan is gemaakt van bijna steengoed uit Siegburg, van een grijs fijnzandig baksel met een licht vaalbruin korrelig oppervlak (zie *cat. 1*). Het is een kleine biconische kan (s4-kan-4) die tevens als drinkbeker zal zijn gebruikt. Er is van hetzelfde materiaal ook een randfragment van een middelgrote slanke kan (s4-kan-3) die eveneens geschikt lijkt als drinkbeker.

De andere complete kan is gemaakt van rood aardewerk van een zeer fijn baksel en spaarzaam voorzien van gestrooid loodglazuur buitenop de schouder en hals tot aan de rand. De kan heeft een bolle buik en een uitgebogen hals met wijd uitstaande geribbelde kraagrand, een stevig verticaal worstoor en hij staat op een krans van lobvoeten (zie *cat. 2*). Het fijne baksel wijkt af van het normale rood aardewerk uit Alkmaar en het gaat om een geïmporteerd stuk. Het model sluit aan bij het hoogversierde aardewerk dat in de 13de eeuw vanuit Vlaanderen naar Holland werd geïmporteerd en dat vanaf de tweede helft 13de eeuw ook in enkele Hollandse steden werd vervaardigd. In Haarlem komt zelfs hoogversierd aardewerk voor dat door een immigrant uit Brugge moet zijn gemaakt. Hierbij bevindt zich een kan van een vrijwel identiek model aan onze vondst.¹⁰¹ Vermoedelijk is onze kan uit Haarlem afkomstig. De kan is niet compleet want de bovenrand ontbreekt. Er is ook nog de bovenkant bij gevonden van een tweede exemplaar met identiek baksel en identieke details. Deze is gebruikt voor de reconstructie-tekening (*cat. 2*).

Direct op de brandlaag 5A werd huis 2 gebouwd (sporen **6C-6H**). Bij een van de haarden van dit huis (haard **6H**) was een rood aardewerken grape van het type r-gra-88 als aspot ingegraven (*cat. 3*). Het was een vrij grote versie met een wijd uitstaande hals. Dit model werd geproduceerd in het laatste kwart van de 14de en de eerste helft van de 15de eeuw (zie *bijlage A* in dit rapport). Er was een groot fragment van bewaard dat aan de buitenzijde zwart beroet was en inwendig zwart beroet onder een bleekgrijze asaanslag. Er zat slechts een enkele vlek loodglazuur op de bovenrand, terwijl er normaliter glazuur op de schouder is aangebracht – het is daarom de vraag of hij speciaal kan zijn gemaakt voor gebruik als aspot. Op de schouder is met een kam een ingekraste versiering aangebracht van afwisselend holle en bolle boogjes.

¹⁰⁰ Het is de vraag of men een breekbare kan met een touw aan een oor hiervoor kan laten zakken tot onder water want de kan gaat wellicht drijven. Een andere optie is dat men een puttemmer omhoog haalde en het water op de rand van de put overgoot.

¹⁰¹ Haarlem Barnesteeg: Numan 1987 *afb. 5:8* (13de eeuw); verwant aan hoogversierd aardewerk uit Brugge uit 1250-1350, vergelijk Verhaeghe 1982, 159 fig. 17; Verhaeghe 1988, *afb. 62* en 72 linksonder.

De waterput **6J** pal ten westen van huis 2 was vrijwel vondstloos, met uitzondering van een randfragment van een rood aardewerken grape type r-gra-20 die werd gevonden in de insteek van deze tonput. Dit model is te dateren in het laatste kwart van de 14de en eerste helft van de 15de eeuw. Waterput **6J** is buiten gebruik gesteld voorafgaand aan de bouw van huis 3, toen de fundering van de westmuur **7G** van dit huis precies over de gedempte waterput werd gebouwd.

Perioden 7 en 8: 15de tot eerste helft van de 17de eeuw

Huis 3 (sporen **7C-7G**) is gebouwd na het aanbrengen van een laag donkerbruin zand (**7A**) over de resten van huis 2 heen. Uit deze fase zijn er slechts een paar goed dateerbare fragmenten rood aardewerk uit ophoging **7A** en askuil **7J**, van bakpan type r-bak-3 en een grape r-gra-8, modellen die tussen circa 1425 en 1550 in productie waren.

Hoewel de dateerbare vondsten dus erg schaars zijn, kan de bouw van het bakstenen huis 3 ter vervanging van huis 2 omstreeks het tweede of derde kwart van de 15de eeuw gedateerd worden.

Huis 3 werd grotendeels vernieuwd bij de bouw van huis 4 (sporen **8A-8G**). De datering van deze bouwfase zal in de tweede helft van de 16de of in de eerste helft van de 17de eeuw moeten zijn, gezien de gebruikte kleine vloerplavuisjes (zie ook *bijlage 5*), de details van twee van de erbij aangetroffen aspotten (zie hieronder) en de vondst van pijpenstelen uit het tweede kwart van de 17de eeuw in riool **8D** samen met een rood aardewerken papkom r-kop-2 en randfragment van een bord r-bor-50 (de constructie van het riool kan veel eerder zijn geweest).

Afb. 101-102 Als aspot gebruikt serviesgoed: 101 een rood aardewerken grape r-gra-88 bij haard 6H, eind 14de of eerste helft 15de eeuw (14SCH46); 102 een grijs aardewerken kan of pot bij stookplaats 7K, 15de of eerste helft 16de eeuw (14SCH16; de bovenhelft ontbreekt en er zaten behalve oranje as ook een plavuisfragment, een sintel en 2 rode potscherven in). Schaal circa 1:4.

Aspotten

Bij de haarden van perioden 6 t/m 8 komen ingegraven aspotten voor, waarin destijds gedooft of licht nasmeulende as werd geveegd. Uit Alkmaar en elders zijn ook speciale plavuisen bekend met een ronde opening die precies over een aspot konden worden gelegd. Als aspot werd soms servies gebruikt dat eigenlijk voor een ander doel was vervaardigd.¹⁰² In deze opgraving zijn dat een rood aardewerken grape bij haardplaats **6H** (vondstnummer 14SCH46: type r-gra-88; *afb. 101* en *cat. 3*) en de bovenhelft van een rood aardewerken kan met inwendig asaanslag bij haard **7K** (14SCH33: r-kan-38).

¹⁰² Voorbeelden uit Alkmaar zijn rood aardewerken grappen en kannen die als aspot zijn gebruikt vanaf de tweede helft 14de eeuw tot eind 16de eeuw: vondstnr. 07LAA51 twee bodemfragmenten r-gra- (RAMA 14 p.126-127, 138-139 sporen 3D en 7D), 09LAA1 bodemfragment r-gra- (RAMA 19, 164-165 spoor 3C), 12PAY43 r-gra-20 (RAMA 23 p.58), 12PAY27 r-kan- (RAMA 23 p.71 cat.6), 07LAN47A r-pot-3 met r-dek- (RAMA 18 cat.2 en 4), 11HFS8 r-gra-66 (RAMA 20 cat.4), 11HFS5 r-pot-3 met 2 oren (RAMA 20 cat.3).

Van de 14de tot begin 17de eeuw vinden we ook grote oorloze potten van grijs en rood aardewerk, voorzien van lobvoeten of een standring, die zijn ingegraven onder de haard.¹⁰³ Omdat ze zonder oren toch slecht hanteerbaar waren, zullen ze waarschijnlijk speciaal voor gebruik als aspot zijn vervaardigd, ook al hebben ze nog wel lobvoeten of een standring. Van veel aspotten zijn vaak alleen de bodems bewaard, waardoor niet te bepalen valt of er oren op hebben gezeten. In onze opgraving gaat het dan om: een fragment van een grijs aardewerken pot of kan met inwendige asaanslag in laag **7A** (14SCH7), de onderhelft van een grijs aardewerken kan of pot op een standring bij haard **7K** (14SCH16, *afb. 102*) en de onderhelft van een grijs aardewerken kan of pot op vier lobvoeten aangetroffen in de losse grond bij de aanleg van vlak 4 (14SCH34).

Vaak zijn aspotten door de grote hitte van de nasmeulende as niet alleen gebarsten maar ook ten dele vergruisd. Als de aspot vol was, werd de inhoud eruit geschept en hierbij zullen vaak ook de vergruisde delen afgevoerd zijn (zoals de onderhelft van de grape van **6H**).

Afb. 103 Twee identieke aspotten r-pot-111 bij elkaar gevonden: links in de haard tegen muur 7C een vergruisd exemplaar (14SCH15) en rechts bij muur 8A een vrijwel complete (14SCH2). Uit het noorden gezien.

In de 16de eeuw verschenen er speciale oorloze aspotten van rood aardewerk met een ronde bodem zonder lobvoeten of standring, dikwandig (met 8 tot 10 mm dikke wanden) met een zware korte opstaande rand en een ruime randopening.¹⁰⁴

In onze opgraving zijn er twee enorm grote exemplaren van gevonden bij de haard aan de westkant van muur 7C, een complete aspot op een meter uit de haardwand (**8i** 14SCH2: r-pot-102) en de resten van een tweede exemplaar tegen de haardwand (**8G** 14SCH15) maar deze laatste is door de hitte grotendeels verpulverd (*afb. 103-109*). Het complete exemplaar heeft een diameter van zo'n 47 cm! De halsopening van beide aspotten heeft een binnenmaat van circa 19 cm.

¹⁰³ Voorbeelden van (vrijwel) complete exemplaren van aspotten met lobvoeten of standring en zonder oren uit Alkmaar zijn: 93LAN26 g-pot-1 (15a, RAMA 5B cat.63), 99BLO97 g-pot-25 (15A, RAMA18 cat.1), 01LAN114 g-pot-5 (15), 09LAA1 r-pot-88 (15, RAMA 19 p.187 cat.1), 12PAY43 g-pot-11 (15B, RAMA 23 p.23 en 58), 93LAN25 r-pot-5 (15/16, RAMA 5B cat.188). Herhaaldelijk zijn er alleen nog onderhelften bewaard van grote potten/kannen die als aspot zijn gebruikt.

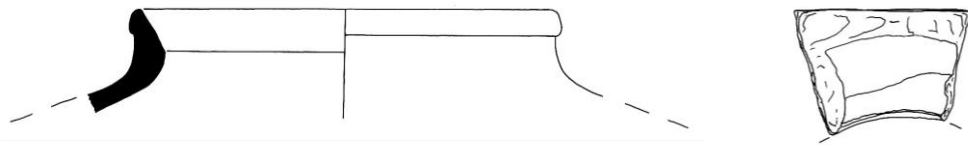
¹⁰⁴ Een paar exemplaren in onze collectie zijn gevonden bij verbouwingen en niet goed dateerbaar. Een exemplaar met manchetrans (r-pot-86) is opgegraven in een vroeg-17de-eeuwse haard (11HFS119, RAMA 20 cat.8).

Afb.104-107 Van schervenhoop tot object (aspot 8H): puzzelwerk met behulp van schilderstape door Rob Roedema en Sjaak Waterlander, restauratie door Marianne Bruggeman. De rood aardewerken aspot type r-pot-111 heeft een diameter van maar liefst 47 cm (14SCH2).

Afb.108 De resten van aspot 8G tegen de brandmuur 7C (14SCH15).

Afb. 109a-b Tekening en foto van de resten van aspot 8G (type r-pot-111) en haardplavuizen waaronder een aspotplavuis (14SCH15). Schaal 1:4.

Uit de as in de aspot tegen de haardwand (**8G**) komen niet alleen wat fragmenten van plavuizen maar ook een brokstuk van een aspotplavuis met een ronde opening van circa 13 cm diameter (*afb. 109*).

Aspotten raken rond het midden van de 17de eeuw in onbruik. Dit hangt samen met de opkomst van vrijstaande doofpotten, die worden afgesloten met een speciaal luchtdicht deksel met dubbele sluitrand, van metaal of van aardewerk.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Bitter/ Roedema/ Ostkamp 2002, 33.

Afb.110 Het leeghalen van de kelder 8/9M leverde diverse vondsten op.

Afb.111a Tegelfragmenten uit de puinvulling in kelder 8/9M (14SCH133). Schaal 1:4

Afb. 111b De enige complete wandtegel uit de puinlaag, 2de kwart 17de eeuw (14SCH133). Hij meet 13,2x13,2x1,3 cm. Schaal 1:3.

Een kelder vol puin en wat serviesgoed in Schoutenstraat 36 (8/9M, 14SCH133)

Bij een ingrijpende verbouwing is de grote bedsteekelder **8/9M** van De Duijzend Vreezen afgebroken en opgevuld met puin (*afb. 110*). In dit puin bevinden zich de fragmenten van enkele wandtegels. Ook is er een aantal fragmenten van serviesgoed in gedeponeerd (*tabel 3*). Gezien de datering van de vondsten zal dit zijn gebeurd bij de verbouwing tussen 1791 en 1813, toen De Duijzend Vreezen werd gescheiden in twee aparte woonhuizen.

De fragmenten van wandtegels hebben uiteenlopende dateringen (*afb. 111a-b*).

Deze wandtegels kunnen uit verschillende productiecentra afkomstig zijn. Van de vroege productie in Hoorn en Enkhuizen is door recent onderzoek het een en ander bekend,¹⁰⁶ maar vermoedelijk was er ook belangrijke productie in Amsterdam en Haarlem, waar niet zoveel van onderzocht is. In onze regio werden ook veel tegels ingevoerd uit Friesland en uit Utrecht.

De oudste vondsten in de puinlaag zijn tegelfragmenten uit het tweede kwart van de 17de eeuw: met polychrome decors van tulpen of kievitsbloemen op een groen grondje en als hoekornamenten spitse lelies in blauw met een oranje voet (*afb. 111a* linksonder),¹⁰⁷ met blauw op witte decors van een groot geschilderd mansfiguur met ossenkoppen als hoekornamenten (*afb. 111a* linksboven)¹⁰⁸ en een complete tegel met een bloemenvaas in een ruit, met lelies als hoekornamenten (*afb. 111b*).

Enkele fragmenten van donkerbruin-geel gemarmerde tegels zijn gezien het rode baksel en de dikte van de tegels vermoedelijk nog van rond het midden van de 17de eeuw (*afb. 111a* rechtsonder).¹⁰⁹

Een paar blauw op wit beschilderde fragmenten met kleine figuren en als hoekornament spinnekopjes zullen uit de tweede helft van de 17de of uit de 18de eeuw stammen (*afb. 111a* middenin).

Uit de 18de eeuw zijn er een vierkant gehakt tegelfragmentje met een paarse bloem, mogelijk een product uit Makkum,¹¹⁰ en een tweetal fragmenten van landschapjes waarvan één met een agressieve zwaan met spinnenkopjes in de hoeken die gezien de schilderwijze van de grondbultjes uit Makkum komen (*afb. 111a* middenboven en middenonder).¹¹¹

De tegels zullen bij werkzaamheden aan het pand in de kelder zijn gedeponeerd en komen dus uit het huis.

¹⁰⁶ Schram 2008, Schrickx 2016.

¹⁰⁷ Tegels met deze decors zijn gevonden bij tegelbakkerijen in Gouda (Van den Berge e.a. 2002, 62-64) en Utrecht (Sprangers 2013, 16), uit Harlingen komen andere decors met dezelfde hoekornamenten voor alsmede soortgelijke tulpen maar dan met andere hoeken (Gierveld/ Pluis 2005, 158-160).

¹⁰⁸ Vergelijk Schrickx 2016, 78 (Hoorn 1628); Gierveld/Pluis 2005, 187-189 (Harlingen 1630-1660); Sprangers 2013, 16 (Utrecht 1620-1650).

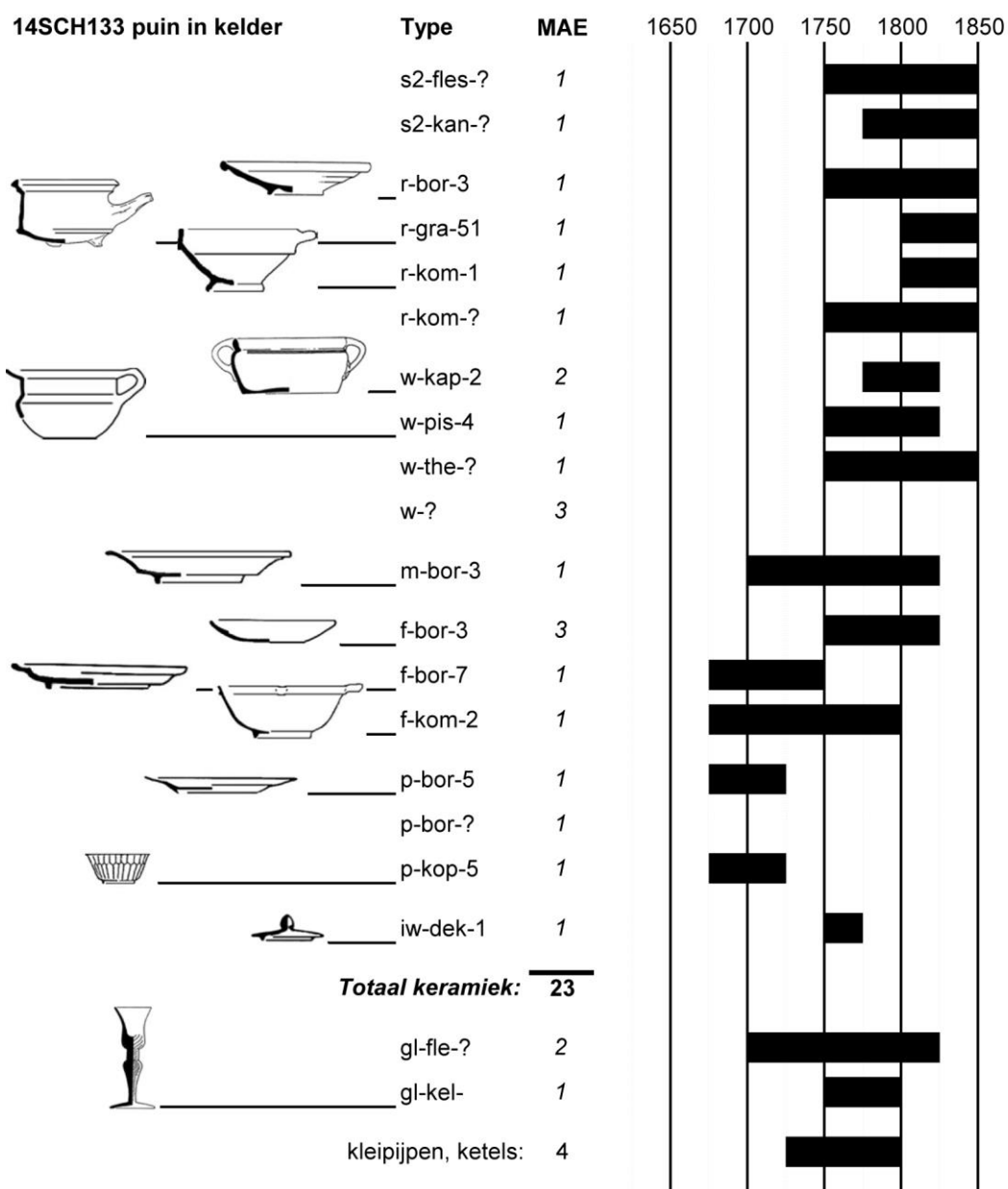
¹⁰⁹ Pluis 1998 (herz 2e druk), 579, vermoedt dat deze te identificeren zijn met 'gevlamde steentjes' in schriftelijke bronnen. Hij dateert ze in 1650-1700 maar het is niet duidelijk of deze ook de rode baksels hebben die kenmerkend zijn voor de vroege productie.

¹¹⁰ Vergelijk Tichelaar 2004, 16-17 (bloemenvaas-tableaus), 70 (tegels met paarse grote bloemen).

¹¹¹ Zie Tichelaar 2004, afb.56 (gedateerd 1776) voor soortgelijke heuveltjes op voorgrond.

Afb.112-117 Keramiekscherven uit kelder 8/9M: 112 steengoed kannen, 113-114 rood en wit aardewerk, 115 majolica bord, 116-117 faience borden. Schaal 1:4.

Tabel 3 Telling van Maximum Aantal Exemplaren (MAE) van keramiek en glas, als huisafval gedumpt bij het puin in kelder 8/9M tijdens bouwactiviteiten tussen 1791 en 1813.

Het gevonden serviesgoed bestaat uit keukengerei en tafelservies van uiteenlopende soorten keramiek (*tabel 3, cat. 5-8*). Het merendeel is niet scherper te dateren dan de tweede helft van de 18de eeuw, met uitzondering van een paar voorwerpen van omstreeks 1800: een rood aardewerken kookpot (r-gra-51) met twee horizontale puntoren en een grote rood aardewerken beslagkom (r-kom-1) met inwendig een gemarmerde gele sliblaag en uitwendig een ringeloordecoratie van golfjes (*afb. 113*) alsmede een wit aardewerken 'Frankforter' kachelpaan (*afb. 114* onder). Dit rode aardewerk komt uit Friesland, evenals een wit aardewerken theepot en een pispot (w-pis-4) die als 'vlekkengoed' zijn versierd met bruine verfvlekken (*afb. 114* boven).

Van steengoed uit het Duitse Westerwald zijn het bovenstuk van een mineraalwaterfles en van een kan met sgraffito en blauwe beschildering (*afb. 112*).

Afb.118-121 Keramiek- en glasvondsten uit kelder 8/9M: 118 fragmenten van een chinees porseleinen tafelbord en fragment van een schoteltje, 119 thee- of koffiekopje van chinees porselein, 120 dekseltje van Engels industrieel witgoed, 121 deel van een Engels kelkglas. Schaal 1:2

Bij de faïence bevindt zich een schotel (f-bor-7) met een redelijk fijn beschilderd decor in chinese stijl (afb.116),¹¹² maar ook een paar borden (f-bor-3) van beduidend mindere kwaliteit (afb.117). Een grote schotel van majolica (m-bor-3) toont een grof geschilderde fruitmand (afb.115).

Van porselein zijn er scherven van een fraai tafelbord (p-bor-5), een schoteltje en een theekopje (afb.118-119). Het kopje is een stuk ouder dan de andere vondsten, want hij is nog versierd in Kangxi stijl, eind 17de tot begin 18de eeuw – ouder servies werd ten tijde van de 18de-eeuwse verzamelwoede van porselein nog gewaardeerd en komt wel vaker voor in archeologische vondstcomplexen uit die tijd.

Een dekseltje (iw-dek-1) van industrieel wit aardewerk met diepblauwe bloemenbeschildering is Engelse import (afb.120). Met een diameter van 6,5 cm kan hij gebruikt zijn op een theepot of bijvoorbeeld op een suikerpotje.

Tenslotte is er een deel van een fraai kelkglas (gl-kel-20), vermoedelijk ook van Engelse makelij, met een balusterstam met recht tussenstuk tot de tulpvormige kelk, voorzien van luchtslingers in de stam (afb.121, cat.8).

¹¹² Vergelijk bijvoorbeeld het porseleinen bord bij Bartels 1999, cat.1142. Een soortgelijke vlag heeft het faïence bord van Bartels 1999, cat.1000.

Afb.122 Kleipijpen uit kelder 8/9M drie gelijkvormige pijpenkoppen met Goudse hielmerken met bijmerk en één kop met een zijmerk, tweede helft 18de eeuw. Schaal 1:2.

Afb.123-124 Hielmerken AP-monogram gekroond, S gekroond en 39 gekroond; zijmerk scheepje.

Een viertal pijpenkoppen en enkele steelfragmenten komen van rookgerei dat te dateren is in de tweede helft van de 18de eeuw (afb. 122-124). Drie koppen hebben Goudse hielmerken en op de zijkant van de hiel een bijmerk (het bijmerk is in Gouda ingevoerd in 1723), een vierde heeft geen hielmerk maar een zijmerk op de zijkant van de ketel.

Enkele metaalvondsten

De meeste metaalvondsten zijn gedaan met de detector. Hierboven werd al melding gedaan van de koperen vingerhoed uit asplek **6H** en twee munten en een muntgewicht uit kuil **9A**. De koperen vingerhoed uit **6H** is een gegoten exemplaar waarin handmatig spiraalsgewijs vanaf de top ronde putjes zijn gehamerd, een techniek die tussen 1325 en 1500 kan worden gedateerd (afb. 125).¹¹³

Uit kuil **9A** komen een koperen duit van Overijssel uit 1780, een ongedateerde tweede duit van Holland en een Antwerps muntgewicht (afb. 126-128). Het muntgewicht diende voor de Andreas goudgulden en heeft aan de ene zijde St.Andreas met zijn kruis tussen de letters S A en aan de andere zijde de hand van het Antwerpse stadswapen tussen de letters N D M. Een identiek exemplaar uit Amsterdam wordt gedateerd op eind 16de of begin 17de eeuw ¹¹⁴

Afb.125 Gave geelkoperen vingerhoed, uit asplek 6H (14SCH46). Ware grootte.

Afb.126-128 Uit zandlaag 9A: een verweerde ongedateerde koperen duit met randschrift HOL..., een duit uit Overijssel gedateerd 1780 en een muntgewicht uit Antwerpen. Ware grootte.

¹¹³ Langedijk/ Boon 1999, 19 en 65-57.

¹¹⁴ Baart e.a. 1977, nr.777.

Afb.130 Een tapkraan ingeslagen in het deksel van een ton, tekening uit de Hausbücher van de Mendelschen Zwölfbrüderstiftung uit Neurenberg, 15de eeuw.

Afb.129 koperen tapkraan uit spoor 8P- het bovenste stuk van de tap is afgebroken (14SCH31). Schaal 1:2.

Een fraaie koperen tapkraan werd gevonden in een plek met grijze klei (8P) onder kuil 9A (afb.129-130). Hij bestaat uit de 'kraan', een buisvormig deel met uitmonding in de vorm van een gestileerde dierenkop, en de bijpassende 'tap', een draaisleutel met een rechte doorgang om de tapkraan open of dicht te doen. Het bovenste puntje van de tap is afgebroken, maar hij is van het type met een driepas van drie ronde gaten. Dit model wordt gedateerd in de tweede helft van de 16de en eerste helft 17de eeuw en komt mogelijk uit Neurenberg.¹¹⁵ De vindplaats is in die tijd op het erf van de rechterwoning van de twee kamerwoningen-onder-één-kap op de erven Kad.A778 en A777-W.

Van de stort komen een rechthoekig koperen (schoen?-) gespje van 21x16x4 mm, een spinloodje van 18x9 mm, een kokervormig loden netgewicht van 23x12 mm, een ongedateerde HOLLANDIA duit van 24 mm en een 15de-16de-eeuwse zilveren rekenpenning van 19 mm diameter (afb.131-135).

131

132

133

134

135

Afb.131-135 Stortvondsten: koperen schoengespje, spinloodje, loden netgewicht, zilveren rekenpenning (14SCH36) en ongedateerde koperen Hollandia-duit (14SCH29).

¹¹⁵ Vondstnummer 14SCH31. Klomp 1999, 275-310 en 1042 cat.89-90 (gedateerd 1580-1610 en 1530-1575). Vergelijk Baart e.a. 1977 nrs.657 (16B), 659 (17A), 661 (17bc), 667-668 (17A); Hasselt e.a. 1993, 449 afb.189-190 (16d-17A); Braat 1998, 237 (1596); website <http://www.geheugenvannederland.nl> : uit een fluitschip gezonken begin 17de eeuw (NISA SO1-37058-14761), een visserschip gezonken begin 17de eeuw (NISA L58-Z1951V-21), uit een praamachtig schip gezonden in 1605 (NISA ZL1-82, Van Holk 1997, 47); een verwante tapkraan met een veel grover afgewerkte tap komt uit een koopvaarder gezonken eind 17de eeuw (NISA BZN2-747-3)

3.5 Samenvatting en synthese

Onderzoeksvragen opgraving Schoutenstraat 38 en 36 te Alkmaar in 2014 (OMN 59632, Alkmaarcodes 14SCH)

In mei 2017 zijn voor toekomstige opgravingen in de binnenstad standaard onderzoeksvragen geformuleerd, onder verwijzing naar de Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie van Alkmaar uit 2009. Deze zijn een aanvulling op het pve van de opgraving (vastgesteld in maart 2014):

- 1 Welke resten zijn gevonden van het natuurlijke landschap en van veranderingen daarin in de loop der tijd?
- 2 Welke resten zijn aanwezig uit de prehistorie, Romeinse tijd en/of vroege middeleeuwen?
- 3 Uit welke tijd dateert de eerste bewoning van het terrein en wat voor structuren zijn dit?
- 4 Welke resten zijn aanwezig van vestingwerken, openbare gebouwen, kerken en kloosters, gasthuizen of begraafplaatsen en wat is daarvan de datering?
- 5 Wat is de eerste terreininrichting van de percelen geweest en zijn daar in de loop der tijd wijzigingen in gekomen?
- 6 Welke resten van huizen en bijgebouwen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 7 Zijn er sporen van een brand en wat is daarvan de datering?
- 8 Welke resten van waterputten, beerputten of riolen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 9 Welke vondstcomplexen van meer dan 25 voorwerpen zijn aanwezig en wat is daarvan de datering?
- 10 Welke resten zijn aanwezig van een ambacht dat op de vindplaats is uitgeoefend en wat is daarvan de datering?
- 11 Zijn er zaken aanwezig die tevoren niet verwacht worden? Licht dit toe.

De opgravingsresultaten van Schoutenstraat 38-36 in 2014 geven antwoord op deze onderzoeksvragen met uitzondering van de vragen 4, 10 en 11.

Ad 1. De vindplaats ligt op de oostflank van de strandwal en de ondergrond bestaat uit gelaagde Oude Duinzanden met een pakket van ongeveer een halve meter zandig veen daartussen. Het veen is deels verstoord en met zand gemengd, vermoedelijk door zetting bij overstromingen.

Ad 2. Halverwege zijn in het zandige veenpakket wat potscherven gevonden uit de Late IJzertijd of Vroeg-Romeinse tijd. Er zijn grondsporen uit die periode aangetroffen.

Ad 3. De oudste sporen zijn sloten en kuilen uit de 10de-12de eeuw, een enkel spoor is vermoedelijk 10de-eeuws.

Ad 5. De 10de-12de-eeuwse sloten lopen ongeveer gelijk met de huidige perceelrichtingen, maar bevinden zich op andere lijnen. Er zijn drie noordwest-zuidoost lopende greppels en één in zuidwest-noordoost richting. De huidige verkaveling dateert uit de eerste helft van de 14de eeuw, mogelijk al voor de stadsbrand van 1328, of eventueel iets later bij het graven van de Laet.

Ad 6. Uit de periode vóór de nieuwbouw uit 1956 zijn bij Schoutenstraat 38 resten gevonden van vier huizen:

- huis 1 gebouwd kort na 1304 en afgebrand in 1328 van onduidelijke constructie (mogelijk horen enkele paalkuilen erbij) met geleemde vlechtwerkwanden en een kleivloer,
- huis 2 gebouwd kort na 1328 met vermoedelijk vakwerkbouw op ondiepe baksteenfunderingen met een kleivloer en drie haardplaatsen (vermoedelijk niet gelijktijdig),
- huis 3 gebouwd omstreeks het midden van de 15de eeuw met vakwerkopbouw of houtbouw op lichte bakstenen funderingen en voorzien van kleivloeren die in twee vertrekken zijn verdeeld door een bakstenen brandmuur met haard tegen de westzijde, secundair ook haardplaats aan de oostkant,
- huis 4 een bakstenen huis uit de tweede helft 16de eeuw met handhaving van de oude brandmuur en verdeeld in drie vertrekken met resten van plavuizenvloeren, met een riool aan de zuidkant naar de Laet;

- huis 4 is in de 17de of 18de eeuw voorzien van een ondiepe bedsteekelder, terwijl eind 18de eeuw het huis aan de westkant werd uitgebreid (hier stond blijkens archivalia en kaartmateriaal eerder een kamerwoning).

Bij Schoutenstraat 36 is vanwege geringe onderzoeksdiepte alleen de zuidhelft gevonden van een licht gebouwd bakstenen huis uit de 16de of eerste helft 17de eeuw, verdeeld in twee vertrekken voorzien van kleivloeren en een haardplaats middenin het achterste deel. Het kreeg naderhand een bedsteekelder. Het huis is rond 1800 vervangen door twee kleinere huisjes.

Ad 7. Een brandlaag is hoogst waarschijnlijk afkomstig van de stadsbrand van 25 mei 1328.

Ad 8. Er zijn drie tonputten gevonden uit de vroege 14de, midden 14de en 14de/15de eeuw, geen beerput maar wel een riool uit de tweede helft 16de eeuw.

Ad 9. Een kelder in Schoutenstraat 36 bevatte een klein vondstcomplex dateerbaar tussen 1791 en 1813.

Ad 10. Van een broodbakkerij zijn ovenresten aangetroffen uit de late 18de en 19de eeuw.

De resultaten van de opgraving Schoutenstraat 2014 zijn vooral van waarde wanneer we deze inpassen in de bestaande data over het verleden van Alkmaar.

Ondergrond en prehistorie

De vindplaats ligt op de rand van de strandwal, op de overgang van de zandrug naar het laag gelegen terrein ten oosten ervan. De bovenste natuurlijke laag bestaat uit een pakket geel duinzand met daaronder een veenlaag. Een grote verrassing was de vondst van een handvol potscherven in een niveau halverwege het veenpakket, aan de westkant van het onderzoeksterrein. De scherven lagen op hetzelfde niveau naast elkaar maar er was in het veen geen duidelijke bewoningslaag of oud oppervlak zichtbaar. Helaas was er op het moment van de onverwachte vondst geen gelegenheid om van het veen monsters te nemen voor botanisch onderzoek en C-14 dateringen. Iets meer naar het oosten bleek de bovenlaag van het veen niet egaal te zijn maar zandlenzen te bevatten vanaf ongeveer de halve hoogte van het veenpakket. Er was geen antropogeen vondstmateriaal bij. Hier werden deze monsters wel genomen (zie *bijlage 3*), maar met verwarrende resultaten en afwijkende C-14 dateringen, met een uitkomst dat de bovenste veenlaag ouder zou kunnen zijn dan de onderste. Het vermoeden bestaat nu dat er bij een overstroming op natuurlijke wijze enig grondverzet heeft plaats gevonden waarbij de top van de veenlaag is vermengd met zand en veenresten van elders. Een overstroming zou trouwens ook de verklaring kunnen zijn voor de 'uitgewaaierde' overgang van de zand- en veenlagen die op sommige plaatsen zijn waargenomen bij het opgravingsterrein dat in 1998 vlak naast de opgraving van 2014 is onderzocht – hier zou bij een overstroming opwellend grondwater een soort zettingseffecten kunnen hebben gegeven. In de pollenmonsters uit de onderste veenlaag blijkt dat het landschap al in de Vroege IJzertijd half open bos was als gevolg van veeteelt. In een zandlaag halverwege in de veenlagen kwam bovendien pollen van gerst en tarwe voor. Bij de paar potscherven uit het veen zit een randfragment dat kan worden geïdentificeerd als streepbandaardewerk uit de late IJzertijd of vroeg-romeinse tijd.

In latere sporen in de opgraving komt soms een scherp prehistorisch aardewerk voor als opspit. Het valt niet uit te maken of dit uit de romeinse tijd dateert of uit de IJzertijd.

De prestedelijke periode van Alkmaar

De opgraving heeft diverse gegevens opgeleverd die kunnen worden ingepast in de hoofdlijnen van de bewoningsgeschiedenis van Alkmaar.

Er is een aantal sloten gevonden en een paar kuilen waaruit potscherven komen uit de 10de tot de 12de eeuw. Opmerkelijk genoeg kan vondstmateriaal uit sommige sloten onmiskenbaar in de 10de eeuw worden gedateerd. De sloten kunnen daarmee nog wel van later tijd zijn, want de vondsten bestonden uit vrij kleine fragmenten in de zandopvulling van de sloten en het betreft dus opspit. Wel bestaat het vermoeden dat dit zand niet van veraf is aangevoerd om de sloten te dempen – het zou zelfs vooral om stuifzand kunnen gaan dat de sloten bij zandstormen heeft opgevuld. Het gaat immers om een periode waarin op grote schaal

duinvorming optrad in het Noord-Hollandse kustgebied. De scherven zullen dan ook uit de directe omgeving komen. In de aangrenzende opgravingslocatie uit 1998, 15 meter ten westen van het onderzoek van 2014, waren er ook kuilen uit de 10de eeuw aanwezig.

De sloten zijn onderdeel van het slotenpatroon van de zuidkant van de nederzetting. Op een aantal locaties aan weerszijden van de Koorstraat zijn soortgelijke sloten gevonden – soms is de ondergrond er zelfs geheel doorwoeld door de naast en door elkaar gegraven sloten van 1,5 tot 3 meter breed. Deze kunnen worden onderscheiden in *perceelsloten*, waar de waterafvoer is gecombineerd met het begrenzen van de percelen –deze sloten vormen rechte lijnen en haakse bochten- en in zogenoemde '*drupgoten*' – sloten die pal langs de huizen liepen om het regenwater van de grote rieten daken af te voeren. Deze drupgoten maken ronde bochten en volgden vermoedelijk de dakrand – soms kan worden vastgesteld dat de bochten een tussenruimte van 4 tot 6 meter omvatten, wat kan overeenkomen met de breedte van een gebouw. In deze opgraving zijn de sloten echter sterk vergraven door latere kuilen en putten, waardoor het moeilijk is om perceelsloten of drupgoten van elkaar te onderscheiden. Er zijn echter geen gebogen greppels herkend, zodat het wellicht vooral om perceelsloten gaat.

Op basis van een aantal opgravingsplattegronden is een reconstructie gemaakt van een 11de- 12de-eeuwse percelering aan weerszijden van de Koorstraat. De sloten kunnen worden geïnterpreteerd als rechthoekige kavels met zijden van 30 tot 45 meter. Omdat de opgravingen niet op elkaar aansluiten heeft de reconstructie nog wel een flink hypothetisch karakter!

Afb. 136 Samengestelde plattegrond van 11de-12de-eeuwse sloten uit opgravingen de Laat en Koorstraat: Lindegracht 1993 (93LIN), Laat 2008, 2004 en 1998 (08LAA, 04LAA, 98LAA) en Schoutenstraat 2014 (14SCH).

De stukken sloot uit de opgraving van 2014 zijn er op bijgaande plattegrond aan toegevoegd (afb. 136). Dan blijken de drie ongeveer oost-west lopende sloten ongeveer in het verlengde te lopen van sloten uit de opgraving bij Laat 208-212 in 1998, maar de ongeveer noord-zuid lopende sloot ligt al op een meter of 20 van de noord-zuid kavelsloten uit de opgravingen van 1998 en 2008. We komen voorlopig dus wel wat puzzelstukjes tekort voor een betrouwbare reconstructie van het slotenpatroon.

10de-12de eeuw uit:	ba	pi	du	bg	wm	kp	Tot	Publicatie
93LAN (per.3-4)		14		10		17	41	Bitter/Dijkstra e.a. 1997 (RAMA 5)
98LAA (per.2-3)	4	145	4	36	42	266	497	Bitter/Pavlovic 2013 (RAMA 19), 60-62
04LAA (sporen 2A-2B)		10		3	2	7	22	De Jong e.a. 2007 (RAMA 12)
08LAA (per.1)	1	5		1	4	9	20	Bitter 2013 (RAMA 19), 129
10PAA (per.A zonder s574)		55		14	12	28	109	Griffioen 2014 (RAMA 22)
10DVE		36		15	3	24	78	Ostkamp in Williams 2010 (ADCrapp 2343)
11DST		42		14	2	68	126	Jaspers in Loopik 2013 (ADCrapp 3395)
14SCH (per.2)	3	28	2	1		16	50	Bitter 2017 (RAMA 24)
MAE TOTAAL:	8	335	6	94	65	435	943	
% (N=943)	1%	36%	0,6%	10%	7%	46%		

Tabel 4 Aardewerk uit de 10de-12de eeuw uit diverse opgravingen in Alkmaar (in Maximum Aantal Exemplaren).

Bij de analyse van het vondstmateriaal bleek dat het aardewerk uit de 10de-12de eeuw voor maar liefst tweederde (34 van de 50 MAE) bestond uit import. Als we ook de latere sporen erbij betrekken en de aanzienlijke hoeveelheid opspit meetellen, dan komt voor de periode van de 10de tot begin 14de eeuw het aandeel importaardewerk nog uit op 62%.

Een hoog percentage importaardewerk is voor de 10de-12de eeuw ook geconstateerd op andere locaties in de binnenstad (zie [tabel 4](#)).

Dit wordt wel gezien als een graadmeter voor de betrokkenheid van Alkmaar bij het internationale handelsverkeer in die periode. Een andere verklaring is ook nog denkbaar, namelijk dat er in de nederzetting een andere drinkcultuur kan zijn geweest waarvoor een grotere sortering aan geïmporteerd drinkgerei gebruikt werd, bijvoorbeeld vanwege de consumptie van geïmporteerde wijnen.

Stadsrechten, de Laet en een stadsbrand

In de hele binnenstad zijn vondsten uit de periode tussen 1200 en 1290 opmerkelijk zeldzaam, terwijl de nederzetting in de 10de tot 12de eeuw toch een behoorlijk groot bebouwd oppervlak heeft gehad (*afb. 137-139*). Deze nederzetting was grotendeels ten onder gegaan bij overstromingsrampen in 1135, 1163 en 1170 en het herstel van Alkmaar blijkt dus lang geduurd te hebben.

De inwoners van Alkmaar verkregen in 1254 stadsrechten van de graaf van Holland. Door recent onderzoek is de stedelijke ontwikkeling uit deze beginperiode in een nieuw daglicht komen te staan. Lange tijd bestond de veronderstelling dat de burgers die deze stadsrechten ontvingen, hun huizen hadden aan de Langestraat en Houttil. De hoge ligging van deze straten zou het gevolg zijn van een dijk aanleg, die in een enkele bron uit 1214 is vermeld. Er waren de laatste jaren twijfels over deze hypothese omdat in opgravingen bij de Langestraat, Houttil en Boterstraat vrijwel geen materiaal uit de 13de eeuw werd gevonden en hetgeen wel te voorschijn kwam eventueel pas laat-13de- of vroeg-14de-eeuws kon zijn. Deze late datering werd in 2015 en 2016 bevestigd in de grote opgravingen bij Langestraat 52-62.¹¹⁶

Er is nu een nieuw model, waarin de dijk van rond 1200 wordt gelokaliseerd bij de Koningsweg en Koningstraat en uitloopt naar de Dijk. De nieuwe hypothese is, dat er pas rond 1290 een havengebied is aangelegd rond de Mientgracht met forse ophogingen van het gebied Voordam-Achterdam en begin Fnidsen en van de Houttil-Boterstraat (*afb. 139*). Daarbij is de Langestraat aangelegd als een verhoogde verbindingsweg tussen de oude nederzetting bij de Grote Kerk en het Hooge Huijs en het nieuwe havengebied. Dit betekent dus dat de Langestraat, Houttil en Boterstraat in 1254 nog niet bestonden.

¹¹⁶ Publicatie in voorbereiding (2018). Voorbericht: Bitter 2016.

Afb. 139a-b Plattegronden van Alkmaar in 1000 (a), 1200 (b) en 1325 (c). De opgravingslocatie is rood gemarkeerd GRK Grote Kerk, HH Hooge Huijs, KW Koningsweg, TOR Kasteel Torenburg, LS Langestraat, HT Houttil

De kooplieden en andere burgers die in 1254 de stadsrechten ontvingen, zullen in onze nieuwe visie woonachtig zijn geweest in twee kernen, namelijk de oude kern rond de Grote Kerk en het Hooge Huijs met mogelijk een deel van de Koorstraat en een nieuwe kern aan de tegenwoordige Koningstraat en Dijk, op het deel van de dijk van 1200 waarmee de rivier de Rekere is afgedamd, nabij het grafelijk kasteel Torenburg. Op de hoek van de Koningsstraat en Pieterstraat stond nadien het grafelijke rentmeestershuis die volgens een oude beschrijving een aanzienlijke ouderdom had.¹¹⁷ De oudste 'handelskern' bevond zich in dit model in 1254 tussen dit huis en het kasteel Torenburg.

Eén van de eerste zijstraten van de Langestraat is de Schoutenstraat. Hier staat op de straathoek ook een van de oudste nog bestaande huizen van de binnenstad, namelijk het hoekpand dat nu onderdeel is van het stadhuis maar waarin (achter gevels uit 1694) een casco uit de eerste helft van de 14de eeuw verborgen is.¹¹⁸

De Laet is van origine een gracht (gedempt in 1870) die diende als afwatering aan de zuidkant van de stad. Er zijn archeologische aanwijzingen dat deze gracht is gegraven in de eerste helft van de 14de eeuw.¹¹⁹ De opgraving op de hoek Laet/Schoutenstraat geeft aanvullende data over de aanlegdatum van de beide straten.

¹¹⁷ Roedema/ Bitter 2013, 175-176.

¹¹⁸ Van der Hoeve/ Wevers 2004, 35-38. De datering berust voornamelijk op het metselwerk en kan dus zowel rond 1300 liggen als rond 1350.

¹¹⁹ Bitter 2013 (RAMA 19) hst.4.

In de opgraving van Schoutenstraat 36-38 zijn sporen uit de 13de eeuw geheel afwezig. Het oudste opgegraven huis op de onderzoekslocatie is gebouwd kort na 1304, op basis van de dendrochronologische datering van een onder de huisvloer aangetroffen waterput. Het huis had een vloer van klei met huiswanden van vlechtwerk en leem. Er zijn sporen van ingegraven palen en van palen rustend op kleipoeren, maar het is niet zeker of en hoe deze bij de huisconstructie horen.

Het gebouw is bij een felle brand ten onder gegaan. Door de hitte was een stuk van de lemen wand zelfs gebakken tot een rode harde massa, met versinterde houtresten van het vlechtwerk erin. Gezien de keramiek uit de lagen en uit de waterput gaat het om de stadsbrand van 25 mei 1328. Hiervan zijn eerder resten gevonden in de Langestraat en onder het Waagplein. Hoewel een kroniekschrijver in die tijd melding doet van het afbranden van de hele stad, is nu voor het eerst bewezen dat ook de westkant van de stad is getroffen. De aangetroffen verbrande wand was de westelijke eindgevel van het huis. In de volgende bouwfasen blijkt er omstreeks deze lijn steeds een perceelgrens te zijn geweest. De verbrande wand heeft een iets afwijkende, zuidoostelijk gedraaide oriëntatie. De verbrande resten vullen inderdaad vrijwel het hele perceel tot aan de straathoek.

Het huis, gebouwd tussen 1304 en 1328, is al gericht op de Schoutenstraat, hetgeen een aanwijzing is dat deze weg toen al aanwezig was.

Gezien de afwijkende oriëntatie is het echter zeer de vraag of de rooilijn langs de Laat toen al bestond.

Huisbouw in de 14de en in de 15de eeuw

Na 1328 is er meteen op de brandresten een nieuw huis gebouwd (*huis 2*). Hiervan zijn slechts enkele delen van de kleivloer gevonden – de wanden zijn door latere bouwactiviteiten verdwenen.

In het tweede of derde kwart van de 15de eeuw is dit huis afgebroken. Om het terrein te egaliseren is ca. 20 cm bruingrijs zand aangebracht en daarop is een nieuw huis neergezet (*huis 3*). Op ongeveer 3,5 meter binnen de opgraving werd de westgevel van dit huis gevonden. Het was een baksteenfundering van slechts één steen breed die vermoedelijk een lichte vakwerk-opbouw droeg. Opvallend is, dat de westgevel van het huis op vrijwel dezelfde plek stond als die van het in 1328 het afgebrande huis. In vrijwel het gehele tegenwoordige perceel werd een stevige kleivloer terug gevonden. Het gebouw was in twee ruimten gedeeld door een bakstenen brandmuur met een 2,20 meter brede schouw aan de westzijde. Aan de oostkant werd op een paar meter vanaf de muur middenin het vertrek nog een vrijstaande stookplaats gevonden met ingegraven aspotten. De complete aspotten kunnen globaal in de 15de-16de eeuw gedateerd worden.

Broodbakkerij De Spaarpot

In de tweede helft van de 16de of eerste helft 17de eeuw werd dit huis in baksteen herbouwd (*huis 4*), met handhaving van de brandmuur en de haardplaats. Het huis kreeg plavuizenvloeren, gelegd op een vlijlaag van geel zand. Er waren twee grote aspotten in de vloer ingegraven, om nasmeulende haardas veilig in te kunnen vegen.

Door een tussenmuur op slechts 2 meter ten westen van de oude brandmuur ontstond een krap middenvertrek. In de hoek van het oostelijke vertrek werd een privaat gemaakt, met een riool naar de gracht van de Laat. In de oosthelft van het huis kwam naderhand een bedsteekelder met een tussenwand, zodat het hele pand inmiddels in vier ongelijke ruimten was verdeeld.

De westelijke 3,5 meter van het perceel behoorde bij een tweetal kamerwoningen onder één dak, dat staat afgebeeld op kaarten vanaf de eerste gedetailleerde kaart uit 1597. Deze stonden grotendeels op het perceel van Laat 204 en op het westelijke deel van Laat 202/Schoutenstraat 38. Op de kadastrale kaart van 1832 is dit op perceel A778 en een stukje van A777 ('A777-West'). In de opgraving is van dit buurpandje helaas niets meer terug gevonden als gevolg van het graven van een diepe kuil in de late 18de eeuw.

Afb.140 'De backer', een prent van Jan Luyken uit 1694, toont een bakkerij met niet meer voorzieningen dan een werkbank met een kan en een beslagbak, een oven met een broodschep en brandstof.

Van de 17de tot begin 20ste eeuw werd het pand bewoond door redelijk welgestelde broodbakkers. In de verkopen van de bakkerij zijn er tweemaal forse waardeinstijgingen, die wel het gevolg moeten zijn van grote verbeteringen aan het pand. De eerste verbouwing is het werk van bakker Samuel Jacobsz ten Harten, die de Spaarpot in 1697 voor 450 gulden had gekocht. In 1730 verkopen zijn erfgenamen de bakkerij voor 1.140 gulden aan bakker Cornelis Rob. In 1745 doen diens erfgenamen het van de hand voor maar liefst 2.700 gulden, waarmee het tot de duurste categorie huizen in de stad behoorde. Ook deze waardeinstijging is alleen te verklaren door een aanzienlijke verbetering van het pand. De verbouwingen hebben in de bodem geen archeologische sporen nagelaten. De broodbakkers vergroten hun bezit ook met de aankoop van buurpanden. Eerst wordt in 1738 door Cornelis Rob de Duijzend Vreezen aangekocht, het buurpand aan de Schoutenstraat. Vervolgens worden door de volgende eigenaren de twee kamerwoningen aan de westzijde aangekocht, in 1748 de rechter- en in 1752 de linkerwoning. Er worden een stal en een schuur van gemaakt. In de 19de eeuw is het rechterdeel in gebruik genomen als bakkerij met een oven - hiervan zijn de resten in de opgraving aangetroffen.

Schoutenstraat 36/34, huis De Duijzend Vreezen

In de archiefbronnen wordt als buurman ten noorden van de Spaarpot het huis met de fraaie naam De Duijzend Vreezen vermeld. Uit de gevelbeeldenkaart van circa 1660/1673 blijkt dat De Duijzend Vreezen breder was dan de 3,4 meter van Schoutenstraat 36, want het smalle perceel van nummer 34 hoorde er van origine ook bij. De percelen samen zijn krap 7 meter breed.

In de opgraving werden bij Schoutenstraat 36 de funderingen en de kleivloer gevonden van een huisje van 10,5 meter diep, door een tussenmuur verdeeld in een voorhuis en een achterkamer. De bouwdatum zal ergens in de 16de eeuw zijn geweest. De achterkamer had middenin de kleivloer een stookplaats – de oudste haard bevond zich dus niet tegen een bakstenen zijmuur of brandmuur.

In het Stedelijk Museum wordt nog de 17de-eeuwse gevelsteen bewaard met het opschrift IN DVISENT VRESN die in 1894 door bakker Broers is geschonken. Deze gevelsteen was ingemetseld in een bakstenen trapgevel, die op 17de-eeuwse kaarten is weergegeven. Het is echter de vraag of het hele pand van baksteen was, want er werd een erg lichte en ondiepe fundering van de achtergevel opgegraven, die meer doet denken aan een onderslagmuur voor een houten bovenbouw. Ook de locatie van de haardplaats middenin de achterkamer

wijst hierop. Een dergelijke goedkope bouw verklaart de bijzonder lage verkoopprijzen die voor de Duijzend Vreezen werden betaald volgens 17de- en 18de-eeuwse akten.

In het voorhuis werden de resten gevonden van een later ingebouwde bedstee met daaronder een ondiepe bedsteekelder. Deze bedsteekelder liep door onder de vloer van het tegenwoordige buurpandje Schoutenstraat 34.

Op de kaart van 1832 is het perceel van de Duijzend Vreezen gesplitst in twee even grote smalle kavels A776 en A775. Deze splitsing kan op grond van de verkoopakten in het archief worden gedateerd tussen 1791 en 1813. Deze datering komt goed overeen met de ouderdom van het vondstmateriaal dat bij het puin in de bedsteekelder is aangetroffen. Het is onduidelijk of toen het eeuwenoude pand alleen inwendig in tweeën is gedeeld met een tussenmuur, of dat er sprake was van complete nieuwbouw. Het feit dat er geen spoor van 19de-eeuws muurwerk is aangetroffen tot de herbouw in 1893, pleit voor het eerste.

Van Schoutenstraat 36 is in de nieuwbouw van 2014 de voorgevel uit 1893 gehandhaafd en weer opgeknapt. Het pandje hoorde al vanaf de 18de eeuw bij de bakkerij maar bleef tot 2014 een apart woonhuis, sinds 1927 tevens winkel.

De Duijzend Vreezen is, met een korte onderbreking tussen 1782 en 1791, steeds bij de Spaarpot gebleven. De bakkerij kwam in 1938 ten einde en het pand werd verbouwd tot een winkel met bovenwoning. In 1956 liet J. Mulder een geheel nieuw pand bouwen voor zijn schoenenwinkel.

Zijn zoons lieten het in 2014 vervangen door nieuwbouw.

Literatuur

- Baart, J.M. et al. 1977: *Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar Stadskernonderzoek*, Amsterdam.
- Bartels, M., J.-W. Oudhof en J. Dijkstra, 1997: Duisburgse waar uit Ottoons Tiel, een keramisch gidsfossiel voor de tiende eeuw?, *Westerheem* 46, 2-15.
- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.
- Berge, H. van den, A.J. Gierveld, F. Mayenburg en L. den Toom, 2002: 'De Swaen'. *Geschiedenis en productie van een Goudse plateelbakkerij uit de zeventiende eeuw*, Gouda/Otterlo 2002 (verbeterde tweede druk).
- Bitter, P., 2002: *Graven en begraven. Archeologie en geschiedenis van de Grote Kerk van Alkmaar*, Hilversum (proefschrift Universiteit van Amsterdam).
- Bitter, P., S. Ostkamp en R. Roedema, 2002: *De beerput als bron. Archeologische vondsten van het dagelijks leven in het oude Alkmaar*, Alkmaar.
- Bitter, P., S. Ostkamp en R. Roedema, 2003: De lange bewoningsgeschiedenis van de Langestraat, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* 7 nr.1, 3 (Langestraat 64-66, 2001; Langestraat 51, 2002).
- Bitter, P., 2012: Archeologisch onderzoek Heul legt sporen stadsbrand 1328 bloot, *Nieuwsbrief Monumentenzorg en Archeologie gemeente Alkmaar* nr.35, 5.
- Bitter, P., m.m.v. Rob Roedema, Andelko Pavlovic e.a., 2013: *Vroeger aan de Laaf. Opgravingen in 1998, 2008 en 2009*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 19).
- Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2014: *Onder 'de Houtmarkt'. Opgravingen bij Laaf/Bloemstraat in 1998 en 1999 (98BLO, 99BLO)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 18).
- Bitter, P., 2016: Ontdekkingen in de Langestraat van Alkmaar. Een hoofdstuk in de stadshistorie herschreven, *Archeobrief* 2016-2, 13-20.
- Braat, J., J.H.G. Gawronski, J.B. Kist, A.E.D.M. van de Put en J.P.Sigmund, 1998: *Behouden uit het Behouden Huys*, Amsterdam.
- Doesburg, J. van, 2009: Late-medieval pottery, in: W.A. van Es en W.J.H. Verwers (red.), *Excavations at Dorestad 3. Hoogstraat 0, II-IV*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 16), 160-211.
- Gierveld, A.J., en J. Pluis m.m.v. P. Tichelaar, 2005: *Harlingen. Bedrijfsgeschiedenis 1600-1933 & Producten tot 1720*, Leiden (Fries Aardewerk V).
- Gumbert-Hepp, M., en J.P. Gumbert, 2001: *Willem Procurator Kroniek*, Hilversum.
- Haaster, H. van, J.T. Zeiler en D.C. Brinkhuizen, 2012: *De voedingseconomie van (post)middeleeuws Alkmaar. Resultaten van het archeobotanisch en archeozoologisch onderzoek*, Zaandam (BIAXiaal 453).

Hasselt, H., J.J.Lenting en H.van Westing, 1993: Metalen gebruiksvoorwerpen, in: J.J.Lenting et al (red.), *Schans op de grens; Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*, Sellingeren, 403-462.

Heeringen, R.M. van, en F. Verhaeghe, 1995: Het aardewerk, in: R.M. van Heeringen, P.A. Henderikx en A. Mars (red.), *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland*, Goes/Amersfoort, 144-169.

Hoeve, J.A. van der, en L.B. Wevers, 2004: 'Behoud gaat voor vernieuwing'. Bouwhistorie van het Stadhuis van Alkmaar, in: J.C.M. Cox e.a., 2004: *"Onse heerlijke Stadt-huijs binnen Alckmaer". De geschiedenis van het stadhuis van Alkmaar*, Alkmaar, 33-82.

Holk, A.F.L. van, 1996: Archeologie van de binnenvaart. Wonen en werken aan boord van binnenvaartschepen (1600-1900). *Scheepsarcheologie IV*. Ketelhaven. (Flevobericht 410).

Janse, H., 1989: *Houten kappen in Nederland 1000-1940*, Delft (Bouwtechniek in Nederland 2).

Jong, J. de en J.F. Van Regteren Altena, 1972: Enkele geologische waarnemingen in Alkmaars oude stad, in: E.H.P. Cordfunke, *Alkmaar van boerderij tot middeleeuwse stad*, Alkmaar, 25-64.

Jong-Lambregts, N. de, P. Bitter, R. Roedema en C. Prins, 2007: Laat 229-231 (04LAA). Archeologisch onderzoek naar bewoningsresten van de 12de tot de 20ste eeuw, in: N. de Jong-Lambregts, P. Bitter, L. Verspuij-Frank et al, 2007: *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 12), 111-198.

Klomp, M., 1999: Metalen voorwerpen, in: M. Bartels, *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort, 275-310, 1029-1066.

Komen, K., en B. Ulrich, 2004: *Alkmaarse gevelstenen en ornamenten*, Alkmaar.

Langedijk, C.A., en H. Boon, 1999: *Vingerhoeden en naairingen uit de Amsterdamse bodem*, Amsterdam (AWN-reeks 2),

Numan, A.M., 1987: Pottenbakkersafval uit de binnenstad van Haarlem, *Westerheem* 26, 124-139.

Pluis, J., 1998: *De Nederlandse tegel. Decors en benamingen/ The Dutch tile. Designs and names 1570-1930*, Leiden.

Roedema, R., & P. Bitter, 2013: Wonen op stand, 'Stadskastelen' en grote huizen in middeleeuws Alkmaar, in: G. de Reus, H. de Raad, P. Bitter, C. Roozendaal, N. de Jong (red.), *Machtig en prachtig Alkmaar*, Alkmaar (themaboek Open monumenten Dag 2013), 173-192.

Sanke, M., 2002: *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie-Typologie-Chronologie*, Mainz (Rheinische Ausgrabungen 50; dissertatie Universität Freiburg 1996)

Schram, L., 2008: *Vroege Noord-Nederlandse majolica in West-Friesland 1600-1650*, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2016: Productieafval van de plateelbakkerij aan de Wortelvesten. Archeologisch onderzoek op het perceel op de hoek van de Koepoortsweg en de Spoorsingel, *Westfriese archeologische Rapporten* 93, Hoorn.

Sprangers, P., 2013: *Utrechtse tegels 1600-1900*, Utrecht

Taayke, E., 1990-1997: Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr., *Berichten R.O.B.* 40 (1990) 101-222, 41 (1991) 9-102, 42 (1996-1997) 9-208.

Tichelaar, P.J., 2004: Tichelaar Makkum 1700-1876, Leiden (Fries Aardewerk III).

Verhaeghe, F., 1982: Laat-middeleeuws hoogversierd aardewerk in de Lage Landen, in: J.G.N.Renaud (red.), *Rotterdam Papers IV*, Rotterdam, 151-173.

Verhaeghe, F., 1988: Middeleeuwse en latere ceramiek te Brugge. Een inleiding, in: H.de Witte, *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, Brugge, 71-114.

Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste-13de eeuw)*, (Amsterdam Archaeological Studies 3; dissertatie Universiteit van Amsterdam) Amsterdam.

RAMA 5: Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997: *Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat*, (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), Alkmaar.

RAMA 14: Jong-Lambregts, N. de, e.a., 2009: *Sporen onder het maaiveld, opgravingen in Alkmaar en Koedijk tussen 2001 en 2007*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 14).

RAMA 18: Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2014: *Onder 'de Houtmarkt'. Opgravingen bij Laat/Bloemstraat in 1998 en 1999 (98BLO, 99BLO)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 18).

RAMA 19: Bitter, P., m.m.v. Rob Roedema, Andelko Pavlovic e.a., 2013: *Vroeger aan de Laat. Opgravingen in 1998, 2008 en 2009*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 19).

RAMA 20: Bitter, P., m.m.v. R. Roedema e.a. 2013: *Historische grond. Opgravingen in en naast de synagoge in de Hofstraat in 2011 (11HFS)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 20).

RAMA 23: Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2016: Stukjes van het centrum. Opgravingen bij de Payglop, Langestraat en Gedempte Nieuwesloot in 2012, *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie* 23.

	11AB nieuwbouw 1956: 11A muren, 11B haard			11D riolen en septictank
				11C aanbouw 1956
1900	v	v	v	
	10A oven s1041			10B nieuwbouw 1893
	9/10o oven? s1039			
	9/10P oven s1040			9/10N muur s1197
1800				
	9D waterkelder s1042, <i>door 8o</i>			9AD herbouw westdeel huis
	9C W-muur s1027, <i>op 9B</i>			
	9B puinkuil s1028-1033, <i>door 9A</i>			
1748	9A grote kuil geel zand s1037, <i>door 7G</i>			8/9M kelder s1185, <i>door 8M</i>
	8Ai bakstenen huis 4	8A muurwerk s1049 en s1008 (+7C 7G)	8/9L plavuizen vloer(en) s1023	8JM bakst. huis <i>In Dvisent Vresn</i>
		8BC wijziging muur 7C: muurwerk 8B s1043, 8C s1021	8/9K muurtje s1024 (toilet?)	8J huis fund s1191
		8D riool s1019, sluit aan op s1021	8/9J kelder s1015	8K kleivloer s1193
		8i brandplek s1047	8G aspot s1048	8L haard s1195
1525/1575		8H aspot s1009	8N muur s1196	8M tussenmuur s1194
				8P kleiplek s1052
	7CG bakstenen huis 3	7C brandmuur s1001	7/8D bakst. vloertje s1011	7/8E laag dbruin zand onder 8K
		7F kleivloer +0,75 W s1002-30-34, op:	7H asplek s1058	7J askuil s1188
		7E kleivloer +0,6 s1046-32-36-59	7D kleivloer +0,8 O-kant s1003-1014	
				7B kuil s1181, <i>door 6AB</i>
1425/1475	7A Ophoging donkerbruin zand s1025+1054+1056+1077+1082+1096+1103+1104			6/7B achtermuur s1057
				6/7A haard asplek s1060
	6CH huis 2 onbekende constructie	6C 'kleiplatform' +0,4 s1145	6G haard s 1061 U-vormige bakst.rand	6/7C waterput s1053
		6D kleivloer +0,55 s1073+1080+1097+1110	6F bakstenen haardvloer s1127+1158	6J waterput s1152, onder 7G
		6E haard s1074 asplek en 2 bakst	6H bst.haard s1063 op as s1062-64-65-66, aspot s1067	6AB 'zodenhuis':
		6F bakstenen haardvloer s1127+1158		6A wand s1183
				6B vloer s1184
1328?	5A brandlaag s1078+1079+1086+1087+1089+1099+1106+1111			5B kuil s1089+1117
				4S kuil s1094
	4AC (+4DP?) vlechtwerk-huis 1 (afgebrand)	4A kleivloer +0,25 s1095-1100-1130	4B kleivloer 's5000' = 4A?	4R kuil s1116+1128
		4D-4G kleiporen (?) 4D s1151, 4E s1126, 4F s1081, 4G s1085	4H-N paalsporen (?): 4H s1147, 4J s1155, 4K s1123, 4L s1148, 4M s1150, 4N s1108, 4o s1119, 4P s1118	4T kuil s1133
				4U kuil s1091+1140
				4V kuil s1157
	4Q waterput s1109, inst 1143			
				3C kuil s1177
	3B laag donkerbruin zand s1090+1093+1098+1101+1141+1142+1168+1177+1187			3D kuil s1500
1300				2J kuil s1102
1200	2C OW greppel s1163, <i>door 2B</i>	2E OW greppel s1159, <i>door 2D</i>	2G goot s1174, <i>op 2F</i>	2H kuil s1120
	2B OW greppel s1102+1161	2D NZ greppel s1121+1132	2F greppel s1176, =2E?	
900	2A laag grijsbruin zand bk 0,1 m+NAP s1115+1167 +1134 t/m 1139			
IJzer-tijd	stui/zand op venige zandlagen op duinzand op compact veen			
	1A scherven in bewoningsniveau s1170 op compact veen			

Tabel 5 Stratigrafische matrix van de sporen uit Schoutenstraat 2014.

Bijlage 1: Stratigrafische matrix en beschrijving van de sporen

Peter Bitter

De bijgaande stratigrafische matrix geeft een overzicht van de sporen en hun dateringen (*tabel 5*). De sporen zijn in dit rapport gecodeerd met een **spoorcode**, door het periodenummer te combineren met een letter. Als de periode niet duidelijk is, worden de mogelijke periodenummers genoteerd.

De dateringen zijn herleid uit de stratigrafische volgorde van de sporen (afdekkingen, oversnijdingen, bouwnaden; deze worden hieronder toegelicht), keramiekdateringen en baksteensoorten (zie de vondstenlijst in bijlage 2). Er wordt verwezen naar de *spoornummers* (voorafgegaan door een s) waarmee de sporen op de veldtekeningen zijn geadministreerd. De *'vondstnummers'* (voorafgegaan door een V) zijn in het veld uitgedeeld voor zowel vondsten als monsternames, in één lijst doorgenummerd.

Periode 1: ca. 250 voor Chr.– 100 na Chr.

- **1A:** uit veenlaag in coupe van waterput 6/7G, V112: 150 v.Chr. / 100 n.Chr. Bewoningsniveau in veenpakket (s1170) in coupe van sporen 3C-3A-2G-2F, V118: twee botfragmenten.

Periode 2: ca. 900 – 1200

- **2A:** laag omgespit lichtgrijs tot lichtbruin zand, vermoedelijke akkerlaag, met soms (s1167). spitsporen aan de onderzijde (vlak 4: s1115 s1134 s1135 s1136 s1137 s1138 s1139 s1167).
- **2B:** OW SLOOT gevuld met grijs zand met sliblaagjes erin (vlak 4 s1161).
- **2C:** OW SLOOT gevuld met grijs zand met sliblaagjes erin (vlak 4 s1163).
- **2D:** NZ greppel gevuld met lichtgrijs lemig zand (vlak 4 s1121) V78: 10de eeuw, V81 en V90: 10de/12de eeuw; (vlak 4 s1132) V91 en V96: 10de eeuw; V94 10de/12de eeuw.
- **2E:** OW greppel vol grijs zand (vlak 4 s1159).
- **2F:** zeer diepe OW greppel door veen, onderin 55 cm breed daarboven naar zuiden verbreed tot 1,5 m, geheel vol grijs zand met sliblaagjes (vlak 4 s1176) V127.
- **2G:** greppel/goot met waterdichte bodem van vlechtwerk afgesmeerd met grijze klei, naar westen aflopend, vulling bruin humeuze grond (mest?), boven greppel 2F; vulling V119 en grondmonster V120 (vlak 4 s1174) V119: 10de/11de eeuw, V120 grondmonster (zie *bijlage 3*).
- **2H:** kuil (?) gevuld met donkerbruin humeus zand (vlak 4 s1120) V82 en V89: 10de/12de eeuw.
- **2J:** kuil met grijs zand (vlak 4 s1102) V75: 10de/12de eeuw.

Periode 3: ca. 1250/1300 – 1325

- **3A:** zeer grote kuil vol grijs zand (functie onbekend), doorsneden door kuil 4V en waterput 4Q, over 2G (vlak 4 s1160 s1175) V107: tweede helft 13de/begin 14de eeuw, V126.
- **3B:** laag licht-/donkergrijs gevlekt zand (vlak 4 s1084 s1090 s1093 s1098 V1101 s1141 s1142 s1168) V60 V61 V64B V68 V70 V73 V74 V88 V95 V114 V135: 12de eeuw.
- **3C:** kuil met donkerbruin zand (vlak 4 s1177) V128.
- **3D:** kuil met omgespit bruin/geel zand (vlak 4 en Z-profiel: s1500) V115: 14de eeuw

Periode 4: ca. 1305 – 1328

- **4A:** grijze kleivloer op 0,25 m+NAP (vlak 4 s1095 s1100 s1130) V65 V72 V87.
- **4B:** restant van grijze kleivloer, mogelijk behorend bij 4A, doorgraven door brandlaag 5A (vlak 4 s1400).
- **4C:** oranje verbrande leemwand (huttenleem) met resten verkoolde vlechtwerk binnenin, oostwaarts omgeklapt, oorspronkelijke hoogte van restant ca 80 cm, sluit aan op aslagen ten oosten, met er later tegenaan gezet spoor 6A-6B (Vlak 3 s1169 s1182), op de verbrande leemwand V132, V36 monsters verbrande leem en sintels.
- **4D:** kleipoer, ronde of ovale ingraving vol grijze klei (vlak 4 s1151).
- **4E:** kleipoer met zandkuiltje van verwijderde staander (vlak 4 s1126 en s1124) uit zandkuiltje V80 V108.
- **4F:** kleipoer, kuiltje met onderin grijze klei en gevuld met rul donkergrijs zand van verwijderde paal (vlak 3 s1081) V55 V62 uit zandvulling: eind 12de/eerste helft 14de eeuw.
- **4G:** kleipoer (vlak 3 s1085).
- **4H:** paalkuil, uittrekspoor zonder insteek, gevuld met brandresten van zwarte as en huttenleem (vlak 4 s1147) V99 insteek paalkuil.
- **4J:** kuil met donkerbruin zand en wat huttenleem (vlak 4 s1155).

- **4K:** kuil met donkerbruin zand huttenleem (vlak 4 s1123) V79.
- **4L:** paalkuil, uittrekspoor zonder insteek gevuld met lichtbruin zand huttenleem (vlak 4 s1148) V105.
- **4M:** diepe paalkuil, zonder insteek ingeslagen huttenleem (vlak 4 s1150) V104.
- **4N:** donkerbruin kuiltje, mogelijke paalkuil huttenleem (vlak 4 s1108) V76.
- **4o:** paalspoor vol zwarte as en huttenleem (vlak 4 s1118).
- **4P:** paalspoor vol zwarte as hutteleem (vlak 4 s1119).
- **4Q:** waterput van oorspronkelijk drie gestapelde bodemloze tonnen (van de 1ste ton alleen een losse duig, de 2de ton half gesloopt, de 3de ton intact) met onderkant op 2,0 m-NAP, onderin een 20 cm schelpenlaag als filter, insteek met donkerbruin zand en kleibrokjes, onder kleivloer 4A, door grote zandkuil 3A (vlak 4 s1109, insteek s1143) dendromonsters V121 bovenste en V123 onderste ton en losse duig V122: na 1304. Uit dempingslaag grijs zand V77; bodemlaag onderin grijs zand V124 o.a. een paar kannen; monster uit schelpen op bodem V125.
- **4R:** kuil met as en sintels, mogelijk uitgetrokken paal (vlak 4 s1128 s1116) V84 sintelmonster, V86. (paalspoor uittrekspoor als s1147?).
- **4S:** kuil met donkerbruin zand (vlak 4 s1094) V64: tweede helft 13de/eerste helft 14de eeuw
- **4T:** kuil met donkerbruin/zwart zand met brokjes rode klei (vlak 4 s 133) V97.
- **4U:** kuil met donkergrijs zand en omgespit geel zand, as en kleikluiten (vlak 3 s1091, vlak 4 s1140).
- **4V:** kuil, door 3A (vlak 4 en O-profiel: s1157) V103 13de/begin 14de eeuw

Periode 5: 1328

- **5A:** brandlaag van 15 tot 40 cm dik, bestaande uit pakketten oranje as, zwarte roet en houtskool, klonten bruin tot oranje verbrande leem, kleibrokken, bovenkant 0,5 tot 0,6 m+NAP (vlak3 en Zuidprofiel: s1078 s1084 s1088 s1089 s1096 s1099 s1106 s1107 s1111 s1129 s1186) V53 V57 V59 V66 V69 V85 V113 V134.
- **5B:** kuil met bruin zand en asplekken, over waterput 4Q (vlak 4 s1089 s1117) V59 V93.

Periode 6: ca. 1328 – 1425/1475

- **6A:** kleiplaggenwand van 45 cm breed en 20 cm hoog, rustend op en behorend bij kleivloer 6B, door en tegen resten van huiswand 4C en door brandlaag 5A (vlak 3 s1183).
- **6B:** grijze kleivloer van 3-5 cm dik bij 6A, op 0,25 m+NAP (vlak 3 s1184).
- **6C:** deel van grijze kleivloer of platform van gevlijde kleikluiten, bovenkant 0,4 m+NAP, pal naast (doorsneden door?) haardkuil 6E, op bruine zand ophoging op brandlaag 5A en onder kleivloeren 7E-7F (vlak 3 s1145) V100 uit donkerbruin zand direct op kleivloer: eind 13de/ begin 14de eeuw.
- **6D:** grijze kleivloer 5 tot 10 cm dik op 0,55-0,65 m+NAP, onder laag 7A (s1054) (vlak 3 en Zuidprofiel: s1073 s1080 s1097 s1110) V67.
- **6E:** haardkuil met nog twee bakstenen van een rand of haardvloer (..x15x7 en ..x13x6,5 cm), ovale haardkuil met een bodem van kleiplaggen en vulling van roetzwarte as, bovenkant 0,59 m+NAP (vlak 2 s1074) V43 V45: 14de eeuw.
- **6F:** deel van een bakstenen haardvloer (rood 29,5x14x7 en geel 29x14x8 cm) op 0,55 m+NAP, bij kleivloer 6D, op brandlaag 5A (vlak 2: s1127 s1158) baksteenmonster V106, naast haard V83: begin 14de eeuw.
- **6G:** afgerond rechthoekige haardkuil met deel van een bakstenen rand, een vierkant askuiltje in de rand gegraven, bovenkant 0,59 m+NAP (vlak 2 s1061) V41 uit vierkant kuiltje.
- **6H:** een cluster van door elkaar gegraven haardkuilen gevuld met oranje en zwarte en grijze as (vlak2 s1162-1166), waarvan de jongste (s1063) nog is afgedekt met het restant van een bakstenen haardvloer (vergruisde baksteen), bovenkant 0,70 m+NAP; aan de N-kant er vlak naast een ingegraven aspot met as (vlak 2 s1067) uit haardkuilen V37 V38 V39, aspot s1067 V46 inclusief inhoud: tweede helft 14de / 15de eeuw.
- **6J:** waterput van gestapelde bodemloze tonnen, bovenste ton(nen) ontbreken, resterend een halve op een complete maar zeer slecht geconserveerde onderste ton, onderste ton bovenkant 1,17 m-NAP en onderkant 1,92 m-NAP, een grote kuil omgespit geel en bruin zand als insteek, gedempt met bruin zand, onder fundering 7G (vlak 2 s1152) V101 insteek: tweede helft 14de of eerste helft 15de eeuw, V115 V116 dendromonsters bovenste en onderste ton – geen resultaat, V117 demping in ton, V102 demping/nazakking boven waterput.

Periode 6 of 7: 1328 – ca. 1550

- **6/7A:** haardkuil vol as (vlak 2 s1060), vrijwel direct onder haardkuil 7/8E en kan hier eventueel nog bijhoren.
- **6/7B:** noord-zuid lopende fundering, onderste steenlaag (rode baksteen 21,5x11x5,5 met hergebruikte 31x14,5x8 cm) onderkant 0,60 m+NAP, gaat over 6B heen (vlak 2 s1057).

- **6/7C**: waterput van gestapelde bodemloze tonnen, die eruit zijn gesloopt waarbij alleen losse duigen van de onderste ton zijn achtergebleven, onderkant 1,9 m-NAP, insteek donkerbruin zand, demping/sloopkuil met omgespit bruin en donkergeel zand (vlak 3 s1053) V111 dendromonster losse duigen - geen resultaat, bovenlaag V52 V92 V110: tweede helft 14de/eerste helft 15de eeuw.

Periode 7: ca. 1425/1475 – 1550

- **7A**: donkerbruine zandlaag overgaand en grijsbruin lemig zand (vlak 1-2-3 en Zuidprofiel: s1025 s1054 s1056 s1077 s1082 s1103) V7 V35 V48 V49 V50 V58: tweede helft 14de/15de eeuw.
- **7B**: kuil met donkerbruin zand, doorgraaft huisresten 6A-6B (vlak 3 s1181) V131.
- **7C**: fundering van een brandmuur met een 2,4 meter brede schouw aan de westkant, met van origine doorgangen langs N- en Z-kant, met hierop aansluitend kleivloeren 7D en 7E (7E later vervangen door 7F), tweesteens dik (opgaand werk waarschijnlijk steens), van bakstenen van circa 22x10,5x5 cm met zachte schelpmortel, op een vlijlaag van baksteenpuin, bovenkant vlijlaag / onderkant muur op 0,60 m+NAP (vlak 1-2 s1001) V21 baksteenmonster, V33-B uit puinbaan vlijlaag.
- **7D**: dikke grijze kleivloer van 15-18 cm dik in oostelijke vertrek, sluit aan op 7C, doorsneden door 8B en 8C en haardkuilen en aspotten 7/8E en 7/8F, bovenkant 0,80-0,86 m+NAP (vlak 1 s1003 s1014) V19 V32.
- **7E**: grijze kleivloer van 15 cm dik in het westelijke vertrek, bovenkant op 0,6 m+NAP, sluit aan op 7C, doorsneden door 8A, 8B en 8C en haardkuilen en aspotten 7/8G (vlak 1 s1032 s1036 s1046 s1059).
- **7F**: dunne grijze kleivloer 2 cm dik in het westelijke vertrek, met vlijlaagje 2-5 cm geel zand, bovenkant op 0,7 m+NAP, op 7E en sluit aan op 7C, doorsneden door 8A, 8B en 8C en haardkuilen en aspotten 7/8G (vlak 1 kleivloer s1002 s1030 s1034 op vlijlaag s1031 s1035 s1045).
- **7G**: steens muurwerk 4 lagen opgaand) met vertanding op anderhalf steens fundering, van geel/rood geaderde baksteen 21,5x10x4,5/5 cm, onderkant op 0,56 m+NAP, op een grijze leemlaag als vlijlaag, deels vergraven door kuil 9B en vervangen door muur 9C (vlak 1 s1004) V25 baksteenmonster, V98 uit vlijlaag.
- **7H**: ronde askuil ten westen van muur 6/7B (vlak 1 s1058).
- **7J**: grote askuil in achtertuin van Laet 202 met oranje as (vlak 1 s1188) V137: eind 15de/eerste helft 16de eeuw.
- **7K**: rood verbrande stookplek van een vrij liggende haardplaats op kleivloer 7D met rode asplekken en aspot met gele zandvulling en op de rand een geel/rood geaderde baksteen van 19x9,5x4,5 cm, ten oosten ervan twee aspotten ingegraven in kleivloer 7D, mogelijk hoort 6/7A erbij (vlak 1 s1016) V3 askuil met V16 aspot en inhoud, V33-A aspot, V34-A aspot (deels verstoord door insteek van bedsteekelder 8/9J): 15de of eerste helft 16de eeuw.

Periode 7 of 8: ca. 1425/1475– 1650/1700

- **7/8D**: restant van rechthoekig baksteenvloertje van geel/rood geaderde bakstenen 19x9,5x4,5 cm, op 7F, afgedekt met een laagje 1 cm klei, onbekende functie (vlak 1 s1011 bakstenen en deklaag s1010) V23 baksteenmonster.
- **7/8E**: Schoutenstraat 36: donkerbruine zandlaag (vlak 1, onder s1193).

Periode 8: ca. 1550 – 1650/1700

- **8A**: funderingen van de noordmuur en tussenmuur, steens opgaand werk (3 lagen) met vertanding op 1,5 steens onderlaag (2 steenlagen), onderlaag rood/geel geaderde baksteen 19x9,5x4,5 cm en opgaand werk 21x10/10,5x5 cm, onderkant 0,5 m+NAP, door klei 2F (vlak 1 s1008 s1049) V24 baksteenmonster.
- **8B**: fundering van noordwaartse verlenging van muur 7C, door kleivloer 7D, baksteen als 7C (vlak 1 s1043).
- **8C**: fundering van zuidwaartse verlenging van muur 7C, door kleivloer 7D, riool 7D er tegenaan gebouwd, baksteen als 7C (vlak 1 s1021).
- **8D**: stortkoker van riool naar Laet-gracht, bodemloos, onderkant 1,0 m-NAP (vlak 1 s1019) V6 bovenste zandvulling: eind 17de/eerste helft 18de eeuw, V13 V14 onderin goot: eind 16de tot tweede kwart 17de eeuw.
- **8E**: laag geel zand met fragm van rode geglazuurde plavuizen van 13x13x2,5 cm, tegen achtermuur 7G en tussenmuur 8A (vlak 1 s1006 s1029 s1005) V1 plavuizenmonster: tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw.
- **8F**: losse plavuisfragmenten op kleivloer 7F, als 8E (vlak 1 s1026) V9 plavuizenmonster: tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw.
- **8G**: grote aspot in haardplaats aan westzijde van muur 7C, met fragmenten van plavuizen erin en o.a. een aspotplavuisje (vlak 1 s1048) V15: tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw.

- **8H**: grote aspot ingegraven in kleivloer 7F gevuld met oranje as (vlak 1 s1009) V2 aspot en inhoud: tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw.
- **8i**: brandplek tegen de oostkant van muur 7C, een donkerbruine verkleuring van kleivloer 7D met erop een rood verbrand geel zandlaagje van vermoedelijk een vlijlaag voor plavuizen (vlak 1 s1047).
- **8J Schoutenstraat 36**: fundering van achtergevel, restant van tweesteens brede onderlaag van geel-rood geaderde baksteen van 21,5x10x4,5 zonder mortel, onderkant op 0,70 m+NAP vlak 1 s1191).
- **8K Schoutenstraat 36**: grijze kleivloer van 5 cm dik, sluit aan op 8i (vlak 1 s1193)
- **8L Schoutenstraat 36**: ronde asplek van haard plaats in vloer 8K (vlak 1 s1195).
- **8M Schoutenstraat 36**: fundering van eensteens tussenmuurtje, doorsneden door insteek van kelder 8/9M (vlak 1 s1194).
- **8N Schoutenstraat 36**: eensteens tuinmuurtje van rood/geel geaderde bakstenen van 21x10x4,5 cm, onderkant 0,70 m+NAP, straatje 8o sluit erop aan (vlak 1 s1196).
- **8o Schoutenstraat 36**: baksteen straatje van rood/geel geaderde bakstenen van 21x10x4,5 cm, sluit aan op tuinmuurtje 8N (dezelfde baksteen), op een vlijlaag van geel zand, bovenkant 0,76 m+NAP (vlak 1 s1190).
- **8P**: grijze kleiplek onder zandlaag 7A, aan de westzijde van de opgraving (vlak 1 s1052) V31: bronzen tapkraan tweede helft 16de of eerste helft 17de eeuw.

Periode 8 of 9: ca. 1550 – 1800

- **8/9J**: ondiepe bedsteekelder met ingang aan de zuidkant, eensteens kelderwand, toegang halfsteens met rechts ervan een afgeschuind muurgedeelte (kastdeuren?), rood/geel geaderde baksteen 20,5x9,5x5 cm, onderkant 0,4 m+NAP, trapgat naderhand inwendig versterkt met blok muurwerk (vlak 1 s1015) V17 V40 puinvulling uit 1956, met ouder materiaal vermengd.
- **8/9K**: restant van binnenmuurtje (stuk anderhalfsteens vlijlaag) van zachte oranje/rood gevlekte baksteen van 17x8x3,5 cm, nabij riool 8D, mogelijk een gangmuur (vlak 1 s1024).
- **8/9L**: losse plavuisfragmenten op kleivloer 7D van 18x18x2,8 cm en fragmenten van 2 en 2,3 en 2,5 en 3,5 cm dik (vlak 1 s1023) V5.
- **8/9M Schoutenstraat 36**: ondiepe bedsteekelder met toegang aan de oostkant, van gele baksteen 17x8,5x3,5 cm, inwendig wit gepleisterd met een vloer van rode/grijze ongeglazuurde plavuizen van 22x22x3 cm in dambordpatroon op een zandbedje met hieronder een bodemlaag bakstenen; door binnenmuur 8M, overbouwd door de zijmuur van het buurpand die deels op de puinvulling staat (vlak 1 s1185) V139 plavuismonster, V141 uit insteek: tweede helft 16de eeuw, V133 puinlaag: eind 18de eeuw.

Periode 9: ca. 1650/1700 – 1800

- **9A**: grote ingraving met geel zand en wat grof puin en ongeglazuurde plavuisfragmenten aan de westkant van de opgraving, pal achter muur 7G (vlak 1 s1037) V12 V28: na 1780.
- **9B**: kuil met zwarte/donkerbruine klei, mortelgruis en baksteengruis, door 9A en muur 7G, overbouwd door muur 9C (vlak 1 s1028 s1033). 1 1
- **9C**: tweesteens onderlaag van een muur als herstel van de westgevel van het huis, sluit aan op 7G maar onder iets afwijkende hoek, fundering verlenging zuidwaarts van s1004, slordige onderlaag van hergebruikte breukstenen ..x10/11x4,5/5,5 cm, onderkant 0,65 m+NAP (vlak 1 s1027).
- **9D**: waterkelder van halfsteens gele ijsselsteentjes van 18x9x4 cm met hard cement, tongewelf grotendeels weg, bovenkant gewelf 1,20 m+NAP (vlak 1 s1042).

Periode 9 of 10: ca. 1650/1700 – 1900

- **9/10N Schoutenstraat 36**: mortelbaan als vlijlaag van een tussenwand, door 8K (vlak 1 s1197).
- **9/10o**: ronde put met taps toelopende bovenzijde en een dikke bodem van twee lagen baksteen, van harde donkergele baksteen van 18x8x4 cm maar de onderste lagen diverse hergebruikte baksteen, inwendig beroet en vol zwarte vette as (vlak 1 s1039) V26 baksteenmonster, V11.
- **9/10P**: fundering van muurtje, mogelijk voor een oven als voorganger van 10A, van oranje baksteen van 22x11x5 cm (vlak 1 s1040) V27 baksteenmonster.

Periode 10: ca. 1800 – 1900

- **10A**: rechthoekige fundering als onderbouw van een oven, van allerlei hergebruikte breukstenen (vak 1 s1040) V30 uit insteek.
- **10B Schoutenstraat 36**: funderingen van nieuwbouw uit 1893, machinale bruine baksteen, in verband met de nog staande buitenmuur van het buurpand ten noorden (gedeelde tussenmuur).

Periode 11: ca. 1900 – 2014

- **11A:** funderingen van nieuwbouw uit 1956 (vlak 1 s1013).
- **11B:** stook/haardplaats (vlak 1 s1018) V4 uit insteek.
- kuilen, 20ste eeuw (vlak 1 s1020 V8, s1051 V20, s1007 V29, s1057 V51).

Overige vondsten:

- onduidelijke sporen (s1072 V42 V47, s1083 V56, s1192 V138).
 - aanlegvondsten (vlak 1 V33-C V34-B, vlak 2 V36, vlak 3 V54, vlak 4 V63 V109).
- Vervallen vondstnummers (V18 V42)

14SCH Vondstnr	14SCH Spoorcode	Spoornr	14SCH Vondstnr	14SCH Spoorcode	Spoornr	14SCH Vondstnr	14SCH Spoorcode	Spoornr	14SCH Vondstnr	14SCH Spoorcode	Spoornr
1	8E	1006	35	7A	1054	72	4A	1100	108	4E	1124
2	8H	1009	36	X		73	3B	1098	109	X	
3	7K-1	1016	37	6H-1	1066	74	3B	1101	110	6/7C-2	1053
4	11B	1017	38	6H-1	1062	75	2J	1102	111	6/7C-1	1053
5	8/9L	1023	39	6H-1	1062	76	4N	1108	112	1A	
6	8D-3	1019	40	8/9J-2	1015	77	4Q-3	1109	113	5A	1083
7	7A	1025	41	6G	1061	78	2D	1121	114	3B	1098
8	X	1020	43	6E	1074	79	4K	1123	115	3D	1500
9	8F	1026	44	6E	1074	80	4E	1124	115	6J-1	1152
10	8E	1029	45	6E	1074	81	2D	1121	116	6J-1	1152
11	9/10o	1039	46	6H	1067	82	2H	1120	117	6J-2	1152
12	9A	1037	47	X	1072	83	6F	1127	118	1A	1171
13	8D-1	1019	48	7A	1054	85	5A	1129	119	2G	1174
14	8D-1	1019	49	7A	1054	86	4R	1128	120	2G	1174
15	8G	1048	50	7A	1054	87	4A	1130	121	4Q-1	1109
16	7K-1	1016	51	X		88	3B	1098	122	4Q-1	1109
17	8/9J-2	1015	52	6/7C-3	1053	89	2H	1120	123	4Q-1	1109
19	7D	1003	53	5A	1078	90	2D	1121	124	4Q-2	1109
20	X	1051	55	4F	1081	91	2D	1132	125	4Q-1	1109
21	7C	1001	56	X	1083	92	6/7C-3	1053	126	3A	1175
22	8B	1043	57	5A	1078	93	5B	1117	127	2F	1176
23	7/8D	1011	58	7A	1077	94	2D	1132	128	3C	1177
24	8A	1008	59	5B	1089	95	3B	1142	129	NAT.	1178
25	7G	1004	60	3B	1093	96	2D	1132	130	NAT.	1180
26	9/10o	1039	61	3B	1093	97	4T	1133	131	7B	1181
27	9/10P	1040	62	4F	1081	98	7G	1004	132	4C	1182
28	9A	1037	63	X		99	4H	1147	133	8/9M-2	1185
29	X	1007	64	4S	1094	100	6C	1145	134	5A	1186
30	10A	1041	64-B	3B	1093	101	6J-1	1152	135	3B	1187
31	8P	1052	65	4A	1095	102	6J-3	1152	136	4C	1169
32	7D	1003	66	5A	1096	103	4V	1157	137	7J	1188
33	7K-2		67	6D	1097	104	4M	1150	138	X	1192
33-B	7C	1001	68	3B	1098	105	4L	1148	139	8/9M-1	1185
33-C	X		69	5A	1099	106	6F	1158	140	X	1192
34	7K-3		70	3B	1098	107	3A	1160	141	8/9M-1	1185
34-B	X		71	3B	1093						

Tabel 6 Concordantie van vondstnummers met de spoorcodes en spoornummers

Bijlage 2: Vondstenlijst

Rob Roedema en Peter Bitter

De onderstaande vondstenlijst (*tabel 9*) geeft een beschrijving van vondsten en monsters, geordend op de chronologische volgorde van de spoorcodes. Bijgaande tabel geeft een concordantie van de vondstnummers met de spoorcodes en de spoornummers (*tabel 6*).

De vondsten worden beschreven met de codes van het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws keramiek en glas, ook bekend als het 'Deventer systeem'. Ze worden geïnventariseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen, eventueel een letter voor een aanvullende aanduiding (*tabel 7* en *tabel 8*).

Andere afkortingen zijn: fr fragment, rfr randfragment, wfr wandfragment, bfr bodemfragment.

De dateringen worden aangeduid als jaartal of per eeuw (cijfer), halve eeuw (hoofdletter A of B) of kwart eeuw (kleine letter a, b, c of d).

code	materiaalsoort	code	materiaalsoort
ba	badorf-type aardewerk	wm	maaslands wit aardewerk
pi	pingsdorf-type aardewerk	ha	'hafner' wit aardewerk
du	duisburger waar	we	weser aardewerk
s5	steengoed 5 (proto-steengoed)	m	majolica uit de Nederlanden
s4	steengoed 4 (bijna-steengoed)	f	faïence uit de Nederlanden
s1	steengoed 1 (zonder glazuur/engobe)	i	italiaanse majolica/faïence
s2	steengoed 2 (met glazuur/engobe)	sp	spaanse majolica/faïence
s7	Aziatisch steengoed	po	portugese majolica/faïence
s8	steengoed met secundair loodglazuur	fr	franse faïence
kp	kogelpotaardewerk	d	duitse faïence
bg	blauwgrijs aardewerk	p	aziatisch porselein
g	grijs aardewerk	ep	europes porselein
jy	jydepot-aardewerk	iw	industrieel wit
r	rood aardewerk	ir	industrieel rood
wa	werra aardewerk	iz	industrieel zwart
ib	iberisch aardewerk	ik	industrieel kleur
ri	rood Italiaans aardewerk	s3	steengoed 3 (industrieel)
w	wit aardewerk	gl	glas

Tabel 7 Codering van materiaalgroepen van keramiek en glas volgens het Classificatiesysteem

code	hoofdvorm	code	hoofdvorm	code	hoofdvorm	code	hoofdvorm
ala	alambiek	fru	fruitschaal	lav	lavabo	stk	steelkom
amf	amfoor	gat	gatenpot	lek	lekschaal	str	strijkglas
aqu	aquamanile	gra	grape	lep	lepel	taz	tazza
asb	asbak	hoo	hoorn	mai	maigelele	ter	terrine
asl	aslade	ink	inkpot	min	miniatur	tes	(vuur-)test
bak	bakpan	jus	juskom	mos	mosterdpot	the	theepot
bbf	babyfles	kan	kan	oli	olielamp	tre	trechterbeker
bee	beeld	kap	kachelpa	ond	ondersteek	uri	urineglas
bek	beker	kar	karaf	pis	pispot	vaa	vaas
ber	berkemeier	kdl	kandelaar	plo	plooischotel	ver	vergiet
bla	blaker	kel	kelglas	pot	pot	vet	vetvanger
blo	bloempot	ken	kendi	roe	roemer	vfl	vogelfluit
bor	bord	kmf	komfoor	sch	schaal	voe	voetschaal of -kop
bot	botervloot	kni	knikker	sne	snelle	vog	vogelvoerbak
bui	buikwarmer	kof	koffiekan	soi	strooier	vor	vorm
dek	deksel	kog	kogelpot	spa	spaarpot	vst	vuurstolp
dks	dekschaal	kol	kolfglas	spb	schepbeker	wyw	wijwaterbak
dov	dover	kom	kom	spi	spinsteen	zal	zalfpot
dri	drinkschaal	kop	kop	sta	stangglas	zee	zeef
fle	fles	kwi	kwispedoor	stb	strijkbout	zou	zoutvat
flu	fluitglas	lam	lampeglas				

Tabel 8 Codering van hoofdvormen van keramiek en glas volgens het Classificatiesysteem

14SCH	Spoorcode	14SCH	Vondstnr	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Vlaakcoupel/ prof.	Spoornr
1A	112			uit veenlaag	prehistorisch aardewerk: 1 wfr besmeten, 1 wfr gepolijst, 1wfr gepolijst en ingekrast, 1 rfr gepolijst met streepbanden onderlangs rand (streepbandaardewerk); 1x aardewerk speelschijf diameter 2,5 en dik 0,9 cm	250 v.Chr / 100 na Chr		1-R	
1A	118			bewoningsniveau oud oppervlak in veen	2x bot		4	4-S	1171
2D	78			NZ greppel lichtgrijs lemig zand	8 wfr en 2 oren pi- ; 1 wfr ba- reliëfbandamfoor; 4 wfr kp- ; 3 fr hutteleem	10	4	4-H,I	1121
2D	81			NZ greppel lichtgrijs lemig zand	1 rfr pi-pot-2, 1 wfr en 1 bfr pi-; 1 rfr kp-bak-2		4	4-I	1121
2D	90			NZ greppel lichtgrijs lemig zand	3 wfr pi- (baksel 2x wit/geel 1x grijs); 3 wfr bg- paffrath; 1 rfr kp-kog-10 grof gemagerd; 1x bot; 2 fr rode zandsteen	10/12	4	4-H	1121
2D	91			greppel met lichtgrijs zand	2 wfr pi- (wit baksel); 1 bfr du-pot Duisburg standvlak; 2 wfr kp- (1x borstelstreek = vervuiling?)	10	4	4	1132
2D	94			donkergrijs zand	1 rfr kp-kog-11 (bleek baksel met zandmagering en zwarte "blos"); 1 fr baksteen		4	4-L	1132
2D	96			donkergrijs zand	1 wfr pi-; 1 wfr ba- reliëfbandamfoor; 1 rfr kp- grove magering; 1 fr natuursteen; 1 fr tufsteen brokje; 1x bot	10	4	4-L	1132
2F	127			zeer diepe OW greppel door veen, grijs zand met sliplaagjes	2x bot		5	5-U	1176
2G	119			greppel/goot met waterdichte bodem van vlechtwerk en klei; vulling V119 en grondmonster V120	1 wfr ba- reliëfbandamfoor met radstempel (wit baksel); 1 rfr pi-pot-6, 3 wfr pi- ; 1 wfr du- Duisburg radstempel; 1 rfr kp-kog-10 (13 scherven; lichtgrijs baksel met donkergrijze kern), 1 rfr kp-kog-11, 1 wfr kp- (grove grindmagering); (1 bfr grijs lobvoeten = vervuiling); onbekend object roestklomp	10/11	5	5-T,U	1174
2G	120			greppel/goot met waterdichte bodem van vlechtwerk en klei; vulling V119 en grondmonster V120	Zie bijlage Biax rapport		5	5-T,U	1174
2H	82			kuil donkerbruin humeus zand	3 wfr pi- ; 2 wfr kp- grove zandmagering; 3 fr rode zandsteen; 7x bot; 2 fr hutteleem		4	4-I	1120
2H	89			kuil donkerbruin humeus zand	1 wfr pi-		4	4-H	1120
2J	75			kuil met grijs zand	1 wfr pi- (grijs baksel met gele "blos" en donkerbruine beschildering)		4	4-H	1102
3A	107			zeer grote kuil vol grijs zand (functie onbekend)	1 wfr pi- ; 3 wfr en 1 bfr standing kp- ; 1 wfr grijs; 1 rfr en 2 oren r-kan--	13B/14a	4	4	1160
3A	126			nazakking grijs zand op s1174	1 rfr kp-kog-11 (lichtgrijs met donkergrijze kern)		5	5-T,U	1175
3B	60			laag grijsgevekt zand	10 wfr en 1 rfr en 2 bfr standing pi-; 1 wfr wm-; 1 wfr bg- Paffrath; 1 wfr kp-; 1 fr leisteen; 1x bot	12	4	3-H	1093
3B	61			laag grijsgevekt zand	4 wfr en 1 bfr pi-; 4 wfr en 2 bfr (1x lensvorm, 1x lobvoet) wm-; 1 rfr bg-spb-1 met haakoor en 1 wfr bg- paffrath; 3 wfr kp-; 3x sintel	12	4	3-H	1093
3B	64-B			laag grijsgevekt zand	7 wfr pi- ; 3x ijzer (nagels); 1x bot rib		4	4-H	1093
3B	68			ophoging donkerbruin zand	3 wfr pi- (baksels 1x wit, 1x rood, 1x bruin met S motief in donkerbruin)		4	4-H	1098
3B	70			ophoging donkerbruin zand	1 rfr kp-		4	4-H	1098
3B	71			laag grijsgevekt zand	1x bot; 1 wfr kp-		4	4-H	1093
3B	73			ophoging donkerbruin zand	1 wfr pi- (baksel wit met bruine beschildering); 2 wfr kp- ; 1x steentje		4	4-H	1098
3B	74			ophoging grijs zand	4 wfr pi- ; 1 wfr kp- (grof gemagerd)		4	4-H	1101
3B	88			ophoging donkerbruin zand	1 wfr pi-		4	4-H	1098
3B	95			donkergrijs humeus zand	1 rfr pi- ; 1 bfr s1-kan-; 3 wfr kp- borstelstreek	14a	4	4	1142
3B	114			ophoging donkerbruin zand	3 wfr pi-; 1 wfr wm-; 1 rfr kp-bak-2, 1 rfr kp-kog-4 diagonale vingerstreken, 1 rfr en 4 wfr (2x borstelstreek) kp- ; 1x bot	12/13	4	4-H	1098
3B	135			grijze zandophoging onder s1084, doorgraven door kuil s1086	2 wfr pi- (1x grijs 1x wit baksel); 1 wfr wm- met glazuur en radstempel; 1 fr lei	12	4	3-W	1187
3C	128			kuil met donkerbruin zand	1 wfr kp-kog-		5	5	1177
3D	115			kuil met omgespit bruin/geel zand	4 wfr pi- ; 1 wfr wm- ; 1 wfr s1- Siegburg; 1 wfr s2- Langerwehe; 2 wfr bg- Paffrath, 1 rfr bg- Elmpt; 1 rfr kp-kog-6; 8x bot	14	4	4-Z	1500
4A	65			laag grijslemig zand, groene waas	1 wfr wm- ; 1 wfr pi- ; 4x sintel		4	4-H	1095

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH	Spoorcode	14SCH	Vondstnr	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Viakcoulpe/ prof.	Spoornr
4A	72			grijze kleivloer	1 wfr bg- Paffrath		4	4-H	1100
4A	87			grijze kleivloer met brandplekken	1 wfr pi- inwendig beroet, verbrand; 2x sintel		4	4-H	1130
4C	132			oranje verbrande leemwand. Monster leemwand V136. Op de verbrande leemwand V132	1 wfr pi- ; 1 wfr s2-kan- Langerwehe; 1 wfr grijs (van aspot); 1 wfr rood; 1x sintel; 1 fr hutteleem		4	3-H,W	1182
4C	136			oranje verbrande leemwand. Monster leemwand V136.	brokken hutteleem en sintels		4	3-H,W	1169
4E	80			zandkuiltje op grijze kleipoer	1 rfr pi-pot-6 met oor en tuit (10 scherven) met d.br beschildering; 1 rfr kp-kog-10 grof baksel en blos, 5 wfr kp- (grove magering); 1x kiezel	12	4	4-I	1124
4E	108			zandkuiltje op grijze kleipoer	2 wfr pi- (wit baksel)		4	4	1124
4F	55			grijze kleipoer- kuiltje met onderin grijze klei, gevuld met rul donkergrijs zand (sloopspoor paal); V55 V62 uit bovenzijde rul zand	1 rfr kp-kog-1 borstelstreek	12d/14A	4	3	1081
4F	62			grijze kleipoer- kuiltje met onderin grijze klei, gevuld met rul donkergrijs zand (sloopspoor paal); V55 V62 uit bovenzijde rul zand	1 rfr pi-pot-2, 5 wfr pi- ; 1 rfr kp-kog-6, 1 rfr kp-bak-2, 1 wfr kp- ; 1x botje		4	3	1081
4H	99			paalkuil uittrekspoor zonder insteek, gevuld met zwarte as en hutteleem; V99 insteek paalkuil	3 wfr pi- ; 4 wfr kp-; 1x brokje tufsteen; 1x bot		4	4	1147
4K	79			kuil met donkerbruin zand	1 rfr bg- Paffrath; 4 wfr kp-		4	4-I	1123
4L	105			paalkuil uittrekspoor zonder insteek gevuld met lichtbruin zand	1 bfr pi- standring versleten		4	4	1148
4M	104			diepe paalkuil zonder insteek	1x bot; 1x nagel ijzer verrot		4	4-M	1150
4N	76			donkerbruine plek (paalkuil?)	1 wfr bg- paffrath		4	4-H	1108
4Q-1	121			waterput, 1ste ton alleen losse duig, 2de ton half afgesloopt, 3de ton intact, onderin 20 cm schelpenlaag filter; dendromonsters V122 1e ton losse duig, V121 2de en V123 3de ton; grijs zand demping V124; schelpenbodem V125	Dendromonster duigen tweede ton: na 1304	na 1304	4	4	1109
4Q-1	122			waterput: zandvulling bovenste ton	Dendromonster losse duig in zandvulling van bovenste ton: geen resultaat		4	4	1109
4Q-1	123			waterput: onderste ton	Dendromonsters duigen onderste ton: na 1284, na 1282	na 1284	4	4	1109
4Q-1	125			waterput: schelpenlaag bodem filter	Monsten schelpenlaag (afgevoerd 12/8/14 PB)		4	4	1109
4Q-2	124			waterput: bodemlaag in onderste ton, op schelpenlaag	1 compl s4-kan-4 (14SCH124B) hoog 11,5 diam. 10,5 cm grijs baksel beroet; 1 rfr s4-kan-3; 1 wfr s5 - ; 1 profiel r-kan-111 (14SCH124A; rand ontbreekt) diam. 17 cm, lobvoetring, uitwendig loodglazuur; 1 rfr r-kan-111	14a (voor 1328)	4	4	1109
4Q-3	77			waterput: demping bovenlaag: bruin zand en brokjes grijze klei	1 wfr pi- (wit baksel); 1 rfr kp-kog-6, 2 wfr kp- ; 1x hutteleem brok		4	3-4	1109
4R	86			kuil met as en sintels	1 rfr wm-		4	4-H	1128
4S	64			kuil met donkerbruin zand	1 wfr pi- ; 1 rfr kp-bak-?; 1 wfr rood hoogversierd m. loodglazuur	13	4	4	1094
4T	97			kuil donkerbruin/zwart zand met brokjes rode klei	4 wfr pi- ; 1 rfr kp-bak-2, 4 wfr en 1 rfr kp-; 4x bot; 3x sintel; 1x kiezeltje		4	4	1133
4V	103			kuil, door s1160	3 wfr pi- ; 1 wfr wm- ; 2 wfr s5- , 1 rfr s5-kan-1 (13bc); 1 rfr bg-kog-2 en 2 wfr bg- Paffrath; 4 wfr kp- borstelstreek; 3x kiezel; 1x kies van een paard	13/14a	4	4-O	1157
5A	53			kuil of dagzoom van asplek	1 oor r-kan-, 3 wfr rood; 1x sintel, 1x bot	1328?	4	3	1078
5A	57			kuil of dagzoom van asplek	1 rfr pi-pot-5 grijs met bruine beschildering.(roet op breuk), 1 wfr pi-; 1 wfr kp-; 1 rfr met oor grote g-kan-; 1 rfr rood loodglazuur; 1x puntje/sintel	1328?	4	3	1078
5A	66			wit/gr zand, leem en as	1 wfr wm- ; 1 wfr kp- borstelstreek; 1 rfr r-bak-32; 1x lei grijs; 4x sintel	1328?	4	4-H	1096

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH	Spoorcode	14SCH	Vondstnr	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Vlaak/coupe/prof.	Spoornr
5A	69			haardplaats (=s1106-1107 brandlaag ?	1 wfr wm-	1328?	4	4-H	1099
5A	85			asplek (NB =brandlaag)	2 wfr wm- verbrand	1328?	4	4-H	1129
5A	113			plek met blauwgrijze klei en verbrand hutteleem, eronder zwarte as	2 wfr pi- ; 2 wfr wm-	1328?	4	3	1083
5A	134			kuil met brandresten, onder s1084	2 wfr pi- ; 1 wfr wm- ; 2 wfr kp- ; 3x bot	1328?	4	3-H,W	1186
5B	59			askuil	1 wfr bg- Paffrath; 1 bfr s2-kan- grote kan Langerwehe; 1 wfr kp-, 1 rfr kp-kog-2, 1 steeltje kp- ; 3 wfr grijs; 1 bfr pootje r-gra-, 1 oor r-vet-, 12 wfr rood; 1x bonk roest	1328?	4	3	1089
5B	93			bruin zand en as	1 wfr bg- paffrath; 2 wfr pi-		4	4	1117
6C	100			grijze kleikluiten als platform/vloer gevleid (op bruine ophoging op brandlaag); V100 uit donkerbruin zand op kleivloer	1 wfr en 1 bfr s4- ; 1 rfr r-kan-	13d/14a	4	3	1145
6D	67			grijze kleivloer	1 rfr wm- ; 1 fr huttenleem		4	4-H	1097
6E	43			haardplaats, V43 zwarte as vulling, V44 grijze kleiplek, V45 vulling bruin zand en kleibrokjes	1 rfr r-bak-15, 1 wfr s1-kan-? Siegburg beroete buitenzijde	14	2,3	2-A	1074
6E	44			haardplaats, grijze kleiplek	3 wfr rood spaarzaam loodglazuur		2,3	2-A	1074
6E	45			haardplaats, bruin zand en kleibrokjes haardkuilvulling	1 bfr grijs lobvoeten; 1 rfr rood manchetransd spaarzaam loodglazuur; 1 wfr inheems-romeins of IJzertijd aardewerk	14	2,3	2-A	1074
6F	83			haardplaats kloostermoppen; naast haard V83	1 wfr s4-kan beroet	13d/14a	4	4-H	1127
6F	106			resten baksteenvloer, op vlijlaag wit zand	BAMO: 1x rood 29,5x14x7 en 1x geel 29x14x8 cm	14	2,3	3-N	1158
6G	41			haardplaats met U-vormige bakstenen halfsteens rand, ronde en vierkante askuultjes, V41 uit vierkante asplek	(rode baksteenfragm ..x14x6,5) V41: 1 wfr kp- (borstelstreek); 2 wfr wm- (1x met groen glazuur)	14	2	2	1061
6H	46			aspot	1 wfr grijs; 1 rfr bovenheft r-gra-88 met oor (samengeknepen) spatelboogjes versiering op schouder; in de asinhoud een koperen gegoten vingerhoed 14x19 mm gehamerde putjes	14B/15	2	2	1067
6H-1	37			askuil	1 wfr wm-; 1 wfr pi-; 1 rfr en 2 wfr kp- (borstelstreek); 1 wfr grijs, 1x g-spi-3 spinsteen diameter 3.2 h 2.0 cm; 2 bfr rood (lobvoeten), 7 wfr rood; 4x sintel, 1 fr baksteen, 1x kiezel; 1x bot knieschijfje		2	2	1066
6H-1	38			askuil of haardplaats, V38 uit zwarte en oranje as	1 rfr s1-kan-? Siegburg; 1 wfr grijs; 1 bfr rood pootje grape	14	2	2	1062
6H-1	39			askuil of haardplaats, V39 uit bruin zand en as	1 rfr met oor r-oli-3/4 nokoortje spaarzaam glazuur; 1x botje (klein)	14d/16	2	2	1062
6J-1	101			waterput, alleen onderste anderhalve ton bewaard. V101 en V115 insteek kluiten br/gl zand, V115 en V116 dendro bovenste en onderste ton, V117 demping bruin zand, V102 demping/nazakking boven waterput	V101 insteek: 2 wfr pi- ; 1 wfr wm- ; 1 wfr s1- Siegburg; 1 bfr r-bak-, 1 bfr r-gra- pootje, 1 rfr r-gra-20; ijzer meslemmet (?)	14	4	4	1152
6J-1	115			waterput. V115 en V116 dendro bovenste en onderste ton	dendromonster duigen onderste ton: geen resultaat		4	4-H	1152
6J-1	116			waterput. V115 en V116 dendro bovenste en onderste ton	dendromonster duigen bovenste ton: geen resultaat		4	4-H	1152
6J-2	117			waterput: bruin zand demping	1 wfr s4- ; 3 wfr en 1 rfr rood; 1 fr baksteen rood ..x10,5x5 cm; 1x bot	14	4	4-H	1152
6J-3	102			waterput: nazakking grijs zand	1 wfr s1- Siegburg; 3 wfr s2- Langerwehe; 1 wfr grijs; 1 rfr r-bak-2, 1 rfr r-bak-11, 1 bfr r-gra- pootje, 1 bfr standing en 6 wfr rood; 1x ijzer roestbrok	15	4	4	1152

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH Spoorcode	14SCH Vondstnr	Vondt-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Viakcoupel prof.	Spoornr
6/7C-1	111	waterput: losse tondruigen in ingestorte waterput. V111 dendromonster, V52 V92 bovenlaag demping bruingrijs zand, V110 demping tonkuil met grijs zand	dendromonster losse tondruigen: dendro geen resultaat		2	2	1053
6/7C-2	110	waterput: demping grijs zand	2 wfr pi-; 1 rfr en 1 bfr lobvoet wm-; 1 wfr s5-; 1 oor s1-kan-; 3 wfr kp- (1x borstelstreek); 1 steel r-bak, 26 wfr en 5 rfr en 2 oren en 2 bfr rood (niet nader determineerbaar); 1 wfr inheems-romeins of IJzertijd aardewerk; 1x kiezel graniet 17cm; 1 fr daktegel met glazuur 2 cm dik; 3 fr baksteen: ..x10,5x4,5 en ..x9x5 en ..x12,5x6 cm	14B/15	2	2	1053
6/7C-3	52	waterput: bovenlaag bruingrijs zand en puin en plavuisfragm	1 wfr s2-kan? Siegburg met bruine ijzerengobe buitenzijde; 1x s2-spi-1 bruin zoutglazuur diameter 25 mm; 2 rfr r-bak-1, 19 wfr rood; 1 wfr wit groen glazuur 17de eeuw (vervuiling)	14B/15A	2	2	1053
6/7C-3	92	waterput: bovenlaag bruingrijs zand en puin en plavuisfragm	1 rfr s2-kan- Langerwehe, 1 rfr r-bak-15	14B	2	2	1053
7A	7	donkerbruine zandlaag met asresten	1 wfr tuitje pi-pot; 7 wfr kp- o.a. borstelstreek; 2 wfr s1-kan-? Siegburg; 1 wfr s2-kan-? Langerwehe; 3 wfr grijs (o.a. van 1 pot met asaanslag); 1 bfr (pootje) en 3 wfr rood; 1 fragm plavuis dik 1,8 cm; 2x natuursteen kiezels	14/15	1	1	1025
7A	35	grijze zandige leemlaag (groenig verkleurd)	2 rfr kp-kog-2, 2 wfr kp- (1x borstelstreek), 1x kp- met borstelstreek wand; 1 wfr wm- met glazuur; 2 wfr s5-; 1 rfr en 3 wfr grijs; 2 wfr gl-; 1x kiezel		2	2	1054
7A	48	grijze zandige leemlaag (groenig verkleurd)	1 bfr wm- lensvorm, 2 wfr wm-; 1 wfr s5- ijzerengobe; 4 wfr kp- (1x borstelstreek); 1 rfr r-kan geribde manchetransd groen glazuur hoogversierd; 1x bot, 6x sintel	13B/14A	2	2	1054
7A	49	grijze zandige leemlaag (groenig verkleurd)	1 rfr kp-kog; 3 wfr grijs; 1 bfr r-bak	14	2	2	1054
7A	50	grijze zandige leemlaag (groenig verkleurd)	1 rfr r-bak-3; 1 bfr w-gra pootje groen glazuur (=vervuiling?)		2	2	1054
7A	58	ophoging br/gr lemig zand, met kleine leembrokjes	1 wfr pi- wit met oker beschikdering		4	3	1077
7B	131	ingraving met donkerbruin zand	1 wfr pi- (wit/geel baksel); 1 bfr wm- lensvorm; 1 rfr s5-kan-; 3 wfr s1-kan- Siegburg; 2 wfr s2-kan- Langerwehe; 5 wfr grijs; 4 bfr r-gra- pootjes, 22 wfr en 1 bfr lobvoet en 2 oren en 1 rfr rood; 5x bot; 1x lei; 1x sintel; 1x kiezel	14/15	4	3-H,W	1181
7C	21	fundering met schouw aan Wkant, V21 baksteenmonster	1x bruin/beige 21,5x9,5x4,5 cm, 1x rood/geel 22x10,5x5 cm, 1x rood 23x12x5 cm.	15?	1	1	1001
7C	33-B	fundering met schouw Wkant, op vlijlaag van baksteengruis, (secundair aan N- en Z-kant verlengd), V33-B uit puinbaan vlijlaag	12 wfr rood		1	1	1001
7D	19	grijze kleivloer 15-18 cm dik, sluit aan op s1001, doorsneden door s1008 s1021 s1043 e.a.	1 wfr s1-? zeer dunwandig; 2 wfr bg- Elmpt; 3wfr grijs; 5 wfr rood spaarzaam loodglaz; 1 wfr wm- of wit hoogversierd	13B/14a	1	1	1003
7D	32	grijze kleivloer 15-18 cm dik, sluit aan op s1001, doorsneden door s1008 s1021 s1043 e.a.	1 rfr bg-pot (aspot?) elmpt; 1x spinlood conisch diam 1,8 en h. 0,9 cm		1	1	1003
7G	25	fundering 1,5 steens, opgaand werk 1steens, V25 baksteenmonster	2x geel 21,5x10x4,5/5 cm		1	1	1004
7G	98	leemlaag vlijlaag fundering	1 wfr s1-kan- Siegburg gevamd dunwandig	14d/15A	2	2	1004
7J	137	askuil met oranje as	1 wfr s2-kan- Raeren; 1 rfr r-bak-3, 1 rfr r-gra-8, 3 bfr r-gra-pootje, 1 oor en 9 wfr rood; 1 wfr w-gra-	15d/16A	1	1	1188
7K-1	3	rood verbrande stookplek op kleivloer s1003, met rode asplekken en aspot met gele zandvulling; askuil V3, aspot en inhoud V16	V3 uit asplek: 2 wfr rood met loodglaz; 3 wfr grijs; 1x bot	15/16	1	1	1016

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH	Spoorcode	14SCH	Vondstnr	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldtekening nr	Vlak/coupe/prof.	Spoornr
7K-1	16	rood verbrande stookplek op kleivloer s1003, met rode asplekken en aspot met gele zandvulling; askuil V3, aspot en inhoud V16			V16: 1 bfr g-pot-? standing aspot; 2 wfr rood; 1 fr rode plavuiz dik 3cm geel glazuur; 1fr bot; 1x sintel	15/16A	1	1	1016
7K-2	33	aspot, ingegraven in kleivloer s1003			bovenhelft van een r-kan-38 spaarzaam loodglazuur schenktuit vertikaal worstoor beroet/roetvlekken binnenzijde + op breuk, vorstschade	14/15A	1	1	
7K-3	34	aspot, ingegraven in kleivloer s1003, deels verstoord door insteek bedsteekelder s1015			1 wfr grijs, 1 bfr onderhelft grote g-pot (as)pot op 4 lobvoeten	14/15	2	1-2	
7/8D	23	restant baksteenvloertje, op s1002 en onder kleilaag s1010 (ligt er direct op)			(baksteen R/G noga 19x9x4) BAMO: 2x geel/rood geaderd 19x9,5x4,5 cm.		1	1	1011
8A	24	fund Ngevel en tussengevel 1,5 steens met steens opgaand werk, V24 baksteenmonster			1x baksteen oranje 21x10x5 cm, 1x rood 20,5x9,5x4,5 cm, 1x geel 20x8,5x4,5 cm.	16?	1	1	1008
8B	22	verlenging Nwaarts van muur 7C, V22baksteenmonster			1x geel/rood 22x11x5,5 cm, 1x rood 21,5x10,5x4,5 cm		1	1	1043
8D-1	13	stortkoker van riool naar Laat-gracht, bodemloos, ok 1,0 m-NAP; V6 bovenste zandvulling, V13 V14 onderin goot			1 bfr r-bor-50 met gele sliblaag op spiegel en ringeloor op vlag, 1 prof r-kop-2, 1 wfr r-lek-, 1bfr r-pis- standing; 1 wfr f-witte faience; 14x pijpsteen 1625-1650 (dikke stelen); 2 rode ongeglazuurde plavuizen 15.9x15.9x2.5 cm	16d/17b	1	1	1019
8D-1	14	stortkoker van riool naar laat-gracht, V14 visresten onderin goot			grondmonster abusievelijk gespoeld op zeef en weg		1	1	1019
8D-3	6	stortkoker van riool naar Laat-gracht, bodemloos, ok 1,0 m-NAP; V6 bovenste zandvulling			1 fr gl-fle- (bolflles), 1 fr gl-fle-(6?) 17d/18a; 3 fr wandtegels dik 0.9 cm	17d/18A	1	1	1019
8E	1	laag geel zand met fragm van rode plavuizen			V1: fragm plavuizen geglazuurd rood 1 fr (>15,5)x...x2,5 cm, 4 fr 13x13x2,5 cm en 9 fr 2,5 cm dik	16B/17A	1	1	1006
8E	10	rest plavuizenvloer op geel zand			8 fr rode ongeglazuurde plavuiz 2,5 cm dik	16B/17A	1	1	1029
8F	9	losse plavuizfragm op kleivloer			1 fr rode ongeglazuurde plavuiz dik 2,5 cm afgesleten glazuur; 5 fr rood 13x13x3 cm	16B/17A	1	1	1026
8G	15	haardplaats: grote aspot			1 (complete) sterk vergruisde stukgebrande r-pot reuzenaspot, met erin 8 fr plavuiz verbrand dik 2.5 cm, 1 fr aspotplavuiz 3,5 cm dik met gat (diam. 13 cm)	16B/17A	1	1	1048
8H	2	haardplaats: grote aspot			1 compl_r-pot-102 reusachtige aspot; uit ingraving: 1 wfr bg-Paffrath; 1 rfr kp-kog-6 gitzwart baksel met beige vlekken; 1 wfr wm- Andenne; 3 wfr pi-; 1 rfr s1-dri-1 (gevlamd), 2rfr en 3bfr en 5 wfr s1- Siegburg; 1 wfr s2-kan-? bruin zoutglazuur; 3 wfr en 1bfr (lobvoeten) grijs; 1 rfr r-bak-, 1 wfr r-kom-? met sgraffito, 1 rfr en 1 steel en 1 bfr met lobvoeten en 4 wfr rood; 2x bot; 1x koperen ring ovaal 50x30 mm	16B/17A	1	1	1009
8P	31	grijze kleiplek onder zandlaag 9A			1 bronzen tapkraan lang 165 mm, ongemerkt	16B/17A	1	1	1052
8/9J-2	17	kelder met puinvulling, V17 V40 uit puinvulling			uit puinvulling o.a. wandtegels 17-19, maar ook plastic; 4 fr mangaanpaars beschilderde wandtegels 12,7x12,7x0,6 cm mangaan met regencelijst en ornament "lofvaasje" (18B/19a) (als in V4), 1x witte dik 0.9 cm, 1 fr mangaan/blauw beschilderde wandtegels hoekvulling met wit vlak dik 1.1 cm	(1956)	1	1	1015
8/9J-2	40	kelder met puinvulling V17 V40 uit puinvulling			(uit puinvulling: o.a. wandtegels 17-19, maar ook plastic), plus V40: 2 rfr en 1 wfr ep- modern 19B/20a; 3 wfr gl-persglas 19B/20a; 6 fr wandtegels mangaan "lofvaasje" ongeveer 1775, 3 fr 0.7 dik randtegels mangaan ongeveer 1750, 5 fr tegel rood baksel 12.8x12.8x1,0 mangaan hoekstuk sponswerk wit vierkant (zie ook V4 en V17 voor lofvaasje)	(1956)	2	2	1015
8/9L	5	losse plavuizfragm op kleivloer			1 wfr rood aardewerk; rode plavuizen minstens 4 maten: 1 fr ...x2,0 rood glazuur, 1 fr ...x2,3 cm ongeglazuurd, 1 fr ...x2,5 geel glazuur, 1 fr 18x18x2,8 cm en 1 fr 2,5 dik groen glazuur, 1 fr ...x3,5 cm ongeglazuurd		1	1	1023

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH Spoorcode	14SCH Vondstnr	Vondst-omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Vlaakcoulprof.	Spoornr
8/9M-1	139	Schoutenstraat 36: (bedstee) kelder, V139 plavuismonster, V141 uit insteek, V133 uit puinvulling	1 grijze en 1 rode oneglazuurde plavuis 22x22x3 cm	16B/17A	1	1	1185
8/9M-1	141	Schoutenstraat 36: (bedstee) kelder, V141 uit insteek	2x plavuis rood 12,5x12,5x2,5 cm; 1 rand/oor rood; 1 wfr m-bor- 16B	16B/17A	1	1	1185
8/9M-2	133	Schoutenstraat 36: (bedstee) kelder, V133 uit puin demping kelder	1 rfr s2-kan- sgraffito blauw op grijs Westerwald 18d/19A, 1 fr s2 fle- P-kruik 1750-1825; 1 rfr r-bor-3 met standing onversierd loodglazuur, 1 rfr r-gra-51 horizontale puntoren aan rand 19A, 1 rfr r-kom-1 Friesland groot model met dubbele golfjes buitenop rand en inwendig gemarmerd slib 19A, 1 rfr r-kom- Friesland grote beslagkom 19A; 1 prof w-kap-2 kachelpan groot model geel glazuur, 1 prof w-kap-2 kachelpan groen glazuur, 1 rfr w-pis-4 getijgerd geel glazuur met mangaanbruin (vlekkengoed), 1 wfr w-the- met tuit getijgerd geel glazuur met mangaanbruin (vlekkengoed), 3 fr w-?	18d-19a	1	1	1185
8/9M-2	133		1 compl m-bor-3 blauw op wit grove fruitmand 18-19a (14SCH133B); 3 rfr f-bor-3 (2x blauw op wit, 1x mangaan 1750-1825), 1 rfr f-bor-7 (grote schotel 32/5,5 cm, blauw op wit), 1 rfr f-kom-2 1675-1800 wit; 1 prof p-bor-5 tafelbord (23,5/2,5 cm bruin biesje op rand), 1 rfr p-bor- kangshi schoteltje; 1 compl p-kop-5 bloemen in paneeltjes uitw en inw hanengevecht 17d-18a; 1 prof iw-dek-1 Worcester 18c (knopje afgebroken); 1x gl- kel-nieuw balusterstam met luchtspiraal slinger en eenbalusterstam met een recht tussenstuk tot de kelk 18B; 2 fr gl-fle- bolflessen 18bc;	18d-19a	1	1	1185
8/9M-2	133		2x messing dingen verrot; 38 fragm. tegels van 1650 tot eind 18e, plus grotendeels compleet: 13.2x13.2x1.3 kwadraattegels blauw op wit bloemenvaas rood-geel baksel sporen van witsel ca. 1650; 4 ketels van kleipijpen en 9 steelfr uit 18bd, gemerkt scheepje op zijwand (1671-1940 latere versie slordig product ca 1760-1800) en hielmerken met zijmerk 1x gekroond 39 (1730-1897); 1x gekroonde S (1660-1855); 1x gekroond AP-monogram (1668-1821) geglaasd	18d-19a	1	1	1185
9A	12	grote ingraving met geel zand en wat grof puin en oneglaz plavuisfragm, V12 V28	koperen duit HOLLANDIA zonder jaar, koperen duit OVERYSSEL 1780, muntgewicht voorz hand en NM achterz st.Andreas met kruis	na 1780	1	1	1037
9A	28	grote ingraving met geel zand en wat grof puin en oneglaz plavuisfragm, V12 V28	1 wfr r-bor-1 slibboogjes, 3 wfr en 1 oor en 3 bfr rood		1	1	1037
9/10o	26	ronde put met taps toelopende bovenzijde vol zwarte vette as, V26 baksteenmonster, V11 uit de as	bakstenen geel 18,5x8x4 cm en 17x8x4 cm	18/19?	1	1	1039
9/10o	11	ronde put met taps toelopende bovenzijde vol zwarte vette as, V26 baksteenmonster, V11 uit de as	brokkelig verroeste koperen munt en vierkant muntgewicht (verloren gegaan); 1 rfr rood 17de of 18e eeuw		1	1	1039
9/10P	27	fundering van muurtje (oven?), V27 baksteenmonster	2 bakstenen oranje 22x11x5 cm		1	1	1040
10A	30	rechthoekige fundering (onderbouw oven?) van allerlei hergebruikte breukstenen; V30 uit insteek	1 rfr r-bak-? beroet, ook op breuk	(voor 1927)	1	1	1041
11B	4	insteek geel zand	6 fr mangaanpaars beschilderde wandtegels 12,7x12,7x0,6 cm mangaan met regencelijst en ornament "lofvaasje" (18B/19a)	(18B/ 19a)	1	1	1017
NAT.	129	1ste laag compact VEEN (=s1171?)	pollenbak door s1178-s1179 en topje s1180;bovenste pollenbak		5	5	1178
NAT.	130	2de laag compact VEEN (=s1172?)	pollenbak door s1179 onderhelft en s1180; NB zandlens in s1180; onderste pollenbak		5	5	1180
X	8	zeer diepe zandkuil, met veel plavuisfragmenten	V8: rode oneglazuurde plavuisen: 1 fr 15,8x15,8x2,5 cm en 7 fr 2,5 cm dik		1	1/H	1020

Tabel 9: Vondstenlijst

14SCH	Spoorcode	14SCH	Vondstnr	Vondst- omstandigheden	Materiaal	Datering	veldekening nr	Viak/coupe/prof.	Spoornr
X	20			kuil (?) donkerbruin zand met baksteengruis	1 wfr grijs; 1 wfr s2-kan-? Langerwehe bruin engobe		1	1	1051
X	29			verstoring diepe ingraving vol geel zand	1 bfr en 1x steel r-bak, 1rfr r-bak-1, 1 rfr r-bak-2, 1 rfr r-bak-27, 4 bfr poten r-gra-?, 1 rfr r-gra-8 mangaan glazuur, 19 wfr en 4 rfr rood (2x met oor); 1x koperen duit HOLLANDIA ongedateerd		1	1	1007
X	33-C			aanleg vlak 1	1 wfr s4-kan-?; 1 wfr kp-kog-?; 1 wfr s2-kan-? dunwandig bruin ijzerengobe buitenz. Langerwehe		1	1	
X	34-B			aanleg vlak 1	1 rfr r-bak-1, 1 rfr r-gra-20, 1 rfr en 1 bfr pootje en 6 wfr rood; 1x bot		2	1	
X	36			aanleg vlak 2	1 rfr wm-; 1 rfr pi- beige; 1 wfr s1-kan, 1 wfr s8-kan (Siegburg met groen loodglazuur); 1x s2-spi-1 spinklos diameter 2 cm; 1 rfr r-gra-20; 1x pijpensteel 17B; zilveren munt 19 mm middeleeuws; spinloodje conisch 18x9 mm, loden cilindertje (netgewicht) 23x14 mm; koperen (schoen-)gesp rechthoekig met middenstijl 21x16x4 mm		2	1-2	
X	47			NZ greppeltje met kleiplaggen (insteek voorgevel later tijd?)	1 wfr en 1 oorfr wm-; 1 rfr kp-kog-11 met borstelstreek, 4 wfr kp- borstelstreek; 1 bfr grijs met lobvoeten; 2x bot		2	2	1072
X	51			bij NZ fundering s1057 (uit sloopgat of bouwvoor?)	1 rfr kp-; 1 rfr en 1 wfr g-kan-; 1 bfr r-bak-; 1 wfr inheems-romeins		2	2	
X	56			plek met blauwgrijze klei en verbrand hutteleem	2 wfr pi-; 2 wfr kp-; 1 rfr r-gra-88 met spateltechniek schouder		4	3	1083
X	63			aanleg vlak 4	4 wfr en 1rfr pi-; 1 wfr wm- geel glazuur; 3 wfr kp-; 1x brokje tufsteen		4	3-4	
X	109			aanleg vlak circa s1109	1 bfr en 2 wfr pi-; 1 rfr en 2 wfr kp-		4	4	
X	138			Schoutenstraat 36: donkerbruine kleiige laag op vloer s1193	1 wfr pi-; 1 rfr met steel r-bak-, 4 wfr en 1 oor rood spaarzaam loodglazuur		1	1	1192
X	140			Schoutenstraat 36: donkerbruine kleiige laag op vloer s1193	1 wfr s5-; 1 wfr s1- Siegburg; 1 wfr s2- Aken/ Raeren		1	1	1192

Tabel 9: Vondstenlijst

Bijlage 3: Palynologisch onderzoek aan veen- en zandlagen uit de IJzertijd, aangetroffen bij Alkmaar-Schoutenstraat¹²⁰

Marjolein van der Linden

1 Inleiding

In 2014 is bij archeologisch onderzoek door de gemeente Alkmaar een veenpakket met een zandlaag aangetroffen aan de Schoutenstraat te Alkmaar (zie Fig. 1). Het oude centrum van Alkmaar is gelegen op de Oude Duinen op de strandwal van Limmen-Alkmaar, welke zijn gevormd vanaf 1650 v.Chr. (Fig. 2).¹²¹ Er zijn op de Oude Duinen onder de westelijke binnenstad bewoningsresten bekend vanaf het begin van de ijzertijd, circa 800 v.Chr. Ongeveer 30 meter ten westen van de huidige vindplaats, is in 1998 bij de opgraving Laat 208-212 (98LAA) een veenpakket gedocumenteerd op de overgang van de Oude Duinen en het veen (zie Fig. 1 voor de ligging van de vindplaatsen). Daarbij is destijds op de overgang van zand naar veen inheems-romeins aardewerk aangetroffen (tweede en/of derde eeuw n.Chr.). De vondsten liggen op ongeveer 50 meter van het gebied Koorstraat-Heul-Bagijnenstraat, waar in twee grote bouwputten in 1980 waterputten met aardewerk uit dezelfde periode werden aangetroffen. Bij archeologisch onderzoek aan de Langestraat is in 1993 een veenpakket aangetroffen met een overstuivingslaag van geel zand. Deze overstuivingslaag maakt nog deel uit van de vorming van de Oude Duinen die door kan zijn gegaan tot in de late-ijzertijd of Romeinse tijd. De opgraving was op ongeveer 80 meter ten noorden van de opgraving Schoutenstraat 2014. In het veen werden ongeveer ronde ingraven aangetroffen van vermoedelijke waterputten terwijl de top van het veen spitsporen vertoonde. Op het veen werden scherven gevonden van een pot uit de late Bronstijd of vroege IJzertijd.¹²²

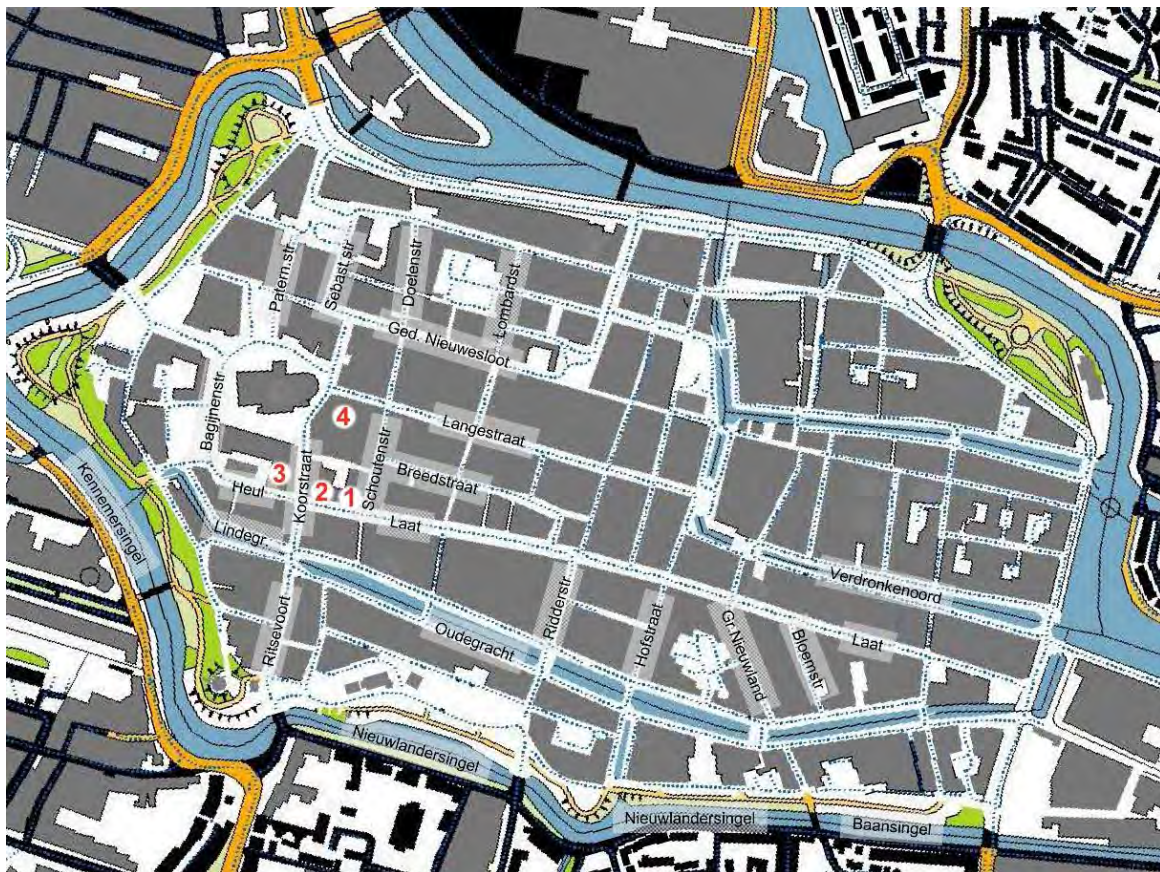

Fig. 1 Alkmaar-Schoutenstraat, ligging vindplaatsen in het historische centrum:
1 Schoutenstraat 2014, 2 Laat 1998, 3 Koorstraat 1980, 4 Langestraat 1993.

¹²⁰ Tevens verschenen als BIAxiaal 867 (Van der Linden 2016).

¹²¹ Bitter 2013, 7-10 en 191-204.

¹²² Dijkstra 1997, 28-32.

Ten behoeve van archeobotanisch onderzoek is uit het profiel van de Schoutenstraat in twee pollenbakken bodemmateriaal verzameld voor palynologisch en daterend onderzoek. Mogelijk correleert dit veenpakket met een ander veenpakket van deze opgraving dat helaas vanwege instortingsgevaar niet bemonsterd kon worden.¹²³ Middenin het andere veenpakket zijn echter enkele kleine prehistorische potscherven aangetroffen.

Om informatie te verkrijgen over het landschap ten tijde van de vorming van het veen en het zandige pakket is door BIAX Consult palynologisch onderzoek verricht. Tevens zijn drie lagen bemonsterd voor daterend 14C-onderzoek om inzicht te krijgen in de ouderdom van de aangetroffen veen- en zandlagen. De resultaten van dit onderzoek worden in het voorliggende rapport beschreven.

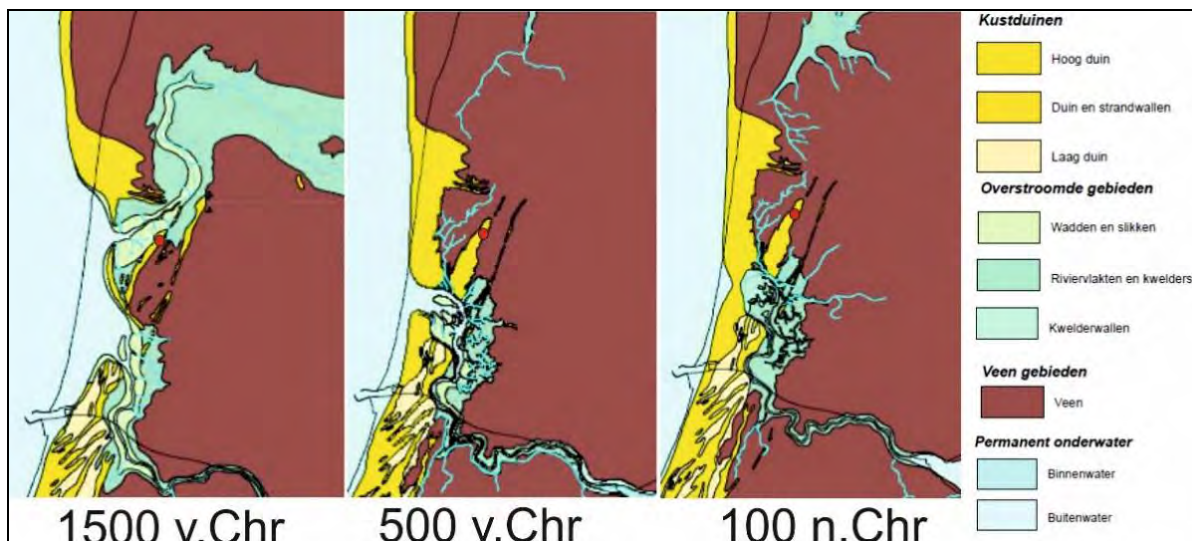

Fig. 2 Alkmaar-Schoutenstraat, globale ligging van Alkmaar (rode stip) weergegeven op de paleografische kaarten uit de periode 1500 v.Chr. tot 100 n.Chr. (naar Vos & de Vries 2013).

2 Materiaal en methode

2.1 Palynologisch onderzoek

Monsternamen en chemische bereiding

Uit de twee pollenbakken zijn drie lagen bemonsterd. Het gaat om een compacte veenlaag (S1180), met daarboven een laag donkergrijs zand (S1179) met daarboven weer een laag met compact zandig veen (S1178) (zie *bijlage 1* voor de locatie van de pollenbakken in het profiel). In totaal zijn zes submonsters genomen (zie *bijlage 2* voor de locatie van de pollenmonsters in de pollenbakken). De zes pollenmonsters, met een volume variërend van 2 tot 4 ml, zijn opgewerkt tot pollenpreparaten volgens de standaardmethode van Erdtman.¹²⁴ De bereiding is uitgevoerd onder leiding van M. Hagen van het Laboratorium voor Sedimentanalyse van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Aan elk monster is een bekende hoeveelheid sporen van een in Nederland zeldzame wolfsklauwsoort (*Lycopodium clavatum*) toegevoegd.¹²⁵ Dit maakt het mogelijk om de concentratie pollen en sporen in het preparaat te bepalen.

Inventarisatie en selectieadvies

De pollenmonsters zijn eerst geïnventariseerd om te bepalen welke monsters voor analyse in aanmerking komen. Daarbij is gekeken naar de rijkdom van het materiaal en naar de aantasting van het pollen. Daarnaast is gekeken naar de globale pollensamenstelling van elk monster, waarbij extra aandacht is besteed aan de aanwezigheid van pollen van cultuurgewassen en aan andere botanische indicatoren die op menselijke activiteiten wijzen. De resultaten van de polleninventarisatie staan in *bijlage 3*. Vijf van de zes pollenmonsters zijn geschikt voor analyse. In overleg met de opdrachtgever zijn uit de geschikte monsters drie monsters geselecteerd voor verdere analyse, namelijk uit elke laag één (zie *tabel 1* voor de administratieve gegevens).

¹²³ Persoonlijke correspondentie met P. Bitter (gemeente Alkmaar).

¹²⁴ Erdtman 1960; Fægri *et al.* 1989; met modificaties van Konert 2002.

¹²⁵ Stockmarr 1971. Aan elk monster zijn twee tabletten met elk 9666 sporen toegevoegd.

vondst-nummer	spoor-nummer	diepte van top van pollenbak	aantal tabletten	volume in ml	lab-code	pollen en ¹⁴ C analyse
V 129	S 1178	3-4 cm	2	3	BX6734	ja
V 129	S 1179	9-10 cm	2	4	BX6735	.
V 130	S 1179	15-16 cm	2	3	BX6736	ja
V 130	S 1179	20-21 cm	2	3	BX6737	.
V 130	S 1180	23-24 cm	2	2	BX6738	ja
V 130	S 1180	31-32 cm	2	2	BX6739	.

Tabel 1 Alkmaar-Schoutenstraat, administratieve gegevens van de pollenmonsters.

Analyse

De aanwezige pollentypen zijn gedetermineerd met behulp van een doorvallend-lichtmicroscop (Olympus CHA, met vergrotingen tot 10x100, eventueel met fasecontrast) aan de hand van de pollencollectie van BIAx Consult en met behulp van determinatieliteratuur.¹²⁶ Zowel de inventarisatie als de analyse van de pollenmonsters is uitgevoerd door de M. van Waijen. De nomenclatuur van de pollen- en sporentypen volgt deze literatuur. De naamgeving van de planten die het pollen of de sporen produceerden, volgt de 23e druk van de Heukels' Flora van Nederland.¹²⁷ Naast pollen en sporen zijn ook zogenaamde non-pollen palynomorfen (NPP's) gedetermineerd met behulp van determinatieliteratuur.¹²⁸ Deze NPP's kunnen aanvullende informatie over de milieuomstandigheden op de onderzoekslocatie in het verleden geven. Bij de interpretatie van de resultaten is gebruik gemaakt van een totaalpollensom. In de tekst worden, waar mogelijk, de Nederlandse plantennamen gebruikt. De wetenschappelijke namen zijn in de resultatentabel in bijlage 4 te vinden.

pollen bak	spoor	diepte (cm vanaf top pollenbak)	geselecteerde plantenresten	gewicht (g)	overige resten in monster
M129	S1178, compact veen	2-5	Schoenoplectus tabernaemontani 4x, Eleocharis palustris/uniglumis 12x, Betula-fruit 1x, Hydrocotyle vulgaris 1x, Persicaria lapathifolia 1x, Mentha aquatica/arvensis 1x, Carex rostrata 1x, Atriplex 1x	0,006	kruidachtige stam 1frg (v); houtskool 1frg
M130	S1179, grijs zand	13-17	Schoenoplectus tabernaemontani 3x, Eleocharis palustris/uniglumis 18x, Rumex acetosella 3x, Menyanthes trifoliata 1frg, Ranunculus acris/repens 1x, Urtica dioica 1x, Lycopodium europaeus 1x, Hydrocotyle vulgaris 1x, cf. Amaranthus blitum 1x, Potentilla 2x (kleinzadig)	0,009	Nuphar lutea 1x+ zaad frg +; kruidachtige stam 1frg (v)
M130	S1180 compact veen	22,5-27	Schoenoplectus tabernaemontani 1x, Mentha aquatica/arvensis 1x, Carex pseudocyperus 1x, Chenopodium glaucum/rubrum 1x, Hydrocotyle vulgaris 2x, Eleocharis palustris/uniglumis 1x, Myrica gale 1x, Eupatorium cannabinum 1x, Carex rostrata 1x, Ranunculus acris/repens 1x	0,009	Nymphaea alba 1x+ zaad frg +; Nuphar lutea 2frg, Spongiae+

Tabel 2 Alkmaar-Schoutenstraat, administratieve gegevens van de materiaalselectie voor ¹⁴C-analyse.

¹²⁶ Beug 2004; Moore *et al.* 1991; Punt *et al.* 1976-2009.

¹²⁷ Van der Meijden 2005.

¹²⁸ Van Geel 1976; van Geel *et al.* 1981; 1983; 2003.

2.2 Materiaalselectie voor 14C-analyse

Van de drie niveaus waarvan de pollenmonsters zijn geanalyseerd, is tevens materiaal verzameld voor 14C-dateringen ten behoeve van een absolute ouderdomsbepaling. Hiervoor zijn onverkoolde resten van terrestrische kruidachtigen (niet van houtskool) geselecteerd uit het resterende materiaal in de pollenbakken (zie *tabel 2*). De materiaalselectie heeft drie submonsters opgeleverd die voor analyse naar het 14C-laboratorium van Poznań Radiocarbon Laboratory (Polen) zijn verzonden alwaar deze zijn onderzocht onder leiding van prof. T. Goslar.

3 Resultaten

3.1 14C-analyse

De resultaten van de 14C-analyse aan de drie lagen zijn weergegeven in *tabel 3*. De AMS-dateringen zijn gekalibreerd aan de hand van OxCal met behulp van de IntCal13 kalibratiecurve.¹²⁹ Uit de ouderdomsbepaling blijkt dat alle drie de lagen in de ijzertijd dateren. Het is opvallend dat zowel de onderliggende als de bovenliggende compacte venige laag een vrijwel identieke datering in de vroege ijzertijd hebben. De gekalibreerde ouderdom overlapt dusdanig, dat de bovenliggende laag dezelfde ouderdom kan hebben, jonger of zelfs ouder kan zijn dan de onderliggende venige laag (zie ook *Fig.3*). Het donkergrijze zand, dat de twee venige lagen van elkaar scheidt, blijkt echter een datering in de midden- tot late-ijzertijd te hebben en vertoont na kalibratie geen overlap met de dateringen van de venige lagen erboven en -onder. De botanische resten in het donkergrijze zand zijn dus jonger dan zowel de onderliggende als de bovenliggende venige laag. De vraag rest nu hoe dit heeft kunnen ontstaan. In paragraaf 3.3 zal hier meer aandacht aan worden besteed in combinatie met de resultaten van archeobotanisch onderzoek.

Tabel 3 Alkmaar-Schoutenstraat, administratieve gegevens van de materiaalselectie voor 14C-analyse.

spoor	diepte (cm onder top pollenbak)	laag	labcode	¹⁴ C-datering (BP)	gekalibreerde ouderdom (95,4%)	ABR-code
S1178	2-5	compact veen	Poz-74038	2530 ± 30	797-543 v.Chr.	IJZV
S1179	13-17	donkergrijs zand	Poz-74039	2245 ± 30	393-206 v.Chr.	IJZM/IJZL
S1180	22,5-27	compact veen	Poz-74040	2445 ± 30	753-410 v. Chr.	IJZV

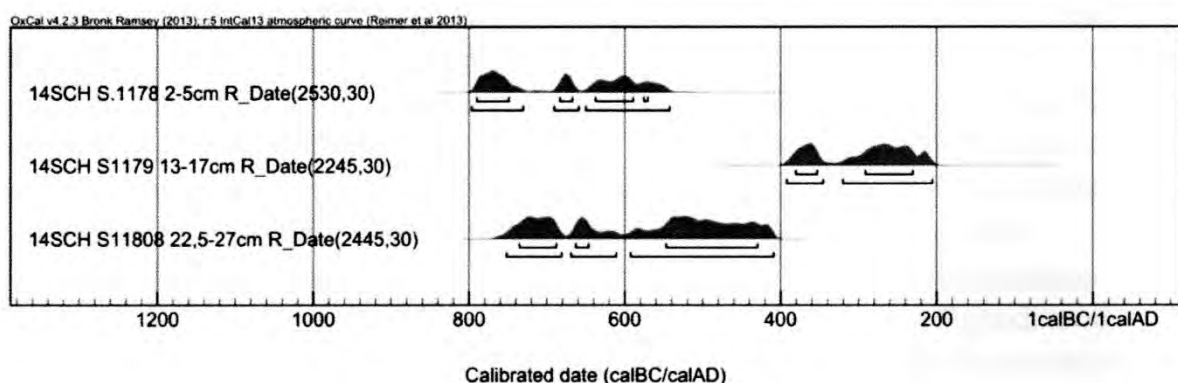

Fig.3 Alkmaar-Schoutenstraat, visualisatie resultaten 14C-analyse

¹²⁹ Bronck Ramsey 2010, Reimer et al. 2013.

3.2 Palynologisch onderzoek

De resultaten van het pollenonderzoek staan in de bijlagen 3 (inventarisatie) en 4 (analyse). Bij de interpretatie van de palynologische gegevens zullen tevens de gegevens die zijn verkregen bij de macrorestenselectie ten behoeve van het daterend onderzoek, gebruikt worden (zie *tabel 4*).

De botanische macroresten aangetroffen in de venige pakketten zullen zeer waarschijnlijk afkomstig zijn van lokale (veenvormende) vegetatie. In het zandige pakket zal het om (extra)lokaal plantenmateriaal gaan. Vermoedelijk gaat het om plantenresten afkomstig van de moerasvegetatie op de rand van het veen en de zandrug van de Oude Duinen en vegetatie die op de zandrug groeide. In Fig.2 wordt de globale ligging van de vindplaats Alkmaar-Schoutenstraat weergegeven op de paleogeografische kaarten met het kustgebied van Noord-Holland tussen 1500 v.Chr. en 100 n.Chr.

pollenbak	M129	M130	M130	
spoor	S1178	S1179	S1180	
context	veen	zand	veen	
diepte (cm vanaf top pollenbak)	2-5	13-17	22,5-27	
Akkeronkruiden				
cf. <i>Amaranthus blitum</i>		1		Kleine majer?
<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>			1	Zeegroene / rode ganzenvoet
<i>Persicaria lapathifolia</i>	1			beklierde duizendknoop
Graslandplanten				
<i>Rumex acetosella</i>		3		Schapenzuring
<i>Ranunculus acris/repens</i>		1	1	Scherpe/Kruipende boterbloem
Stikstofrijke bodem				
<i>Urtica dioica</i>		1		Grote brandnetel
Moeras- en oeervegetatie				
<i>Carex pseudocyperus</i>			1	Hoge cyperzegge
<i>Carex rostrata</i>	1		1	Snavelzegge
<i>Eleocharis palustris/uniglumis</i>	2	18	1	Gewone / Slanke waterbies
<i>Eupatorium cannabinum</i>			1	Koninginnekruid
<i>Hydrocotyle vulgaris</i>	1		2	Gewone waternavel
<i>Lycopus europaeus</i>		1		Wolfspoot
<i>Mentha aquatica/arvensis</i>	1		1	Water-/akkermunt
<i>Menyanthes trifoliata</i>		1 frg		Waterdrieblad
<i>Myrica gale</i>			1	Wilde gagel
<i>Schoenoplectus tabernaemontani</i>	4	3	1	Ruwe bies
Waterplanten (zoetwater)				
<i>Nuphar lutea</i> (geen ¹⁴ C)		1 + frg	2 frg	Gele plomp
<i>Nymphaea alba</i> (geen ¹⁴ C)			2 frg	Witte waterlelie
Niet in te delen				
<i>Atriplex</i>	1			Melde
<i>Betula</i> , vrucht	1			Berk
Houtskool (geen ¹⁴ C)	1 frg			Houtskool
Kruidachtige stengel (v) (geen ¹⁴ C)	1 frg	1 frg		Kruidachtige stengel
<i>Potentilla</i> (kleinzadig)		2		Ganzerik
<i>Spongiae</i> (geen ¹⁴ C)			+	Spongiae

Tabel 4 Alkmaar-Schoutenstraat, botanische macroresten aangetroffen bij de materiaalselectie voor 14C-analyse. Tenzij anders aangegeven, betreffen deze resten onverkoolden zaden die zijn gebruikt bij de 14C-analyse. Cf. = gelijkend op, (v) = verkoold.

Venige laag (S1180, VIJZ)

De verhouding tussen boompollen en niet-boompollen kan gebruikt worden om de openheid van het landschap te interpreteren. De venige laag S1180 bevat iets meer dan 32 procent boompollen, wat neerkomt op een halfopen bos of bosrandsituatie.¹³⁰ Aangezien het pollenmonster afkomstig is uit een venige laag aan de rand van een zandrug kan er onderscheid gemaakt worden tussen vegetatie van een natte standplaats in de moerassige oeverzone en de vegetatie van drogere standplaats op de zandrug.

In de moerassige oeverzone kwamen galigaan, waterdrieblad, watertorkruid, kleine en grote lisdodde voor. De botanische macroresten vullen deze soorten aan met gewone of slanke waterbies, koninginnekruid, grote waternavel en ruwe bies. Ruwe bies komt vooral voor aan brak water. In zowel het pollenmonster als in het macrorestenmonster zijn resten van gele plomp en witte waterlelie gevonden. Deze twee waterplanten komen meestal voor in open zoet water, maar zijn beide zwak zoutverdragend.¹³¹ De aanwezigheid van microfossielen van diverse groenwieren en sponsnaalden laten tevens zien dat er open water aanwezig was. Hoewel er geen macroresten van els zijn aangetroffen, is acht procent van het stuifmeel afkomstig van els. Elzen(broek)bos kan voorkomen aan de binnenduintrand.¹³² Zowel in elzenbroekbos als in de duinen komen verschillende varenssoorten voor die sporen van het niervaren-type produceren (13% van de pollensom). Het gaat om mannetjesvaren, maar bijvoorbeeld ook smalle of brede stekelvaren. Vermoedelijk was els dus wel aanwezig in de moerasvegetatie, maar mogelijk niet exact op de monsterlocatie zelf. Ongetwijfeld stonden er tevens grassen die onder natte omstandigheden kunnen groeien.

In de iets drogere randzone van de zandrug stond houtige vegetatie met berk, eik, hazelaar, es en duindoorn (zie Fig. 4). In de ondergroei groeiden grassen en kruidachtige vegetatie met onder andere schermbloemigen, composieten en kruisbloemen. Ook hier kan koninginnekruid hebben gestaan en struweel met wilde gagel. Tevens was rond of klein wintergroen aanwezig. Het voorkomen van wintergroen is vrijwel beperkt tot de duinen in de kuststreek en de wadden. Rond wintergroen komt samen voor met struweel van duindoorn (zie Fig. 5). Klein wintergroen komt voor in een kalkarmere omgeving dan rond wintergroen, met name in struweel met kruipwilg en kraaiheide (waarvan tevens stuifmeel is aangetroffen).¹³³

Fig. 4 Duinstruweelvegetatie in de Kennemerduinen met duindoorn (met de oranje schijnbessen) op de voorgrond en de uitgebloeide bloeiwijzen van koninginnekruid op de achtergrond (© BIAX Consult).

¹³⁰ Groenman-van Waateringe 1986, 197.

¹³¹ Weeda *et al.* 1985, 217-219.

¹³² Weeda *et al.* 1985, 44-49.

¹³³ Weeda *et al.* 1988, 26-28.

De plantensoorten die onder drogere omstandigheden groeien, zullen op de zandrug hebben gestaan (of op andere droge plekken in de wijde omgeving). Het gaat om de boomsoorten beuk, haagbeuk, linde en iep. Den kwam waarschijnlijk (nog) voor in de duinen maar het stuifmeel kan, net als dat van spar, over zeer grote afstanden verspreid zijn. Spar zal namelijk met zekerheid niet in de omgeving hebben gestaan. Wel stond er heidevegetatie met struikheide. Er zijn geen duidelijke, directe aanwijzingen voor menselijke invloed op de zandrug (stuifmeel van granen is niet aangetroffen), maar er zijn wel een aantal pollentypen aangetroffen die vaak in verband worden gebracht met een door menselijke activiteit ontstane openheid in het landschap zoals bijvoorbeeld open of betreden plekken. Het gaat om smalle weegbree, schapenzuring maar ook alsem en perzikkruid. Bovendien is er veel stuifmeel van grassen aangetroffen. Tevens zijn er sporen van schimmels die geassocieerd worden met het voorkomen van mest. Het gaat om *Sordaria*-type (T.55A) en *Apiosordaria verruculosa* (T.169). Een andere schimmelspore die mogelijk wijst op menselijke activiteit, is *Neurospora crassa* (T.55C). Deze wordt namelijk meestal aangetroffen in brandlagen in bijvoorbeeld veen. De ascosporen van deze schimmel moeten minimaal enkele minuten aan een vochtige hitte van 60 – 70 °C blootgesteld worden om te kunnen ontkiemen.

Fig.5 Rond wintergroen in bloei samen met kruipwilg in een kalkrijk grasland in de omgeving van het Lauwersmeer (© BIAx Consult).

Zandige laag (S1179)

De soortensamenstelling van het stuifmeel aangetroffen in de grijze zandlaag die de twee venige lagen van elkaar scheidt, verschilt niet veel van de onderliggende venige laag. In het pollenmonster is 36 procent boompollen aanwezig, wat wijst op een open bos of bosrandsituatie. In de zandige laag is iets meer stuifmeel aanwezig van hazelaar en eik. Ook in deze laag is duindoorn aangetroffen. De lichte afname (van slechts 4%) in kruidachtige vegetatie wordt met name veroorzaakt door een daling in het aantal sporen van het mannetjesvaren-type. Verder zijn er veel aanwijzingen voor een lokale moerassige vegetatie. Ook de meeste macroresten in dit monster wijzen op een onder natte

omstandigheden groeiende lokale vegetatie. De aanwezigheid van stuifmeel van zeewegbree-type wijst op een brakwaterinvloed.

Een verschil met de onderliggende venige laag is dat er in de grijze zandlaag wel stuifmeel van het granen-type en het gerst en/of tarwe-type is aangetroffen. Tevens zijn enkele zaden van plantensoorten gevonden die meestal op of bij akkers voorkomen zoals schapenzuring, grote brandnetel en mogelijk kleine majer. Ook scherpe en/of kruipende boterbloem kan bij of in akkers voorkomen, maar wordt voornamelijk gevonden op grazige grond. Daarbij zijn ascosporen van mestschimmels *Sordaria*-type (T.55A) en *Sporormiella*-type (T.113) en van brandindicator *Neurospora crassa* (T.55C). Ook is er een fragment van een verkoolde stengel van een kruidachtige aangetroffen wat wijst op brand van de lokale vegetatie.

Venige laag (S1178)

De bovenliggende veenlaag bevat iets meer dan 35 procent boompollen wat wijst op een open bos of bosrandsituatie. De veenvormende vegetatie bestaat net als bij de onderliggende twee lagen uit oever- en moerasplanten. Er zijn zowel aanwijzingen voor zoetwater (stuifmeel van waterlelie, resten van het groenwier *Pediastrum* en sponsnaalden) als brak/zoutwaterinvloed (*Podosira stelliger* (T.5085, *Culcitaina achraspura* (T.707), cysten van dinoflagellaten en stuifmeel van lamsoor).

Er was houtige vegetatie aanwezig met berk, hazelaar, beuk, eik en vuilboom (zie Fig.6). Het aandeel struikhei is in deze laag het grootste van de drie lagen met iets meer dan twaalf procent van de pollensom. Zowel de bovengenoemde bomen, als de struikhei kwamen vermoedelijk veelal op de drogere delen van de zandrug voor.

De aanwezigheid van twee stuifmeelkorrels van het granen-type en akkeronkruiden alssem en perzikkruid-type wijst op menselijke invloed. Tevens is er een zaadje van beklierde duizendknoop aangetroffen. Dit is een plant die veelal voorkomt op (zeer) voedselrijke plekken op akkers, moestuinen en in ruigten. Ook in dit monster is de mestschimmel *Sordaria*-type (T.55A) aanwezig. Daarnaast is een houtskoolfragment en een fragment van een verkoolde stengel van een kruidachtige plant aangetroffen.

Fig.6 Vuilboom (spokehout) met zwarte bessen in de Kennemerduinen (© BIAX Consult).

3.3 Interpretatie van de zandlaag

Het profiel waaruit dit veenpakket afkomstig is heeft echter een verrommeld karakter (zie *bijlage 2*). Daarbij blijkt uit het 14C-onderzoek dat de zandige laag een jongere datering heeft dan de venige laag die daar boven is afgezet. Voor deze inversie in ouderdom zijn verschillende verklaringen te bedenken. Deze zullen hieronder genoemd worden.

Gedurende het veldwerk is vastgesteld dat het bemonsterde veen gevormd is in de zeer natte en drassige oeverzone op de rand van het veen en de Oude Duinen. Tijdens de veenvorming is af en toe duinzand ingestoven of ingespoeld waardoor er zich zandlagen in het veen bevinden. De vervorming van het veen met een inversie als gevolg kan verklaard worden door dat bij een verhoogde waterstand zoals bij een overstroming dode plantenresten van veenvormende vegetatie zijn gaan drijven waarna zand is ingespoeld/gestoven en op de venige bodem is blijven liggen. Later zijn de oude plantenresten uit het eerder lokaal gevormde veen bezonken en in feite herafgezet.

De bovengelegen venige laag kan een (te) oude datering hebben indien er sprake is van opgebracht of aangespoeld veen van een andere locatie. Mogelijk is bij een overstroming in de late-ijzertijd of later een veenlaag met dezelfde ouderdom als de onderliggende laag uit het onderzochte profiel aangesneden. Hoewel er uit gegaan wordt van *in situ* gevormd veen, doet de aanblik van het verrommelde veenprofiel mogelijk een meer dynamische aard van de verstoring vermoeden. Het is daarom niet uit te sluiten dat er verspoeld, ouder veen tijdens een overstroming op de onderzoekslocatie is afgezet. De aanwezigheid van brak- of zoutwaterindicatoren zoals pollen van lamsoor en microfossielen *Podosira* zouden tevens aanwijzingen voor een overspoeling met brak water kunnen zijn.

Het pollenonderzoek laat geen duidelijke ander vegetatietype zien in de periode dat de zandlaag is gevormd en bevat geen direct aanwijzingen voor een jongere vegetatie dan ijzertijd, Romeinse tijd (of eventueel nog vroege middeleeuwen). Zo zijn er geen cultuurgewassen aangetroffen die veelvuldig in de late middeleeuwen werden verbouwd zoals rogge of boekweit en is het boompollenpercentage relatief hoog. En, hoewel kleine majer pas vanaf de Romeinse tijd wordt aangetroffen bij botanisch onderzoek in archeologische opgravingen (het is namelijk een cultuurvolger uit het mediterrane gebied), melden Weeda en collega's dat deze soort reeds sinds de prehistorie in Nederland voorkomt.¹³⁴ Het mogelijk voorkomen van kleine majer lijkt dan ook geen reden te zijn om te twifelen aan de datering van de zandige laag in de late-ijzertijd. Wel doet het mogelijk voorkomen van kleine majer, de akkeronkruiden grote brandnetel en schapenzuring samen met de mestschimmels en verkoolde resten van plantaardige stengels vermoeden dat op de zandrug menselijke activiteiten plaatsvonden. Hoewel er zeer weinig stuifmeel van granen is aangetroffen, lijkt het alsof er gerst en/of tarwe werd verbouwd of verwerkt op de zandrug. Bovendien lijkt er vee geweid te zijn op grasland, hetgeen de aanwezigheid van mestschimmels kan verklaren. Indien de onderzochte zandlaag werkelijk dateert in de late-ijzertijd vonden de menselijke activiteiten reeds eerder plaats dan in de Romeinse tijd, wat de aardewerkscherven suggereerden die waren aangetroffen in de andere zandige laag in het veen bij opgraving Laet 208-212. Eerder archeologisch onderzoek heeft echter aangetoond dat er sprake was van bewoning op de Oude Duinen vanaf het begin van de ijzertijd tot zeker in de Romeinse tijd. Dit archeobotanisch onderzoek bevestigt de aanwezigheid van menselijke activiteiten in de omgeving van de onderzoekslocatie in de vroege tot late ijzertijd.

4 Conclusies

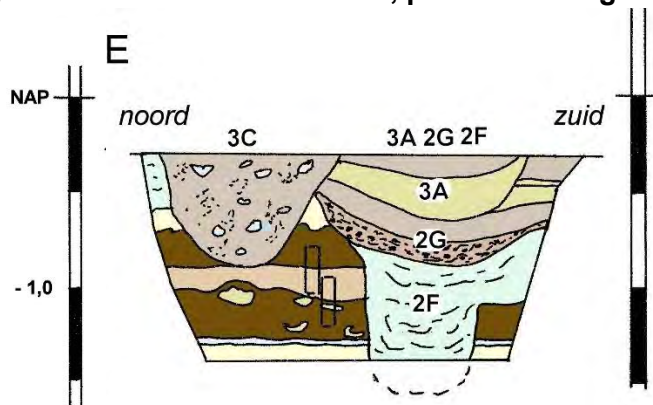
Het pollenonderzoek en het macrorestenonderzoek ten behoeve van 14C-dateringen hebben aangetoond dat er in de late en vroege ijzertijd een zoetwatermoerasvegetatie in de overgangszone tussen de zandrug van de Oude Duinen en het veen bij Alkmaar was. Er zijn aanwijzingen voor menselijke activiteiten op de Oude duinen aangetroffen. Aan de hand van het pollenonderzoek kon aangetoond worden dat er gerst en/of tarwe werd verbouwd of verwerkt. Daarnaast wijst de aanwezigheid van graslandvegetatie in combinatie met vondsten van mestschimmelsporen erop dat dieren geweid werden. De aanwezigheid van verkoolde stengels van kruidachtigen en de aanwezigheid van schimmeltype *Neurospora* doet vermoeden dat de lokale, venige vegetatie af en toe in brand werd gestoken. Door de verstoorde opbouw van het profiel zijn er geen zekere uitspraken te doen over vegetatieontwikkeling. Tevens blijft het onduidelijk hoe precies de stratigrafie verstoord is geraakt.

¹³⁴ Bron: RADAR 2010 en Weeda *et al.* 1985, 174.

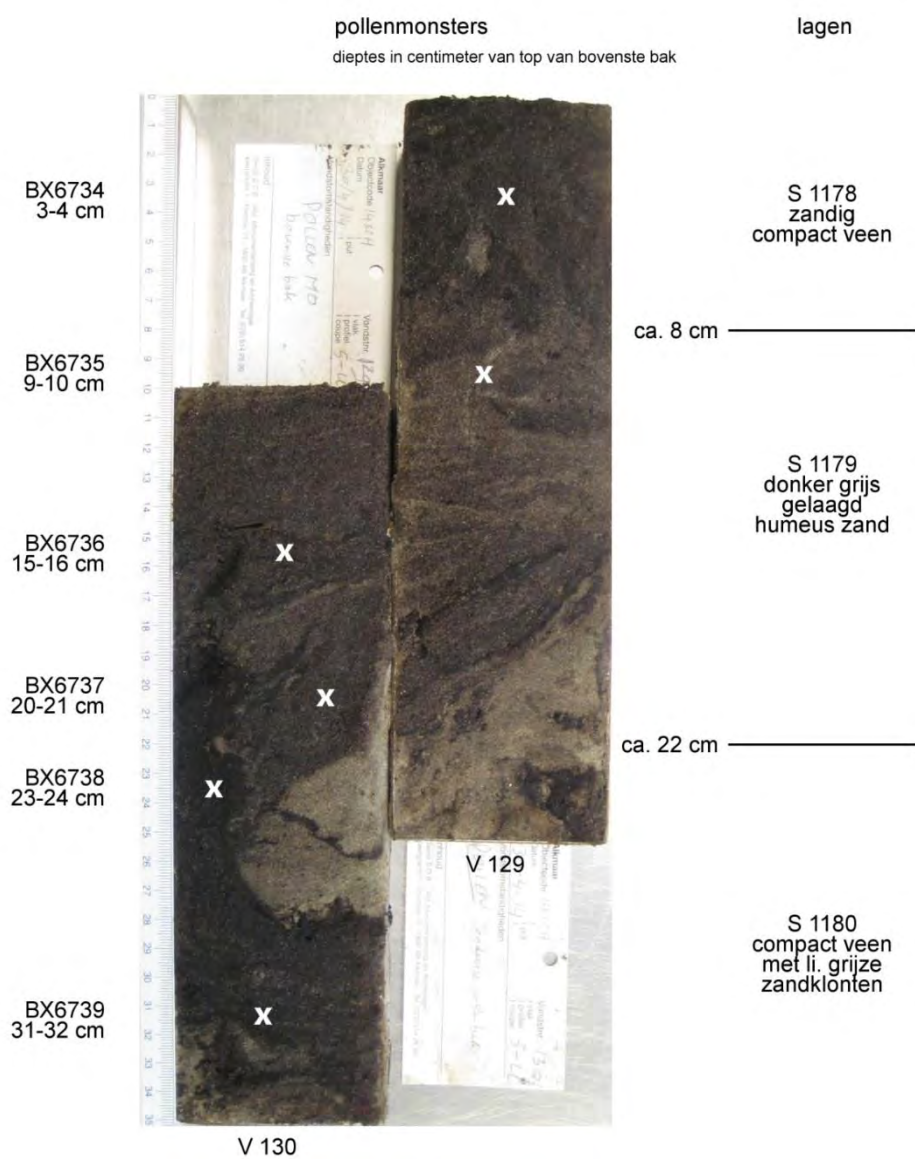
Literatuur

- Beug, H.-J., 2004: *Leitfaden der Pollenbestimmung für Mitteleuropa und angrenzende Gebiete*, München.
- Bitter, P. 2013: *Vroeger aan de Laet. Opgravingen in 1998, 2008 en 2009, Alkmaar* (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 19).
- Bronck Ramsey, C., 2010: *OxCal 4.17*, Oxford
- Dijkstra, J. , 1997: De opgravingsresultaten, in: P. Bitter, J. Dijkstra, R. Roedema en R. van Wilgen (red.), *Wonen op niveau. Archeologie, bouwhistorie en historie van twee percelen aan de Langestraat*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 5).
- Erdtman, G., 1960: The Acetolysis Method, *Svensk Botanisk Tidskrift* 54, 561-564.
- Fægri, K., P.E. Kaland & K. Krzywinski 1989: *Textbook of Pollen Analysis*, Chichester (4th Ed.).
- Geel, B. van, 1976: *A Palaeoecological Study of Holocene Peat Bog Sections, based on the Analysis of Pollen, Spores and Macro- and Microscopic Remains of Fungi, Algae, Cormophytes and Animals*, Amsterdam (Proefschrift Universiteit van Amsterdam).
- Geel, B. van, S.J.P. Bohncke & H. Dee 1981: A Palaeoecological Study from an Upper Late Glacial and Holocene Sequence from "De Borchert", The Netherlands, *Review of Palaeobotany and Palynology* 31, 347-448.
- Geel, B. van, D.P. Hallewas & J.P. Pals 1983: A Late Holocene deposit under the Westfriese Zeedijk near Enkhuizen (Prov. of N-Holland, the Netherlands): palaeoecological and archaeological aspects. *Review of Palaeobotany and Palynology*, 25, 377-392.
- Geel, B. van, Buurman, J., Brinkkemper, O., Schelvis, J., van Aptroot, A., Reenen, G., Hakbijl, T., 2003: Environmental reconstruction of a Roman Period settlement site in Uitgeest (The Netherlands), with special reference to coprophilous fungi, *Journal of Archaeological Science* 30, 873-883.
- Groenman-van Waateringe, W., 1986: Grazing Possibilities in the Neolithic of the Netherlands based on Palynological Data, in: K.-E. Behre (red.), *Anthropogenic Indicators in Pollen Diagrams*, Rotterdam etc., 187-202.
- Konert, M., 2002: *Pollen Preparation Method*, Amsterdam (Intern Rapport Vrije Universiteit).
- Meijden, R. van der, 2005: *Heukels' Flora van Nederland*, Groningen etc.
- Moore, P.D., J.A. Webb & M.E. Collinson 1991: *Pollen Analysis*, Oxford.
- Punt, W., G.C.S. Clarke , S. Blackmore, P.P. Hoen & P.J. Stafford (red.) 1976-2009: *The Northwest European Pollen Flora I-IX*, Amsterdam.
- Reimer, P.J., E. Bard, A. Bayliss, J.W. Beck, P.G. Blackwell, C. Bronk Ramsey, C.E. Buck, H. Cheng, R.L. Edwards, M. Friedrich, P.M. Grootes, T.P. Guilderson, H. Hafliðason, I. Hajdas, C. Hatté, T.J. Heaton, D.L. Hoffmann, A.G. Hogg, K.A. Hughen, K.F. Kaiser, B. Kromer, S.W. Manning, M. Niu, R.W. Reimer, D.A. Richards, E.M. Scott, J.R. Southon, R.A. Staff, C.S.M. Turney, J. van der Plicht 2013: INTCAL13 and MARINE13 Radiocarbon Age Calibration Curves 0-50,000 Years CAL BP, *Radiocarbon* 55:4, 1869-1887.
- Stockmarr, J., 1971: Tablets with Spores used in Absolute Pollen Analysis, *Pollen et Spores* 14(4), 615-621.
- Vos, P. & S. de Vries 2013: *2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0)*, Deltares, Utrecht. Op 17-2-2014 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra 1985-1994: *Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties*, Deventer (vijf delen).

Bijlage 1 Alkmaar-Schoutenstraat, profieltekening met pollenbakken V129 en V130.

Bijlage 2 Alkmaar-Schoutenstraat, pollenbakken V129 en V130: stratigrafiefoto met diepte van de pollenmonsters.

Bijlage 3 Alkmaar, Schoutenstraat, resultaten van de polleninventarisatie.

Legenda: + = sporadisch aanwezig, ++ = aanwezig, +++ = regelmatig/veel aanwezig, ++++ = zeer veel aanwezig.

diepte van top van pollenbak	vondstnummer	V 129	V 129	V 130	V 130	V 130	V 130	V 130	V 130
BLAXnummer		3-4 cm	9-10 cm	15-16 cm	20-21 cm	23-24 cm	31-32 cm		
		BX6734	BX6735	BX6736	BX6737	BX6738	BX6739		
rijkdom	rijkdom	matig rijk	matig	matig rijk	matig	rijk	arm	rijkdom	
conservering	conservering	goed	goed	goed	goed	goed	goed	conservering	
telbaar	telbaar	ja	ja	ja	ja	ja	nee	telbaar	
analyse	analyse	ja	ja?	ja	ja?	ja	nee	analyse	
globale AP/NAP		40/60	20/80	25/75	30/70	45/55	45/55	globale verhouding bomen/niet-bomen	
bomen en struiken (drogere gronden)		+++	++	++	++	+++	+++	bomen	
waaronder:								bomen en struiken (drogere gronden)	
haagbeuk		+	++	++	++	++	++	waaronder:	<i>Carpinus</i>
bomen (nattere gronden)		++	++	++	++	++	++	bomen (nattere gronden)	
<u>ruderalen</u>		+	+	+	+	+	+	<u>ruderalen</u>	
graslandplanten en kruiden								graslandplanten en kruiden	
(algemeen)		+++	+++	+++	++	+++	+++	(algemeen)	
ruigtekruiden		+	+	+	+	+	+	ruigtekruiden	
moeras- en oeverplanten		+++	+++	++	++	+++	++	moeras- en oeverplanten	
waterplanten		+	+	+	+	+	+	waterplanten	
microfossielen van open zoet water		+++	++++	+++	+++	++	++	microfossielen van open zoet water	
organismen van brak/zout water		+	+	+	+	+	+	organismen van brak/zout water	
heide en hoogveenplanten		+++	++	+++	+++	+++	++	heide en hoogveenplanten	
waaronder:								waaronder:	<i>Calluna vulgaris</i>
struikhei		++	+	+++	+++	+++	++	<i>Myrica</i>	
gagel		+++	++	+++	++	++	++	<i>Sphagnum</i>	
veenmos		++	++	++	++	++	++		
sporenplanten		+++	+++	++	+++	+++	+	sporenplanten	
mestschimmels		+	+	+	+	+	+	mestschimmels	

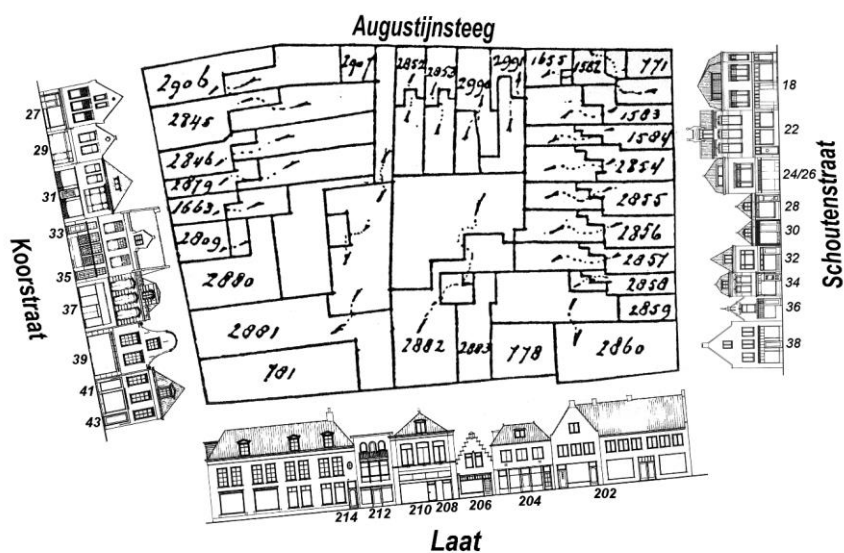
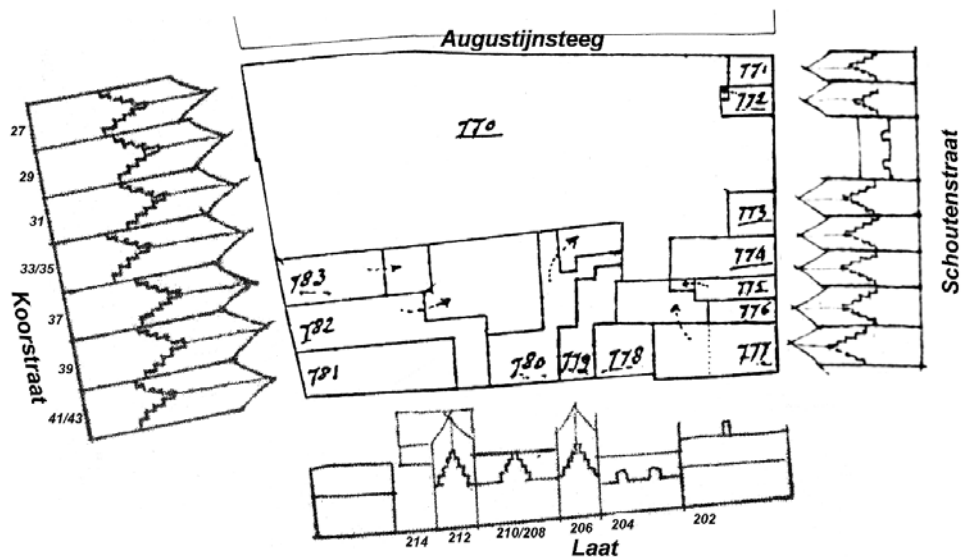
Bijlage 4 Alkmaar- Schoutenstraat, resultaten van de pollenanalyse.

De codering die na het pollentype vermeld staat, geeft aan welke determinatieliteratuur is gebruikt voor de naamgeving (B = Beug, 2004; P = Punt et al., 1976-2009). Verklaring: cf. = gelijkend op.

vondstnummer	V 129		V 130		V 130	
spoornummer	S 1178		S 1179		S 1180	
diepte van top van pollenbak	3-4 cm		15-16 cm		23-24 cm	
datering	IJZV		IJZM/IJZL		IJZV	
context	veen		grijs zand		veen	
labcode	BX6734		BX6736		BX6738	
aantal (N) en percentage (%)	N	%	N	%	N	%
ΣAP	228	35,4	224	36,3	225	32,1
ΣNAP	416	64,6	393	63,7	477	67,9
Bomen en struiken (drogere gronden)	189	29,3	165	26,7	165	23,5
Bomen (nattere gronden)	39	6,1	59	9,6	60	8,5
Cultuurgewassen	2	0,3	2	0,3	0	.
Akkeronkruiden en ruderalen	2	0,3	4	0,6	2	0,3
Graslandplanten	129	20,0	173	28,0	160	22,8
Algemene kruiden	25	3,9	23	3,7	26	3,7
Ruigtekruiden	5	0,8	1	0,2	0	.
Moeras- en oeverplanten	51	7,9	63	10,2	59	8,4
Waterplanten	3	0,5	2	0,3	5	0,7
Heide- en hoogveenplanten	137	21,3	96	15,6	132	18,8
Sporenplanten	61	9,5	28	4,5	93	13,2
Planten van brakke en zoute standplaatsen	1	0,2	1	0,2	0	.
Pollenconcentratie	61.502		39.953		82.802	
Bomen en struiken (drogere gronden)						
Acer (B)	+	+	.	.	.	Esdoorn
Betula (B)	42	6,5	31	5,0	34	4,8 Berk
Carpinus betulus (B)	+	+	.	.	1	0,1 Haagbeuk
Corylus (B)	60	9,3	67	10,9	60	8,5 Hazelaar
Fagus (B)	14	2,2	7	1,1	13	1,9 Beuk
Fraxinus excelsior-type (B)	3	0,5	1	0,2	4	0,6 Es-type
Hippophae rhamnoides (B)	.	.	+	+	2	0,3 Duindoorn
Picea (B)	.	.	.	.	+	+
Pinus (B)	6	0,9	6	1,0	13	1,9 Den
Quercus (B)	56	8,7	44	7,1	34	4,8 Eik
Rhamnus frangula	+	+	.	.	.	Sporkehout
Sambucus nigra-type (B)	1	0,2	.	.	.	Gewone vlier-type
Sorbus-groep (B)	.	.	1	0,2	.	Lijsterbes-groep
Tilia (B)	4	0,6	1	0,2	2	0,3 Linde
Ulmus (B)	3	0,5	7	1,1	2	0,3 Iep
Bomen (nattere gronden)						
Alnus (B)	39	6,1	59	9,6	57	8,1 Els
Salix (B)	.	.	+	+	3	0,4 Wilg
Cultuurgewassen						
Cerealia-type	2	0,3	1	0,2	.	Granen-type
Hordeum/Triticum-type	.	.	1	0,2	.	Gerst/Tarwe-type
Akkeronkruiden en ruderalen						
Artemisia (B)	1	0,2	4	0,6	2	0,3 Alsem
Persicaria maculosa-type (B)	1	0,2	.	.	+	+
Algemene kruiden						
Apiaceae (B)	2	0,3	4	0,6	6	0,9 Schermbloemenfamilie
Asteraceae liguliflorae	3	0,5	2	0,3	3	0,4 Composietenfamilie lintbloemig
Asteraceae tubuliflorae	2	0,3	2	0,3	.	Composietenfamilie buisbloemig
Brassicaceae (B)	+	+	1	0,2	+	+
Caryophyllaceae (B)	6	0,9	1	0,2	3	0,4 Anjerfamilie
Chenopodiaceae p.p. (B)	6	0,9	4	0,6	5	0,7 Ganzenvoetfamilie
Hydrocotyle vulgaris (B)	1	0,2	1	0,2	+	+
Lysimachia vulgaris-type (B)	+	+	.	.	1	0,1 Grote wederik-type
Matricaria-type (B)	.	.	.	.	3	0,4 Kamille-type

vondstnummer	V 129		V 130		V 130		
spoornummer	S 1178		S 1179		S 1180		
diepte van top van pollenbak	3-4 cm		15-16 cm		23-24 cm		
datering	IJZV		IJZM/IJZL		IJZV		
context	veen		grijs zand		veen		
labcode	BX6734		BX6736		BX6738		
aantal (N) en percentage (%)	N	%	N	%	N	%	
Potentilla-type (B)	+	+	2	0,3	1	0,1	Ganzerik-type
Ranunculus acris-type (B)	.	.	2	0,3	+	+	Scherpe boterbloem-type
Rubiaceae (B)	3	0,5	3	0,5	3	0,4	Sterbladigenfamilie
Sanguisorba minor-type (B)	+	+	.	.	.	.	Kleine pimpernel-type
Senecio-type (B)	2	0,3	+	+	1	0,1	Kruiskruid-type
Graslandplanten							
Plantago	1	0,2	2	0,3	1	0,1	Weegbree
Centaurea jacea-type (B)	.	.	1	0,2	+	+	Knoopkruid-type
Plantago lanceolata-type (B)	3	0,5	4	0,6	4	0,6	Smalle weegbree-type
Poaceae (B)	120	18,6	160	25,9	150	21,4	Grassenfamilie
Poaceae >40 µm	+	+	2	0,3	1	0,1	Grassenfamilie, korrels >40 µm
Rumex acetosa-type (P)	5	0,8	4	0,6	3	0,4	Veldzuring-type
Rumex acetosella (P)	.	.	1	0,2	1	0,1	Schapenzuring
Ruigtekruiden							
Calystegia (B)	1	0,2	.	.	+	+	Haagwinde
Filipendula (B)	1	0,2	+	+	+	+	Spirea
Lythrum (B)	1	0,2	1	0,2	.	.	Kattenstaart
Valeriana officinalis-type (B)	2	0,3	.	.	.	.	Echte valeriaan-type
Moeras- en oeverplanten							
Alisma-type (B)	1	0,2	.	.	.	.	Waterweegbree-type
Cladium mariscus	3	0,5	7	1,1	5	0,7	Galigaan
Cyperaceae (B)	43	6,7	45	7,3	47	6,7	Cypergrassenfamilie
Menyanthes trifoliata (B)	2	0,3	3	0,5	3	0,4	Waterdrieblad
Oenanthe aquatica-groep (P)	1	0,2	+	+	1	0,1	Watertorkruid-groep
Sparganium erectum-type (P)	1	0,2	1	0,2	.	.	Grote en Blonde egelskop-type
Typha angustifolia	+	+	5	0,8	2	0,3	Kleine lisdodde
Typha latifolia-type (B)	+	+	2	0,3	1	0,1	Grote lisdodde-type
Waterplanten							
Nuphar (B)	.	.	.	.	+	+	Plomp
Nymphaea (B)	3	0,5	2	0,3	5	0,7	Waterlelie
Heide- en hoogveenplanten							
Calluna vulgaris (B)	79	12,3	56	9,1	72	10,3	Struikhei
Empetrum/Ledum (B)	.	.	.	.	+	+	Kraaihei/Moerasrozemarijn
Erica tetralix-type (MW)	2	0,3	.	.	1	0,1	Gewone dophei-type
Ericaceae (indet)	+	+	1	0,2	3	0,4	Heifamilie (indet)
Myrica gale (B)	52	8,1	37	6,0	51	7,3	Wilde gagel
Pyrola	.	.	+	+	+	+	Wintergroen
Sphagnum	4	0,6	2	0,3	5	0,7	Veenmos
Sporenplanten							
Dryopteris-type	59	9,2	28	4,5	93	13,2	Niervaren-type
Polypodium	1	0,2	.	.	.	.	Eikvaren
Pteridium aquilinum	1	0,2	.	.	.	.	Adelaarsvaren
Planten van brakke en zoute standplaatsen							
Limonium vulgare	1	0,2	.	.	.	.	Lamsoor
Plantago maritima-type (B)	.	.	1	0,2	.	.	Zeeweegbree-type
Microfossielen (brak/zout)							
Culcitina achraspora (T.707)	1	0,2	.	.	.	.	Schimmelspore op hout (brak)
Cysten van Dinoflagellaten (eencellige algen)	1	0,2	.	.	1	0,1	cysten van Dinoflagellaten (eencellige algen)
Podosira stelliger (T.5085)	1	0,2	1	0,2	.	.	Kiezelwier van zout/brakwater
Microfossielen (water)							
Nymphaeaceae (slijmcel) (T.127)	.	.	+	+	1	0,1	Waterleliefamilie (slijmcel) (T.127)
Pediastrum	4	0,6	+	+	3	0,4	Groenwier-genus Pediastrum
Spirogyra (T.130)	.	.	1	0,2	.	.	Groenwier-genus Spirogyra (T.130)
Spongillidae spicules (T.220/T.424)	+++	+++	++	++	++	++	Sponsnaalden
Type 128A	1	0,2	3	0,5	3	0,4	Watertype (T.128A)

vondstnummer	V 129		V 130		V 130	
spoornummer	S 1178		S 1179		S 1180	
diepte van top van pollenbak	3-4 cm		15-16 cm		23-24 cm	
datering	IJZV		IJZM/IJZL		IJZV	
context	veen		grijs zand		veen	
labcode	BX6734		BX6736		BX6738	
aantal (N) en percentage (%)	N	%	N	%	N	%
Type 128B		.		.	1	0,1
Microfossielen (mest)						
Sordaria-type (T.55A)	+	+	1	0,2	1	0,1
Sporormiella-type (T.113)		.	1	0,2		.
Apiosordaria verruculosa (T.169)		.		.	+	+
Microfossielen (overig)						
Tilletia sphagni (T.27)		.		.	+	+
Type 55C		.	2	0,3	1	0,1
gegevens t.b.v. concentratieberekening						
Indet en Varia	5		3		9	
EXOOT per PIL	9666		9666		9666	
Aantal PILLEN	2		2		2	
EXOOT	68		100		83	
ΣAP + ΣNAP	644		617		702	
Monstervolume in ml	3		3		2	

Afb. 141 Combinatie van uitsneden uit de kadasterkaart van 1832 met gevelbeeldenkaartjes uit circa 1660/1673
Afb. 142 Combinatie van uitsneden uit de kadasterkaart van 1885 met gevelbeelden uit 1980 (Regionaal Archief Alkmaar) Schaal ca. 1:1000

Bijlage 4: Archiefbronnen over eigenaren en bewoners

Peter Bitter

Toelichting op de bronnen

Gegevens over vroegere eigenaren en bewoners zijn via een aantal ingangen te achterhalen. Op de website www.regionaalarchiefalkmaar.nl zijn gegevens met betrekking tot onroerende goederen in Alkmaar uit de periode 1700-1913 te achterhalen op de pagina's van het '*Historisch Kadaster Alkmaar*'. Op deze website zijn bovendien onder de kop '*Genealogie*' de Doop- Trouw- en Begraafboeken digitaal ontsloten maar ook diverse notariële akten uit de 19de eeuw. De auteur heeft in het archief nog enkele aanvullende data opgezocht.

De basis voor het Historisch Kadaster Alkmaar (eigenaren en bewoners van onroerend goed 1700-1913) is door W.J. van den Berg gelegd door de nummers van de Verpondingen in het Redres vanaf 1718 en vanaf 1730 te koppelen aan de kadastrale nummering van 1832. Vervolgens heeft hij data toegevoegd uit enkele andere bronnen.

De 18de-eeuwse **eigenaren** zijn genoteerd in de belastinglijsten van de Verpondingen (=Verp. of Vp), een jaarlijkse heffing die werd opgelegd door de Staten van Holland aan de eigenaren van onroerende goederen. De heffing werd al sinds de middeleeuwen gebaseerd op de huurprijs van het onroerend goed of, als het door de eigenaar zelf gebruikt werd, een taxatie daarvan. In 1628 en 1730 werden de 'huurwaarden' voor de verpondingen opnieuw opgenomen en getaxeerd in een 'Redres' ofwel herziening. In 1730 werd de aanslag ter hoogte van 1/8 van de huurwaarde terug gebracht tot 1/12 van de huurwaarde. Voor Alkmaar zijn van deze jaarlijkse heffingen alleen de verpondingslijst van 1718-1727 en het Redres van 1730 bewaard. In het Redres van 1730 zijn per kavel de naam van de eigenaar en de oude en de nieuwe heffing genoteerd, met een paar steekwoorden over de aard van het onroerende goed en het onderscheid tussen huur en taxatie. In de opeenvolgende verpondingslijsten zijn ook wijzigingen van eigendom genoteerd met naast de naam meestal (maar niet altijd) het betreffende jaartal. In 1718, 1765 en 1779 zijn nieuwe overzichten gemaakt - de in dat jaar vermelde personen waren vaak al eerder eigenaren geworden.

Het eigendom van onroerende goederen is vanaf 1832 vastgelegd in het kadaster waarbij elk perceel een kadastraal nummer kreeg (op basis van opnamen in 1826) en op de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (=OAT) de eigenaar stond met enkele administratieve gegevens over het perceel (**kig**=kadastraal inkomen gebouwen berekend als 75% van de huurwaarde van huizen en 67% van de huurwaarde van andere gebouwen; **kio**=kadastraal inkomen ongebouwd; **srt**=soort 1=woonhuis, 2=pakhuis, 3=stal/wagenhuis, 4=werkplaats, 8=leeg erf en 9=anders). De kavelnummers van Verpondingen uit de 18de eeuw zijn 25 jaar geleden door W.J. van den Berg digitaal verwerkt en gekoppeld aan de kadastrale nummers van 1832 in zijn project Historisch Kadaster Alkmaar (=HKA), tegenwoordig raadpleegbaar op de website www.regionaalarchiefalkmaar.nl.¹³⁵ Ook latere kadastrale wijzigingen zijn ingevoerd zoals de mutaties van 1826-1837 (=Kador) en herzieningen vanaf 1832 (=Grondbel) met henummering van gewijzigde percelen.

Tenslotte zijn uit 1883 en 1910 de lijsten ingevoerd van de Reinigingsdienst voor de aan huis geplaatste beertonnen ten laste van de huiseigenaren.

Er zijn enkele paar belastinglijsten met gegevens van **bewoners** waarvan Van den Berg in het HKA de adressen heeft gelokaliseerd: de Personele Quotisatie van 1744 (= **Pers.Quot**) met heffingen op basis van geschatte inkomens boven f 600 en indicaties van welstand (alleen de rijkere inwoners), de archieven van het bakkersgilde, lijsten van stemgerechtigden in 1803, bevolkingsregisters van 1804 tot 1808, belastingregisters van 1807 (=bel reg) en de quotisatie (van rijke inwoners) in 1808, de volkstelling (=bev reg) van 1822 en van 1830, het Kohier Hoofdelijke Omslag van 1873 (bs1873=belastbaar inkomen minus vrijstelling van f300), lijst van bedrijven uit 1876 (=patentregister). Voorts zijn de Adresboeken met inwonersgegevens uit 1876 en 1882 ingevoerd.

Van enkele mensen zijn de gegevens nagezocht omtrent **huwelijk, doop, trouwen en begraven**, raadpleegbaar onder de kop genealogie op de website van het Regionaal Archief Alkmaar. Bij begrafenissen is tussen 1695 en 1805 door de Staten van Holland een vermogensbelasting geheven bij rijke begrafenissen, het Middel Op Begraven.

¹³⁵ Op de website staan nadere toelichtingen op de diverse gebruikte bronnen, afkortingen en benamingen.

Kad.A778 = Vp 1825	Kad.A777-west = Vp1824	Kad.A777 = Vp442 broodbakkerij de Spaarpot	Kad.A776 = Vp441 huis de Duzend Vrezen	Kad.A775 = Vp441	Kad.A774 = Vp440
		1639 17 mei: zuidbelending Alphert Cornsz backer	1639 17 mei: Verkoop huis door erfgenenen Jan Wamaertsz te Hoorn, aan Pieter Govertsz wijnkoper voor <u>f.523-10-0</u>		Heijndric Barentsz schoenlapper
	1707 Verponding voor Tijs Reyndertsz	1676 1 febr. aankomst De Spaarpot aan Nanning Harcksz Klopper (akte 1697)	1676 1 febr. aankomst De Spaarpot aan Nanning Harcksz Klopper (akte 1697)		1665 19 aug. verkoop namens kinderen Joannes Hoogesteijn (erfgenaam Hendrick Barentsz, aankomst 11 april 1607), aan Claes Coedijk, transport aan zijn wed. Trintje Usbrants
1718 verponding voor Rutger Albertsz (A778 + A779)	1719 verponding voor Jan van Weyen	1709 verponding voor Samuel Jacobsz ter Hart	1709 verponding voor Samuel Jacobsz ter Hart		1718 10 jan. verkoop door erfgenenen Trintje Usbrants aan Adriaan Visser voor <u>f.200</u>
1720 9 jan. westbelending Rutger Albertsz	1720 9 jan. verkoop door Hendrik de Waal en Nicolaas Blijdezin aan Jan van Weijen lijfman kamer en erf tegenover Fortuin voor <u>f.132</u>	1718 7 febr. zuidbelending Samuel Jacobsz backer	1718 7 febr. zuidbelending Samuel Jacobsz backer	1714 verponding voor Govardus van der Schelling (zoon van Pieter Govertsz wijnkoper)	1728 30 dec. verk door Annetie Noppe wed Adriaan Visser aan Roeloff van Heusden. <u>f.250</u>
1730 verponding huurwaarde oud f 22. nieuw f 24	1730 verponding voor Jan van Waijen	1730 verponding huurwaarde oud f 68. nieuw f 70	1730 verponding huurwaarde oud f 68. nieuw f 70	1725 10 jan. verkoop 'Duzend Vrezen' door Annetie Noppe wed. Adriaan Visser aan Evert Jansz van Hal voor <u>f.150</u>	1730 verponding huurwaarde oud f 16. nieuw f 30
1730 verponding voor Johannes Radogla		1730 verponding voor Cornelis Rob	1730 verponding voor Cornelis Rob	1725 Verponding voor Evert van Hal	1730 Verponding voor Roelof van Heusden
1730 verponding voor Johannes Radogla		1730 25 april: verkoop door kinderen Samuel de Hart aan Cornelis Teunis Rob . <u>f.1140</u> ; (bakker in Langestraat 62 (door hem verkocht 25 april 1735))	1730 25 april: verkoop door kinderen Samuel de Hart aan Cornelis Teunis Rob . <u>f.1140</u> ; (bakker in Langestraat 62 (door hem verkocht 25 april 1735))	1730 Verponding voor Maartje Jans	1738 3 jan. noordbelending Roeloff van Heusden
19 april 1748 westbelending A777- W Johannes Radogla	1748 19 april: verk kamer en erf t.o. Fortuin door Geref diaconie (aankomst Jan van Weije 1720) aan Jan Albertsz Bakker . <u>f.130</u>	1745 4 okt. verkoop door Maria Wentel, wed. Cornelis Rob, aan Jan Aelbertsz Bakker . <u>f.2700</u>	1752 8 mrt. transport door Maria Wentel wed. Corn. Rob aan Michiel van Schagen (na aankoop publieke veiling door wijlen Jan Alberts bakker , Aagie van Os reeds genoteerd als huurder)		1750 17 sept. verkoop door Roelof van Heusden aan Jan Albertsz (Blank) bakker , <u>f.125</u>
1752 11 jan. aankomst Michiel van Schagen (akte 1782)		1751, 7 nov: Aagie van Os , wed. Jan Aelbertsz Bakker, hertrouwt met Michiel van Schagen			
		1761, 22 mrt: Aagie van Os, wed. Michiel van Schagen, hertrouwt met Frans Pothoff			
1782 18 jan. verkoop door Aagie van Os aan Jan Klaver , met een stal zaaglis schuur daarachter Nzijde Laet (=A778+A777-W), <u>f.2070</u>		(voor) 1719 verponding voor Frans Pothoff	1782 18 jan. verkoop door Aagie van Os aan Willem Smit . <u>f.160</u>	1782 18 jan. verkoop door Aagie van Os aan Frans Verhagen voor <u>f.160</u>	
1782 verponding voor Jan Klaver	1782 verponding voor Jan Klaver	Jan Klaver belend 5 mrt 1787 en 1788	1784 28 april: verkoop door Willem Smit aan Hendrik Haverkamp voor <u>f.100</u>		
1791 verponding voor Simon van Otterloo	1792 (of eerder) verponding voor Simon van Otterloo	Simon van Otterloo heeft bakkersknechten vanaf 1789	1791 24 aug. verkoop door Hendrik Haverkamp aan Simon van Otterloo voor <u>f.200</u>	1789 17 juli: verkoop door Johanna van Rheeën, wed. Frans Verhage, aan Simon van Otterloo voor <u>f.200</u>	
1813 14 juli: verkoop Spaarpot (A777) met maisonnette bezijden A778/A776? door Simon van Otterloo aan Leendert Stans . <u>f.1600</u> (fr3390)			1816 24 sept. verkoop door Simon van Otterloo bakker aan Johs Heide vleeshouwer. <u>f.150</u>	7 1807 bel reg. Jantje Schenk, winkelierster, huur	
1813 28 okt. verkoop door Leendert Stans aan Neeltje Hartog wed. Harmanus Eli voor <u>f.1300</u> (fr2730), lagere koopsom want betaling is deels overname schuld fr2367 aan Simon van Otterloo			1830 bev. reg. Jan Wassenaar, boer	1815 04.20 verk stal Simon van Otterloo aan Johannes Heide	
1815 2 jan. verkoop door Neeltje Hartog aan Jan Broers voor <u>f.1.000</u> (prijs samen 'met nog een huisje')		1822, 1830, 1832: eigenaar/bewoner Jan Broers, bakker		1830 bev reg onbewoond	
		1875, 1876, 1883, 1893: Martinus Broers , broodbakker (zoon van Jan Broers)		1832 OAT Marritje Preyer wed Johannes Heydt	
			1893 nieuwbouw, gevelsteen schenking M.Broers aan Museum	1832 OAT stal wed Johs Heide	
			1927: vergunning J.Broers verbouwing Schoutenstraat 36	1838 KADOR Marritje Preyer wed J. Heide: A770-773-774-775	
1927: vergunning J.Broers verbouwing Laet 204		1910: J. Broers	1927: vergunning J.Broers verbouwing Schoutenstraat 36	1875: M. Bonarius	
	1938: wed. Mevr J.Weyling-Mooy verbouwing Schoutenstraat 38 / Laet 202			1876: wed. J. van den Berg, winkelierster	
	1956: J.Mulder nieuwbouw Schoutenstraat 38 / Laet 202			1882: L. van Viersen, winkelier en tapper	
	1965: magazijn achter Laet 202			1883: J. Kroon	
				1910: T. Groothuizen	
					1883 1 ton huis J.Admiraal
					1910 A2857 1 ton J.Admiraal

Tabel 10 Overzicht van eigenaars en bewoners van Laet 204 (Kad.A778), Laet 202/Schoutenstraat 38 (A777), Schoutenstraat 36 en 34 (A776 en A775) en Schoutenstraat 32 (A774).

Er waren MOB-klassen met een heffing van 30, 15, 6 of 3 gulden en Pro Deo, bij begrafenissen van overledenen met een geschat vermogen boven de 12.000 (f 30), tussen 12.000 en 6.000 (f 15), tussen 6.000 en 2.000 (f 6) en onder de 2.000 gulden (f 3). De categorie Pro Deo bezat minder dan 300 gulden en gold als onvermogen.¹³⁶

Transacties werden schriftelijk vastgelegd in akten waarvan de afschriften door de stad werden bewaard in het Oud Notarieel archief Alkmaar (=ONA). De eigendomsoverdrachten (transporten) van onroerende goederen werden vanaf de middeleeuwen tot de Franse tijd ook geregistreerd bij de rechtbank in het Oud Rechterlijk archief Alkmaar (=ORA). In de transportakte werd ook vastgelegd hoe de verkoper aan het onroerend goed was gekomen en vanaf tweede kwart 17de eeuw ook wanneer. De auteur heeft deze 17de- en 18de-eeuwse akten voor dit onderzoek nagezocht in het Regionaal Archief Alkmaar. De 19de-eeuwse verkopen zijn te vinden op de website van het Regionaal Archief onder de kop Genealogie (in de kolom 'Rol' zijn de kopers en verkopers geïndiceerd als 'Geregistreerde' en er is een linkje bij naar een foto van de betreffende registerpagina).

Opmerkingen vooraf

Bijgaand een schema van de eigenaren en bewoners van de opgegraven percelen en de burens aan weerszijden (*tabel 10*). In vergelijking met het HKA zijn een paar wijzigingen doorgevoerd in de koppeling van de 18de-eeuwse verpondingen met de kadastrale minuut van 1832. Ten eerste blijkt uit de nagezochte transporten in het Oud Rechterlijk Archief (ORA) dat in het HKA ten onrechte de kavels A777 (huis De Spaarpot) en A776 (huis De Duijzend Vreezen) al vanaf 1700 zijn samengevoegd. Die samenvoeging blijkt pas in 1738 tot stand te zijn gekomen.

Ten tweede blijkt uit de vergelijking van de zgn. gevelbeelden-kaartjes uit circa 1660/1673 met de kadastrale minuut van 1832, dat het huis De Duijzend Vreezen waarschijnlijk op de kavels van A776 en A775 samen gestaan zal hebben. Dat betekent dus dat de data van de verpondingen van A775 moeten worden gebruikt voor A776 en A775 samen.

Om de huizen en erven in de transporten van ons onderzoeksgebied beter te kunnen lokaliseren, is er ook een globaal overzicht gemaakt van de 18de- en 19de-eeuwse eigenaren van de percelen langs de westzijde van de Schoutenstraat tussen de Laat en de Augustijnsteeg.

De Verpondingen en de kadastrale kaarten van 1832 en 1885 zijn zodoende als volgt met elkaar verbonden: Vp1825= A778, Vp1824= A777-West, Vp442= A777=A2860, Vp441-west= A776=A2859, Vp441-oost= A775=A2858, Vp440 + 439= A774+773= A2857+2856+2855, Vp125= A770=A2854+1584+1583, Vp438=A772=A1582, Vp437=A771.

Langs de Schoutenstraat is er veel gewijzigd door nieuwbouwactiviteiten van projectontwikkelaar Martinus Bonarius tussen 1858 en 1875, en door 20ste-eeuwse ontwikkelingen.

Kad A778 Laat 204

A778 was in de 17de eeuw de linkerhelft van twee kamers-onder-één-dak, de rechterhelft was A777-west. A777-west werd in 1748 samengevoegd met A777.

Vanaf 1718 (of eerder) waren de twee huizen A778 en A779 samen in één hand, maar wel met aparte verpondingsnummers. A778 en A779 kwamen ook samen bij de Spaarpot in 1752, maar A779 werd in 1782 weer afgesplitst. A778 bleef tot in de 20ste eeuw bij A777.

Kad.A778 en Kad.A779 = Vp1825 en Vp1826, 1718, RAA SA 717, Verp. 4e kwartier fol.491v-1,2 (253) Laat NZ: 1718 Rutger Aalberts f2.15 en f3

Kad.A778, 1730, Redres VA736 Laat NZ: huis en erf, verhuurd voor f24 (oude verp. was f2.15); h1: 22, h2: 24 RAA SA 734 / 740, Verp. Vp1825: 1730 Johannes Radogla, 1765 Machiel van Schagen, voor 1779 als Vp1824 Frans Pothoff, 1782 Jan Klaver, 1791 Simon van Otterloo f2

11-1-1752 (akte in ORA onvindbaar, aankomsttitel volgens verkoopakte 18-1-1782 ORA 178-42 nr.12): aankoop huis en erf ten Westen van De Spaarpot door Machiel van Schagen.

Bij A777 de Spaarpot hoort vanaf 1748 Kad.A777-west (aankoop Jan Albertsz Bakker) en vanaf 1752 Kad.A778 (aankoop Michiel van Schagen).

¹³⁶ Zie Bitter 2002, 271-272 voor de procentuele verdeling van deze categorieën over de begrafenissen in de tweede helft 18de en begin 19de eeuw.

18-1-1782, ORA 178-42 nrs.11 t/m 14:

Nr.11 (Kad.**A777**, plus **A777-W** en **A778**): Verkoop aan Jan Klaver van Huis en erf Westzijde Schoutenstraat hoek Laat 'zijnde een backerij genaamt de Spaarpot' en 'een stal zaaglis schuur' daarachter aan de Noordzijde Laat, verkocht door Aagje van Os wed Jan Alberts Bakker en nu laatst wed Frans Pothoff, door Jan Alberts Bakker verkregen op 4 oktober 1745 en 19 april 1748; koopsom f 2070.

Nr.12 (Kad.**A779**): verkoop door Aagje van Os wed. Michiel van Schagen aan Jacob Baltus huis en erf Nz Laat, belend de wed. Lauris Gagaard ten westen en de bakkerij de Spaarpot ten oosten, door Michiel van Schagen verkregen 11 januari 1752, koopsom f 290.

Nr.13 (Kad.**A776+A775**): Verkoop door Aagje van Os aan Willem Smit huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd de Duijzend Vreezen, belend de bakkerij de Spaarpot ten zuiden en Frans Verhagen ten noorden, verkregen door Michiel van Schagen op 8 maart 1752, koopsom f 160.

Nr.14 (Kad.**A774**): Verkoop door Aagje van Os aan Frans Verhagen van huis en erf Westzijde Schoutenstraat belend met huis de Duijzend Vreezen ten zuiden en Dirk van Meijerik ten noorden, verkregen door haar eerste man Jan Alberts Bakker 17 september 1750; koopsom f 160.

1832, OAT Kad.A778: Broers, Jan / bakker / Alkmaar / art.nr.147 / stal / opp: 0.0052 / kig36 / kio0.16; srt: 3

1875, RANH, Grondbel. 154, herziening gebouwde eigendommen Wijk-A192, A778: stal, M. Broers, art.nr.3507, kio0.16 / kig50

1881-1901, RAA Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.65, Laat 115, huis: bakkerij, geen ton

1910, RAA Arch. Reinigingsdienst 28, Tonnenregister p.159: Laat NZ 115 = 190 werkplaats achterhuis (1) = Kad.A778

1-9-1927: bouwvergunning voor de verbouwing van het westelijke deel (Kad. A778) met een toegevoegde verdieping, opdrachtgever M. Broers, architect H. Rijkenberg te Alkmaar.

Dit deel van het pand had toen nog halfronde stalramen aan de Laat, maar het had geen staldeuren - slechts een gewone deur aan de Laat.

.....

Kad.A777-west

In de 17de eeuw was dit de rechterhelft van twee kamers-onder-een-dak.

1718, Verponding Kad.A777-west = Vp1824, RAA SA 717, Verp. 4e kwartier, Laat NZ fol.491-2 (253): 1707 Tijs Reyndertsz, 1719 Jan van Weyen f2.5

9-1-1720, ORA 168-75 nr.11, verkoop door Hendrik de Waal en Nicolaas Blijdezin van kamer en erf Nz Laat tegenover Het Fortuin, belend Samuel ten Harten ten oosten en Rutger Albertsz ten westen, aan Jan van Weijen tuijnman, koopsom f 132.

1730, Redres VA735 Laat NZ: huis en erf, verhuurd voor f24 (oude verp. was f2.5); h1: 18, h2: 24
RAA SA 734 / 740, Vp1824: 1730 Jan van Wayen, 1765 Machiel van Schagen, voor 1779 Frans Pothof, 1782 Jan Klaver, 1792 Simon van Otterloo f2

4-10-1745, ORA 172-13 nr.66 (Kad. A777): verkoop 'broodbakkerij genaamd de Spaarpot' door Maria Wentel, weduwe Cornelis Rob, aan Jan Aelbertsz Bakker (de koper is volgens de akte al belendend ten W).

19-4-1748, ORA 172-118 nr.41: de diaconen van de Gereformeerde diaconie (Jan Cloeck, Willem Minkes en Jacob Voort[?]) verkopen aan Jan Albertsz Bakker een kamer met erf Nz Laat tegenover brouwerij Het Fortuin, belend de koper ten oosten en Johannes Radogla ten westen (aankoop van schuur achter De Spaarpot, zie akte 18-1-1782), kwijtschelding door Jan van Weije 9-1-1720, koopsom f 130

Sinds 1748 hoort dit perceel bij De Spaarpot. In 1752 wordt ook de linkerhelft van de twee kamers-onder-een-dak erbij aangekocht. De twee voormalige kamerwoningen zullen zijn bedoeld met de 'stal zaaglis schuur Noordzijde Laat achter de bakkerij' in de verkoop van De Spaarpot (A777) in 1782.

.....

Kad.A777 Schoutenstraat 38 / Laat 202: bakkerij 'De Spaarpot'

Het hoekpand met de Laat is vanaf begin 17de eeuw in gebruik als broodbakkerij.

17 mei 1639 ORA 151-90/91 nr.73, verkoopakte van Kad.A776: erfgenamen van Jan Warnaez in Hoorn verkopen het pand Duijzend Vreezen aan Pieter Govertsz wijnkoper. Met opgave van zuidbelending: Al[ph?]ert Cornsz backer.

1-2-1676 (Akte ORA niet gevonden, aankomsttitel bij verkoop 4-2-1697): 'De Spaarpot' verkregen door Nanning Harcksz Kloppe.

4-2-1697, ORA 165-134v nr.8, verkoop door Nanning Harx Clopper aan Samuel Jacobsz de Hart een huis en erf Westzijde Schoutenstraat 'daar de Spaarpot uithangt' belend Laat ten zuiden en 'NN' ten noorden, bij de verkoper verkregen 1 febr 1676, koopsom f 450.

1718, RAA SA 716, Verp. 1e kwartier, Schoutestraat WZ fol.109v-2 (56), Vp442: 1709 Samuel Jacobsz ter Hart f8.10

Opmerking: Volgens HKA hoort A776 hier al bij maar dat is onjuist (pas vanaf 1738).

Genealogie Samuel Jacobsz de Hart (uit Ned.Leeuw 1969, 12-16; WFF 10 (1969) p.7-12): Samuel Jacobsz de Hart (Beverwijk 1672, +Alkm 1719.10.22), z.v. Jacob de Hart (uit Bergen Henegouwen, woonde eerst te Haarlem, later dienaar van de baljuw van Blois te Beverwijk) en van Dorothea Jacobs Colsteyn. Hij was bakker in De Spaarpot Schoutenstraat WZ x1 1695 Guurtje Dirks van Holk, x2 1696 Ysbrantje Ysbrants van Sanen van Egmond aan Zee (zie Hist.Kadaster EZ), x3 1704 Guurtje Jans van 't Hof (overl.< 1730), mogelijk wed. Pieter Boot (+1703). Kinderen o.a. (Weesboek Alkmaar 15 fol.165v): 2. Jacob (1697-1738), vleeshouwer x 1730 Annetje van der Jagt (+1739). Hieruit: - Samuel (1731-1780) x 1756 Anna van Zurk (+1784) - Ysbrantje (1737-1763) 4. Cornelia (1700-) x 1734 Willem Boom, schoenmaker, wedr. NN 8. Guurtje (1709-1738?) x 1731 Jan Woutersz Kruigen of Kroege (Kroeger) jm van Vollenhoven 10. Pieter (1714- Venhuizen 1773) x Venhuizen 1744 Soutje Klok, d.v. Pieter Sybrantsz en Reynouw Leenderts. Kinderen, zie: Westfriese Geslachten VII]

25-4-1730, ORA 170-3 nr.103 (aankomst bij verkoop 4-10-1745), verkoop door voogden van onmondige kinderen van wijlen Guurtje Jans van 't Hoff, wed. van Samuel de Hart, aan Cornelis Teunisz Rob: 'huijs en erve daer 't op staet genaamt de Spaerpot, zijnde een broot backerije', koopsom f 1140, aankomsttitel 4-2-1697.

Cornelis Rob was voordien al bakker in De Kevi in Langestraat 62, welk pand hij pas verkoopt op 25-4-1735. In 1738 koopt Cornelis Rob het pand Duijzend Vreezen (Kad.A776) erbij. Van 1738 tot 1782 en vanaf 1791 hoort De Duijzend Vreezen bij De Spaarpot.

1730, Redres Vp442 Schoutestraat WZ: huis en erve met pakhuysje daar annex, zelf bewoond en gebruikt, tax f70 (oude verp. was f8.10) h1: 68; hw2: 70 / srt: 1, srt: 2

RAA SA 733 / 739, Verp. Vp442: 1730 Cornelis Teunisz Rob, 1765 Machiel van Schagen, voor 1779 Frans Pothoff, 1782 Jan Klaver, 1792 Simon van Otterloo f5.17.

Opmerking: Volgens HKA hoort A776 hier vanaf 1730 al bij maar dat is onjuist (pas vanaf 1738).

7-5-1744, RAA Coll. Aanwinsten 197, Pers.Quot Vp442: C. Rop, beroep bakker; dienstboden: 1, huurwaarde: 70, ink-, pacht: -, pqtax: 40; rijtuig: chais en paard; ink-omschr: 2500.

Koolwijk, Historisch-Genealogisch Dagboek 1722-1759 (van dr. Hendrik de Vries), Alkmaar (1985), 67: 'Rob, Cornelis. Bakker in de Spaarpot op de Laat op de hoek van de Schoutenstraat. Hij troude 23 maart 1732 met Stijntje Baart, weduw van Jan Rood. Zij obiit 3 mei 1737 en haar man hertroude 26 maart 1742 met Maria Wentel. Hij obiit 12 july 1745, nalatende zijn vrouw en 2 kinderen. Maria Wentel hertroude 14 januari 1748 met mr. Adam Stuurman.'

4-10-1745, ORA 172-13 nr.66: verkoop 'broodbakkerije genaamd de Spaarpot' door Maria Wentel, weduwe Cornelis Rob, aan Jan Aelbertsz Bakker (de koper is al belendend ten W - !?), aankomsttitel 25-4-1730, koopsom f 2700.

Vanaf 1748 hoort ook Kad.A777-west bij de Spaarpot (aankoop Jan Albertsz Bakker) en vanaf 1752 Kad.A778 (aankoop Michiel van Schagen).

Koolwijk, Historisch-Genealogisch Dagboek 1722-1759 (van dr. Hendrik de Vries), Alkmaar (1985), 72: Michiel van Schagen, broer van Jan van Schagen en zilversmid Cornelis van Schagen, 'was bakker in de Spaarpot en obiit 24 januari 1757'.

NB Volgens de Begraafboeken werd Michiel van Schagen niet in januari begraven maar op 28-6-1757.

Jan Albertsz Blank bakker (volgens verkoopakte in 1768 'echtgenoot van Aachje van Os') kocht op 19-3-1743 (ORA 171-234 nr.69) een bakkerij aan de noordzijde Oudegracht op de oosthoek van de Hofstraat. Aagje verkocht dit pand pas op 27-12-1768 (ORA 175-221 nr.113). Was dit pand al die tijd in de verhuur?

Genealogie Aegje Maertens van Os op website www.regionaalarchiefalkmaar.nl: Jan Aelbertsz Backer trouwde (hervormd) op 24-10-1745 met Aegje (Agatha) Maertens van Os (geboren 1720/1721). Hij werd op 7-5-1751 begraven in de Grote Kerk in graf NG102 kosten 20 gld 12 st, MOB klasse f 6. Aegje hertrouwde op 7-11-1751 rooms-katholiek met Michiel van Schagen en er werden 4 kinderen van hen gedoopt: Adrianus (RK gedoopt 13-10-1752), Elisabeth (RK gedoopt 26-7-1754), Martinus (RK gedoopt 2-2-1756) en Michael (RK gedoopt 17-7-

1757). Michiel van Schagen werd op 28-6-1757 begraven in de Grote Kerk in graf NG102 kosten 18 gld 18 st, MOB klasse f 6 (zijn vrouw was toen dus nog hoogzwanger).

Aegje hertrouwde op 22-3-1761 rooms-katholiek met de 15 jaar jongere Frans Pothoff. Er werd van hen 1 kind gedoopt, Gertrudis (RK gedoopt 8-10-1763), maar Geertruij Frans Pothof werd al op 31-7-1769 in de Grote Kerk begraven (geen grafnummer, tarief kind f 5; MOB klasse f 6). Aagje wordt voor de derde keer weduwe, want Frans Pothof oud 46 jaar werd op 17-10-1781 in de Grote Kerk begraven in graf NG102 (kosten 21 gld 12 st, 'geene kinderen', MOB klasse f 3 – kennelijk was het huishouden van Aagje in welstand achteruit gegaan). Aagje van Os, oud 61 jaar werd op 25-5-1782 in datzelfde graf begraven (kosten 21 gld 12 st., MOB klasse f 3) met de kanttekening 'laat 2 kinderen na'.

1761 e.v., RAA Arch. Bakkersgilde 2 / NGV Holl.Nk, 7 (1992) nr.16, 12-23, knecht bij broodbakker Frans Pothof: Jan Pietersz Bakker april 1761, schoon? zoon Maarten van Schagen apr 1761, Jan Boy mei 1762, Jan Vreede febr 1771, Symon Sneeuwboer mei 1773.

18-1-1782, ORA 178-42 nrs.11 t/m 14:

Nr.11 (Kad.A777, plus A777-W en A778): Verkoop aan Jan Klaver van Huis en erf Westzijde Schoutenstraat hoek Laat 'zijnde een backerije genaamt de Spaarpot' en 'een stal zaaglis schuur' daarachter aan de Noordzijde Laat, verkocht door Aagje van Os wed Jan Alberts Bakker en nu laatst wed Frans Pothoff, door Jan Alberts Bakker verkregen op 4 oktober 1745 en 19 april 1748; koopsom f 2070.

Nr.12 (Kad.A779): verkoop door Aagje van Os wed. Michiel van Schagen aan Jacob Baltus huis en erf Nz Laat, belend de wed. Lauris Gagaard ten westen en de bakkerije de Spaarpot ten oosten, door Michiel van Schagen verkregen 11 januari 1752, koopsom f 290.

Nr.13 (Kad.A776+A775): Verkoop door Aagje van Os aan Willem Smit huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd de Duijzend Vreezen, belend de bakkerij de Spaarpot ten zuiden en Frans Verhagen ten noorden, verkregen door Michiel van Schagen op 8 maart 1752, koopsom f 160.

Nr.14 (Kad.A774): Verkoop door Aagje van Os aan Frans Verhagen van huis en erf Westzijde Schoutenstraat belend met huis de Duijzend Vreezen ten zuiden en Dirk van Meijerik ten noorden, verkregen door haar eerste man Jan Alberts Bakker 17 september 1750; koopsom f 160.

Aagje van Os zou op 25-5-1782 overlijden.

Volgens akte van verkoop van een huis en erf Zzijde Koningsweg op 5-3-1799 was Simon van Otterloo erfgenaam van Jan Klaver. Op 13-7-1791 is Jan Klaver oud 76 jaar begraven in de Grote Kerk NG107 (naderhand familiegraf Simon van Otterloo!, kosten 10 gld 14 st.) met vermelding 'geene kinderen' en MOB 'dubbelt regt f 60' (tarief voor welgestelde ongehuwde).

Genealogie Simon van Otterloo op website www.regionaalarchiefalkmaar.nl: Simon van Otterloo trouwt Gereformeerd op 7-7-1782 met Jannetje Wolters, hun kind Reinoutje wordt 21-3-1784 gedoopt, een naamloos 'Simon zijn doodgeb kind van Otterloo' wordt 1-8-1785 begraven in de Grote Kerk in NG107 (kosten 6 gld, MOB klasse pro deo), hun kind Grietje gedoopt op 22-8-1788 maar al op 5-10-1791 begraven in de Grote Kerk NG107 (kosten 16 gld, MOB klasse f 30) en kind Grietje gedoopt op 2-9-1792. Simon hertrouwt op 2-6-1799 met Grietje Ruijs. Zijn oudste zoon Reintje Simons Otterloo 18 jaar oud wordt op 8-4-1802 begraven in de Grote Kerk NG107 (kosten 12 gld 12 st, MOB klasse f 6)

1789 e.v., bron: RAA Arch. Bakkersgilde 2 / NGV Holl.Nk, 7 (1992) nr.16, 12-23, knecht bij broodbakker Simon van Otterloo (zelf knecht 1777 bij P. Klok): Jan Meyer mei 1789, Simon Raap febr 1790, Lammert Ploeger feb 1793, NN Broertjes mei 1794, Johannes Bakker dec 1795, Jacob Kuys dec 1803, Teunis Goeman mei 1805, Cornelis Arentsz de Lange mei 1808, Klaas Zalm nov 1808.

1803.05, RAA SA 336, Stengerechtigden: 6 Simon van Otterloo = Kad.A777

1804-1808, RAA SA 335 / Bevolking per buurt, Wijk-A Grondverg.5 buurt1 buurtmeester 1804: Simon van Otterloo = Kad.A777

1807, Bel.reg W-A337 (Schoutenstraat WZ): Simon van Otterloo * x Gr. Ruys en dienstmeid Aagje Pover en 2 knechts Klaas Pover en Teunis Goeman / huish: 5/ beroep: broodbakker, marge: De Spaarpot / mp: 63.7.10, dienstbodegeld: 5, patent: 9, vpgeb: 29, vpongeb: 181
bezit: 16 koeien, 1 paard en 15m weiland, rundergeld: 11.10, paardengeld: 6.10, werkbodegeld: 6

1808.09.13, RAA SA 81 / quotisatie 3mln, Wk.A384: S. van Otterloo / kl: 32, quot: 30; Klaas Pover / kl: 41, quot: 0.50; Aafje Pover / kl: 41, quot: 0.50; Trijntje Valk / kl: 40, quot: 1

14-7-1813, ONA Alkmaar 919, repertoire not. M.J. de Lange aktenr.198 (= ONA 879), Wk.A384: Verkoop van huis en erf met een table (winkel) en een maisonette (kamtje), door Simon van Otterloo broodbakker aan Leendert Stans, broodbakker; prijs fr3390 = f1600.

28-10-1813, ONA Alkmaar 919, repertoire not. M.J. de Lange, aktenr.279 (= ONA 880), Wk.A384: Verkoop van huis en erf de Spaarpot met winkel en maisonette bezijden, door Leendert Stans broodbakker aan Neeltje Hartog wed. Harmanus Eli te Alkmaar; prijs fr2730 = f1300 - waarvan fr362 contant en fr2367 (oude schuld) aan Simon van Otterloo.

2-1-1815, aktenummer 1815/001 notaris J. Nuhout van de Veen toegangsnr. 10.3.003 invnr. 1219: Neeltje Hartog verkoop huis en erf met nog een huisje aan Jan Broers, voor f 1.000.

4-1-1815, aktenummer 1815/004 notaris J. Nuhout van de Veen toegangsnr. 10.3.003 invnr. 1219: Neeltje Hartog, Jan Broers en Johannes Paters van de Poll nemen samen een hypotheek van f 1700 op een huis.

1822, Bev.reg Wk.A384, Schoutestraat: Jan Broers, beroep: bakker, 34j. x Paleari van Haarlem, met 3k, 1 knecht en 1 dienstmeid / huish: 7

1830, Bev.reg Wk.A384 Schoutestraat: Jan Broers, beroep: bakker

1832, OAT: Broers, Jan / bakker / Alkmaar / art.nr.147 / huis en erf / opp: 0.0170 / kig120 / kio0.51 / srt: 1 (=woonhuis)

Martinus Broers geboren Alkmaar 1-8-1823 als zoon van Jan Broers (zie akte verkoop A729 11-11-1845, aktenummer 142 notaris S.A. de Lange toegangsnr. 10.3.003 invnr. 1316A)

1875, RANH, Grondbel. 154, herziening gebouwde eigendommen, Wijk-A193: huis en erf, M. Broers, art.nr.3507, kio0.51 / kig250

1876, Adresboek, Wijk-A193, Schoutenstraat: M. Broers, beroep: broodbakker, stem: KP; p.58: ass. brandmeester gele groep no.1, Schoutenstraat

1882, Adresboek Kad.A777 = nieuw Kad.A2860: Schoutenstraat 10 M. Broers, beroep: broodbakker, stem: KP

1-6-1883, RAA Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.115 Kad.A777 en Kad.A776 = nieuw Kad.A2860 en Kad.A2859: Schoutenstraat 10 en 11, huis: M. Broers, 1 ton

1893 M. Broers schenking gevelsteen IN DVISENT VRESN aan Stedelijk Museum

1894, uit Van Arkel en Weissman, Noord-Hollandsche Oudheden, Alkmaar p.50: Schoutenstraat A 10: Gevel met fraaie ankers (17e eeuw);

1910, RAA Arch. Reinigingsdienst 28, Tonnenregister p.263: Schoutenstraat: 10 / 11 = 30 J. Broers (1) = Kad.A777 en Kad.A776 = Kad.A2860 en Kad.A2859

1-9-1927: bouwvergunning voor de verbouwing van het westelijke deel (Kad. A778) met een toegevoegde verdieping, opdrachtgever M. Broers, architect H. Rijkenberg te Alkmaar.

Dit deel van het pand had toen nog halfronde stalramen aan de Laet, maar het had geen staldeuren maar een gewone deur aan de Laet. In de bijgevoegde plattegrond is te zien dat de oven zich bevond op de plek waar in de opgraving spoor 10A werd gedocumenteerd.

1927, anonieme foto Regionaal Archief Alkmaar FO 1005465, met notitie: in het pand was gevestigd de brood- en koekbakkerij van A.W. Bernards.

Mei 1938: bouwvergunning voor de verbouwing van de broodbakkerij tot een winkel met twee nieuwe etalages aan de Laet, opdrachtgever mevr. wed. J. Weijling-Mooy te Heumen, bouwkundig ontwerp van J.P. Tesselaar. Blijkens de bouwtekening wordt er ook een septictank met rioolbuizen in de tuin erachter geplaatst (= spoor 11D).

17-4-1956: bouwvergunning met een rijksgoedkeuring voor de nieuwbouw van een woon- en winkelhuis van de Schoutenstraat 38, opdrachtgever J. Mulder, ontworpen door J.W. De Heer Kloots uit Alkmaar.

30-3-1965: vergunning tot overkapping van een stukje achtertuin achter Laet 202 voor een magazijn achterlangs buurpanden Schoutenstraat 36 en 34, opdrachtgever J. Mulder, ontworpen door architect B. van Soestbergen uit Badhoevedorp.

25-10-1977: bouwvergunning voor een gewijzigde onderpui en winkelinrichting, opdrachtgever J. Mulder, ontworpen door architectenbureau J. Evers uit Bilthoven.

.....

Kad.A776+A775 Schoutenstraat 36/34 De Duijzend Vreezen

C.W.Bruinvis, Catalogus oudheden Stedelijk Museum 1911 nr.C25: 'Gevelsteen met schaapherder en wolf, waaronder : IN DVISENT VRESN, afkomstig van een huisje aan de Schoutestraat, herbouwd in 1893. Geschenkt van de heer M. Broers.'

17 mei 1639 ORA 151-90/91 nr.73, 'Huijck Jansz mr. straetmaker tot Hoorn voor hem selve en als last en procuratie hebbende van Gerrit ..onterss als man en voogt van Jacomijntje Jans van Jansd en Olivier Jansz wegens de stadt Hoorn soo voor s. selve en hem sterckmakende en de rato [uxoris ?] voor Jannitgen Jans en Maritge Jans ... susters kinderen en erfgenaemn van sr Jan Warnaerts straetmaker en Clara Huijgens die in haer leven gewoont hebbe tot Hoorn sijnder deselve procuratie gepasseert voor Jan Claver nots publicq tot Hoorn en [sekere ?] twee getuijgen in dato IV May ... vercoopt Pieter Govertss wijnkooper en poorter dezer stede een huijs en erve staende en leggende binnen dese stede aen de westzijde van de Schoutestraet ten noorden op een gemeente muure en met een looden goot die de kooper en heijndric Barentss schoenlapper te samen moeten onderhouden belent Al[ph?]ert Cornsz backer ten suijden en dvoorn heijndric barentsz ten noorden. De koop penn 534-10-0 te betalen ... vierdepaert ... de rest op drie eerstcomende May ... 1640' aankomsttitel warnaer jansz 6 mei 1618.

Erfgenamen van Jan Warnaertsz in Hoorn verkopen aan Pieter Govertsz wijnkooper voor f 534-10-0.

7-2-1718, ORA 168-10 nr.39, 'Gijsbert van Wieringe als executeur van den testamente van zalr. hester hendriks in die qualiteyt voor de ene helft, en Floris Cornelisz duijsent vresen voor de andere helft, te samen erfgn van Pieter Govertsz wijnkooper'(aanhef van akte nr.36, over de verkoop van een aantal panden door dezelfde verkopers); 'dezelfen in qualite voorsz verkoopen aen Arij Visser een huijs en erve staende en gelegen aan de west zijde vande Schoutestraat, belent met Samuel Jacobsz Backer ten zuijden en den kooper ten noorden', door 'voorn. Pieter Govertsz wijnkooper ... vercregen den 17. May 1639,... koopsom 165 gl'.

De erfenis hangt samen met het overlijden 15 jaar eerder van Govardus van der Schellingh, de zoon van Pieter Govertsz; Govardus was al op 24-10-1703 in de Grote kerk begraven in graf SG288 (grafkosten slechts 14 gld 8 st; MOB Klasse: f 15 met notitie 'sonder kinderen').

Genealogie van Floris Cornelisz Duijsent Vresen:

Deze familienaam komt vóór 1671 niet in de archieven voor en na 1726 ook niet. Waarschijnlijk noemde Floris zich naar zijn familiepand. In 1661 en 1671 wordt bij zijn naam vermeld dat hij kuiper was. De eerste keer dat hij staat geregistreerd als Duijsent Vreesen is in 1671 en 1673. Hij is dan hertrouwd en misschien vestigt hij zich dan pas in het pand, dat nog eigendom is van een familielid.

Omdat hij bij zijn overlijden in 1726 staat geregistreerd als oud 92 jaar, moet hij geboren zijn in 1634 of 1635. Vermoedelijk is hij dezelfde persoon als een zekere 'Floris Cornelisz' die was gehuwd met *Sijbrich Jans* (is dit dezelfde dame als 'Guertge Jans' die op 11-02-1652 met ene Floris Cornelisz trouwde?). Zij laten hun pasgeboren kinderen dopen op 28-08-1654 (Lijsbet) en 30-07-1656 (Trijntje), naamloze (doodgeboren?) kinderen begraven in de Grote Kerk op 16-01-1657 en 12-05-1657 (in graf MG118 en MG360) en een kind dopen op 08-02-1658 (Catelijntje). *Sijbrich* is vermoedelijk rond 1659/1660 overleden.

Floris Cornelisz (nog zonder de bijnaam Duijzend Vreezen) is op 23-10-1661 Gereformeerd getrouwd met *Aaltje Jans* (een zuster van *Sijbrich*?). Nog zonder de bijnaam worden hun kinderen gedoopt op 14-04-1662 (Cornelis), 13-07-1664 (Jan), 20-08-1665 (Aeffen – vader Floris Cornelisz Cuijper, moeder Aeltje Jans), 16-09-1668 (Jan – de eerste Jan is blijkbaar overleden). Verwarrend is de begrafenis in de Grote Kerk van 'Floris Cornelisz Cuijper' in grafnummer: MG118 (kosten 6 gld) op 05-01-1671 - de prijs van f 6 doet echter vermoeden dat het om een kindergraf gaat (NB in dit graf was al op 16-1-1657 uit zijn eerste huwelijk een naamloos kind begraven). Op 28-05-1673 wordt Geertruijt gedoopt, dochter van 'Floris Cornelisz Duijsentvrese' en Aeltje Jans, op 01-11-1674 Cornelis, zoon van 'Floris Cornelisz' en Aeltje Jans en op 28-05-1676 Jacob als zoon van dezelfde ouders. Op 08-07-1681 registreert Notaris C. Le Fevre het testament van 'Floris Cornelisz Duijsenvreesen' en Aeltje Jans (Toegangsnummer 10.3.003 Inv.nr.301 Akte 154). Kennelijk is Aaltje niet lang hierna overleden.

Op 14-06-1682 trouwt een zekere 'Floris Cornelisse' met Willemie Jans (uit hun testament van 19-2-1694 blijkt dat dit 'onze' Floris betreft). 'Floris zijn kint Duisentvreesen' (naamloos en geen doop bekend: pasgeboren?) wordt op 18-07-1685 begraven in de Grote Kerk in graf S.G. no 288 (kosten 6 gld – in dit graf zou in 1703 Govardus van der Schellingh worden begraven). Op 02-02-1687 wordt gedoopt Jacob, zoon van Flooris Cornelisz en Willemijntje Jans. Op 22-03-1687 wordt wederom een 'Floris zijn kint Duisentvreesen' begraven in de Grote Kerk, nu in graf Choor no 72 (kosten 3 gld). Op 19-02-1694 maakt notaris C. van der Meer het testament op van Floris Cornelisz Duisentvreesen en Willemijntje Jans Vertoes (?) (Toegangsnummer 10.3.003 Invnr 381 Akte 5).

Floris Duijsentvresen wordt 92 jaar oud op 06-09-1726 begraven in de Grote Kerk, in graf N.G. no 179 (kosten 10 gld 8 st), de MOB is Klasse f 3 en erbij staat de vermelding 'in 't gasthuijs'.

Hij was dus de vader van minstens 16 kinderen uit drie huwelijken!

Een of twee naamgenoten van 'Floris Cornelisz' duiken eind 17de eeuw op:

- op 14-08-1678 wordt gedoopt Cornelis, zoon van 'Floris Cornelisz' en Aeltje Sijbrants
- op 09-10-1678 trouwt 'Floris Cornelisz' met Nelletje Sijmons
- op 17-02-1682 wordt gedoopt Trijntje, dochter van Floris Cornelisz en Nelletje Sijbrants
- op 03-10-1688 trouwt Floris Cornelisse met Albertie Roelofs
- op 04-09-1689 wordt gedoopt Jan, zoon van Flooris Cornelisz en Albertie Roeves

- op 15-07-1691 wordt gedoopt Roelof, zoon van Flooris Cornelisz en Aelbertje Roelofs
- op 26-06-1695 wordt gedoopt Cornelis, zoon van Floris Cornelisz en Aelbertje Roelofs
- op 08-12-1697 wordt gedoopt Pieter, zoon van Floris Cornelissen en Aelbertje Roelofs
- op 02-12-1698 wordt een Florijs Cornelesen door de diaconie op het kerkhof begraven

10-1-1725, ORA 169-22 nr.19, Annetie Noppe wed en erfgenaam van Adriaan Visser verkoopt aan Evert Jansz van Hal een huis en erf Wzijde Schoutenstraat 'genaamt duijzend vreeze belend met de wed. Samuel Jacobsz Backer ten zijden en den kooper ten noorden', verkregen 7-2-1718, koopsom f 150.

NB In 1726 verkoopt Antie Noppe wed. Adriaan Visser het pand A774 aan Roeloff van Heusden belend met 'Evert Capteijn' ten zuiden.

1730, Redres Vp441 Schoutestraat WZ: huis en erve, tax f25 (oude verp. was f2.15.12), h1: 22.30, hw2: 25
RAA SA 733 / 739, Verp., Vp441: 1730 Maartje Jans, 1765 Machiel van Schagen, voor 1779 Frans Pothoff, 1782 Willem Smit, 1784 Hendrik Haverkamp, 1792 Simon van Otterloo f2.2

NB fout in HKA: Kad.A776 Duijzend Vreezen is per abuis al voor 1738 bij A777 gevoegd, daardoor zijn de gegevens van Kad.A776 van voor 1738 op naam van A775 gekomen en de gegevens van A775 op plaats van A774. Dat is hier gecorrigeerd.

3-1-1738, ORA 171-18 nr.5, 'Maertje Jans van Hal als erfgenaam van Evert Jansz van Hal vercoopt aan Cornelis Robb een huys en erve aende westzijde vande Schoutestraet alhier, genaemt duijsent vreesen, belent de coper ten zijden en Roeloff van Heusden ten noorden, met conditie dat de vercoperse haer leven langh gedurende int voorsz huys sal mogen blijven wonen jaerlijks voor 25 gld te beginnen 1o Maj 1758, te betalen met het verndel [vierendeel] jaers off anders bij manquement van betal. sal den vercoopster moeten verhuysen', verkregen door Evert van Hal 10 januari 1725, koopsom f 400.

NB hier staat dus dat De Duijzend Vreezen zich bevond tussen de Spaarpot (A777) en het pand A774! Van 1738 tot 1782 en vanaf 1791 hoort De Duijzend Vreezen bij De Spaarpot.

8-3-1752, ORA 173-74 nr.105: Maria Wentel wed. mr. Adam Stuurman en eerder Cornelis Rob 'cedeert en transporteert' aan Michiel van Schagen, in huwelijk hebbende Aegje van Os wed. Jan Aelbertsz bakker huis en erf 'inde Schoutestraet belend Jan Aelbertsz Bakker ten zuiden en Roeloff van Heusden ten noorden', was 'bij publijcque veylinge verkogt' aan wijlen Jan Albertsz bakker, aankomsttitel 3-1-1738, koopsom f 125.

18-1-1782, ORA 178-42 nrs.11 t/m 14:

Nr.11 (Kad.**A777**, plus **A777-W** en **A778**): Verkoop aan Jan Klaver van Huis en erf Westzijde Schoutenstraat hoek Laat 'zijnde een backerije genaamt de Spaarpot' en 'een stal zaaglis schuur' daarachter aan de Noordzijde Laat, verkocht door Aagje van Os wed Jan Alberts Bakker en nu laatst wed Frans Pothoff, door Jan Alberts Bakker verkregen op 4 oktober 1745 en 19 april 1748; koopsom f 2070.

Nr.12 (Kad.**A779**): verkoop door Aagje van Os wed. Michiel van Schagen aan Jacob Baltus huis en erf Nz Laat, belend de wed. Lauris Gagaard ten westen en de bakkerije de Spaarpot ten oosten, door Michiel van Schagen verkregen 11 januari 1752, koopsom f 290.

Nr.13 (Kad.**A776+A775**): Verkoop door Aagje van Os aan Willem Smit huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd de Duijzend Vreezen, belend de bakkerij de Spaarpot ten zuiden en Frans Verhagen ten noorden, verkregen door Michiel van Schagen op 8 maart 1752, koopsom f 160.

Nr.14 (Kad.**A774**): Verkoop door Aagje van Os aan Frans Verhagen van huis en erf Westzijde Schoutenstraat belend met huis de Duijzend Vreezen ten zuiden en Dirk van Meijerik ten noorden, verkregen door haar eerste man Jan Alberts Bakker 17 september 1750; koopsom f 160.

28-4-1784, ORA 178-178 nr.98, verkoop door Willem Smit aan Hendrik Haverkamp van huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd Duijzend Vreesen, belend bakkerij de Spaarpot ten zuiden en Frans Verhagen ten noorden, verkregen 22-1-1782 [!], koopsom f 110.

24-8-1791, ORA 179-178 nr.113, verkoop door Hendrik Haverkamp aan Simon van Otterlo van huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd Duijzend Vreesen, belend koper ten zuiden, koopsom f 200.

In 1791 kwam de Duijzend Vreezen (A776+A775) weer bij de Spaarpot (A777). In 1816 wordt het perceel gesplitst door de verkoop van A775. A776 bleef bij De Spaarpot.

25-8-1927: bouwvergunning voor de verbouwing van een gedeelte van Schoutenstraat 36 tot een winkel op de begane grond aan de straatzijde, opdrachtgever J. Broers, waarschijnlijk net als het hoekpand ontworpen door J.W. De Heer Kloots.

1940, anonieme foto Regionaal Archief Alkmaar FO 1005466: in Schoutenstraat 36 was gevestigd het Alkmaarsch Stofzuigerhuis van winkelier Martinus Witte.

29-6-1956: bouwvergunning voor een achteraanbouw achter Schoutenstraat 36, opdrachtgever J. Mulder, waarschijnlijk net als het hoekpand ontworpen door J.W. De Heer Kloots.

1971, fotocollectie Monumentenzorg Alkmaar - Regionaal Archief Alkmaar RAA011006834: in Schoutenstraat 36 was gevestigd de winkel Superlaars.

1974, foto's J.Elsinga, Regionaal Archief Alkmaar RAA011003717 en RAA011006832: in Schoutenstraat 36 is een schoenmakerij gevestigd van dr.Shoe.

1986, foto J.Elsinga, Regionaal Archief Alkmaar RAA011006833: in Schoutenstraat 36 is 't Winkeltje gevestigd, voor Cadeaux.

.....

Kad.A775 vanaf 1816

24-9-1816, ONA Alkmaar 922, repertoire not. M.J. de Lange aktenr.224 (= ONA 887), Wk.A383: Verkoop van huis en erf Schoutestraat, door Simon van Otterloo bakker aan Johannes Heidt *, vleeshouwer; prijs f150. Deze slager had zijn winkel op de noordhoek Laat/Koorstraat en hij kocht in die jaren het grootste deel van het huizenblok achter zijn huis en woning op. Zijn weduwe staat later genoteerd als 'rentenierster'.

1830, Bev.reg Wk.A383 Schoutestraat: Jan Wassenaar, beroep: boer

1832, OAT A775: Heydt, de wed. Johs. / art.nr.393 / huis / opp: 0.0037/ kig36 / kio0.11

1838, Kador Alkmaar, SAT volgnr.873-876 Kad.A770, Kad.A773, Kad.A774, Kad.A775: Marritje Preyer, wed. Johannes Heid, rentenierster / art.nr.1391

19-8-1858, ONA Alkmaar, repertoire not. S.A. de Moraaz aktenr.211: Verkoop van A775 huis groot 37 ellen, A774 stal groot 72 ellen, A773 pakhuis groot 36 ellen, A770 tuin ter grootte van 14 roeden 86 ellen, door Petrus Maria Aghina aan Martinus Bonarius voor f 2082. Op dezelfde datum heeft Martinus Bonarius een obligatie met hypotheek afgesloten.

1875, RANH, Grondbel. 154, herziening gebouwde eigendommen Wijk-A195 (Kad.A775 = nieuw Kad.A1542): huis en erf, M. Bonarius, art.nr.1558, kio0.15 / kig60.

1876, Adresboek Wijk-A195, Schoutenstraat: wed. J. van den Berg, beroep: winkelierster

1882, Adresboek Schoutenstraat 12 : L. van Viersen, beroep: winkelier en tapper, stem: -

15-11-1883, RAA Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.115, Schoutenstraat 12, huis: J. Kroon, 1 ton

1910, RAA Arch. Reinigingsdienst 28, Tonnenregister p.263: 12 = 28 T. Groothuizen (1) = Kad.A775 = Kad.A2858

.....

Kad A774

11-4-1607 (aankomsttitel in akte van 1665): aankoop door Hendrick Barentsz.

1639 (noordbelending in verkoopakte van A776+A775): Heijndric Barentsz schoenlapper. Met een verkoopconditie over gezamenlijk onderhoud van de goot op de gemene muur tussen A775 en A774.

19-8-1665, ORA 159-211 nr.78: verkoop door 'Lourens Adriaensz Clock, Michiel Hendriksz Bijwaart ende doctor Jacob Vrijburgh, regenten vant Weeshuijs als in haer huijs genomen hebbende de 2 kinderen van Joannes Hoogesteijn voor tweederde paerten en Hendrick Gerritsz [Codde ?, ...?] als voogden van Joannes de outste soon vande voorm Joannes Hoogesteijn ende te samen erfgenamen vande selve die erfgenaam was van Hendrick Barentsz, aen mr. Claes Coedijck' die nu is overleden en daarom wordt de overdracht gedaan aan Trijntje IJsbrants weduwe van de voornoemde mr. Claes Coedijck van 'een huijs ende erve soo groot ende cleijn tselve staende ende gelegen is binnen dese stad aen de westzijde van de Schoutestraet belent thuijs de Spaarpodt ten suijden ende Jan Coppier [?] ten noorden', met de oude kwijschelding op naam van Hendrick Barentsz op 11 april 1607.

NB. De Spaarpot als zuidbelending is onjuist, want dit moet zijn de Duijzend Vreezen!

10-1-1718, ORA 168-3 nr.10, Cornelis Ariensz Boij, voor zichzelf en Pieter Dirksz Dubbeld in huwelijk hebbende Jannitje Corns Reijnknegt te zamen ontfngn van Jacob Reijnknegt die erf^{nm} is geweest van desselve huijsvrouw Hester Willems die wederom erf^{gm} was van Trijntje IJsbrandsd wed. van mr. Claas Koedijk, vercoopen aan Adraan Visser een huijs en erve staende en gelegen aen de west zijde van de Schoutestraat belent met de

kooper ten zijden en d Hr Nicolaes Clocq ontfr vande gemeene middelen te noorden', aankomsttitel Trijntje IJsbrants 14 Aug 1665, koopsom f 200.

Kad.A774 = Vp440: 1718 RAA SA 716, Verp. 1e kwartier Schoutestraat WZ fol.109-2 (56): 1717 Hester Willems Groot, 1718 Adriaan Visser, 1727 Roelof van Heusden f2

30-12-1726, ORA 169-100 nr.131: verkoop door Antie Noppe wed. Adriaan Visser aan Roeloff van Heusden ene huis en erf westzijde Schoutenstraat belend met Pieter IJsbrandsz Heere ten noorden en Evert Capteijn ten zuiden, aankomst 10-1-1718, koopsom f 250.

In 1730 heeft Roelof van Heusden het pand verhuurd.

1730, Redres, Vp440 Schoutestraat WZ: huis en erve, verhuurd cedul f30 (oude verp. was f2), H1: 16, H2: 30 RAA SA 733 / 739, Verp. Vp440 1730 Roelof van Heusden, 1765 Machiel van Schagen, voor 1779 Frans Pothoff, 1782 Frans Verhaage, 1790 Simon van Otterloo f2.10

17-9-1750, ORA 173-3 nr.102: Verkoop door Geertruij van Heusden wed. Roelof van Heusden aan Jan Albertsz Blank, van huis en erf westzijde Schoutenstraat belend Sieuwert van Mijrick ten noorden en de koper ten zuiden, koopsom f 95.

Gezien de aankomsttitel van 1782 gaat dit om A774.

18-1-1782, ORA 178-42 nrs.11 t/m 14:

Nr.11 (Kad.**A777**, plus **A777-W** en **A778**): Verkoop aan Jan Klaver van Huis en erf Westzijde Schoutenstraat hoek Laat 'zijnde een backerije genaamt de Spaarpot' en 'een stal zaaglis schuur' daarachter aan de Noordzijde Laat, verkocht door Aagje van Os wed. Jan Alberts Bakker en nu laatst wed. Frans Pothoff, door Jan Alberts Bakker verkregen op 4 oktober 1745 en 19 april 1748; koopsom f 2070.

Nr.12 (Kad.**A779**): verkoop door Aagje van Os wed. Michiel van Schagen aan Jacob Baltus huis en erf Nz Laat, belend de wed. Lauris Gagaard ten westen en de bakkerije de Spaarpot ten oosten, door Michiel van Schagen verkregen 11 januari 1752, koopsom f 290.

Nr.13 (Kad.**A776+A775**): Verkoop door Aagje van Os aan Willem Smit huis en erf Westzijde Schoutenstraat genaamd de Duijzend Vreezen, belend de bakkerij de Spaarpot ten zuiden en Frans Verhagen ten noorden, verkregen door Michiel van Schagen op 8 maart 1752, koopsom f 160.

Nr.14 (Kad.**A774**): Verkoop door Aagje van Os aan Frans Verhagen van huis en erf Westzijde Schoutenstraat belend met huis de Duijzend Vreezen ten zuiden en Dirk van Meijerik ten noorden, verkregen door haar eerste man Jan Alberts Bakker 17 september 1750; koopsom f 160.

17-7-1789, ORA 179-105 nr.78, Johanna van Rheenens, wed. en erfgename van Frans Verhage, verkoopt aan Simon van Otterloo een huis en erf Wz Schoutenstraat, belend ten Z door huis de Duijzend Vreezen, koopsom f 200.

1807 Bel.reg W-A336-bis = Kad.A774?: Jantje Schenk winkelierster / Huish: 1, Huur: 47, Mp: 4.14, Patent: 1

1815.04.20 ONA Alkmaar 921, repertoire not.M.J.deLange aktenr.105 (= ONA 884): Verkoop van koestal Schoutestraat Wk.A-, door Simon van Otterloo, bakker aan Johannes Heid *, vleeshouwer; prijs f200

1830 Bev.reg Wk.A382 Schoutestraat: onbewoond

1832 OAT Kad.A774: Heydt, de wed. Johs. / art.nr.393 / stal / Opp: 0.0072 / kig45 / kio0.22

1838 Kador Alkmaar, SAT volgnr.873-876 Kad.A770, Kad.A773, Kad.A774, Kad.A775: Marritje Preyer, wed. Johannes Heid, rentenierster / art.nr.1391

19-8-1858, ONA Alkmaar, repertoire not. S.A. de Moraaz aktenr.211: Verkoop van A775 huis groot 37 ellen, A774 stal groot 72 ellen, A773 pakhuis groot 36 ellen, A770 tuin ter grootte van 14 roeden 86 ellen, door Petrus Maria Aghina aan Martinus Bonarius voor f 2082. *Op dezelfde datum heeft Martinus Bonarius een obligatie met hypotheek afgesloten.*

Hierna bouwt Martinus Bonarius op A774+A773 3 panden en op A770 3 panden.

1875 RANH, Grondbel. 154, herziening gebouwde eigendommen Wijk-A197, 2-Wijk-A198 en 3-Wijk-A199: 3x huis en erf / M. Bonarius / art.nr.1858 / kio0.35 2-kio0.18 en 3-kio0.22 / kig80 2-kig80 en 3-kig100

Kad.A774-noord, Kad.A773 en Kad.A770-oost = nieuw Kad.A1576, A1577 en A1578. Sedert 1881 = nieuw Kad.A2856, Kad.A2855 en Kad.A2854.

Omdat A774+A773 na 1858 met drie nieuwe panden zijn bebouwd, is in het HKA het kadastrale nummer A774 gesplitst in -noord en -zuid.

Kad.A2857 (=Kad.A774-zuid)

1876 Adresboek Wijk-A196, Schoutenstraat Kad.A774-zuid = nieuw Kad.A2857: G.J. Kuiper, schoenmaker
RAA Secr.arch. 1252, Kohier Hoofd.omslag Bs1873: 15.00

1883.12.03 RAA Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.115 Schoutenstraat 13 Kad.A774-zuid = nieuw
Kad.A2857: huis J. Admiraal, 1 ton

1910 RAA Arch. Reinigingsdienst 28, Tonnenregister p.263 Schoutenstraat Kad.A774-Z = Kad.A2857: 13 = 26 J.
Admiraal 1 ton

Kad.A2856 (Kad.A774-noord)

1873 RAA Secr.arch. 1252, Kohier Hoofd.omslag Wijk-A197 Kad.A1576 = A774-N: Schouten, L. ,
tabakkerversknecht, bs1873: 15.00

1881.08.01 RAA Arch. Reinigingsdienst 26, Tonnenregister p.115 Schoutenstraat 14 Kad.A2856=A774-N, huis:
P. Donnee, 1

1882 Adresboek Schoutenstraat 14 Kad.A2856 = Kad.A774-noord: Mej. M.T. Helmer, particuliere

1910 RAA Arch. Reinigingsdienst 28, Tonnenregister p.263 Schoutenstraat Kad.A2856 = Kad.A774-noord: 14 =
24 G.W. van de Pol 1 ton

Bijlage 5: Dateringen van plavuizen

Peter Bitter

Bij opgravingen worden geregeld rode plavuizen gevonden, als vloerbedekking of als bekleding van kelderwanden en –vloeren. In eenvoudige huizen met leemvloeren worden ze soms ook aangetroffen in de bijbehorende stookvloer. Op een enkele na zijn ze steeds voorzien van loodglazuur aan de bovenzijde, soms donkerbruin gekleurd door bijmenging van mangaanoxide, of soms op de bovenzijde voorzien van een gele sliblaag die is bedekt met alleen loodglazuur (geel) of met loodglazuur met koperoxide (groen).

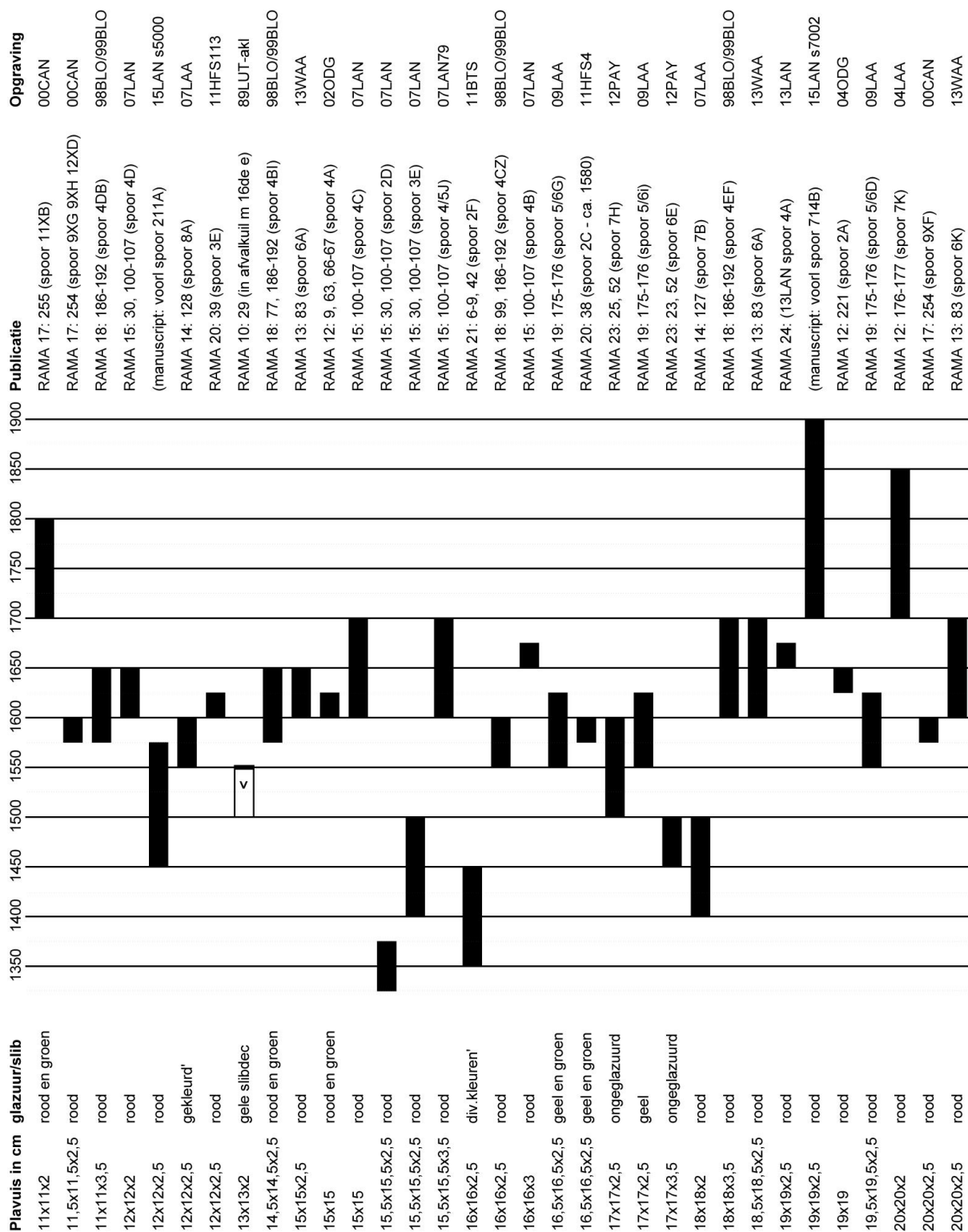
In bijgaande tabel wordt een overzicht gegeven van plavuizen uit gepubliceerde opgravingen in Alkmaar (*tabel 12*), aangevuld met data uit de nog ongepubliceerde opgraving Langestraat 2015 (15LAN). De plavuizen staan op volgorde van grootte, met een dateringsbalk erbij voor het betreffende spoor (een lange balk is dus een onscherpe datering). De oudste opgegraven exemplaren dateren uit het midden van de 14de eeuw.

De variatie blijkt in de loop der tijd groot te zijn geweest. Er zijn echter toch nog tendensen te ontdekken.

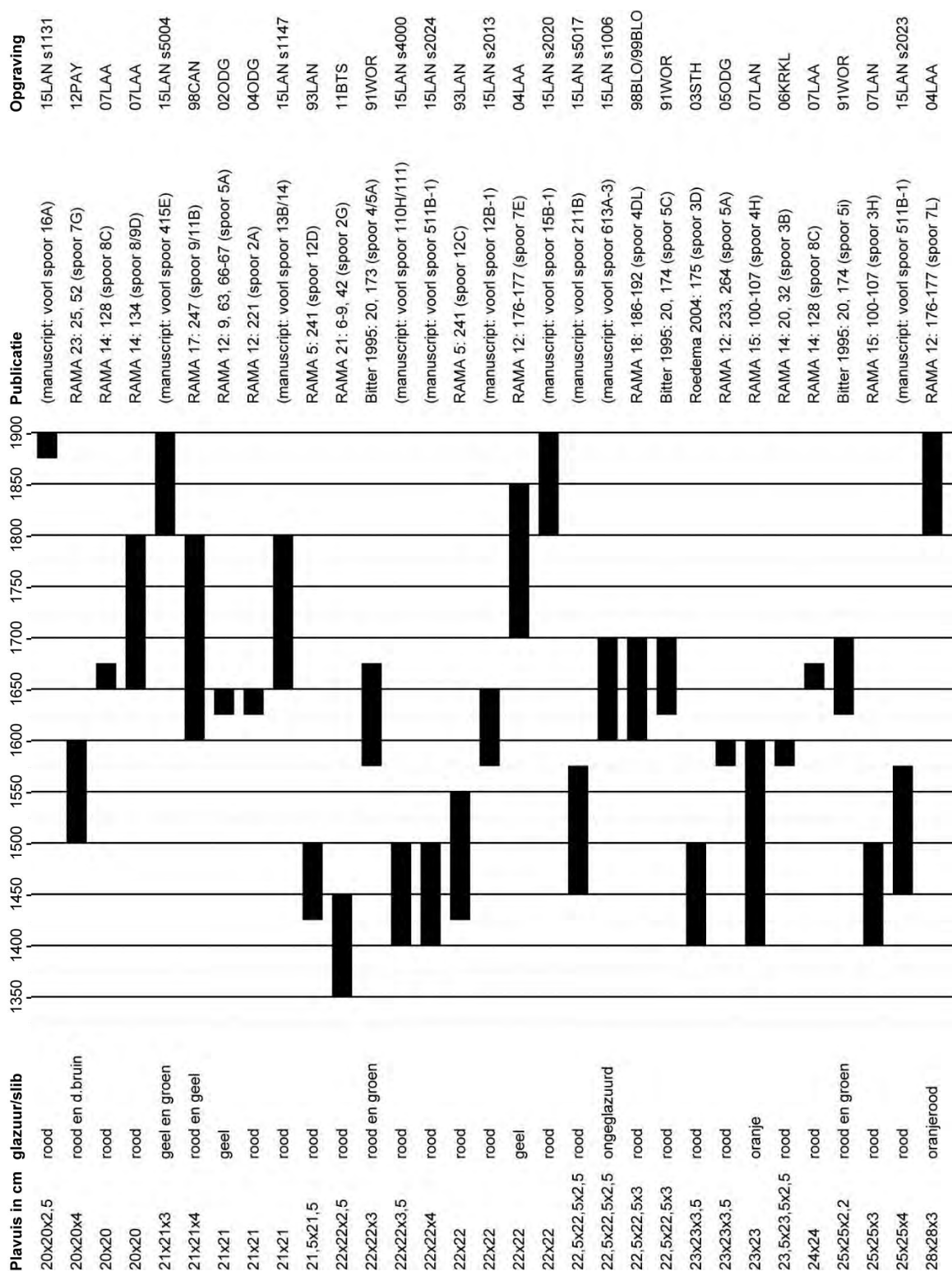
Ten eerste dateren de kleine formaten met zijden tot 17 cm vrijwel alle van vóór 1650 (op één enkele uitzondering na: een erg klein en dun plavuisje van 11x11x2 cm uit de 18de eeuw). De grotere formaten komen in alle perioden voor.

Ten tweede blijkt er geen relatie te zijn tussen de dikte van de plavuis en de datering.

In deze inventarisatie is geen uitvoerig materiaalonderzoek gedaan naar baksels en glazuren. Hier moet worden volstaan met enkele algemene indrukken. De plavuizen uit de 18de en 19de eeuw lijken vaker een oranjerood baksel te hebben dan eerder. Het vermoeden bestaat ook dat er een ontwikkeling is geweest in de aangebrachte loodglazuur. Deze lijkt vanaf de 18de eeuw dikker en egalier van samenstelling te zijn dan in de voorafgaande perioden. Deze aspecten vragen nog om nader onderzoek.

Tabel 11 Plavuismaten en dateringen van opgegraven exemplaren.

Tabel 11 Plavuïsmaten en dateringen van opgegraven exemplaren.

Gebruikte literatuur

- Bitter, P., 1995: *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1).
- Roedema, R., 2004: 'Een beerput bij de Zijpse kamer'. Een archeologische verkenning van de stadhuistuin, in: J.C.M. Cox e.a., 2004: *"Onse heerlijke Stadt-huijs binnen Alckmaer". De geschiedenis van het stadhuis van Alkmaar*, Alkmaar, 83-94 en 174-176.
- RAMA 5: Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997: *Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat*, (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, delen 5 en 5A), Alkmaar.
- RAMA 10: Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001: *Gebruikt en gebroken. Vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 10).
- RAMA 12: Jong-Lambregts, N., P. Bitter, L. Verspaj-Frank et al, 2007: *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 12).
- RAMA 13: Bitter, P., en R. Roedema e.a., 2009: *Huizen, havens en handel. Opgravingen bij de Waag en onder het Waagplein (1997-2003)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 13).
- RAMA 14: Jong-Lambregts, N. de, e.a., 2009: *Sporen onder het maaiveld, opgravingen in Alkmaar en Koedijk tussen 2001 en 2007*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie nr. 14).
- RAMA 15: Bitter, P., N. de Jong-Lambregts en R. Roedema, 2010: *De Burg en rijke burgerij. Twee opgravingen bij de Spanjaardstraat en Langestraat in 2007*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 15).
- RAMA 17: Bitter, P., en S. van Zanten (red.), 2013: *Voor De Vest. Opgravingen van vestingwerken, een klooster, een gasthuis en andere resten bij het Canadaplein (1998-2000)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 17).
- RAMA 18: Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2014: *Onder 'de Houtmarkt'. Opgravingen bij Laet/Bloemstraat in 1998 en 1999 (98BLO, 99BLO)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 18).
- RAMA 19: Bitter, P., m.m.v. Rob Roedema, Andelko Pavlovic e.a., 2013: *Vroeger aan de Laet. Opgravingen in 1998, 2008 en 2009*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 19).
- RAMA 20: Bitter, P., m.m.v. R. Roedema e.a. 2013: *Historische grond. Opgravingen in en naast de synagoge in de Hofstraat in 2011 (11HFS)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 20).
- RAMA 21: Roedema, R., en P. Bitter, 2013: *Het verre verleden van een Moor. Archeologisch onderzoek bij Boterstraat 4 en 6-8 in 2011 (11BTS)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 21).
- RAMA 22: Griffioen, A., S. Hakvoort, R. Schats, P. Bitter e.a., 2015: *Graven en begraven bij de Minderbroeders. Een archeologische opgraving op de Paardenmarkt in Alkmaar*, Alkmaar/Zaandijk (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 22).
- RAMA 23: Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2016: *Stukjes van het centrum. Opgravingen bij de Payglop, Langestraat en Gedempte Nieuwesloot in 2012*, *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 23*.
- RAMA 24: Bitter, P., 2017: *Opgravingen in 2013 en 2014, Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 24*, in voorbereiding.

Bijlage 6: Dendrochronologisch onderzoek van tonputten uit Alkmaar hoek Schoutenstraat/Laat (14SCH)

Marta Dominguez Delmás

Voorafgaand aan het dendrochronologisch onderzoek is een vooronderzoek gedaan om de meest geschikte monsters te selecteren en de houtsoort van een aantal duigen te bepalen. Hieruit blijkt dat de drie duigen van het vondstnummer 116 beukenhout (*Fagus sylvatica*) zijn, terwijl de rest van de duigen van eikenhout (*Quercus sp.*) zijn gemaakt (tabel 1). Twee van de eiken monsters (vondstnrs 122 en 124) zijn helaas niet geschikt voor dendrochronologisch onderzoek omdat het hout over onvoldoende jaarringen beschikt. Van de geschikte monsters is een selectie gemaakt (tabel 1).

Tabel 1. Uitslag vooronderzoek

Vondstnr.	Werkput	Spoor	Omschrijving	Houtsoort	N	Kern	Spint	Wankant	Opmerkingen
111	1	1053	Duig van ton van waterput	Eik	56	+?	-	-	Dendro
116a	1	1152	Duigen van bovenste ton	Beuk	89	+?	n.v.t.	-	Dendro
116b	1	1152		Beuk	153	+?	n.v.t.	-	Dendro
116c	1	1152		Beuk	88	+?	n.v.t.	-	Reserve dendro
121a	1	1109	Duigen van middelste ton van waterput	Eik	64	+?	-	-	Dendro
121b	1	1109		Eik	56	+?	-	-	Reserve dendro
121c	1	1109		Eik	55	+?	-	-	Reserve dendro
122	1	1109	Duig van ton van waterput	Eik	39	+?	-	-	Niet geschikt dendro
123a	1	1109	Duigen van onderste ton van waterput	Eik		+?	-	-	Dendro
123b	1	1109		Eik	66	+?	-	-	Dendro
123c	1	1109		Eik	58	+?	-	-	Reserve dendro
124	1	1109	Plankje dat waarschijnlijk deel uitmaakte van de deksel op het privaatgat; het plankje lag in de vulling van de onderste ton	Eik	43	Ca.10	-	-	Niet geschikt dendro

De geselecteerde duigen van vondstnummers 121 en 123 zijn gedateerd (tabel 2). Helaas is geen spinthout aanwezig in deze monsters, waardoor de kapdatum als *terminus post quem* doorgegeven moet worden. De bomen waarvan deze duigen gemaakt zijn, zijn gekapt na 1282 (duig 123b), na 1284 (duig 123a) en na 1304 (duig 121a) na Christus. Het hout van deze monsters is waarschijnlijk afkomstig uit verschillende locaties in het noordwesten van Duitsland (zie fig. 1).

Er zijn geen duidelijke synchronisaties gevonden tussen de meetreeksen van de geselecteerde duigen. Helaas kunnen de vondstnummers 111 en 116 niet gedateerd worden.

Tabel 2. Uitslag dendrochronologisch onderzoek

Vondstnr.	Houtsoort	DR Dendrocode	Datering van de laatste gemeten ring	Periode waarin/ waarna de boom is omgehakt	Kalender
111	Eik	A0040011	-	-	-
116a	Beuk	A0040020	-	-	-
116b	Beuk	A0040031	-	-	-
121a	Eik	A0040041	1291 n.Chr.	Na 1304 n.Chr.	NLGERM03
123a	Eik	A0040051	1271 n.Chr.	Na 1284 n.Chr.	NLGERM02
123b	Eik	A0040061	1269 n.Chr.	Na 1282 n.Chr.	NLGERM04

N Totaal aantal jaarringen in het houtmonster.

Kern (geschatte afstand tot) de eerstgevormde (oudste) jaarring in de stam.

Spint Aantal gemeten ringen spinthout.

Wankant Het geschatte aantal jaarringen tot de wankant, d.w.z. tot de laatstgevormde jaarring (direct onder de bast), nodig voor een absolute datering van de veldatum.

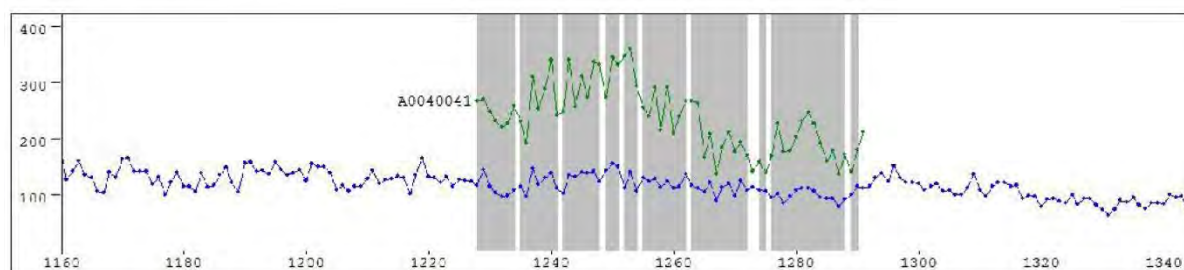
Bijlage 1. Statistische resultaten van het dendrochronologisch onderzoek

Tabel 1. Statistische resultaten van de monsters

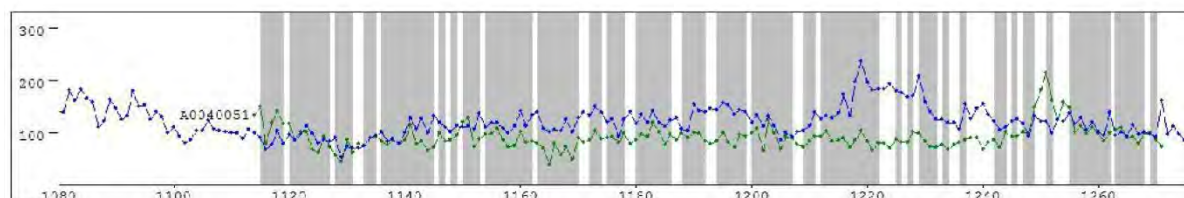
Vondstnr.	Houtsoort	DR Dendrocode	n	Kern	Spint	Wankant	Begin jaar	Eind jaar	Kapdatum*	tHO	%PV	p	Kalender
111	Eik	A0040011	57	+?	-	-	-	-	-	-	-	-	-
116a	Beuk	A0040020	89	+?	n.v.t.	-	-	-	-	-	-	-	-
116b	Beuk	A0040031	153	+?	n.v.t.	-	-	-	-	-	-	-	-
121a	Eik	A0040041	64	+?	-	>13	1228	1291	Na 1304 n.Chr.	6,40	82,8	0,0001	NLGERM03
123a	Eik	A0040051	158	+?	-	>13	1114	1271	Na 1284 n.Chr.	7,10	72,2	0,0001	NLGERM02
123b	Eik	A0040061	66	+?	-	>13	1204	1269	Na 1282 n.Chr.	6,03	74,1	0,0002	NLGERM04

* Kapdatum geschat volgens Hollstein (1980).

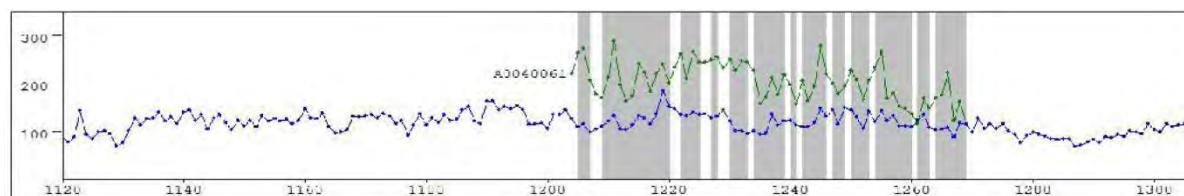
Bijlage 2. Afbeeldingen

Afbeelding 1. Groen: gedateerde meetreeks A0040041; blauw: referentiechronologie NLGERM03; y-as: jaarringbreedte in mm*10⁻²; x-as: kalenderjaar. Het grijze gebied toont de *Gleichläufigkeit* (percentage van parallele ringbreedte variaties (%PV)) van beide patronen).

Afbeelding 2. Groen: gedateerde meetreeks A0040051; blauw: referentiechronologie NLGERM02; y-as: jaarringbreedte in mm*10⁻²; x-as: kalenderjaar. Het grijze gebied toont de *Gleichläufigkeit* (percentage van parallele ringbreedte variaties (%PV)) van beide patronen).

Afbeelding 3. Groen: gedateerde meetreeks A0040061; blauw: referentiechronologie NLGERM04; y-as: jaarringbreedte in mm*10⁻²; x-as: kalenderjaar. Het grijze gebied toont de *Gleichläufigkeit* (percentage van parallele ringbreedte variaties (%PV)) van beide patronen).

Afbeelding 4. Vermoedelijke herkomst van het gedateerde hout.

Bijlage 3. Toelichting op de resultaten van de dendrochronologische analyse

n	Totaal aantal jaarringen in het houtmonster
Kern	(Geschatte afstand tot) de eerstgevormde (oudste) jaarring in de stam.
Spint	Aantal gemeten ringen spinthout. Volgens Hollstein (1980) heeft eik een gemiddeld aantal spintringen van 16 ± 5 bij een boom tot 100 jaar oud, 20 ± 6 bij een boom van 100 tot 200 jaar oud, en 26 ± 8 bij een boom ouder dan 200 jaar. Een alternatieve spinthoutberekening op basis van spinthoutjaarringen in archeologisch en historisch constructiehout is ook beschikbaar voor Nederland en Duitsland (Jansma 2007). Bij eikenhout uit het Baltische gebied is het gemiddelde aantal spintringen iets lager dan in West Europa, $15 (+9/-6)$ (Wazny, 1990).
Wankant	Het geschatte aantal jaarringen tot de wankant, d.w.z. tot de laatstgevormde jaarring (direct onder de bast), nodig voor een absolute datering van de veldatum.
Kapdatum	De datum waarop de boom gekapt is. Als er wankant aanwezig is, is er een absolute datering van de kapdatum mogelijk. Als er spintringen aanwezig zijn, of zelfs alleen spintgrens, wordt de veldatum geschat door het aantal ontbrekende spintringen te berekenen. Als er geen spintringen op het monster aanwezig zijn, is het onbekend hoeveel <i>kernhoutringen</i> er nog tot de spintgrens ontbreken. De veldatum ligt dan een onbekend aantal jaren ná de datering van de laatste (jongste) ring + de schatting van het ontbrekende minimaal aantal spinthoutringen.
tHO	De waarde die resulteert uit een Students t-test op de kruiscorrelatie die behoort bij de beste "match" tussen het onderzochte jaarringpatroon en de referentiechronologie.
%PV	"Percentage of Parallel Variation" (Engelse term); het percentage van de ringen in het onderzochte jaarringpatroon die aan de referentiechronologie identieke toe- en afnames van de breedte vertonen op de door de datering van het patroon aangegeven positie t.a.v. de referentiechronologie.
p	Significantie van %PV, wat een functie is van de overlap tussen het onderzochte jaarringpatroon en de referentie chronologie.

Bijlage 4. Gebruikte referentiechronologieën

NLGERM02, 03, 04 Chronologieën van eikenhout (*Quercus* sp.) uit het noordwesten van Duitsland en toegepast in Nederland (Domínguez Delmás, M., 2014, ongepubliceerd).

Bijlage 5. Literatuur

Hollstein, E., 1980. Mitteleuropäische Eichenchronologie. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Jansma, E., 2007. Datering, herkomst en bouwvolgorde van De Meern 4. In: T. de Groot & J.-M.A.W. Morel (red.), 2007: Het schip uit de Romeinse tijd De Meern 4 nabij boerderij de Balijs, Leidsche Rijn, gemeente Utrecht. Waardestellend onderzoek naar de kwaliteit van het schip en het conserverend vermogen van het bodemmilieu. RACM.

Wazny, T., 1990. Aufbau und Anwendung der Dendrochronologie fuer Eichenholz in Polen. Dissertatie Universiteit van Hamburg.

M. (Marta) Domínguez Delmás; Ruisdaelstraat 11, 6521LA Nijmegen; (+31) (0) 617206900; m.dominguez@dendroresearch.com

Catalogus van keramiek en glas

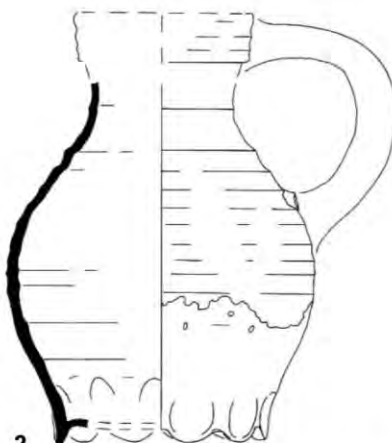
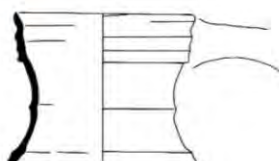
Peter Bitter en Rob Roedema

Toelichting op de catalogus

De vondsten worden beschreven volgens het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas (voorheen bekend als 'Deventer systeem'). Zie ook de toelichting op de vondstenlijst in bijlage 2.

Catalogusblokjes

- 1a inventarisnummer
- 1b vondstomstandigheden
- 2 typecode
- 3 datering van het voorwerp
- 4a maten: breedte/hoogte
- 4b typebeschrijving
- 5a materiaalsoort
- 5b engobe/glazuur
- 5c decoratie
- 5d gebruikssporen
- 6a bodem details
- 6b oor/steel details
- 6c compleetheid
- 7 hoofdvorm/functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

1

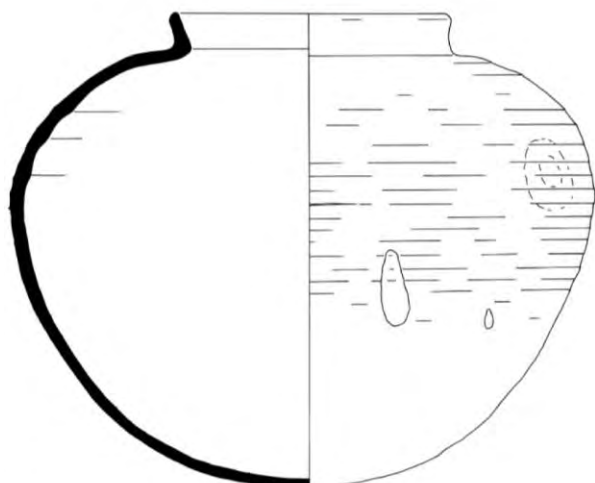
- 1a 14SCH124-B
1b onderin waterput 4Q (1305/1328)
2 s4-kan-4
3 1305-1328
4a 10,5/ 11,5 cm
4b biconische kan met buikknik met ribbel en hoge hals met rechte rand, op standring
5a bijna steengoed (grijs fijnzandig baksel)
5b
5c
5d uitwendig geheel beroet
6a ruw geknepen standring
6b
6c compleet profiel, oor en deel van rand ontbreken
7 kan, drinkkan
8 Siegburg (Duitsland)
9

2

- 1a 14SCH124-A
1b onderin waterput 4Q (1305/1328)
2 r-kan-111
3 1305-1328
4a 17/ (ca. 25) cm
4b bolle kan met trechtervormige hals met hoge geribbelde kraagrand, ribbels op hals-aanzet en hals, op gelobde standring
5a rood aardewerk (fijn baksel)
5b uitwendig gestrooid loodglazuur op bovenhelft
5c
5d uitwendig beroet
6a gelobde standring van tien lobben
6b
6c groot fragment, bovenste delen ontbreken
7 kan
8 Haarlem?
9 reconstructie naar rand van tweede exemplaar

3

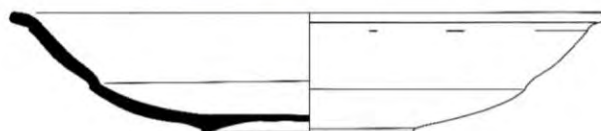
- 1a 14SCH46
1b haardplaats 6H (1350/1450)
2 r-gra-88
3 1375-1450
4a 22,5/ ... cm
4b grape met afgeronde buikknik en uitgebogen rand met groef bovenin rand
5a rood aardewerk
5b spaarzaam gestrooid loodglazuur binnenin de rand op de schouder kamstreekversiering van bolle en holle boogvormen
5d inwendig en uitwendig beroet, loodglazuurvlek op buik
6a
6b samengeknepen verticaal worstoor
6c randfragment met oor
7 grape, als aspot gebruikt
8 Alkmaar
9

4

schaal 1:6

- 1a 14SCH2
- 1b aspot 8H (tweede helft 16de eeuw)
- 2 r-pot-102
- 3 1550-1650
- 4a 47/ 38 cm
- 4b grote bolle pot met ronde bodem en stevige verticale rand met afgeschuinde binnenzijde
- 5a rood aardewerk
- 5b
- 5c
- 5d inwendig beroet, glazuur-spatten op de buik
- 6a
- 6b
- 6c vrijwel compleet (enkele gaten gegipst)
- 7 pot, aspot
- 8 Alkmaar
- 9

5

- 1a 14SCH133-B
- 1b puinvulling in kelder 8/9M (1791/1813)
- 2 m-bor-3
- 3 1700-1825
- 4a 32/ 6,5 cm
- 4b bord met vlakke spiegel, knik spiegel-vlag en uitgebogen rand, standing
- 5a majolica (vaalgeel baksel)
- 5b bovenzijde blauw op witte tinglazuur, onderzijde groenig loodglazuur
- 5c fruitmand binnen cirkels, op de vlag een vakverdeling met gerasterde velden en komma's
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c incompleet, grote fragmenten
- 7 bord, schotel
- 8 Makkum of Delft?
- 9

6

- 1a 14SCH133
- 1b puinvulling in kelder 8/9M (1791/1813)
- 2 f-bor-7
- 3 1675-1750
- 4a 25/ 5 cm
- 4b diep bord met holle spiegel, knik spiegel-vlag, smalle vlag, standing
- 5a faience (vaalgeel baksel)
- 5b blauw beschilderd met blauwe trek op wit tinglazuur (lichtgrijze zweem)
- 5c chinees decor van planten op rots, bloemen op de vlag
- 5d standing en buitenzijde rand gesleten
- 6a
- 6b
- 6c incompleet, grote fragmenten
- 7 bord, tafelbord
- 8 Delft?
- 9

7

schaal 1:2

- 1a 14SCH133
- 1b puinvulling in kelder 8/9M (1791/1813)
- 2 p-kop-5
- 3 1675-1725
- 4a 6,7/ 4 cm
- 4b in mal gevormde kop met reliëf versierde wand en uitstaande rand, standing, zonder oor
- 5a porselein
- 5b blauwe beschildering onderglazuur
- 5c Kangxi; inwendig op de bodem hanengevecht en langs de rand bloemen paneeltjes, uitwendig panelen met bloemen
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 China
- 8 kop, thee- of koffiekop
- 9

8

schaal 1:2

- 1a 14SCH133-AB
- 1b puinvulling in kelder 8/9M (1791/1813)
- 2 gl-kel-20
- 3 1750-1800
- 4a (4,5)/ (13,5) cm
- 4b klokvormig kelkglas met dikwandige bodem en massieve rechte stam bovenaan bolvormig uitlopend, luchtbellen in de stam of ook in kelk, schijfvormige voet met pontilmerk
- 5a
- 5b
- 5c luchtslingers in stam en kelk
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c groot fragment, voet en rand ontbreken
- 7 kelkglas
- 8 Engeland?
- 9

Bijlage A: Dateringen van enkele keramiektypen

Peter Bitter

omschrijving		omschrijving		omschrijving	
gw	gladwandig aardewerk	r	rood aardewerk	i	italiaanse majolica/faïence
my	mayen aardewerk	rm	maaslands rood aardewerk	sp	spaanse majolica/faïence
wb	walberberg-aardewerk	dw	duitsland-west aardewerk	po	portugese majolica/faïence
ba	badorf-type aardewerk	wa	werra aardewerk	fr	franse faïence
pi	pingsdorf-type aardewerk	ib	iberisch aardewerk	d	duitse faïence
kg	karolingisch grijs aardewerk	ri	rood Italiaans aardewerk	in	iznik faïence
du	duisburger waar	ra	aziatisch rood aardewerk		
s4	steengoed 4 (bijna-steengoed)	w	wit aardewerk	p	aziatisch porselein
s5	steengoed 5 (proto-steengoed)	wm	maaslands wit aardewerk	ep	europes porselein
s1	steengoed 1 (zonder glazuur/engobe)	ha	'hafner' wit aardewerk	iw	industrieel wit
s2	steengoed 2 (met glazuur/engobe)	we	weser aardewerk	ir	industrieel rood
s6	Frans steengoed	wd	witbakkend Duits aardewerk	iz	industrieel zwart
s7	Aziatisch steengoed	wf	frans wit aardewerk	ik	industrieel kleur
s8	steengoed met secundair loodglazuur	db	dieburg aardewerk	s3	steengoed 3 (industrieel)
				py	pijpaarde
kp	kogelpotaardewerk	m	majolica uit de Nederlanden	te	terracotta (beeld)
bg	blauwgrijs aardewerk	mb	biscuit van majolica uit de NL		
g	grijs aardewerk	f	faïence uit de Nederlanden	gl	glas
jy	jydepot-aardewerk	fb	biscuit van faïence uit de NL		

Tabel 1 Materiaalcodes in het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas

hoofdvorm		hoofdvorm		hoofdvorm		hoofdvorm	
ala	alambiek	jus	juskom	oli	olielamp	str	strijkglas
amf	amfoor	kan	kan	ope	opengew. voet-glas	taf	tafelstel
aqu	aquamanile	kap	kachelpan	ove	overpot	taz	tazza
asb	asbak	kar	karaf	pip	pipet	ter	terrine
asl	aslade	kdl	kandelaar	pis	pispot	tes	(vuur-)test
bak	bakpan	kdo	kaarsendoover	plo	plooischotel	the	theepot
bbf	babyfles	kel	kelkglas	pot	pot	thl	theelicht
bee	beeld	ken	kendi	raa	raadskan	tmm	thermometer
bek	beker	kmf	komfoor	ram	rammelaar	tod	tonpotdeksel
ber	berkemeier	kni	knikker	roe	roemer	ton	tonpot
bla	blaker	kof	koffiekan	roo	roomkan	tre	trechterbeker
blo	bloempot	kog	kogelpot	sbe	scheerbekken	uil	uilebeker
bor	bord	kol	kolfglas	sch	schaal	uri	urineglas
bot	botervloot	kom	kom	scs	schuimspaan	vaa	vaas
bra	braadspitoplegger	koo	koolstronk	sdg	schertsdrinkgerei	vat	vat
bst	borstglas	kop	kop	sie	siervoorwerp	vel	veldfles
bui	buikwarmer	kpg	kopglas	sir	siroopkan	ver	vergiet
dek	deksel	ktb	kaarsentrekbak	slb	slachtbak	vet	vetvanger
dks	dekschaal	kui	kuikendrinkbak	sme	smeltkroes	vfl	vogelfluit
dov	dover	kwi	kwispedoor	sne	snelle	vlo	vlooienvanger
dri	drinkschaal	laa	laatkop	soi	strooier	voe	voetschaal /-kop
dru	drinkuit	lam	lampegas	spa	sparpot	vog	vogelrinkbak
eid	eierdop	lav	lavabo	spb	schepbeker	vor	vorm
fle	fles	lek	lekschaal	spd	spreeuwpotdeksel	vst	vuurstolp
flu	fluitglas	lep	lepel	spi	spinsteen	wyw	wijwaterbak
fru	fruitschaal	luc	luciferdooshouder	spr	spreeuwenpot	zal	zalfpot
gat	gatenpot	mai	maigeleijn	sta	stangglas	zee	zeef
goz	glasonderzetter	man	mand	stb	strijkbout	zeb	zeepbakje
gra	grape	min	miniatuur	stk	steelkom	zou	zoutvat
hoo	hoorn	mos	mosterdpot	sto	stoof	zui	zuigfles
ink	inktpot	nop	noppenglas	stp	stop		

Tabel 2 Hoofdvormen in het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas

Bijlage A: Dateringen van enkele keramiektypen

Peter Bitter

Toelichting

Het Classificatiesysteem voor Middeleeuws en Postmiddeleeuws Keramiek en Glas, kortweg bekend als het 'Deventer systeem' als verwijzing naar de eerste publicatie van deze typologie in 1989, wordt door een aantal archeologische instellingen gehanteerd bij de verwerking en publicatie van vondstmateriaal. Een klein team van vrijwilligers voert de redactie, met als contactadres de Stichting Publicaties Archeologie (SPA) in Zwolle.¹³⁷ De vondsten worden geïnventariseerd met een code bestaand uit: een lettercode voor materiaal, een drielettercode voor de hoofdvorm, een cijfer voor specifieke vormen, eventueel een letter voor een aanvullende aanduiding (*tabel 1 en 2*).

Voor steengoed zonder (s1) en met zoutglazuur (s2), kogelpot-, grijs, rood en wit aardewerk (kp, g, r, w) wordt hieronder per type aangegeven waarop de dateringen in deze publicatie berusten (*tabel 3*). De dateringen zijn gebaseerd op publicaties van elders gevonden goed gedateerde exemplaren. Indien de vondstomstandigheden een kortlopende datering hebben (bijvoorbeeld een afvalkuil) wordt de datering gegeven van de vondstomstandigheden van het gepubliceerde object en staat dit er ook bij; anders staat er alleen de datering die in de publicatie aan het object is gegeven.

De dateringen worden aangeduid als jaartal of per eeuw (cijfer), halve eeuw (hoofdletter A of B) of kwart eeuw (kleine letter a, b, c of d).

Soms kan een voorwerp scherper worden gedateerd op basis van bijvoorbeeld decoratie of een steelvorm. Daar wordt in de tekst en in de catalogus melding van gemaakt.

De dateringen van veel objecten zijn voorlopig van karakter. Wegens gebrek aan (meerdere) referenties aan goed gedateerde contexten is het soms weinig meer dan een persoonlijke interpretatie door de auteur. In een volgende publicatie kunnen daarom hopelijk verbeteringen worden aangebracht.

¹³⁷ Contactgegevens: Stichting Promotie Archeologie, Lijnbaan 103, 8011 AP Zwolle, tel.: 038-4212299, e-mail archeologie.spa@wxs.nl, website www.archeologie-spa.nl.

type	datering		literatuur
pi-pot-2	1100	1225	Verhoeven 1998, 69-78 type 5A-5D (12b-13a); Sanke 2002 Amphore Typ 2.16a-2.16b (per.6-7: begin 12de–begin 13de eeuw); Schabbink/ Ostkamp 2005 cat.1 (05vtn2, ADCrapp 403: 12d); Ostkamp/ Kottman/ Kaneda 2006 cat.1 (05mid1, adc595: 12d); Van Doesburg 2009, 174-178 type LM W 1D (12de eeuw)
pi-pot-6	900	1050	Van Heeringen en Verhaeghe 1995 fig.98e-f (10de eeuw); Verhoeven 1998, 69-78 tuitpot randtype 4E of 6 (10de-11de eeuw); Sanke 2002 Amphore Typ 2.5b (periode 4: eind 10de-eerste helft 11de eeuw); Van Doesburg 2009 fig 129:1 3 4 5 8 9 (varianten van type LM W 1B); Bitter 2013, 69 cat.3 (11alk15, RAMA 19: 10-11A)
s1-dri-1	1375	1500	Renaud 1976 afb.28; Jansen 1983 afb.8:6; Clevis/Kottman 1989 (89dev1) p.37 (beerput 14d-15a) en 39 (afvalkuil 15bc); Jacobs/Van Veen 1996 (96dha2: afvalkuil 15B-16a); Bitter et al 1997 cat.207 (97alk2; beerput c.1400-15d)
s2-spi-1	1350	1550	Bitter/ Roedema 2010 p.55 (10alk11 RAMA 15: beerput 15bc); Bitter 2011, tabel 4 (10alk12; beerput 1450-1600); Ostkamp 2009, 903 (07ven2: 14B-16A)
s2-kan-25	1675	1750	Reineking von Bock 1986 cat.562 (18-19); Bitter et al 1997 cat.216 (97alk2, RAMA 5: 17d/18A)
s2-kan-31	1300	1425	Sarfati 1979 nr.10 (muntschat c.1430); Bartels 1999 cat.141 (afvalkuil 15bc); Bitter 2009 p.99 (Waagplein, onder brandlaag 1328); Ostkamp/ Kottman 2009 cat.22-23 (08roe2 adc-rapp 1421: kuil 14bc)
s2-kan-37	1595	1650	Jacobs/Van Veen 1996, 61 (beerput 17bc) en 62 (afvalkuil 17A); Gaimster 1997 fig.3.65 (afvalkuil c.1631); Ostkamp 2004 cat.55 (02goes1, adc307: gedateerd 1595); De Jong-Lambregts e.a. 2007 p.257 (07alk7, RAMA12: afvalkuil 17A); Mennicken 2009 nr.248 (Raeren/Westerwald: 17a); Van de Velde e.a. 2009 cat.42 (07ven2, adc1000: 17a); Ostkamp 2010 cat.1 (10utr7, BAAC rapp: beerput 17a); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.359 (11ams13: ophoging 16d/17a). Lijkt op s2-kan-55 maar dan met hoge schouder
s2-kan-51	1300	1375	Bartels 1999 cat.165 (beerput 14a), 166 (beerput 14bd) en 167 (afvalkuil 14A); Weber 2006 cat.13-14 (01dael, assart 4: kuil 1325/1360); Ostkamp 2006 cat.37-38 (05mid1 adc-rapport 595: 14A); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.6 (06hoo1: kuil 1275/1310); Ostkamp 2009 cat.3 (07oed1 adc-rapport 595: afvalkuil 14b)
s2-kan-55	1575	1650	Hacquebord/Vlierman 1991 CMA 06/006A (1630-1640); Vlierman 2005 CMA 17/008 (1596); Hurst et al 1986 nrs.317, 337, 338; Bartels 1999 cat.174 (bp 1540-80), 173 en 179 (bkeld 1580-1610), 178 (1596); Clevis 2001, 138 cat.3 (01zwo2: bp 1640-80); Jacobs 2002 cat.9 (02haa5: bp 16B-17c); Ostkamp 2004 cat.32 (03dok1, adc204: akl 17ac); Ostkamp 2009 cat.75 en 158 (07ven2, adc1000: 16d); Meirsmen/ Ostkamp 2009 cat.19 (08roe1, adc1249: 17a); Meirsmen/ Ostamp 2009 cat.68 (08roe2, adc1422: 17A); Jong-Lambregts e.a. 2009 97 cat.18 (09alk10, RAMA14: akl 17a); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.353, 355, 360 (16d/17a) en 575 (oph 17b)
s2-pot-23	1800	1900	Dijkstra/ Houkes/ Ostkamp 2010 cat.187 (09gou1, adc1770: 19)
kp-bak-2	1175	1350	Ostkamp 2004 (03dok1 ADC-rapport 204) cat.5 (1175/1350); Ostkamp 2006 (05mid1 ADC-rapport 275) cat.2 (1100-1200); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.10 (06hoo1: sloot 1250-1280); Ostkamp 2008 (08har2; ADC-rapport 994) cat.4 (kuil 13B/14A); Schrickx 2009 cat.3 (06hoo2, WAR 5: sloot 1175/1225)
kp-kog-1	1150	1350	Jacobs 2002 (01haa4) cat. 21-24 (13bc); Ostkamp 2004 (03dok1 ADC-rapport 204) cat.7-8 (1175/1350); Ostkamp 2005 (05vtn2 ADC-rapport 403) cat.11 (1250-1350); Ostkamp 2006 (06alb; ADC-rapport 519) cat.7-8 (13A); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.16-17 (06hoo1, WAR 3:1250/1325; in sloot 1275-1290); Bitter 2009, 97 (09alk9, RAMA 13: ophoging voor 1328)
kp-kog-2	1100	1300	Jacobs 2002 (01haa4) cat. 25-26 (13bc); Ostkamp 2004 (03dok1 ADC-rapport 204) cat.9-10 (1175/1350); Ostkamp 2004 (03lee1 ADC-rapport 218) cat.1 (1175/1350); Ostkamp 2005 (05vtn2 ADC-rapport 403) cat.12-13 (1250-1350); Ostkamp 2007 (07goes2 ADC-rapport 719) cat.1 (spoor 1150/1225); Griffioen 2007 (08har2; ADC-rapport 994) cat.1 (1kuil 3B/14A);
kp-kog-4	1200	1350	Jacobs 2002 (01haa4) cat. 29 (13bc); Ostkamp 2005 (05vtn2 ADC-rapport 403) cat.15-16 (1250-1350); Ostkamp 2006 (06alb; ADC-rapport 519) cat.9-10 (13A); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.18 (06hoo1: 1175/1325; in sloot 1250-1290); Ostkamp 2007 (07goes2 ADC-rapport 719) cat.1 (spoor 1150/1225)
kp-kog-6	800	1350	Ostkamp 2004 (03dok1 ADC-rapport 204) cat.14 (1175/1350); Ostkamp 2006 (06alb; ADC-rapport 519) cat.11-12 (13A); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.19-25 (06hoo1: 1250/1325; in sporen 1275-1350); Ostkamp 2008 (08har2; ADC-rapport 994) cat.3 (kuil 13B/14A); Bitter 2009, 97 (09alk9, RAMA 13: ophoging voor 1328)
kp-kog-10	900	1350	Ostkamp 2004 (03dok1 ADC-rapport 204) cat.17 (1175/1350); Bitter 2013 p.16 (11alk15 RAMA 19: kuilen 10de eeuw)
kp-kog-11	1250	1350	Ostkamp 2005 cat.23 (05vtn2, ADC-rapport 403: 13B/14A); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.12 (11ams13: 12d); Bitter/ Van Zanten 2013 cat.1 (12alk17, RAMA 17: sloot 13d/14A)
g-kan-3	1275	1475	Smit 1987 CMA 1987-04-012 (sloot vóór 1281); Krauwier/Snieder 1994 (94amf1), 65 (14A); Vreenegoor/Kuipers 1996 (96vee1; beerput 15bcd); Ostkamp 1998 26-27 (98vtn1, RAM60: sloot 14d/15a); Bartels 1999 cat.340 (bp 15c) en 341 (bp 14bd); Ostkamp/ Kottman/ Kaneda 2006 cat.41 (05mid1, adc595: 14bd); Bitter e.a. 2010 cat.51 (10alk11, RAMA15: bp 15b-17a)
g-spi-3	1200	1300	Ostkamp 2006 cat.17-18 (06alk1: sloot 13)
r-bak-1	1400	1525	Clevis/Kottman 1989, 39 (afvalkuil 15bc); Bitter 1988 afb.2 (pottbafval Leiden 15A); Bitter 1995 110 en cat.2 (95alk1: oph15d/16a)
r-bak-2	1400	1600	Bruijn 1979, afb.37:6 en 80:5 (pottenbakkersafval 15a en 15bc); Clevis/Kottman 1989 (89dev1); Bitter 1995 110 (95alk1: misbakselkuilen c.1550-1573); Ostkamp et al 2001 cat.64-65 (01alk4, RAMA10: beerput 16A) en cat.132-133 (beerput 15); Janssen/Nijhoff 2010, afb.20-8 (misbaksel 15a-b)
r-bak-3	1475	1600	Clevis/Kottman 1989 p.91 (89dev1: 16); Bitter 1995 cat.4 (95alk1 oph15d/16a)
r-bak-4	1550	1675	Groeneweg 1992 nrs.470-474 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bitter 1995 (pottenbakkersafval c.1550-1620); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (beerkelder 17B); Ostkamp et al 1998, 69; Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.24 (beerkelder 1603-c1650)

Tabel 3 Dateringen van keramiektypen

type	datering		literatuur
r-bak-11	1275	1400	Carmiggelt/Van Veen 1995 (95dha1); Bitter et al 1997 cat.134 (97alk2, RAMA 5: ophoging c 1375); Bartels 1999 (99sted) cat.369 (1380-1410), 370 (13d/14a), 371 (1240-65), 372 (14A); Ostkamp/ Kottman/ Kaneda 2006 cat.54 (05mid1, adc595: 14bc); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.163 (11ams13: 14bc)
r-bak-15	1375	1550	Bitter 1986, 113 (beerput 15B); Bitter et al 1997 cat 137 (97alk2, RAMA 5: afvalkuil 16); Nokkert 2008 (08utr1: pottafval 14d/15a Utrecht); Ostkamp/ Van Helbergen 2014 cat.5 (09utr5, assart 5: 14d/15a)
r-bak-31	1375	1425	Bartels 1999 cat.379 (tonput 14d/15a)
r-bak-32	1250	1350	Bartels 1999 (99sted) cat.380 (beerput 13d-14a), cat 381 (beerput 14A); Jacobs/ Olthoff/ Pavlovic 2002 cat.46-47 (01haa4, HBO 34: 13bc); Bitter 2009, 97 (09alk9, RAMA 13: ophoging voor 1328); De Kievith 2014 cat.31 (13bre2, assart 5: kuil pottenbakkersafval 13d/14a)
r-bor-1	1450	1575	Clevis/Kottman 1989 p.93 (89dev1: 16); Bitter 1990 type 31a; Bitter 1995 110 en cat.12-13 (95alk1: kuil 16c en oph15d/16a); Ostkamp et al 2001 13, 20 en 114-15 (01alk4, RAMA10: afvalkuil c1560/1580 en beerput 16A); Van de Venne 2014 afb.9 (13dbo2, assart 5: beerput 16A) NB niet te verwarren met een oudere variant met uitgebogen en vervolgens afgeplatte vlag: Baart 1977 nr.479-481 (grachtvulling 1350-1425); Bruijn 1979, 98-100 en afb.51-95 (pottenbakkersafval 15a); Janssen/Nijhoff 2010, afb.20:5 (misbaksel 15a-b) en afb.26-5,6 (misbaksel 1437/1461)
r-bor-3	1675	1865	Clevis/Kottman 1989 (beerkelder 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A); Jacobs 1997 cat.17-18 (Begijnhof, bp c.1700-1739); Bartels 1999 (beerput c.1690-1740); Ostkamp et al 2001 cat.166 (beerput c.1760-1780); Clevis 2007 (1840/1865); Groothedde en Van Helbergen 2007 cat.8 (ZAP21; 06zut3: beerp c1650-1657);
r-bor-6	1525	1675	Bitter 1992 afb.5G (pottenbakkerij 1605-1622); Bitter 1995 111 (95alk1: pottenbakkersafval 1550-1620); Ostkamp et al 1998 cat.45 (98alk3 RAMA6: bp 1578-c1650); Ostkamp et al 2001 13, 20 en 114-15 (01alk4, RAMA10: akl c1560/1580 en bp 16A); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.25 (09utr4, BAU12: beerkelder 1603-c1650)
r-bor-50	1625	1875	Clevis 2006 cat.86-87 (06zwo8 ARZ34: gracht 1785-1850); Klomp 2008 (06hat1) cat.8 (1720-70); Bitter 2013 cat.52 (12alk18 RAMA18: NH slibaardewerk 17b); Bierkade Alkmaar (02BIE) met jaartal 1647 (ongepubliceerd)
r-dek-5	1400	1900	Clevis/Smit 1990, 35 (beerkelder 17d-18A); Groothedde 2000 (pottenbakkersafval 1836-1872); Clevis 2007 cat.93 (gracht 1840/1865)
r-gra-8	1425	1525	Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1: afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 (95alk1: afvalkuil 16c); Bitter et al 1997 cat.154 (97alk2 RAMA 5: beerput 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.76 (98ALK3: dunwandig! als r-gra-19, 17ac); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (01alk4 RAMA10: beerput 16A); Van de Venne 2014 afb.9 (13dbo2, assart 5: beerput 16A)
r-gra-11	1600	1725	Clevis/Kottman 1989 (89dev1); Hacquebord/Vlierman 1991 CMA (1630/1640); Groeneweg 1992, 52-53 en nrs.415-416, 430-442, 504-520 (pottbakfval ca.1600, 1638-1651 en c.1700); Bitter et al 1997 cat.156 (97alk2, RAMA 5: bp 1561-1625/40); Jacobs 1997 cat.22 (97haa3 HBO31: bp c.1700-1739); Ostkamp et al 1998 cat.77 (98alk3; RAMA 6; bp 1620-80); Clevis 2001 (01zwo2) 142 cat.17-18 (bp 1600-80); Jacobs 2003 (02haa6 HBO36) cat.9 (bp.17d-18c); Dijkstra/ Ostkamp 2006 cat.2 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Groothedde en Van Helbergen 2007 cat.20 (ZAP21; 06zut3: beerp c1650-1657); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.596 (17b), 598-599 (17c)
r-gra-19	1530	1650	Bitter 1995, 108-112 (pottenbakkersafval vanaf c.1600 tot 1620); Ostkamp et al 1998 cat.78 (98alk3 RAMA6: bp c.1620-80); Ostkamp et al 2001 cat.82 (01alk4, RAMA10: beerput 16A); Bitter 2010, 36 (10alk14 RAMA16: onder stadswal 1528/1537)
r-gra-20	1375	1450	Hoek 1975, 520 en afb.17 (14d/15a); Baart 1977 nr.465 (Olofskapel, gracht 1350/1425); Bruijn 1979 afb.25:4, 28 (pottenbakkersafval 15a); Clevis/Smit 1990, 37 (90kam1: beerkuil 14d-15a); Bitter et al 1997 cat.160 (97alk2 RAMA 5: beerput 15); Ostkamp et al 2001 cat.42 (01alk4 RAMA 10: beerput c.1375-1425) en cat.136-137 (beerput 15ac); Clevis 2001, 33 (01zwo2: beerput 1384/1450); Janssen/Nijhoff 2010, afb.26-1 (misbaksel 1437/1461); Nokkert 2008 (08utr1: pottafval 14d/15a Utrecht)
r-gra-34	1525	1650	Bitter 1992 afb.3A,C (pottbafval Leiden 1605-1622); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1 HOP2: afvalkuil 15); Bitter 1995 cat.19 en p.110 (95alk1: misbaksel kln 16c en 1573-1620); Bitter et al 1997 cat.164 (97alk2, RAMA 5: bp 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.76 (98alk3 RAMA6: 17ac Nb dunwandige versie); Ostkamp et al 2001 cat.77-79 (01alk4, RAMA10: beerput 16A); Van de Venne 2014 afb.4 (13dbo2, assart 5: bp 16A)
r-gra-38	1300	1375	Krauwier/Snieder 1994, 72 (94amf1: 14c); Bartels 1999 (99sted) cat 486 (beerput 14a), 487 (beerput 13d/14a); Ostkamp/Kottman 2006 cat.81-82 (05mid1: 14B); Bitter/Roedema 2009 p.97 (09alk9 RAMA 13: onder brandlaag 1328); Gawronski/ Jayasena 2012 (11ams13) cat.46-47 (13d), 84 (14a), 86 (14a)
r-gra-51	1725	1800	Groeneweg 1992 nr.533, 578 en 587-593 (pottenbakkersafval 18); Bitter et al 1997 cat.169 (97alk2 RAMA 5: 18B); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.973 (18bc); Berends 2012 (12beul: 1716/1776); Schrickx 2013 cat.7 (13med1, WAR52: afvalkuil 1725/80)
r-gra-52	1575	1650	Groeneweg 1992, nr.441 (pottbafval 17); Bitter et al 1997, cat.170 (97alk2, RAMA 5: bp 1584-1913); Jacobs 2002, cat.22 (HBO 36 02haa6; 16d-17A); De Jong-Lambregts 2007 cat.7 (07alk7 RAMA12: 05ODG; afvalkuil 17A); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.651 (11ams13 1625-1660); Van Genabeek 2014 cat.9 (13dbo2, assart 5: bp 1625-1700)
r-gra-85	1625	1675	Ostkamp et al 1998 cat.80 (98alk3 RAMA6: bp 1620-80)
r-gra-87	1650	1725	De Bodt 1991, nr. 129 (opschrift 1661); Ostkamp et al 2001 (01alk4, RAMA10) cat.142 (opschrift 1672) en 143 (beerput c.1640-1680); Ostkamp/ Spanjer 2005 cat.21 (adc341 03pur1: opschrift 1691); Kleij 2007 cat.27 (05aks: opschrift 1709)
r-gra-88	1375	1450	Bruijn 1979 afb.28:3 en 81:7 (pottenbakkersafval 15a resp.15bc); Ostkamp et al 2001 cat.55 (01alk4 RAMA 10: beerput c.1375-1425); Bitter 2013 cat.17 (10alk11, RAMA 15: 14d/15a)
r-gra-119	1600	1700	Clevis/ Smit 1990 (90kam) cat.103 (als r-stk-8; 17); Ostkamp 2005 cat.8 (03pur1 adc341: bp 17ac)
r-kan-38	1300	1450	Bartels 1999 cat.543-544 (beerputten 14A); Gawronski/Jayasena 2012 cat.90-91 (14A)
r-kmf-12	1625	1700	Gawronski/ Jayasena 2012 cat.654 (11ams13: 17B)

Tabel 3 Dateringen van keramiektypen

type	datering		literatuur
r-kom-1	1675	1875	Clevis/Smit 1990, 35 (90kam1; beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Thijssen 1991 cat.130 (91nijm1: 18B); Clevis 2007 (07zwo10: gracht 1840/1865); Schrickx 2013 cat.10-11 (13med1, WAR52: afvalkuil 1725/80)
r-kom-21	1800	1850	Thijssen 1991 cat.132 (19A); Ostkamp et al 1998 p.84 (riool 1798-1863)
r-kom-102	1575	1650	Van Veen 2012 cat.46-47 (12dha4, HOP14: sloot c.1570-1640)
r-kop-2	1525	1675	Bitter 1992 afb.4F-H (pottbafval Leiden 1605-1622); Bitter 1995, 111 (95alk1: waterputvulling 16bc; pottenbakkersafval c.1550-1620); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1 HOP2: beerkelder 17B); Bitter et al 1997, 133 (97alk2, RAMA 5: beerput 15d-1561); Ostkamp et al 2001 cat.144 (01alk4, RAMA10: beerput c.1640-1680)
r-kop-4	1675	1865	Baart e.a. 1986, afb.15 midden (bp. 1708-c.1800); Clevis/Kottman 1989, 48 (89dev1: beerput 17d-18A); Clevis/Smit 1990, 35 (90kam: beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Van Gangelen/ Helfrich 1992, 327; Jacobs 1997 cat.26 (97haa3 HBO31: bp c.1700-1739); Ostkamp et al 1998 cat.112-113 (98alk3 RAMA6: riool 1798-1863); Clevis 2007 (1840/1865)
r-kop-22	1525	1625	Schrickx 2006 afb17 (06hoo1, WAR3; bp 16d-17); Klomp 2007 40-42 (07zwo22 ARZ44: mestkl 16bc)
r-kop-35	1700	1800	Bartels 1999 cat.617 (bp 1720-60)
r-lek-2	1700	1850	Kleij 1996 (96oth1 assart2: pottenbakkersafval 18)
r-lek-8	1550	1650	Groeneweg 1992 nr.503 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bartels 1999 cat.629 (beerput c.1550-1625); Jacobs 2002 cat.39 (02haa6, HBO36; beerput II 16-17A); Bitter/ Roedema 2014 cat.44 (12alk18 RAMA18: tonput 17a)
r-oli-1	1475	1625	Clevis/Kottman 1989, 105 (89dev1: 16); Bitter 1995 (95alk1: pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 1998, 75 ((98alk3 RAMA6: beerput 17ac); Ostkamp 2008 cat.61 (adc910, 04woe1: beerput 1525-1650); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.315 (11ams13: 15d/16a)
r-oli-2	1525	1750	Clevis/Kottman 1989, 48 (89dev1: beerput 17d-18A); Bitter 1992 afb.5E (pottbafval Leiden 1605-1622); Bitter 1995 (95alk1: beerput 1574-1674); Groeneweg 1992 nrs.176-177 (pottenbakkersafval 16A), 573-574 (pottenbakkersafval 18de eeuw); Jacobs 1995 cat.60 (HBO29-1995; 96haa2; beerput 17b); Ostkamp et al 2001 cat.97 (01alk4, RAMA10: beerput 16A); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.433-434 (11ams13: 16d) en 667-668 (17b); Schrickx 2013 cat.13 (13med1, WAR52: akl 1725/80)
r-oli-3	1350	1500	Van Regteren Altena 1972, afb.23 met verticale ogen (Olofskapel, gracht 1350/1425); Bruijn 1979, 75 (pottenbakkersafval 15a); Bitter 1995 cat.46 (95alk1: ophoging 15d/16a); Janssen/Nijhoff 2010, afb.22-3 (misbaksel 15a-b); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.168-169 (14B/15a) en 316 (15d/16a)
r-oli-4	1375	1550	Bruijn 1979, 75 (pottenbakkersafval 15a); Bitter 1995 cat.47 (95alk1: waterput 16c); Janssen/Nijhoff 2010, afb.30-3 (misbaksel 1437/1461)
r-pis-5	1575	1700	Bitter 1992 afb.4B (pottbafval Leiden 1605-1622); Clevis/Smit 1990, 35 (90kam: beerkelder 17d-18A) en 46 (beerkelder 18); Hacquebord/Vlierman 1991, 55-56 (CMA6: Spitsbergen 1614-c1660); Bitter 1995, 112 (95alk1: pottenbakkersafval 1574-1620); Jacobs/Van Veen 1996, 61, 62 (96dha2 HOP3: beerput 17bc en 17B, afvalkuil 17B); Ostkamp et al 1998 cat.55 (98alk3 RAMA6: bp 1578-c1650); Ostkamp/ Spanjer 2005 cat.12 (03pur1; bp 16-17c); Ostkamp 2005 cat.10 (04pur2 adc454: sloot c1600-1710); Ostkamp 2006 cat.190, 206-208 (05mid1 adc595: bp 17a); Hos 2008 cat.15-16 (07dor2 DO3: bp 17b); Schrickx 2009 cat.18 (10hoo5 WAR10: beerkuil 16d); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.588 (11ams13: bp 17bc)
r-pis-43	1775	1850	Ostkamp 2005 cat.241 (05mid1 adc595: 18d/19A)
r-pot-19	1575	1625	Bartels 1999 cat.673 (99sted: beerput 1580-1610)
r-spa-1	1350	1725	Bruijn 1979 afb.57:1 (pottenb.afval 14B/15a); Carmiggelt/Van Veen 1995, 45 (95dha1 HOP2: beerkelder 17d-18A); Clevis 2001 (01zwo2) 91 cat.31 (16); Jacobs/ Olthof/ Pavlovic 2002 cat.103 (01haa4 HBO34: 16d/17a); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.405 (17a)
r-stk-2	1600	1700	Groeneweg 1992 nrs.491-492 en 528 (pottenbakkersafval 1638-1651 en c.1700); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1 HOP2: beerkelder 17B) en 45 (beerkelder 17d-18A); Jacobs/Van Veen 1996, 61 (96dha2 HOP3: beerput 17bc); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40);
r-stk-5	1550	1650	Bitter 1992 afb.3I (pottbafval Leiden 1605-1622); Clevis en Kleij 1990, cat.28 (beerput 16B-17A); Bitter 1995 (beerput 1574-1677); Clevis 2001, 149 (kuil 17A); Clevis 2005 cat.58 (beerkelder 16bc)
r-stk-15	1600	1700	Clevis 2001, 92 cat.33 (01zwo2: beerput 17-18A); Dijkstra/ Ostkamp 2006 cat.11 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40); Schrickx 2006 cat.59 (beerput 17B); Groothedde en Van Helbergen 2007 cat.34-35 (ZAP21; 06zut3: beerp c1650-1657);
r-tes-1	1575	1750	Clevis/Kottman 1989, 48 (89dev1: beerput 17d-18A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1 HOP2: beerkelder 17B); Bitter et al 1997 (97alk2, RAMA 5: beerput 16d/17a); Ostkamp et al 1998, 59 cat.181 (98alk3 RAMA6: 1620/1680); Ostkamp et al 2001 cat.103 (01alk4, RAMA10: beerput 16); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.645-648 (11ams13: 17B), 972 (18b)
r-tes-3	1625	1750	Clevis/Smit 1990 cat. 105 (90kam: 17); Bitter et al 1997 cat.196-197 (97alk2, RAMA 5: 17b/18A); Jacobs/Van Veen 1996, 63 (96dha2 HOP3: beerput 17ac); Clevis 2001, 92 cat.36 (01zwo2: bp 17-18A); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3 99lisse: beerp 1600-40); Ostkamp/Kottman 2006 cat.209 (05mid1 adc595; beerp 17B); Clevis 2006 cat.118-119 (ARZ34 06zwo8:17-18); Gawronski/ Jayasena 2009 cat.3 (AAR36, 09ams1: bp 17b)
r-tes-4	1525	1625	Bitter 1995, 112 en cat.60 (pottenbakkersafval c.1550-1620); Jacobs 1996 (beerput 16B); Jacobs e.a. 2000, cat.106 (HBO34, 01haa4: 16d/17a); Ostkamp et al 2001 cat.15-16 (afvalkuil c.1560-1580); Ostkamp et al 2001 cat.104-107 (beerput 16A); Jacobs 2002 cat.45 (02haa6, HBO36; beerput I-B 16d-17a); Ostkamp 2008 cat.41 (adc910, 04woe1: beerput 1525-60)
r-tes-5	1550	1650	Bitter 1995, 108 en 112 (95alk1: nog als r-vuu-1 en -2, pottenbakkersafval c.1600-1620); Jacobs 1996 cat.62 (96haa2 HBO29; beerput 17c); Bitter et al 1997 (97alk2, RAMA 5:); Bartels 1999 cat.693 (bp 17a); Jacobs e.a. 2002 cat.107 (HBO34, 02haa4: 16d/17a); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.420 (11ams13: 17a), 641 (17A)
r-vog-2	1500	1800	Bitter et al 1997 cat.203 (97alk2, RAMA 5: 18); Ostkamp et al 2001 cat.110 (01alk4, RAMA10: beerput 16A); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.409 (sloot 16B)

Tabel 3 Dateringen van keramiektypen

type	datering		literatuur
r-vst-3	1575	1650	Bitter 1995 (95alk1: pottenbakkersafval 1574-1620); Van Gangelen/Kersloot/Venhuis 1997, afb.25, 55, 76, 78, 85, 86, 112, 114, 130 (opschrift 1604, 1611,1625, 1623, 1645, 1648, 1610, 1607, 1637) Ostkamp et al 2001 cat.18-19 (01alk4, RAMA10: afvalkuil c.1560-1580); Van Helbergen & Ostkamp 2010, cat.53 (09utr4, BAU12: beerkelder 1603-c1650)
r-zal-3	1550	1750	Bitter 1992 afb.3H (pottbafval Leiden 1605-1622); Thijssen 1991 (91nijn1: 16/17A); Groeneweg 1992, nrs.481-482 (pottenbakkersafval 1638-1651); Bitter 1995 (95alk1: beerput 1574-1677); Ostkamp et al 1998 (98alk3 RAMA6: beerputten 1578-c.1650 en c.1620-c.1680); Bartels 1999 (beerput c.1720-1760); Dijkstra/ Ostkamp 2006 (assart3, 99lisse: beerp 1600-40);
w-bak-3	1525	1650	Bitter 1995 (pottenbakkersafval 1574-1620); Ostkamp et al 1998 cat.85 (beerput c.1620-1680); Ostkamp et al 2001 cat.112 (beerput 16A); Jacobs e.a. 2002 cat.116 (01haa4; beerput 1575-1630); Jacobs e.a. 2002 cat.49 (02haa54; beerput 1575-1625); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.338 (11ams13; 16b)
w-gra-7	1550	1650	Baart/Krook/Lagerweij 1986, 101; Bitter 1995 (95alk1: pottenbakkers-afval 1574-1620); Bitter et al 1997 (97alk2, RAMA 5: beerput 15d-1561); Ostkamp et al 1998 cat.59, 60 en 86 (98alk3 RAMA6: bp 1578-c1650 en c.1620-80); Schrickx 2006 cat.64 (06hoo1 HOP3: beerput 17B); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.691 (11ams13: 17b)
w-gra-17	1575	1650	Ostkamp et al 1998 cat.61 (98alk3 RAMA6: bp 1578-1650); Van Helbergen & Ostkamp 2010 cat.56 (09utr4, BAU12: beerkelder 1603-c1650)
w-gra-22	1675	1750	Clevis/Kottman 1989 (89dev1; als w-kan-5, 17d/18A); Bitter et al 1997 (97alk2, RAMA 5: 18B); Ostkamp 1998 cat.18 (98alk3 RAMA6: 18A); Clevis 2001, 94 (01zwo2; 18A); Ostkamp/Spanjer 2005 cat.26-28 (03pur1 adc341; bp 1690-1720); Kleij 2007 cat.53 (05aks, 17b/18a); Gawronski/ Jayasena 2011 cat.688 en 1012 (11ams13; 17d/18a en 18A); Roedema/ Bitter 2013 cat.20 (13alk20, RAMA21; 17a-d)
w-gra-23	1650	1700	Bitter et al 1997 cat.242 (97alk2, RAMA 5: bp.1640-1800); Duijn 2011 cat.5 (13enk6, WAR 33: laag 1580/1591 [! ?]); vergelijk r-gra-87
w-kap-2	1750	1800	Gawronski/ Jayasena e.a 2012 cat.1008 (11ams13: ophoging 18B)
w-kom-15	1625	1700	Bitter et al 1997 cat.249 (97alk2, RAMA 5: bp c.1640-1800); Bartels 1999 (beerput c.1670-1710); Jacobs/ Poldermans/ Van der Zon 2002 (02haa5) cat.54 (bp 1625-1740); Meirsmen/ Ostkamp 2010 cat.13 (08rot1, BOORrapp349: bp 16d-17A); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.718, 720-722 (17b,17c)
w-kom-16	1500	1575	Bitter et al 1997 (97alk2, RAMA 5: beerput 15d-1561)
w-kom-30	1825	1875	Clevis 2007 (1840/1865)
w-kop-2	1550	1650	Bitter 1995 (95alk1: pottenbakkersafval c.1550-1620); Jacobs e.a. 2002, cat.121 (HBO34, 01haa4: 16d/17a); Ostkamp et al 2001 cat.27 (01alk4, RAMA10: afvalkuil c.1560-1580) en cat.108 (beerput 16A) en cat.147 (beerput c.1640-1680); Clevis 2001, 94 cat.43 (01zwo2: 17); Jacobs/ Poldermans/ Van der Zon 2002 cat.55 (Spitten, 02haa5: bp 16d-17a); Gawronski/ Jayasena 2009 cat.10 (AAR36, 09ams1: bp 17b); Gawronski/ Jayasena 2012 cat.470 (11ams13: 17a) en 711 (17b); vgl. r-kop-2
w-pis-1	1600	1750	Thijssen 1991 cat.171 (91nijn; 17A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 48 (95dha1 HOP2: beerkelder 18bc); Jacobs/Van Veen 1996, 62 (96dha2 HOP3: beerput 17bc en 17B); Clevis 2001 (01zwo2) 95 cat.46 (18A), 153 cat.60 (17); Ostkamp/Kottman 2006 cat.194 (05mid1 adc595; bp 17a) Vgl. r-pis-5; NB vanaf 17d zijwand vrijwel verticaal en bovenrand niet haaks maar schuin opstaand
w-pis-4	1675	1800	Jacobs 1996 cat.81 (HBO29, 96haa2: beerp 17B-18a); Bitter et al 1997 cat.259 (97alk2 RAMA 5: 18B); (voorheen als w-pis-5: Jacobs 1997 cat.31 (97haa3, HBO31, beerput c.1700-1739)); Jacobs e.a. 2002, cat.126 (HBO34, 01haa4: beerput 17b-18a); Kleij 2007 cat.61-62 (05aks1: 18B); Schrickx/ Van de Walle 2006 cat.70 (06hoo1: beerput 17B)
w-pis-6	1750	1800	Ostkamp et al 1998 cat.22 (98alk3 RAMA6: bp 1625-1807)
w-tes-1	1650	1850	Thijssen 1991 cat.177 (91nijn1: 19A); Carmiggelt/Van Veen 1995, 43 (95dha1 hop2: beerkelder 17B); Bartels 1999 cat.819 (beerput 1760-90)
w-tes-3	1675	1865	Jacobs/Van Veen 1996 63 (96dha2 HOP3: beerput 17d/18a); Bartels 1999 cat.821 (bp 1670-1710); Clevis 2007 (07zwo10; 1840/1865); Gawronski/ Jayasena e.a. 2012 (11ams13) cat.1011 (18a)

Tabel 3 Dateringen van keramiektypen

Literatuur van bijlage A

Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1986: Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat, in: J.B. Kist (red.), *Van V.O.C. tot Werkspoor*, Utrecht, 83-151.

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven; Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort (2 din).

Berends, A., 2012 (12beul): *Verdronken Dorp. Op zoek naar archeologische vondsten uit het verdronken turfstekersdorp Beulake*, Zwolle.

Berg, G. van den, S. Ostkamp en M. van Veen, 2003 (03gor1): Catalogus van de misbaksels uit de Spaarpotsteeg, in: H. van den Berge e.a., *In Gorcum gebakken. Aardewerk, kleipijpen, wandtegels*, Rotterdam 2003, 126-144.

Bitter, P., 1992: Vroeg-17de-eeuws pottenbakkersafval uit de Pottenbakkersgang te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden. Jaarverslag 1990/1991*, 19-32.

Bitter, P., 1995 (95alk1): *Geworteld in de bodem*, Alkmaar (Publikaties over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie, 1).

Bitter, P., J. Dijkstra, R. Roedema en R.P. van Wilgen, 1997 (07alk2): Wonen op Niveau; archeologisch, bouwhistorisch en historisch onderzoek van twee percelen aan de Langestraat, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 5 en 5A.

Bitter, P., R. Roedema e.a., 2009 (09alk9): Huizen, havens en handel. Opgravingen bij de Waag en onder het Waagplein (1997-2003), *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 13.

Bitter, P., en R. Roedema, 2010 (10alk11): Aan het begin van de Langestraat (07LAN), in: P. Bitter, N. de Jong-Lambregts en R. Roedema, 2010: De Burg en rijke burgerij. Twee opgravingen bij de Spanjaardstraat en Langestraat in 2007, *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie* 15, 23-177.

Bitter, P., R. Roedema, K. Beemster en F. van den Oever, 2010 (10alk14): Die muere van onse voorouders. Opgravingen van vestingwerken aan de noordkant van Alkmaar (2006-2009), *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie* 16, 9-55.

Bitter, P., en S. van Zanten (red.), 2013 (12alk17): *Voor De Vest. Opgravingen van vestingwerken, een klooster, een gasthuis en andere resten bij het Canadaplein (1998-2000)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 17).

Bitter, P., G. van den Berg e.a., 2014 (12alk18): *Onder 'de Houtmarkt'. Opgravingen bij Laat/Bloemstraat in 1998 en 1999 (98BLO, 99BLO)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie nr. 18).

Bodt, S. de, 1991: *Gedateerde keramiek*, Rotterdam (expositie museum Boymans-van Beuningen).

Bruijn, A., 1979: Pottersvuren langs de Vecht, *Rotterdam Papers III*, Rotterdam.

Carmiggelt, A., en M.M.A. van Veen, 1995 (95dha1): Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 2.

Clevis, H., en J.Kottman, 1989 (89dev1): *Weggegooid en teruggevonden; Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.

Clevis, H., en P. Kley, 1990 (90zwo1): Het Zwols Celehuisje, de bewoners en hun afval, 1550-1650, *Zwols Historisch Tijdschrift* 7, 76-93.

Clevis, H., en M. Smit, 1990 (90kam1): *Verscholen in vuil. Archeologische vondstcomplexen 1375-1925*, Urk.

Clevis, H., (red.), 2001 (01zwo2): *Zwolle ondergronds. Zeven blikvangers van archeologische vondsten in Zwolle*, Zwolle.

Clevis, H., 2005 (05zwo7): 'Achter de Broeren 2004'. Pottenbakker of potverkoper; 16de-eeuwse misbaksels van keramiek uit Zwolle, *Archeologische Rapporten Zwolle* 30.

Clevis, H., 2006 (06zwo8): De gracht van de havezathe Werkeren in Zwolle als stort voor afval, *Archeologische Rapporten Zwolle* 34.

Clevis, H., 2007 (07zwo10): *Opgeruimd staat Netjes. Keukengoed en tafelgerei van een bouwhuis van de Kranenburg (1840-1865)*, Zwolle.

Dijkstra, M., en S. Ostkamp, 2006 (99lisse): Vondsten uit een beerput van huis Rosendaal te Lisse (ca. 1590-1630). Een kijkje in de keruken van een VOC beambte, in: H. Clevis en S. Ostkamp (red.),

Assembled Articles 3. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Zwolle 9 en 10 okt 2003, Zwolle, 139-184.

Dijkstra, J., M.C. Houkes & S. Ostkamp (red.), 2010 (09gou1): Over leven aan de rand van Gouda. Een archeologische opgraving en begeleiding in het plangebied Bolwerk, *ADC Rapport 1770*.

Duijn, D.M., 2013 (13enk6): Een nieuwbouwwijk uit de Gouden Eeuw. Archeologisch onderzoek aan de Molenweg binnen de Vest van Enkhuizen, *West-Friese Archeologische Rapporten 33*.

Duijn, D.M., 2013 (13enk6): Een nieuwbouwwijk uit de Gouden Eeuw. Archeologisch onderzoek aan de Molenweg binnen de Vest van Enkhuizen, *West-Friese Archeologische Rapporten 33*.

Elling, W., 1998: *Ochtruper Irdenware*, Ochtrup.

Gaimster, D., 1997: *German stoneware 1200-1900. Archaeology and cultural history*, Londen.

Gangelen, H. van, en K.Helfrich, 1992: De keramiekvondsten vanaf circa 1550, in: P.H.Broekhuizen et al. (red.), *Van boerenerf tot bibliotheek; Historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*, Groningen, 293-346.

Gangelen, H. van, P. Kersloot en S. Venhuis, 1997: *Hoorn des overvloeds. De bloeiperiode van het Noord-Hollands slibaardewerk (ca. 1580 - ca. 1650)*, Hoorn.

Gawronski, J., en R. Jayasena, 2009 (09ams1): Een 17de-eeuwse beerput in de grachtengordel. Archeologische opgraving Keizersgracht 355 (2005), *Amsterdamse Archeologische Rapporten 36*.

Gawronski, J., en R. Jayasena e.a., 2012 (11ams13): Catalogue of archaeological ceramics from Amsterdam 1175-2011, in: J. Gawronski (red.), *Amsterdam ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011*, Amsterdam, 103-334.

Genabeek, R. van, 2014 (13dbo3): De beerput van het Keizershof in 's-Hertogenbosch, in: H. Clevis (red.), *Assembled Articles 5. Symposium on medieval and post-medieval ceramics Zwolle 11 and 12 oktober 2012*, Zwolle, 229-265.

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk*, Waalre (Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, deel 35).

Groothedde, M., en A. van Helbergen, 2007 (06zut3): Uit de keuken van Herman Otto (1650-1657). Archeologisch onderzoek naar en analyse van de keramische inhoud van een beerput, behorende tot het huishouden van Herman Otto van Bronckhorst, graaf Van Limburg Stirum, *Zutphense Archeologische Publicaties 21*.

Hacquebord, L., en K. Vlierman, 1991: Ceramiek van de 17de eeuwse walvisvangstnederzetting Smeerenburg op Spitsbergen, Laarne. *Corpus Middeleeuws Aardewerk 6*.

Helbergen, H. van, & S. Ostkamp, 2010 (09utr4): Het aardewerk, in: G.R. van Veen, e.a., De broederschap 'Maria in de Wijngaard' en 'onser liever vrouwe in die Sonne'. Archeologisch onderzoek naar twee kloostergemeenschappen aan de Nieuwe Kamp in Utrecht, *Basisrapportage archeologie Utrecht 12*, 63-78.

Hos, T.H.L., 2008 (07dor2): Wouw! Ververijen! Onderzoeksgebied Elfhuizen. Een bureauonderzoek en een definitieve opgraving in de binnenstad van Dordrecht, *Dordrecht ondergronds 3*, Dordrecht.

Hurst, J.G., D.S. Neal en H.J.E. van Beuningen, 1986: Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650, in: *Rotterdam Papers VI*, Rotterdam.

Jacobs, E., 1995 (95haa1): Archeologisch onderzoek op een binnenterrein achter de percelen Burgwal 95-99 te Haarlem, *Haarlems Bodemonderzoek 28*, p. 3-25.

- Jacobs, E., 1996 (96haa2): De Rode Gravin. Archeologisch onderzoek op het terrein tussen Gravinnesteeg en de Gedempte Oude Gracht te Haarlem, *Haarlems Bodemonderzoek* 29, p. 3-72.
- Jacobs, E., en M.M.A. van Veen, 1996 (96dha2): Van kerk tot rekenwerk; Laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen aan het Lange Voorhout, *Haagse Oudheidkundige Publicaties* 3, Den Haag.
- Jacobs, E., 1997 (97haa3): Begijnhof 6/6a: Prehistorische en laatmiddeleeuwse bewoningssporen, *Haarlems Bodemonderzoek* 31, p. 39-77.
- Jacobs, E., D. Olthof en A. Pavlovic, 2002 (01haa4): Antoniestraat 6 en 8: potten en putten, *Haarlems Bodemonderzoek* 34 (2000), 3-109.
- Jacobs, E., M. Poldermans en T. van der Zon (red.), 2002 (02haa5): *Spitten aan het Spaarne. Archeologisch onderzoek onder de Gravinnehof in Haarlem*, Haarlem.
- Jacobs, E., 2003 (02haa6): Spitten aan het Spaarne: een uitputtend verslag, *Haarlems Bodemonderzoek* 36 (2002), 35-103.
- Janssen, H.L., en E. Nijhoff, 2010: Fifteenth-century pottery production in 's-Hertogenbosch. The excavation of two pottery workshops, in: K. de Groote, D. Tys en M. Pieters, *Exchanging material culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe*, Brussel (Relicta Monografieën 4), 93-136.
- Jong-Lambregts, N. de, P. Bitter, L. Verspaj-Frank e.a., 2007 (07alk7): *Tussen Zwaard en Fortuin. Enkele opgravingen in Alkmaar 2002-2005, Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 12.
- Jong-Lambregts, N. de, e.a., 2009 (09alk10): Sporen onder het maaiveld, opgravingen in Alkmaar en Koedijk tussen 2001 en 2007, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 14.
- Kleij, P., 1996 (96oth1): Oosterhouts aardewerk, in: H. Clevis (red.), *Assembled Articles 2. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Antwerpen 25-26 january 1995*, Zwolle, 101-128.
- Kleij, P., 2007 (05aks1): *Archeologie van het platteland. Zeventiende- en achttiende-eeuwse vondsten van de Buurtweg te Akersloot*, Zwolle.
- Klomp, M., 2007 (07zwo22): Achter de Broeren 2004. Stadsmuren en huizen, *Archeologische Rapporten Zwolle* 44.
- Klomp, M., 2008 (06hat1): *Van Allerhof ondergronds. Op de thee bij een lijfwacht van stadhouder Willem V. Archeologisch en historisch onderzoek van Adelaarshoek 13 te Hattem*, Hattem.
- Kottman, J., 1999: Glas, in M. Bartels, *Steden in scherven*, Zwolle/Amersfoort, 261-274 en 939-1028 (catalogus).
- Krauwier, M., en F. Snieder (red.), 1994 (94amf1): *Nering en vermaak*, Amersfoort.
- Meirsmann, E., en S. Ostkamp, 2009 (08roe2): Aardewerk, in: G.L. Williams (red.), *In de achtertuin van de Jesuïten. Een archeologische opgraving in de Jesuïtenstraat te Roermond*, *ADC-Rapport* 1422.
- Meirsmann, E., & S. Ostkamp, 2010 (08rot1): Aardewerk uit de opgraving Wijnhaeve, in: P.C. de Boer en A.J. Guiran, *Rotterdam Wijnhaeve. Archeologie en historie aan de Wijnhaven, vindplaats 13-58*, *BOOR-rapport* 349, Rotterdam.
- Mennicken, R., 2009: *Schätze aus Raerener Erde. Katalog des Raerener Steinzeug aus dem Hetjens-Museum Deutsches Keramikmuseum Dusseldorf*, Raeren.
- Ostkamp, S., e.a., 1998 (98alk3): Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 6.

Ostkamp, S., 1998 (98vtn1): Vleuten, de vondsten, in: M.M. Bijlsma, Archeologisch onderzoek Vleuten de Meern, plangebied Veldhuizen, *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 60, Amersfoort (ROB), p. 23-37.

Ostkamp, S., R. Roedema en R. van Wilgen, 2001 (01alk4): Gebruikt en gebroken; vijf eeuwen bewoning op drie lokaties in het oostelijk stadsdeel, *Rapporten over de Alkmaarse Monumentenzorg en Archeologie* 10.

Ostkamp, S., 2004 (02goes1): De vondsten uit de verschillende beerputten, in: S. Ostkamp en A. van Benthem, Goes 'Prins van Oranje'. Een archeologische begeleiding, *ADC Rapport* 307.

Ostkamp, S., 2004 (03dok1): Aardewerk, in: J. Dijkstra (red.), Dokkum, Archeologisch onderzoek aan de Koningstraat, *ADC-rapport* 204, 24-37.

Ostkamp, S., 2005 (03pur1): Het vondstmateriaal, in: S. Ostkamp & M. Spanjer, De opgraving Purmerend Padjedijk, *ADC-Rapport* 341, 13-26.

Ostkamp, S., 2005 (04pur2): Het vondstmateriaal, in: A. van Benthem en S. Ostkamp, Purmerend Westerstraat. Een Definitief archeologisch Onderzoek, *ADC-Rapport* 454, 14-36.

Ostkamp, S., J.P.F. Kottman, m.m.v. A. Kaneda, 2006 (05mid1): Het aardewerk uit de opgraving; de glasvondsten, in: J. Dijkstra, S. Ostkamp en G. Williams, 2006: Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne te Middelburg, Amersfoort, *ADC-rapport* 595, 51-100, 271-378.

Ostkamp, S., 2008 (04woe1): Beer- en waterputten, in: Woerden-Hoochwoert. De opgravingen 2002-2004 in het Romeinse Castellum Laurium, devicus en van het schip 'Woerden 7', *ADC-Rapport* 910, 92-106 (catalogus als bijlage op CD).

Ostkamp, S., 2009 (07ven2): Aardewerk, in: Van der Velde, H., e.a., 2009: *Venlo aan de Maas, van vicus tot stad. Sporen van een Romeinse nederzetting en stadsontwikkeling uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in het plangebied Maasboulevard*, Amersfoort (ADC Monografie 7).

Regteren Altena, H.H.van (red.), 1972: *Vondsten onder de Sint Olofskapel*, publikatie bij de tentoonstelling in het Amsterdams Historisch Museum.

Regteren Altena, H.H. van, 1975: *Amsterdam in de put*, Amsterdam (expositie Amsterdams Historisch Museum).

Reineking-von Bock, G., 1986: *Steinzeug*, Köln (Kataloge des Kunstgewerbemuseums Bd.IV), 3de verbeterde druk (1ste druk 1971).

Roedema, R., en P. Bitter, 2013 (13alk20): *Het verre verleden van een Moor. Archeologisch onderzoek bij Boterstraat 4 en 6-8 in 2011 (11BTS)*, Alkmaar (Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie 21).

Schrickx, C.P. , T.Y. van de Walle-van der Woude e.a., 2006 (06hoo1): Het onderzoek op het terrein van de voormalige Winstonbioscoop te Hoorn (campagne 2004). De opgraving op de percelen Grote Noord 4 en 6, *Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn* 3, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2009 (06hoo2): Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn). De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66, *WAR* 5 (= *VAD* 5).

Schrickx, C.P., 2009 (10hoo5): Bewoning in de Achterstraat. Archeologisch onderzoek op het perceel Achterstraat 19-21 te Hoorn, *Westfriese Archeologische Rapporten* 10 (=HAR 10).

Schrickx, C.P., 2013 (13med1): Een nieuwe wijk achter de Nieuwstraat. Archeologisch onderzoek op het perceel Achterom 14 in Medemblik, *Westfriese Archeologische Rapporten* 52.

Smit, M., 1987: Ceramiek uit een laat 13e-eeuwse vulling van een immunitetssloot van de Sint Paulusabdij te Utrecht (m.m.v. J.-E.Dilz), *Corpus Middeleeuws Aardewerk* 4, Amersfoort/Laarne.

Thijssen, J.R.A.M., 1991 (91nijm1): *Tot de bodem uitgezocht; Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen 1375-1850*, Nijmegen.

Veen, M.M.A. van, en S. Ostkamp, 2012 (12dha4): Catalogus van het aardewerk uit het onderzoek aan de Bierstraat, Den Haag, in: M.M.A. van Veen (red.), *Opgravingen in de Bierstraat Gemeente Den Haag. Wonen aan de rand van die Haghe vanaf het midden van de 16de eeuw*, *HOP* 14, 371-431.

Van der Velde, H., e.a., 2009 (07ven2): *Venlo aan de Maas, van vicus tot stad. Sporen van een Romeinse nederzetting en stadsontwikkeling uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in het plangebied Maasboulevard*, Amersfoort (ADC Monografie 7).

Venne, A. van der, 2014 (13dbo2): 's-Hertogenbosch Museumkwartier, het aardewerkspectrum in de 16de eeuw, in: H. Clevis (red.), *Assembled Articles 5. Symposium on medieval and post-medieval ceramics Zwolle 11 and 12 oktober 2012*, Zwolle, 5-28.

Vlierman, K., 2005: *Ceramiek uit het Behouden Huis op Nova Zembla*, (Corpus Middeleeuws Aardewerk).

Vreenegoor, E., en J. Kuipers (red.), 1996 (96vee): *Vondsten in Veere; Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*, Abcoude/Amersfoort.

Weber, E., en M. Hulst, 2006 (01dael): Wonen en werken op het kasteel. Onderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van kasteel Daelenbroeck op basis van het huishoudelijk afval, in: H. Clevis en S. Ostkamp (red.), *Assembled Articles 3. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Zwolle 9 en 10 okt 2003*, Zwolle, 41-100.

Weber, E., 2006b (01dael): Gebroken keramiek uit een middeleeuwse waterput van kasteel Daelenbroeck, in: H. Clevis en S. Ostkamp (red.), *Assembled Articles 3*, Zwolle, 79-92.

English summaries

Peter Bitter

Introduction

In this volume of the series *Rapporten over de Alkmaarse Monumenten en Archeologie* three excavations are published in detail: Baanstraat 32 in 2013 (Alkmaar site code 13BST), Langestraat 49 in 2013 (13LAN) and Schoutenstraat 38-36 in 2014 (14SCH). The excavations were carried out by the team of municipal archaeologists of Alkmaar. The documentation and finds are kept at the municipal *Archeologisch Centrum*.

In each chapter, the excavated features are ascribed to periods and discussed chronologically. They are given a feature code consisting of the period number followed by an alphabetical code.

Ch.1 A small investigation at the Baanstraat in 2013

In 2013 a large warehouse and a small shed were removed at the Baanstraat 32 to make room for new apartment buildings (*figs. 8-12*). The warehouse had been used as a garage for car repairs and was provided with a gas station, before it was turned into a carpet shop in 1980 (*fig. 10*).

The site once was part of a late medieval suburb outside the town moats, called Ritsevoort, that may have developed at some time in the 15th century. Little is known of the genesis and early topography of the Ritsevoort, that was to develop into one of the town's main streets, densely built with houses and backyards with wastepits, cesspits and sewers that could provide finds on material culture and ecology. The site therefore might contain valuable data on research questions on these subjects.

Unexpectedly, however, the subsoil of 80% of the site proved to have been replaced by a thick layer of barren sand during a sanitation project in 1980, unregistered by the town administration. Only a small plot on the western end of the development site remained for investigation (*figs. 2-4*). The next disappointment was that the site rendered just a few archaeological features. They could be dated in 4 periods (*fig. 14*).

The site is located on the eastern flank of the sand bar of Alkmaar, where the stratigraphy of dune sand deposits is interrupted by a peat layer from the swamps that once surrounded the sand ridge. The oldest trace of human activities was a very large pit (feature **1A**) dug into the dune sands (*figs. 14-18*) and containing a handful of 14th century pottery sherds (*fig. 13*). The pit had laid open for some time before gradually being filled in with wind-blown sand. Thin layers of dark brown organic deposits were indicative of a high water table. The pit may have been used as a drinking pond for livestock in the fields, outside town.

In 1573 the suburb Ritsevoort was incorporated in the new town defences, but the southern part of the suburb was removed to make room for the new earthen ramparts and moats of the Kennemersingel. The excavation site was part of the backyards of houses along the Ritsevoort. Around 1573 the backyard was raised with a layer of brown sand (feature **2A**).

To the east of the Ritsevoort this town extension was partly developed into open air ropewalks, with long lanes for twining of the ropes and protected by rows of trees (Baanstraat= 'ropewalk street'). The present street once was part of the ditches surrounding the ropewalks' yard (*figs. 5-8*). In 1874 these ditches were filled in and became paved streets. At the excavation site the former embankment of the ditch was at the eastern limit of the present-day house plot. In the excavation the late 16th century construction trench of the ditches' revetment (**2B**) was found (*figs. 18-20*).

Only one single posthole and two pits with just a few sherds was all that could be dated to the 17th to 19th centuries (**3A-3C**).

Five years after the creation of the Baanstraat in 1874, houses were erected along the western streetside. From this period date some brick foundations, a well and a concrete cesspit (**4A-4F**).

Ch.2 Shoes on top of archaeological remains.

An excavation at Langestraat 49 in 2013

In 2013 a small-scale excavation was done at Langestraat 49 during the renovation of the Van Haren shoe shop. The contractor was to remove half a meter of soil in the whole shop for the replacement of a concrete floor. Immediately underneath the old concrete floor some remains were found of late Medieval houses. The investigation focused on the house remains in the front half of the site. The features are ascribed to 7 periods of habitation.

Late medieval house remains

The oldest remains that were discovered (*figs.5a,8-11*) were clay floors and a brick floor with fireplaces of a house from the second half of the 14th century (**features 1B-1E**). Probably the house stood at the street in the middle of the present-day plot. Due to later building activities, no traces were found of the house walls associated with these floor remains.

Possibly these floors overlaid still older remains but the research was limited to the depth of the renovation works.

The house was removed at some time in the first half of the 15th century and the plot was to remain an open space for almost two centuries. On the western side the brick foundations (**2A**) were found of a house that was built on the adjacent plot at number 51 (*figs.5a,12-14*). It had a clay floor (**2B**) and judging from the shallow depth of its foundations and the poor quality of the brick it may have been lightly built, perhaps with wooden or wattle-and-daub walls. The site of Langestraat 49 must have been a garden connected to Langestraat 51, as no other traces were found from the 15th and 16th centuries.

The Langestraat is the medieval main street of Alkmaar and we expected the street sides to have been densely built on from the start, with houses standing shoulder to shoulder in a closed front of gables. This excavation, however, demonstrates that until well into the 16th century there have been open spaces in between.

A large house from circa 1600

In the late 16th and early 17th century, at the peak of the Golden Age with the economy booming and population numbers increasing rapidly, new town extensions were developed rapidly while at the same time all open space in the town centre was filled in with houses.

Around 1600 a large brick house with a stepped gable was built at number 49, provided with a second storey and a spacious annex at the back side that may have been a parlor room and a kitchen combined (*figs.5b,15-21*). The eastern walls of the main house and the annex are still standing to date, but from the other parts only foundations were excavated (**3A-3C**). Behind the annex, a privy with a cesspit underneath was found against the eastern garden fence (**3E**).

Later in the 17th century the annex was rebuilt and provided with a deep cellar (**4A**). Later still, the stairway to the kitchen cellar was modified (**4/5D**). Also, a water cellar (**4/5C**) was added at some time in the 17th or 18th century. In the 18th century the house belonged to an expensive category, at selling prices of 3.500 guilders in 1717, 3.100 guilders in 1723 and 4.250 in 1737. In 1730 Langestraat 49 was rented for no less than 170 guilders annually. The difference in the last two selling prices may have been related to a renovation. A thin bracket wall (**5A**) against the eastern side wall may have been constructed in this period. In spite of the deep economic recession with real estate values dropping dramatically, Langestraat 49 still was sold for 2.000 guilders in 1790 and 1802.

Cesspit finds from circa 1600 to 1879

Although the cesspit (**3E**) was disturbed by 20th century construction works, it contained a large amount of finds, dating from around 1600 to the 19th century (c.f. *par. 2.3 and catalogue*). The majority of the finds were deposited in the first half of the 17th century. They partly consist of plain red and white earthenware household utensils, but there also are valuable ceramic tablewares: amongst the early finds are Italian and French tinglazed dishes, a cup and a salt, as well as Chinese porcelain dishes and a bowl (including two very rare late 16th-century 'kraakporcelain' dishes), the 18th century finds include fine English tablewares from saltglazed stoneware and creamware. Most finds are fragmented and incomplete. The 17th century glass finds include fragments of 19 beakers (some of

them *a la facon de Venise* iceglass, beakers with *vetro a fili* decoration and with chequered spiral-trail decoration), 20 roemers and 5 stemmed glasses. There also is a rare spouted oil jug from glass with *vetro a fili* decoration. Amongst the other find categories are six lead bullets of a 14 mm caliber (evidence of a valuable fire arm in the house) and fragments of red lacquer seals that once had been attached to correspondence (you can imagine what the letters ultimately were used for...). One of the several household utensils might be typically Dutch, a copper so-called '*zuinigje*' ('economic item') that could be placed in a candle stick to burn up the candle stub.

Several parts of the house from about 1600 are still standing, albeit integrated in a large urban residence in 1879 (**6A**, with hearths **6B-6C**; *figs.35-36*). It was modernized in 1909 after a design by architect P.N. Leguit (**7A**, *figs.38-39*). Like most houses in the Langestraat in the early 20th century, the ground floor of Langestraat 49 was transformed into a shop in 1927 (*figs.41-42*). It was turned into a shoe shop by the Ivo van Haren shoe factory at Waalwijk in 1935.

Ch.3 Antiquities under your shoes. An excavation at Schoutenstraat 36-38 in 2014

In 2014 the shoe shop run by the three brothers Mulder was rebuilt, replacing the house at Schoutenstraat 38 erected by their grandfather in 1956 (*figs.2-6*). The property also includes an adjacent small house at Schoutenstraat 36, of which the monumental front gable of 1893 was preserved in the project (*fig.7*). The site could render valuable information on a wide range of research themes, from prehistory to town development, o.a. on housing and material culture. The origin of the Schoutenstraat is connected to the development of the adjacent streets Koorstraat and Langestraat and of the Laat (a late medieval canal, that was filled up in 1870).

The excavation commenced immediately after the removal of the buildings above ground and of the concrete floors. Already in the first excavation level directly under the concrete, 16th-17th century floors and brick remains were uncovered, at just 10 cm below street level (*fig.1*). In the excavation a great number of archaeological features were documented. They are ascribed to 11 periods of habitation.

Geology and prehistory

The site is located on the eastern flank of the sand bar of Alkmaar, at the transition of the former clay and peat marshes to the east. The subsoil consists of layers of dune sand deposits and of sandy peat layers. Surprisingly, half way in a 0,5 m thick peat layer a few potsherds were found (*figs.13-14*), deposited in a horizontal level (feature **1A**). One of the sherds could be identified as '*streepbandaardewerk*' from the Late Iron Age or Early Roman Period, pottery with decorative horizontal grooves under the rim datable between 250/200 BC and 50/100 AD. Unfortunately these unexpected finds were done while making a deep section through a barrel well, digging with a hydraulic excavator to a depth of 1 meter below the ground water table. There was no time to take samples for palynological analysis and C-14 dating of the peat. Later we were more prepared and took samples in another deep section at 3 meters from the find spot. Here, at the same depth as the pottery finds, a sand layer was documented between two sandy peat layers.

The palynological and C-14 samples were analyzed by M. van der Linden of the firm Biax at Zaandam – her report is added here as *Appendix 3*. The results of C-14 datings of the peat layers were surprising, as we expected these to go back to the Bronze Age on the basis of a geological research at the Heul in 1972, at just 140 meters to the east of our site (compare Cordfunke 1992, p.338). The C-14 results, however, were dates in the Early Iron Age for the lower peat layer and the Middle or Late Iron Age for the sand layer in between, while the upper peat even was dated slightly earlier in the Early Iron Age than the lower peat (*Appendix 3, fig.3*). These reversed datings are difficult to explain, but the sand layer and upper peat may have been inflicted by flooding in later times, disturbing the original deposits. The pollen diagrams show vegetation types partly of peat marshes and partly the drier environment of the sand ridge, in general characterized as a half open forest landscape. In all layers indications of human activities were found. In the lower peat pollen of grains were lacking but the vegetation was influenced by livestock creating open spaces, resulting in many pollen of grasses

and also Plantain (*Plantago*), Sheep's Sorrel (*Rumex acetosella*), Artemisia and Persicaria. Also spores were found of fungi associated with manure (*Sordaria* type T55A and *Apiosordaria vernucolosa* T169) and with bush fires (*Neurospora crassa* T55C). The sandy layer sample contained the same vegetation types but also pollen of barley and wheat. The upper peat layer showed the same results, but it must have been contaminated with material from the lower peat, thus biasing the C-14 dates.

Medieval settlement

The first traces of habitation on top of the dune sands were 10th-12th century ditches and pits (period 2), the oldest dating from the 10th century (*figs. 15-18, 93, 94:a*; sections in *fig. 12*). Only short stretches were documented of one ditch in Southwest-Northeasterly direction (ditch **2D**) and three perpendicular ditches (**2E=2F** and **2B**, the latter re-dug as ditch **2C**). They may have been part of a system of plot boundary ditches (cf. *fig. 136*) but in view of the scarcity of data this remains rather speculative.

Late medieval houses

The ditches later were covered under a layer of antropogene soil (**3A-3B**), applied at some time in the 13th century or around 1300.

The first building on the site, house 1, was built over a barrel well (**4Q**) that was dated by dendro-chronology to after 1304. It must have been an indoor water supply. The house was burnt down in a fierce fire that on the basis of associated pottery finds can be correlated with written records of the town fire of May 25 1328. A 10 to 30 cm thick layer of debris from this fire (**5A**) mainly consisted of dark brown, yellow and orange deposits of ashes, baked clay and charcoal. At the eastern end of the house, part of a completely baked wattle-and-daub wall was found (**4C**). Most of the original clay floor (**4A**) was discoloured from grey to dark brown and red. At the bottom of well 4Q, stoneware and red earthenware jugs were found, covered in soot from the fire (*fig. 99a, cat. 1-2*).

Remains of house 1 were found in the whole site to the east of wall **4C**. It was not possible to discern other details of the house structure such as fire places or the northern wall (the southern and eastern walls were disturbed by later building activities). Some postholes (**4H-4P**) and so-called 'clay supports' (**4D-4G**) were documented that may have been part of the structure. These 'clay supports' were pits of 40-50 cm in diameter filled with clay that supported posts. Similar traces were found in 1998-1999 in the excavation of a 15th century farm house at the Laat/Bloemstraat – they were a technical solution for the replacement of rotten wooden posts in repairs (Bitter/Van den Berg 2014, RAMA 18, p.33-49).

Probably the street Schoutenstraat existed at the time house 1 was built, shortly after 1304. It remains uncertain if the canal of the Laat had already been dug by then. The Schoutenstraat was a side street of the main street Langestraat (*fig. 139*). In the 2015-2016 excavations at Langestraat 52-62 (publication forthcoming) evidence was found that the Langestraat was created not earlier than around 1290 and not, as earlier thought, as part of a dyke system of around 1200. This led to a revised reconstruction of the town development in the 13th and early 14th century. The dyke is now thought to have been located under the street Koningsweg (*fig. 139*: KW=Koningsweg, LS=Langestraat).

Presumably around 1290 a new harbour district was created around the watercourse to the east of 13th century Alkmaar, with the Houutil (= 'Woodstock'; *fig. 139* 'HT') at the western bank and the Voordam on the eastern bank. The Langestraat then started as a mere connecting road. Historically, this fits in with the activities of count Floris V of Holland, who defeated the rebellious Westfrisians in 1282-1288 and founded five new castles surrounding the reconquered district of Westfrisia.

Immediately after the fire of 1328 house 2 (**6A-6H**) was built directly over the ashes (*figs. 32-38*).

Remains were found of the clay floor (**6C**) and of three fireplaces (**6E 6G 6H**, probably from consecutive phases) and possibly also the shallow brick foundations of the eastern wall (**6/7B**, of an uncertain date) that may have carried a wooden or wattle-and-daub superstructure. The eastern end must have been changed, as a construction was found stratigraphically between **4C** and **6/7B**, consisting of a clay floor and part of a wall of clay sods (**6A 6B**), constructed against the burnt remains of 4C. It may have been an annex to house 2 or a separate outhouse, of which no other traces were preserved.

In the second or third quarter of the 15th century a new house was built (*figs.43-47*) after the remains of house 2 had been covered under a layer of soil (**7A**). House 3 (**7C-7K**) had brick walls and a brick fire wall (**7C**) dividing it in two rooms with clay floors (**7D-7F**, at least once renovated). Against the western side of the fire wall a 2,5 m wide hearth was constructed. Initially, there was no fireplace in the eastern room, in accordance with a house type that had a shop in the front part and a living room in the back. Later a fireplace (**7K**) was added to the front room, as well, at a short distance from the partition wall.

Bakery De Spaarpot

House 3 was partly replaced by house 4, maintaining the partition wall (**7C**) with the fire place (and chimney) but with new brick outer walls (**8A-C**) and an extra internal wall dividing the house in three rooms (*figs.48-53*). An indoor privy (**8D**) was added against the southern wall, the sewer ending up into the canal of the Laet. A thin layer of sand and stray finds of red ceramic glazed floor tiles remained of the tile floors in all three rooms (**8E 8F 8/9L**). It could not be discerned if the tile floors were laid immediately in this building phase or that first the old clay floors had stayed in use for some time. The old fireplace was provided with two huge red earthenware round-bottomed ash-pots (**8G 8H**; *figs.103-109, cat.4*). A new fireplace (**8i**) was made against the eastern side of the wall, as well. Both the small-sized floor tiles and the types of ashpots indicate a date in the second half of the 16th century (Appendix 5 gives an overview of dated red ceramic floor tiles from Alkmaar, leading to the conclusion that sizes smaller than 15x15 cm all date between 1550 and 1650, while larger sizes are from the 14th to the 19th century).

The house is depicted on the maps drawn by Cornelis Drebbel in 1597, Ioan Blaeu in 1649 and on anonymous gable drawings from around 1660/1673 (*figs.55-57*), the fire wall and chimney clearly visible.

According to the earliest written sources the house was a bakery named De Spaarpot (=‘the moneybox’), first mentioned in 1639. It stayed a bread bakery for almost 4 centuries. In the written sources remarkable raises of selling prices occurred between 1697 and 1730 and 1745 (from 450 guilders to 1140 and even to 2700 guilders). They must reflect important improvements of the building. These renovations, however, have left no traces in the archaeological records other than possibly the construction of the cupboardbed with a shallow cellar underneath (**8/9J**, date uncertain) in the eastern room (*figs.59-61*). There may have been a third partition wall connected to this cupboardbed, thus creating a heated living room with beds separated from the unheated front room (the baker’s shop) in the Schoutenstraat.

At the Laet directly to the west of De Spaarpot once stood a neighbouring building, housing two ‘kamers’, separately inhabited single-room dwellings under one roof. The eastern wall of De Spaarpot (in different periods: **6/7B**, **7G**) bordered this building. The two ‘kamers’ are depicted on the maps of 1597, 1649 and 1660/1673 (*figs.55-57*). According to written sources they were degraded to stables already in the 17th century. The eastern building, next to the bakery, was bought by the baker of De Spaarpot in 1748 and the plot was joined to the bakery ever since. The stable was removed in the late 18th century, leaving no other traces than large pits of sand and debris (**9A 9B**), and the plot was added to the house (wall **9B** may have been either the end wall of the house or a new partition wall). In a design drawn for a building permit in 1927 this part of the house is designated as the bakery with the oven (*fig.83*). The remnants of this 19th or early 20th century oven (**10A**) were found in the excavation, as well as remains of two earlier ovens **9/10o** and **9/10P** (*figs.65-66*).

Despite the severe economic crisis of the period, with real estate values dropping dramatically, De Spaarpot was still sold for 2070 guilders in 1782 and for 1600 guilders in 1813. Perhaps the expansion at the eastern end was part of a renovation of the whole building. Anyway, fragments of finely decorated wall tiles produced at Utrecht around 1800 suggest at least some refurnishings (*fig.64*). In 1938 the bakery was closed and it was changed into a shop. Shortly after the old house became the Mulder shoe shop. It was completely rebuilt in 1956.

The house In Duijsend Vreezen

The site of Schoutenstraat 36, adjoining number 38 to the north, could not be completely excavated due to instability risks both for the neighbouring house to the north and the preserved monumental front gable of 1893 (*fig.7*). Still, remains were found of a house from the 16th or first half of the 17th

century (*figs. 59 and 67-71*). It had brick foundations and clay floors and was divided in two rooms by a partition wall, with a central fireplace in the back room (**8J-8M**). In fact, the extremely narrow plot of Schoutenstraat 36 (3,8 meters wide) was only half of the original house site, with the present-day house at Schoutenstraat 34 standing on the other half. The original house must have been 9 meters long and perhaps around 6 meters wide with an alley on the north side.

In the 17th century it had a brick stepped gable, of which the carved gable stone with the house name 'IN DVISENT VRESEN' is kept in the Stedelijk Museum Alkmaar since 1893 (*fig. 74*). The shallow brick foundations of the back wall (**8J**), however, suggest a wooden substructure behind the brick front gable, which might explain the extremely low selling prices and real estate taxations in the 17th and 18th century. The house name, by the way, refers to a biblical text of a shepherd and his flock threatened by wolves, a parable to christians amongst heathen enemies.

At some time in the 17th or 18th century the house was provided with a cupboard-bed with a shallow cellar underneath (**8/9M**). According to written sources the house In Duijsend Vreezen was subdivided between 1791 and 1816, to be mapped and registered as two separate parcels in the Land Registry of 1832. Until 2014 Schoutenstraat 36 and 34 had a shared side wall. It still stands today as the south wall of number 34 and it was built over the cellar **8/9M**. The cellar was filled up with debris and some waste. The find complex from around 1800 of mainly average household utensils is described in *par. 3.4 (figs. 110-124 and cat. 5-8)*.

Classification System for Medieval and Post Medieval Ceramics and Glass

The Classification System for Medieval and Postmedieval Ceramics and Glass (also known as 'Deventer system' after the first project published) is used by several Dutch archaeological institutes in the assessment of finds. A small team of volunteers are the editors. The contact address is the Stichting Promotie Archeologie (SPA) at Zwolle.¹³⁸

The objects are categorized using a code consisting of: letter(s) for material group – three letters for main shape – a number for details in shape, sometimes with a letter added for specific details (*tables 1 and 2*).

code	material	code	material
ba	badorf-type earthenware	wm	white Meuse valley earthenware
pi	pingsdorf-type earthenware	ha	white German 'hafner' earthenware
du	duisburg-type earthenware	we	weser earthenware
s5	proto stoneware	m	majolica from the Netherlands
s4	near stoneware	f	fayence from the Netherlands
s1	stoneware without iron wash or glaze	i	italian majolica/fayence
s2	stoneware with iron wash or glaze	sp	spanish majolica/fayence
s7	asiatic stoneware	po	portuguese majolica/fayence
s8	stoneware with leadglaze added	fr	french fayence
kp	Kugeltopf' earthenware	d	german fayence
bg	bluegrey earthenware	p	asiatic porcelain
g	grey earthenware	ep	european porcelain
jy	Danish 'Jyde' earthenware	iw	industrial whiteware
r	red earthenware	ir	industrial redware
wa	werra earthenware	iz	industrial blackware
ib	iberian earthenware	ik	industrial coloured ware
ri	italian earthenware	s3	industrial stoneware
w	white earthenware	gl	glass

Table 1 Typological codes of material groups

¹³⁸ Stichting Promotie Archeologie, Lijnbaan 103, 8011 AP Zwolle, tel 0031(38)4212299, email archeologie.spa@wxs.nl, website www.archeologie-spa.nl.

The photographs and drawings of objects are at a scale of 1:4 unless stated otherwise.

Find complexes of ceramics and glass are presented here in tables of finds ('tellijsten') that give the number of individuals of each object type found, with a miniature drawing and the date of the objects. The number is expressed in 'Maximum Aantal Exemplaren' (maximum number of individuals), which is the number of objects counted after fitting the sherds.

The periods of production of the ceramic types of stoneware and of 'Kugeltopf', grey, red and white earthenware are determined on the basis of objects of the same type published elsewhere – the references are given in *Appendix A* to this report 'Dateringen van enkele keramiektypen'. Some objects, however, are dated more accurately on the basis of their decoration, which is explained in the text and catalogue.

code	main shapes	code	main shapes
ala	alambic	lam	lamp chimney glass
amf	amphora	lav	lavabo
aqu	aquamanië	lek	sieve (<i>lekschaal</i>)
asb	smoker's ash tray (<i>asbak</i>)	lep	spoon (<i>lepel</i>)
asl	ash tray in a furnace (<i>aslade</i>)	mai	maigeleïn
bak	skillet (<i>bakpan</i>)	min	miniature
bbf	baby feeding bottle	mos	mustard cup (<i>mosterdpot</i>)
bee	statuette (<i>beeld</i>)	oli	oil lamp (<i>olielamp</i>)
bek	beaker	ond	bed pan (<i>ondersteek</i>)
ber	berkemeier glass	pis	chamber pot (<i>pispot</i>)
bla	candlestick with handle (<i>blaker</i>)	plo	lobed dish (<i>plooischotel</i>)
blo	flower pot (<i>bloempot</i>)	pot	pot
bor	plate/saucer (<i>bord</i>)	roe	roemer glass
bot	butter cup (<i>botervloot</i>)	sch	dish, plate (<i>schaal</i>)
bui	belly warmer (<i>buikwarmer</i>)	sne	snelle
dek	lid (<i>deksel</i>)	soi	salt and pepper (<i>strooier</i>)
dks	cover, lid (<i>dekschaal</i>)	spa	money box (<i>spaarpot</i>)
dov	extinguisher (<i>dover</i>)	spb	scoop (<i>schepbeker</i>)
dri	drinking bowl	spi	spindle-whorl
fle	bottle (<i>fles</i>)	sta	tubular beaker (' <i>Stangenglas</i> ')
flu	flute glass	stb	iron (<i>strijkbout</i>)
fru	fruit bowl	stk	deep skillet (<i>steelkom</i>)
gat	perforated globular pot (<i>gatenpot</i>)	str	ironing glass (<i>strijkglas</i>)
gra	pipkin (<i>grape</i>)	taz	tazza
hoo	horn	ter	turreen (<i>terrine</i>)
ink	ink well	tes	brazier (<i>test</i>)
jus	gravy bowl	the	teapot (<i>theepot</i>)
kan	jug (<i>kan</i>)	tre	funnel beaker (<i>trechterbeker</i>)
kap	furnace pan (<i>kachelpa</i>)	uri	urinal glass
kar	decanter, carafe (<i>karaf</i>)	vaa	vase
kdl	candle stick without handle (<i>kandelaar</i>)	ver	colander (<i>vergiet</i>)
kel	stemmed glass, goblet (<i>kelkglas</i>)	vet	dripping pan (<i>vetvanger</i>)
ken	kendi	vfl	bird's whistle (<i>vogelfluit</i>)
kmf	chafing dish (<i>komfoor</i>)	voe	foot cup (<i>voetschaal of -kop</i>)
kni	marble (<i>knikker</i>)	vog	bird's feeding cup (<i>vogelvoerbak</i>)
kof	coffeepot (<i>koffiepot</i>)	vor	mould (<i>vorm</i>)
kog	globular pot (<i>kogelpot</i>)	vst	fire cover (<i>vuurstolp</i>)
kol	breast milk pump (<i>kolfglas</i>)	wyw	holywater basin (<i>wijwaterbak</i>)
kom	bowl (<i>kom</i>)	zal	unguent, albarello (<i>zalfpot</i>)
kop	cup (<i>kop</i>)	zee	sieve (<i>zeef</i>)
kwi	cuspidor (<i>kwispedoor</i>)	zou	salt box (<i>zoutvat</i>)

Table 2 Typological codes of main shapes of ceramics and glass

The catalogues of ceramics and glass contain the following entries:

- 1a inventory number
- 1b find circumstances (including date of find complex)
- 2 typecode
- 3 date of the object
- 4a measures: width/height
- 4b type description
- 5a material
- 5b iron wash/glaze
- 5c decoration
- 5d traces of usage
- 6a details of foot
- 6b details of handle
- 6c completeness
- 7 main shape and function
- 8 production centre
- 9 literature